

**ΕΘΝΙΚΟ
ΜΕΤΣΟΒΙΟ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ**

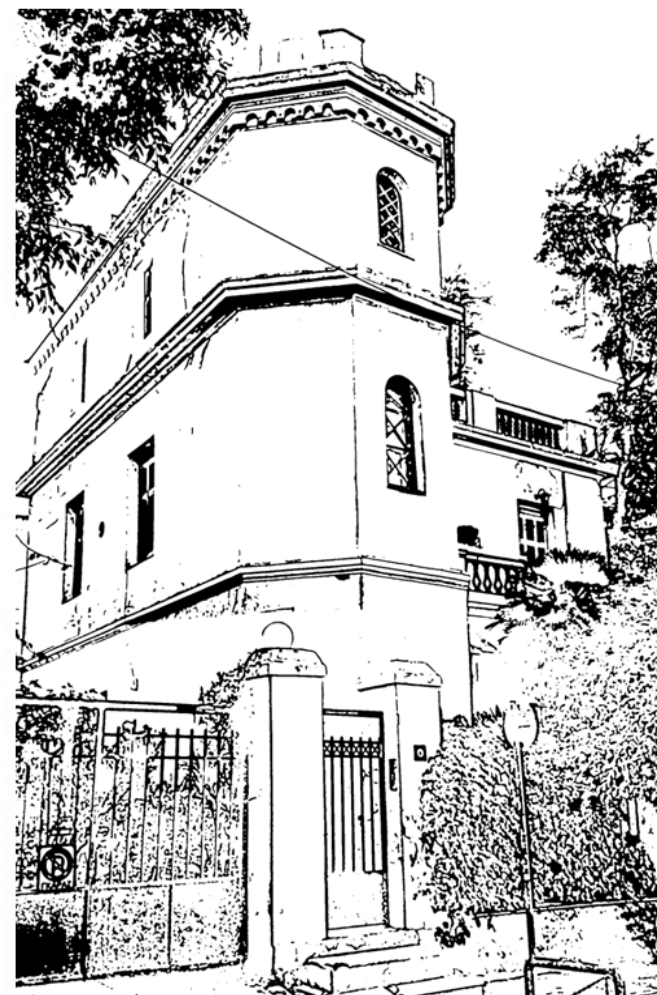
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

**ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ
ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ
ΤΗΣ ΚΑΣΤΕΛΛΑΣ**

**ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ Κ. ΧΡΙΣΤΙΝΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ Λ. ΜΑΡΙΑ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Μ. ΜΑΡΚΟΥ,
ΛΕΚΤΟΡΑΣ ΕΜΠ**

ΑΘΗΝΑ 2015

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά την καθηγήτρια κ. Μαρία Μάρκου για την επίβλεψη αυτής της διπλωματικής εργασίας και για την ευκαιρία που μας έδωσε να ασχοληθούμε με ένα τόσο ενδιαφέρον αντικείμενο . Ήταν πάντα διαθέσιμη να μας προσφέρει τις γνώσεις της και την εμπειρία της καθώς και τις συμβουλές της για την επίτευξη του βέλτιστου δυνατού αποτελέσματος.

Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε επίσης στον αρχιτέκτονα κ. Νικόλαο Ντόριζα, του οποίου η υποστήριξη και η βοήθεια ήταν σημαντική και απαραίτητη. Το βιβλίο του υπήρξε σημαντική πηγή πληροφορίας και ο ίδιος μας προσέφερε γενναιόδωρα χρόνο και συμβουλές.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μας που ήταν δίπλα μας και μας στήριζαν με κάθε δυνατό τρόπο.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή αποτελεί το προϊόν μιας μελέτης εμβάθυνσης στην Ιστορία της αρχιτεκτονικής του 19^{ου} αιώνα και ιδιαίτερα το φαινόμενο του Νεοκλασικισμού. Εξετάζεται η εξελικτική πορεία της Νεοκλασικής Αρχιτεκτονικής από την αρχή της εμφάνισής της στην Ευρώπη μέχρι και την είσοδό της στον Ελληνικό χώρο, λίγο μετά από την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Ειδικότερα επικεντρωνόμαστε στην νεοκλασική ιστορία της Καστέλας, πόλη του Πειραιά και στη διερεύνηση των κτιρίων της εποχής εκείνης.

Αρχικά παρουσιάζονται οι ρίζες του νεοκλασικισμού και η σύνδεσή του με την αρχαία ελληνική παράδοση, την επιλογή του νεοκλασικισμού ως το κυρίαρχο τρόπο έκφρασης του νέου ελληνικού κράτους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφερόμαστε στην ιστορία της πόλης του Πειραιά κατά τον 19^ο αιώνα, στο πρώτο πολεοδομικό σχέδιό της καθώς και στην ανάπτυξη της πόλης.

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στην ιστορία της Καστέλας και πως ήταν η πόλη εκείνη την εποχή με τα μάτια της Πηνελόπης Δέλτα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε και αναλύουμε τους 3 κυριότερους τύπους κατοικιών στον Πειραιά τον 19^ο αιώνα, δίνοντας και κάποια παραδείγματα. Πρόκειται για κτίρια που επιλέξαμε, αποτυπώσαμε και μελετήσαμε μετά από πολύμηνη διερεύνηση της τυπολογίας των νεοκλασικών κατοικιών.

Έπειτα παραθέτουμε τους τρόπους και την μεθοδολογία που ακολουθούμε για την αποκατάσταση αυτών των κτιρίων.

Για να εμβαθύνουμε στους τρόπους αποκατάστασης και επανάχρησης των νεοκλασικών κτιρίων της Καστέλας τα τελευταία χρόνια, αποδελτιώνουμε και σχολιάζουμε πρωτότυπη συνέντευξη με αρχιτέκτονα που δραστηριοποιείται στην περιοχή.

Summary

This graduate thesis, is the product of a research that deepens in the history of architecture of the 19th century and especially the phenomenon of Neoclassicism. The evolutionary course of the Neoclassical Architecture is examined from the beginning of its appearance in Europe until its entry in the Greek territory, soon after the establishment of the Greek State-Nation. Especially, we focus at the neoclassical history of Kastela, city of Piraeus and at the exploration of the building of that era.

At first we present the roots of Neoclassicism and it's connection with the ancient Greek tradition, as well as Neoclassicism as the primary way of expression of the Greek State-Nation.

In the second chapter we refer in the history of the city of Piraeus during the 19th century, at the first urban planning and at the city's development.

At the very next chapter we refer at the history of Kastela from Pinelopi Delta's point of view.

In the fourth chapter we present and analyze the 3 main residential types in Piraeus in the 19th century, giving some examples. They're about building we chose, imprinted and studied after months of research in the typology of the neoclassical residences.

Subsequently, we cite the ways and the methodology used for their restoration.

To deepen in the ways of restoration and reuse of the neoclassical residences in Kastela the last years, we note down and comment an original interview with an architect that works it the area.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	9
ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	9
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
1.2 ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΥ.....	11
1.3 Η ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΟΡΦΩΝ.....	14
1.4 Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	19
Ο ΠΕΙΡΑΙΑΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΝ 19ο ΚΑΙ ΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ.....	19
2.1 Ο ΑΣΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19 ^ο ΑΙΩΝΑ.....	19
2.2 ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΤΕΣ ΤΟΥ	24
2.3. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	45
Η ΚΑΣΤΕΛΑ ΤΟΝ 19 ^ο ΑΙΩΝΑ	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	54
ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΚΤΙΡΙΩΝ-ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ	54
4.1. ΤΥΠΟΣ I : ΜΕΓΑΡΟ – ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ	55
4.2. ΤΥΠΟΣ II : ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ ΕΝ ΣΕΙΡΑ	56
4.3. ΤΥΠΟΣ III : ΓΩΝΙΑΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ.....	60
4.4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ - ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	67
ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΑ ΔΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	72
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ - ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ.....	72
6.1. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ	72
6.2. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ.....	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	81
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	81
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1	83
ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ.....	83
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2	86

Αρχαιολογικοί νόμοι	86
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3	113
Αποτυπώσεις Πύργου και εικόνες από την τωρινή κατασκευή του	113
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4	143
Αποτυπώσεις στο κτίριο στην οδό Κρήτης	143
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5	147
Φωτογραφικό υλικό από Καστέλα.....	147
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	198

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρακάτω διπλωματική εργασία επιλέχθηκε με κίνητρο το θαυμασμό ως προς την περιοχή της Καστέλας και της βιωματικής σχέσης μας με αυτήν, καθώς από παιδική ηλικία την αφουγκραζόμασταν και τριγυρνούσαμε στα σοκάκια της αγνοώντας την αξία της και το πολιτιστικό της ενδιαφέρον. Παρατηρώντας λοιπόν ότι δεν είναι ευρέως γνωστός ο πολύτιμος θησαυρός της και θέλοντας να μελετήσουμε, να αναλύσουμε και να εμβαθύνουμε στα όμορφα νεοκλασικά της τα οποία μας έκαναν πάντα εντύπωση, θα θέλαμε να κάνουμε ευρύτερα γνωστό αυτό το σχετικά έως σήμερα άγνωστο κομμάτι της πόλης, γιατί ενώ για την Αθήνα υπάρχουν πολλά βιβλία, μελέτες και έρευνες πάνω στο νεοκλασικισμό της πόλης για τον Πειραιά οι διαθέσιμες αντίστοιχες πηγές είναι πενιχρές.

Το θέμα λοιπόν της διπλωματικής εργασίας με τίτλο «Στοιχεία για το νεοκλασικό παρελθόν της Καστέλας», απαρτίζεται από τις παρακάτω ενότητες :

- Νεοκλασική αρχιτεκτονική
- Ο Πειραιάς ανάμεσα στον 19^ο και τον 20^ο αιώνα
- Η Καστέλα τον 19^ο αιώνα
- Τυπολογία κτιρίων – Παραδείγματα
- Τεχνικές παρέμβασης στα δομικά στοιχεία των νεοκλασικών κτιρίων
- Εμπειρική διερεύνηση – Συνέντευξη

Για την ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας προηγήθηκε έρευνα σε βιβλιοθήκες και μεθοδική ανάλυση και επεξήγηση των στοιχείων που την απαρτίζουν. Πιο συγκεκριμένα, στοιχεία αντλήθηκαν από τη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη, το ιστορικό αρχείο του δήμου Πειραιά, το αρχείο του μουσείου Μπενάκη. Έγινε φωτογραφική αποτύπωση κτιρίων και οι επιμέρους λεπτομέρειες αυτών με φωτογραφική μηχανή Nikon και ευρυγώνιο φακό 28mm. Επίσης έγινε μετρική αποτύπωση δύο κτιρίων με οργανομέτρηση και laser τύπου Bosch plr30. Ακόμη έγινε ηχογράφηση συνέντευξης του αρχιτέκτων Ν.Ντόριζα, η οποία απομαγνητοφωνήθηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο 19^{ος} αιώνας είναι μια εποχή τεράστιων πολιτικών, πολιτιστικών, κοινωνικών, οικονομικών, ακόμα και δημογραφικών αλλαγών στην Ευρώπη. Η δημογραφική έκρηξη, άμεση συνάρτηση της λεγόμενης Βιομηχανικής Επανάστασης, αποτελεί γύρω στο 1800 ένα γεγονός που οι επιπτώσεις του είναι άμεσες στην αρχιτεκτονική, οι πόλεις μεγαλώνουν με πρωτόγνωρη ταχύτητα κι ο πληθυσμός των χωρών γενικότερα. Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} ο πληθυσμός της Αγγλίας αυξάνεται από 9 σε 45, της Γερμανίας από 24 σε 66, των Η.Π.Α. από 5 σε 123 εκατομμύρια. Το 1871 από τους 100 Γερμανούς οι 64 ζούσαν στην ύπαιθρο και 5 μόνο στις μεγάλες πόλεις. Το 1933 έμειναν μόνο 33 στην ύπαιθρο και 30 στις μεγαλουπόλεις. Το Λονδίνο οκταπλασιάστηκε μέσα σε 150 χρόνια, το Παρίσι μεγάλωσε 2,5 φορές μέσα σε 50 χρόνια¹.

Μέχρι τον 19^ο αιώνα τα κύρια «θέματα» της αρχιτεκτονικής είναι εκκλησίες, παλάτια, πύργοι, δημαρχεία, αστικά σπίτια και βίλες. Η νέα οργάνωση της ζωής και της οικονομίας δημιουργούν νέους τύπους κτιρίων και νέα θέματα, άγνωστα ή λιγότερο σημαντικά μέχρι τώρα: εργοστάσια και βιομηχανικές γενικά εγκαταστάσεις, διοικητικά κτίρια, οδικές αρτηρίες, σιδηροδρομικοί σταθμοί, νοσοκομεία, αθλητικές εγκαταστάσεις, σχολεία, πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες, κτίρια διεθνών και τοπικών εκθέσεων, βουλευτήρια, χρηματιστήρια, αίθουσες συναυλιών, μουσεία, θέατρα, δικαστικά μέγαρα κτλ. Οι επιπτώσεις είναι άμεσες στην πολεοδομική δομή και κλίμακα με τη δημιουργία αδιεξόδων και εκρηκτικών καταστάσεων διαβίωσης μέσα στις πόλεις. Συνεπώς αρχίζουν οι προσπάθειες για τη δημιουργία βιομηχανικών ζωνών, ζωνών κατοικίας και γενικά να βρεθεί μια ισόρροπη σχέση ανάμεσα στην οικοδομική μάζα, τους ελεύθερους χώρους, το πράσινο και τις ζώνες κυκλοφορίας.

Σιγά-σιγά «θέμα» βασικό για την αρχιτεκτονική γίνεται το πρόβλημα της κατοικίας, ιδιαίτερα ως μαζική κατοικία για τη στέγαση του εργατικού δυναμικού, αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι κερδοσκόποι να εκμεταλλεύονται κάθε δυνατότητα για εύκολο πλουτισμό οικοδομώντας κτίρια μαζικής διαβίωσης, τα slums, τα οποία δημιουργούν έντονες αντιδράσεις κι οδηγούν σε νέες προτάσεις και λύσεις ρεαλιστικές ή ουτοπικές. Μαζί με τα νέα προβλήματα και αρχιτεκτονικά «θέματα» ενός εκρηκτικού αιώνα, οι αρχιτέκτονες έχουν να λύσουν και νέα προβλήματα, κατασκευαστικά και μορφολογικά. Δημιουργούνται από τις απαιτήσεις των νέων κτιριολογικών τύπων, αλλά εξίσου κι από τα νέα οικοδομικά υλικά και τις τεχνικές (μέταλλα,

---

¹Εκτεταμένη αναφορά στις συνθήκες ανάδυσης του νεοκλασικισμού γίνεται στην διπλωματική εργασία της Β. Γκιούλη (Τυπολογίες και Κατασκευαστικά Συστήματα Νεοκλασικής Αρχιτεκτονικής στο Ναύπλιο).

γυαλί, μπετόν, σιδηρομπετόν κτλ), που πρέπει να βρουν τη σωστή κατασκευαστική και μορφολογική έκφραση.

Μπροστά στο πλήθος αυτό των προβλημάτων, που ο χαρακτήρας τους είναι σύνθετος και πολύπλευρος, ο 19^{ος} αιώνας έδωσε απαντήσεις και λύσεις, που χαρακτηρίζονται από μια μεγάλη ποικιλία. Σημειώνεται πως δύο είναι οι μεγάλες κατηγορίες οικοδομικών έργων σ' αυτήν την περίοδο:

α) εκείνα που έγιναν από αρχιτέκτονες και

β) εκείνα που οφείλονται σε μηχανικούς, κηπουρούς, ωρολογοποιούς κτλ.

Αυτές οι κατευθύνσεις, στην πραγματικότητα πιστοποιούν τον διχασμό στην αρχιτεκτονική, φαινόμενο χαρακτηριστικό του 19^{ου} αιώνα.

Το διάστημα 1750-1800 είναι μια περίοδος γεμάτη από έντονες πολιτικές και κοινωνικές δράσεις, που προετοιμάζουν μεταβολές με τη Γαλλική Επανάσταση και τις διακηρύξεις της (1789). Η βαθιά κοινωνική κρίση ανάμεσα στη μεγαλοαστική τάξη του εμπορίου παλαιού στυλ και των νέων δυνάμεων, που δημιουργούνται με τον βιομηχανικό καπιταλισμό, έχει άμεσες επιπτώσεις στην αρχιτεκτονική. Παράλληλα γεννιέται την ίδια περίοδο μια νέα πολιτιστική και ιδεολογική κίνηση, που θα δώσει τα ερεθίσματα και την έμπνευση για το μορφολογικό ένδυμα των κτιρίων. Είναι η στροφή προς την Αρχαιότητα, την Ελληνορωμαϊκή δηλαδή περίοδο και η μελέτη των έργων και των τρόπων ζωής της. Πρόκειται για το γνωστό ιδεολογικό κίνημα του Κλασικισμού, που κυριαρχεί στην Ευρώπη το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, για να το διαδεχθεί στη συνέχεια ο μορφολογικός πλουραλισμός, γνωστός με το όνομα Εκλεκτικισμός ή Ιστορισμός. Ο Κλασικισμός διακρίνεται σε δύο σκέλη, τον Ρομαντικό Κλασικισμό και τη λεγόμενη Επαναστατική αρχιτεκτονική².

Ο Νεοκλασικισμός δεν αποτελεί «φυσική» συνέχεια των προηγούμενων ρευμάτων, που απορρέουν απ' την Αναγέννηση, παρόλο που, όπως και η τελευταία, διακηρύσσει κι αυτός την επιστροφή στα αρχαία κλασικά πρότυπα και χρησιμοποιεί το ίδιο φάσμα τύπων, δηλαδή τους ρυθμούς που έχει κληροδοτήσει ο Βιτρούβιος. Η πολιτιστική κάμψη, μετά τη σύντομη περίοδο του Ροκοκό και οι τεράστιες ανάγκες που δημιούργησαν οι νέες συνθήκες, στρέφουν τα πνεύματα σε αναζήτηση νέων προτύπων και νέων πλαισίων ζωής. Αρχικά, εμφανίζεται ως ένα ρεύμα που κυριεύει και ενοποιεί τα πάντα, συγκεκριμένα στη χρονική περίοδο που εκτείνεται από το 1770 ως το 1820 περίπου, η ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική παρουσιάζει μια πρωτοφανή ενότητα. Για πρώτη φορά μάλιστα τα καλλιτεχνικά σύνορα της Ευρώπης χαρακτηρίζονται από μεγάλη ελαστικότητα, περικλείοντας και περιφερειακές χώρες όπως η Ρωσία, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, η Ιρλανδία, η Νορβηγία, η Φιλανδία και η Ελλάδα. Αυτές οφείλουν στον Νεοκλασικισμό την εθνική αρχιτεκτονική των δημόσιων κτιρίων τους. Ο Νεοκλασικισμός είναι ο ρυθμός που συνδέεται με τον 19^ο αιώνα, που ιδιαίτερα στην Ευρώπη και περισσότερο στο Νεοελληνικό κράτος παρήγαγε τις «μητρικές» μορφές των πόλεων όπως εξελίχθηκαν σήμερα. Το μαρτυρούν πόλεις όπως η Ουάσινγκτον και η Φιλαδέλφεια, το Δουβλίνο και το Εδιμβούργο, το Λονδίνο, το Παρίσι, οι Βρυξέλλες, το Όσλο, το Ελσίνκι, η Αγία Πετρούπολη, το Βερολίνο, το Κάσελ, η Καρλσρούη και το Μόναχο, το Μπορντό και η Νάντη.

² Λαββά Π. Γεωργίου, «Κλασικισμός, Ιστορισμός, Εκλεκτικισμός», Πανελλήνιο Συνέδριο Νεοκλασική πόλη και Αρχιτεκτονική, Θεσσαλονίκη, 1983.

1.2 ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΥ

Στον πομπώδη, εμφατικό και ταραγμένο χαρακτήρα του Μπαρόκ και στην ελαφρότητα και παραδοξότητα του Ροκοκό, συνηθίζουμε να αντιδιαστέλλουμε τις «κλασικές» περιόδους και τους «κλασικούς» δημιουργούς της Αναγέννησης και του 17ου αι., οι οποίοι πρόσφεραν στο Νεοκλασικισμό δυο βασικά θέματα: τον Πυλώνα του Παλάντιο και την Κιονοστοιχία του Περό, στην ανατολική πρόσοψη του Λούβρου. Στο μεταίχμιο του 18ου αι., επιχειρούνται ορισμένες πιο συστηματικές μεταρρυθμιστικές κινήσεις, που υιοθετούν ως ολοφάνερο σημείο αναφοράς τον Παλάντιο κι αυτό, όχι μόνο στην πατρίδα του μεγάλου αρχιτέκτονα, τη Βενετία αλλά και στην Αγγλία³. Συγκεκριμένα, οι επαύλεις του Παλάντιο λειτουργούν ως πρότυπο για τις αγγλικές επαύλεις. Ήδη από το 1715, ο Κόλεν Κάμπελ, στο τρίτομο έργο του *Vitruvius Britannicus*, καλεί τους αρχιτέκτονες και τους ερασιτέχνες να τις μιμηθούν. Ένας απ' αυτούς, ο Λόρδος Μπέρλινγκτον, εκδίδει τα έργα του Παλάντιο και ανεγείρει δυο υποδειγματικά οικοδομήματα: την ιδιωτική του έπαυλη (1725) κοντά στο Λονδίνο, και την Αίθουσα Συνεδριάσεων (1730) στο Γιορκ, που εμπνέονται αντίστοιχα από την Κυκλική Έπαυλη και την «αιγυπτιακή αίθουσα» του Βιτρούβιου.

Το επόμενο στάδιο τοποθετείται στη Ρώμη του πάπα Κλήμη ΙΒ' (1730-1740), όπου πλάι στο Νικολό Σάλβι (1697-1751) και στο Λουίτζι Βανβιτέλι (1700-1773) ο αρχιτέκτονας Αλεσάντρο Γκαλιλέι (1691-1737) δημιουργεί το πιο προωθημένο έργο της εποχής, την πρόσοψη της βασιλικής του Λατερανού. Ωστόσο, ενώ στη Ρώμη η ιδέα της μεταρρύθμισης παραπέμπει στην Αναγέννηση, στη Γαλλία, το ρεύμα που αρχίζει να διαγράφεται γύρω στο 1745, συνδέεται με τη μεγάλη «κλασική» εποχή του Λουδοβίκου ΙΔ'. Πρώτος αρχιτέκτονας του Λουδοβίκου ΙΕ', ο Ζακ-Ανζ Γκαμπριέλ (1698-1782) προσηλώνεται στο πρότυπο αυτό, το οποίο στη συνέχεια θα καθιερωθεί από το μεγάλο δάσκαλο και θεωρητικό Ζακ-Φρανσουά Μπλοντέλ (1705-1774). Στην Αγγλία, τις ίδιες ανησυχίες απηχεί το έργο του Γουίλιαμ Τσέμπερς (1726-1796), ο οποίος έχει μαθητεύσει πλάι στον Μπλοντέλ και θεωρείται ως ο κατεξοχήν «επίσημος» αρχιτέκτονας. Στόχος όλων αυτών των δημιουργών είναι μια μεταρρύθμιση που δε θα απορρίπτει ολοκληρωτικά το παρελθόν αλλά θα επιλέγει προσεκτικά τα πρότυπα της. Η αρχική αυτή φάση αποκαλείται «πρώτος Νεοκλασικισμός» ή «μπαρόκ Νεοκλασικισμός».

Την περίοδο της ωριμότητας του ο Νεοκλασικισμός ανάγεται σε ακόμη παλαιότερες εποχές, πιο συγκεκριμένα στην ίδια την κλασική Αρχαιότητα. Το 1775, ο Λεντού υιοθετεί το δωρικό κίονα, ο οποίος θεωρείται «αρσενικός» και πιο «πρωτόγονος» από τους άλλους κίονες. Το βιβλίο του Ιησουίτη Μάρκου-Αντώνιου Λοζιέ: «*Essai Sur l'architecture*» (Δοκίμιο για την αρχιτεκτονική, 1753) είναι το έργο-κλειδί για να παρακολουθήσει κανείς αυτήν την αναζήτηση των απαρχών, που στο εξής δεν παρεμποδίζεται απ' το σεβασμό στην παράδοση. Εκτός απ' την Αρχαιότητα, ο Λοζιέ συγκαταλέγει στις θεμελιακές κατακτήσεις της αρχιτεκτονικής και τη γοτθική τεχνοτροπία, ενώ καταλήγει να παρουσιάσει ως θεμέλιο της αρχιτεκτονικής την πρωτόγονη καλύβα των πρώτων ανθρώπων.

³ Risebero Bill, «Ιστορία της δυτικής αρχιτεκτονικής», Φόρμα.

Στο Παρίσι, το ελληνο-γοτθικό πρότυπο εμπνέει το κορυφαίο έργο της μεταβατικής περιόδου, την Αγία Γενεβιέβη του Ζερμέν Σουφλό (1713-1780), το γνωστό Πάνθεον (1756-1790). Ο αρχαίος ελληνικός ναός αντιπροσωπεύει την πιο γνήσια πέτρινη εκδοχή των βασικών δομικών στοιχείων της καλύβας: υποστηρίγματα (κίονες), δοκάρια (επιστήλιο) και αέτωμα. Η γοτθική ελαφρότητα και ευρύτητα του χώρου, η σωστή οργάνωση του υλικού και οι τεχνικές επινοήσεις, που συνενώνονται με τον αρχαίο αρχιτεκτονικό ρυθμό στην ελεύθερη κιονοστοιχία και στο επιστύλιο (στη θέση του αναγεννησιακού τόξου), συντελούν στη μοναδικότητα της Αγίας Γενεβιέβης.

Πολύ πιο διαδεδομένη την εποχή αυτή, είναι μια στάση αρχαιολογικής πολυμάθειας, σύμφωνα με την οποία, για να κτίσει κανείς με νέο τρόπο, απαιτούνται αναζητήσεις σχετικές με τις «γνήσιες» πηγές, δημοσίευση των αποτελεσμάτων και εκτέλεση πιστών αντιγράφων. Ένα ταξίδι των επίσημων εκπροσώπων της Γαλλίας σηματοδοτεί την «επιστροφή στις πηγές» και ταυτόχρονα μια στροφή: πρόκειται για το ταξίδι που πραγματοποιεί το 1751 ο αδελφός της κυρίας ντε Πομπαντούρ, ο μελλοντικός μαρκήσιος του Μαρινί προκειμένου να προετοιμαστεί για τα μελλοντικά του καθήκοντα, ως Γενικός Διευθυντής των 7 Οικοδομημάτων του βασιλιά. Ο ίδιος επισκέπτεται την Ηράκλεια και την Πομπηία, ενώ ο Σουφλό φτάνει μέχρι την Ποσειδώνια. Την ίδια στιγμή, ο Τζέιμς Στούαρτ και ο Νικόλας Ρίβεντ επεξεργάζονται ήδη ένα ολόκληρο αρχιτεκτονικό πρόγραμμα, προαναγγέλλοντας τη δημοσίευση του έργου τους: *the antiquities of Athens* (Οι Αρχαιότητες της Αθήνας). Ωστόσο, καθώς η εκτέλεση του σχεδίου τους καθυστερεί, υποσκελίζονται από τον ανταγωνιστή και μιμητή τους Ζιλιάν Νταβίντ Λερούα, τα σχέδια του οποίου είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικά. Το 1758, ο Λερούα δημοσιεύει το έργο του: *Les ruines des plus beaux monuments de Grece* (Τα Ερείπια των ωραιότερων μνημείων της Ελλάδας), ενώ ο πρώτος τόμος των Άγγλων εκδίδεται μόλις το 1762. Παρ' όλα αυτά, τα σημαντικότερα έργα αυτού του είδους εκδίδονται στην Αγγλία.

Η Γαλλία, σίγουρη για τη δική της καλλιτεχνική παράδοση, έχει τη δυνατότητα να προχωρήσει σε μια πραγματικά πολύπλευρη ανάπτυξη. Αντίθετα, στην Αγγλία, κυριαρχεί η μορφή του καλλιεργημένου ερασιτέχνη και λάτρη αρχαιοτήτων, συμβούλου ή ακόμη και εμπνευστή (Εταιρεία των Ντιλετάντη), καθώς και αυτή του αρχιτέκτονα που διακρίνεται για τις αρχαιολογικές του γνώσεις: από τον «Αθηναίο» Στούαρτ ως το Ρόμπερτ Άνταμ, που το 1764 προετοιμάζει συνειδητά το έργο του για το ανάκτορο του Διοκλητιανού στο Σπλιτ – ή ακόμη τον Κόκερελ και τον Ίνγουντ, που στη δεκαετία 1810-1820, ταξιδεύουν στη νότια Ιταλία και την Ελλάδα, απ' όπου προσκομίζουν σημαντικές νέες γνώσεις. Εξάλλου, ο Στούαρτ και ο Ρίβεντ κάνουν γνωστά δυο μικρά μνημεία της Αθήνας, τον Πύργο των ανέμων και το Μνημείο του Λυσικράτη, τα οποία γίνονται, σχεδόν παντού, προσφιλή πρότυπα για αρχιτεκτονικές κατασκευές κήπων ή καμπαναριά εκκλησιών (κωδωνοστάσιο του Σαιντ- Πάνκρας στο Λονδίνο, έργο του Ίνγουντ, 1819-1822).

Εμφανίζονται Γάλλοι Αρχιτέκτονες (μεταξύ 1755-1790) με μελέτες ουτοπίες, που δεν μπορούν με τα μέσα της εποχής εκείνης να κατασκευασθούν, είναι με άλλα λόγια, συνειδητές ουτοπίες, που προφητεύουν έναν κόσμο που έρχεται. Η υιοθέτηση ενός προτύπου της κλασικής Αρχαιότητας, που θεωρείται αχρονικό, η ανάδειξη της απλότητας και του μνημειακού χαρακτήρα, η

καθαρότητα και η νηφαλιότητα, συνιστούν μια απ' τις πτυχές της παραγμένης αυτής εποχής. Στην απόλυτη λογική αντιτάσσεται το συναίσθημα. Στο έργο των τριών «επαναστατών» αρχιτεκτόνων, του Μπουλέ(1728-99), του Λεντού (1736-1806) και του Λεκέ, ορθολογισμός και παραλογισμός αναμιγνύονται με τρόπο ιδιαίτερα ξεχωριστό και αντιφατικό. Σκιαγραφούν μελλοντικές αρχιτεκτονικές μορφές, ακριβώς λίγο πριν ξεσπάσει η Γαλλική Επανάσταση. Συλλαμβάνουν έτσι τα νέα μηνύματα που έρχονται, πρώτοι αυτοί αντί των ζωγράφων, που είναι και το συνηθέστερο στην Ιστορία του Πολιτισμού. Τα έργα τους χαρακτηρίζονται από τη χρήση κανονικών γεωμετρικών σωμάτων (σφαίρες, κύβοι, κύλινδροι κτλ.), που εκφράζουν ακριβώς τη διάθεση επιστροφής σε πρωτογενείς μορφές και δηλώνουν ταυτόχρονα ένα νέο ξεκίνημα. Οι κυριότερες από τις ουτοπικές αυτές μελέτες, θα εμπνεύσουν πρωτοποριακούς αρχιτέκτονες του 20ου αιώνα και θα πραγματοποιηθούν τελικά ως ιδέες στην εποχή μας, αλλά με έντονη διαφοροποίηση.

Η δυσπιστία προς την κληρονομιά της καλλιτεχνικής παράδοσης συνεπάγεται την αξιοποίηση τύπων που αντλούνται είτε απ' τον κλασικό κόσμο είτε από ξένα πρότυπα (γοθικό παρεκκλήσι, κινέζικη παγόδα). Ακόμη, ωθεί στην αναζήτηση των αρχέτυπων δομών άλλοτε στη φύση (σπήλαιο) και άλλοτε στην αρχιτεκτονική (καλύβα). Στην περίπτωση αυτή, ο επιπόλαιος χαρακτήρας του Ροκοκό συνυπάρχει με τη χαρά του πειραματισμού και την αναζήτηση υπαινικτικών συνδυασμών. Για παράδειγμα, στους κήπους, πρώτα στην Αγγλία και στη συνέχεια σ' ολόκληρη την Ευρώπη, τοποθετούνται αρχιτεκτονικές κατασκευές που εμπνέονται από τα αυστηρά πρότυπα των δωρικών ή των μικρών κυκλικών ιωνικών ναών ή, αντίθετα, αποτελούν -χωρίς καμιά μορφολογική αξίωση- ταπεινά, γραφικά και ακανόνιστα σύνολα, όπως για παράδειγμα το «διακοσμημένο αγρόκτημα». Το πιο διάσημο δείγμα αυτού του τύπου είναι το Μικρό Τριανόν, που κατασκευάζεται το 1783 από το Μικ για τη Μαρία Αντουανέτα, και περιλαμβάνει μικρό χωριό, παρατηρητήριο και ναό του Έρωτα. Η αντίθεση ανάμεσα στην πολύ αυστηρή γεωμετρία των αρχιτεκτονικών σχεδίων και στην άφθονη βλάστηση ανταποκρίνεται στη «λατρεία της λογικής και της φύσης» του Μπουλέ .

Στην Αγγλία, στα μέσα του 18ου αι., η έπαυλη συλλαμβάνεται ως ένας κυβικός όγκος και συνήθως γειτονεύει μ' ένα πάρκο που μοιάζει φυσικό. Μετά το 1763, με τον τερματισμό του πολέμου ενάντια στην Αγγλία, η Γαλλία αρέσκεται στο λεγόμενο «άγγλο-κινεζικό» πάρκο, που θριαμβεύει στο Πάρκο Μονσό, στην Ερμενονβίλ και στη Μερεβίλ. Εξάλλου, προκειμένου να δώσει ρυθμό στο Γαλακτοκομείο της Μαρίας Αντουανέτας στο Ραμπουγέ , ο Τεβενέν εναλλάσσει με επιτυχία τρούλο, ημι-κυλινδρικό θόλο και μυθολογικό σπήλαιο. Ο πειραματισμός και η αναζήτηση των απλών μορφών (κύβος, σφαίρα, πυραμίδα) ανοίγουν το δρόμο προς τις καλλιτεχνικές αντιλήψεις του 19ου και του 20ου αι. Ωστόσο, σε πρώτη φάση, ο Νεοκλασικισμός εμφανίζεται ως ένα συντηρητικό κίνημα και το βασικό του ρεύμα προσανατολίζεται τελικά προς μια νεο-Αναγέννηση, που αποτελεί τον πιο σίγουρο τρόπο για να ικανοποιηθούν οι άμεσες πρακτικές και χρηστικές ανάγκες.

Ο συντηρητισμός αυτός αξίζει να τοποθετηθεί πλάι στη συγκινητική και επαναστατική ορμή των ρομαντικών. Τελικά, όταν μιλάμε για «τεχνοτροπία Λουδοβίκου ΙΣΤ'», δεν πρέπει να έχουμε κατά νου κάποια πρωτοποριακά επιτεύγματα αλλά μια αρχιτεκτονική που μένει πιστή στους συμβατικούς κανόνες και καλλιεργείται ευκολότερα στον εσωτερικό διάκοσμο. Αυτό ισχύει

ακόμη περισσότερο στις επόμενες περιόδους, του Διευθυντηρίου και της Αυτοκρατορίας. Πράγματι, στην ιστορία της ευρωπαϊκής τέχνης, η τεχνοτροπία του Λουδοβίκου ΙΣΤ΄ εμφανίζεται ως η κορύφωση του εκλεπτυσμού στην εσωτερική διακόσμηση, ιδιαίτερα για τα ιδιωτικά διαμερίσματα (π.χ. τα διαμερίσματα της Μαρίας Αντουανέτας στο Φοντενεμπλό, που διευθετούνται το 1785 από τους αδελφούς Ρουσό). Εξίσου λαμπροί διακοσμητές είναι και ο Ντε Βελί, ο Λεντού και ο Μπελανζέ. Παρά την εξέλιξη προς μια ολοένα και μεγαλύτερη λαμπρότητα και επισημότητα, η περίοδος της Αυτοκρατορίας διατηρεί σε μεγάλο βαθμό την κομψότητα αυτή μάλιστα, την εποχή αυτή, τα υφάσματα, καθώς και όλο το φάσμα των εφαρμοσμένων τεχνών παίζουν πρωταρχικό ρόλο στη διακόσμηση του χώρου.

1.3 Η ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΟΡΦΩΝ

Ο Νεοκλασικισμός επιζητά τη συνεχή ευθεία γραμμή και τη γυμνή, παρθένα επιφάνεια. Σε ότι αφορά την εξωτερική όψη των κτισμάτων, το λευκό είναι το αγαπημένο του χρώμα. Διατηρεί μια ερωτική, θα λέγαμε, σχέση με τον κίονα, με τις «τεράστιες σειρές κίωνων» και το «θέαμα της απεραντοσύνης» (Μπουλέ), ανεξάρτητα αν πρόκειται για το σχέδιο που υποβάλλει ο Ντε Βελί στο διαγωνισμό του 1752 ή για το Ναυαρχείο της Αγίας Πετρούπολης, για το δικαστικό μέγαρο της Λυών, που οικοδομείται το 1835 από τον Μπαλτάρ, ή για τα αμερικανικά κυβερνητικά κτίρια της ίδιας εποχής. Η κυριαρχία της ευθείας γραμμής απειλείται μόνον απ' τον κύκλο, τον τρούλο (Πάνθεον) και τα μισά τους, που αποδίδονται ως εξώστες (στις γωνίες του τετραγώνου), κόγχες, ημικυλινδρικοί θόλοι ή επίπεδα τόξα. Ο αγέρωχος και ανάλαφρος χαρακτήρας του Όψιμου Μπαρόκ αντικαθίσταται απ' την οριζοντιοποίηση και το βάρος. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι χαμηλές αναλογίες δίνουν την εντύπωση μιας «ενταφιασμένης» αρχιτεκτονικής. Ο Νεοκλασικισμός εκδηλώνει μια προτίμηση για τους υπόγειους χώρους καθώς και μια τάση προς τη νεκροφιλία και το ρομαντισμό των ερειπίων.

Με βάση τις αντιλήψεις του Νεοκλασικισμού, το σώμα του οικοδομήματος πρέπει να εμφανίζεται ως ένας όγκος όσο το δυνατόν πιο συμπαγής και να παρουσιάζει επίπεδες επιφάνειες. Όσο για τον κίονα, δεν έχει ως στόχο να προσφέρει μια ανάγλυφη όψη, οφείλει κυρίως να εντάσσεται στο οικοδόμημα, ή να σχηματίζει κιονοστοιχία, όπως σ' έναν ελληνικό ναό, ή ακόμη να σχηματίζει μια οθόνη (συνηθισμένος τύπος από την εποχή του σχεδίου του Πείρ για το Μέγαρο του Κοντέ στο Παρίσι, 1762). Τα ανάγλυφα στοιχεία βρίσκονται κατά προτίμηση πιο μέσα, ενώ οι κατακόρυφοι φωτισμοί αντικαθιστούν σκόπιμα τα ανοίγματα των παραθύρων. Στην πράξη, ωστόσο, αυτός ο πουρισμός, αυτή η ιδανική απογύμνωση, συμβαδίζει με τη μεγάλη σημασία που αποδίδουν οι δημιουργοί στη γοητεία της επιφάνειας. Η τελευταία διαιρείται σε μικρότερα τμήματα που καλύπτονται με λιγοστά διακοσμητικά υλικά, τα οποία δεν αφήνουν να εμφανιστεί κανένας τόνος ή κίνηση. Στην αρχή χρωματίζεται με λεπτότητα και αργότερα, τονίζεται με πιο καθαρά και σκούρα χρώματα. Μ' άλλα λόγια, χρησιμοποιείται πλήρως όλο το φάσμα των διακοσμητικών στοιχείων της Αναγέννησης, μάλιστα, τα στοιχεία του γείσου και των τοίχων χρησιμοποιούνται όπως ακριβώς είχαν υιοθετηθεί από τη σχολή του Ραφαήλ ή όπως έχουν αποκαλυφθεί στις πρόσφατες αρχαιολογικές ανασκαφές. Το σκέλος αυτό (Ρομαντικός Κλασικισμός) της κλασικιστικής μορφολογίας ξεκινά από την «ανακάλυψη» κατά κύριο λόγο

των μορφών του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Είναι μια αρχιτεκτονική που στηρίζεται στην τεκμηριωμένη, αρχαιολογική γνώση μιας συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου κι όχι σε μια ουτοπική, παρόλο τον ορθολογισμό της, αναφορά σε πρωτογενείς μορφές ζωής κι αρχιτεκτονικής, όπως οι μορφές κι η ιδεολογία της «Επαναστατικής αρχιτεκτονικής».

Η αντίληψη αυτή (που εκφράζεται με την κίνηση των αρχαιολόγων και των αρχαιολόγων-αρχιτεκτόνων), συνδυασμένη και με μια νέα κατανόηση της φύσεως, αναπτύσσεται με σαφήνεια στην Αγγλία. Το πρότυπο εδώ είναι ο Andrea Palladio, ο αρχαιολόγος- αρχιτέκτονας της Ώριμης Αναγεννήσεως, που θα αποτελέσει για τους Άγγλους αρχιτέκτονες βασικό πόλο έλξεως. Το έργο του θα μελετηθεί και θα γνωρίσει μεγάλη διάδοση στα Βρετανικά Νησιά με ανάλογη επίδραση στα έργα που δημιουργούνται εκείνη την περίοδο στην Αγγλία (Παλλαδιανισμός). Επίσης ο νέος τύπος πάρκων- το «landscape garden»- , που διαμορφώνεται ελεύθερα και γραφικά σύμφωνα με το πρότυπο ενός «φυσικού» περιβάλλοντος κι όχι με τους κεντρικούς άξονες της γαλλικής ή ιταλικής σχολής, αποτελεί την έκφραση της νέας αντιλήψεως και προσεγγίσεως της φύσεως. Το αγγλικό πάρκο χαρακτηρίζεται από μια ελεύθερη οργάνωση στοιχείων (μονοπάτια, λόφοι, συστάδες δένδρων, μικρά περίπτερα, «ερείπια» Γοτθικά, ελληνικοί ναοί, κινέζικες παγόδες), όλα συνταιριασμένα χωρίς αυστηρές γεωμετρικές σχέσεις, αλλά με «φυσικό» τρόπο. Αυτή η «φυσικότητα», που επιδιώκεται βέβαια συνειδητά, θα επιδράσει έμμεσα και στη σύγχρονη αρχιτεκτονική των μηχανικών, αλλά και γενικότερα στην όλη κίνηση της «Μοντέρνας» αρχιτεκτονικής αργότερα, γιατί επιτρέπει ευελιξία στη σύνθεση, που, μεταφευμένη στην κτιριολογία, σημαίνει ελευθερία στην κάτοψη και στις όψεις των κτιρίων. Μια νέα σχέση γεννιέται έτσι ανάμεσα στην αρχιτεκτονική και τη φύση, μια σχέση, που θα επιδράσει και στον μέχρι τότε κλειστό οργανισμό της πόλης, αφήνοντας τη φύση να εισβάλλει ελεύθερα μέσα της.

Από τα πρώτα παραδείγματα των «landscape garden» είναι το πάρκο του Lord Burlington(1695-1753) στο Chiswick, κοντά στο Λονδίνο. Σχεδόν κάθε μεγάλη ευρωπαϊκή πόλη θα αποκτήσει σε σύντομο χρονικό διάστημα το δικό της «αγγλικό πάρκο» με τη γραφική δομή στη σύνθεση του. Στον τομέα αυτό, ο Κεντ είναι ένας σημαντικός πρόδρομος. Στη δεκαετία του 1860, κατά κάποιον τρόπο τον διαδέχεται ο Ρόμπερτ Άνταμ, ο οποίος θαυμάζει και μελετά τον Palladio και ο οποίος επιδεικνύει μια πλουσιότατη δραστηριότητα. Ακολουθώντας τα ίχνη του Palladio αποτυπώνει με ακρίβεια το ανάκτορο τον Διοκλητιανού στο Σπαλάτο της Δαλματίας και κάνει προτάσεις για την αναστήλωση του με σύγχρονα μεθοδολογικά κριτήρια (διάκριση παλαιών- νέων τμημάτων κτλ.). Αυτή του η εμπειρία θα του επιτρέψει τη δημιουργία των προϋποθέσεων για μια τεκμηριωμένη κλασικιστική μορφολογία, στηριγμένη δηλαδή σε άμεση, ακριβή κι επιστημονική γνώση της αρχιτεκτονικής του αρχαίου κόσμου. Το πάθος του 19ου αιώνα για ακριβείς επιστημονικές μεθόδους και μετρήσεις, σε συσχετισμό με την αντίληψη του για μια εξίσου αυστηρή επιστημονική θεώρηση της Ιστορίας, διαπιστώνεται εδώ έντονα. Επίσης και οι Περσιέ και Φοντέν, που διαπρέπουν στη διακόσμηση.

Τα σχέδια αποφεύγουν τη ρευστή σύνδεση των δωματίων και προτιμούν την παράθεση χώρων με πρωτότυπα σχήματα, προσδίδοντας σε καθέναν απ' αυτούς εξατομικευμένο χαρακτήρα. Και στον τομέα αυτό, ο Άνταμ

αποδεικνύεται άριστος τεχνίτης. Η έμπνευση αντλείται από τα ρωμαϊκά αυτοκρατορικά λουτρά και ανάκτορα. Ο Ρόμπερτ Άνταμ, επιστρέφοντας στην Αγγλία, «εφαρμόζει» αυτήν την εμπειρία και γνώση σε νέα κτίρια, όπως κι άλλοι συνάδελφοι του αρχιτέκτονες. Το γνωστότερο έργο του Ρόμπερτ Άνταμ είναι ένα συγκρότημα κατοικιών στο Λονδίνο (Adelphi Terrace), στο οποίο φαίνεται η επίδραση των θεωρητικών κι αναστηλωτικών μελετών του στο Σπαλάτο.

Ο Μαρί-Ζοζέφ Πεϊρ (1730-1785), κατά τη διάρκεια των σπουδών του στη Ρώμη (1753-1756), συλλαμβάνει ιδανικές συνθέσεις, που το 1765 δημοσιεύονται στο έργο του: *Oeuvres d'architecture* (Αρχιτεκτονικά έργα), το οποίο γεννά πληθώρα σχεδίων στην Ακαδημία. Αυτός ο τύπος σύνθεσης απαντάται ακόμη και σε χώρους περιορισμένους, π.χ. σε ορισμένα εξεζητημένα δείγματα ιδιωτικών μεγάρων και περιπτέρων. Ενδεικτικά, αναφέρουμε τον Πύργο του Μονμιζάρ, κοντά στη Ντιζόν, που ανεγείρεται απ' τον Ντε Βελί στα χρόνια 1764-1772, την Πολυτελή κατοικία του δούκα της Ορλεάνης στο Παρίσι, έργο του Μπρονιάρ, και το Μέγαρο του Μονμορανσί, κτισμένο το 1769 από το Λεντού. Τέλος, τα σπίτια του ίδιου αρχιτέκτονα για τη δεσποινίδα Γκιμάρ) και την κυρία ντι Μπαρύ, έργα των ετών 1770 και 1771 αντίστοιχα. Η πυκνότητα των συνθέσεων κορυφώνεται στο έργο του Λεντού. Εξάλλου, νέους δρόμους ανοίγει και ένας χειροτεχνικός σχεδόν τρόπος συνδυασμού των τύπων, που απαντάται κυρίως στα έργα της πρώτης φάσης. Στη φάση αυτή ανήκει καταρχήν ένα έπιπλο, το γραφείο που κατασκεύασε ο Λουί λε Λορέν για τον κύριο Λαλίβ ντε Ζιλί, το οποίο σήμερα φυλάσσεται στο Μουσείο Κοντέ του Σαντιγί, επίσης, η χωρισμένη με απλά πλαίσια πρόσοψη του μεγάρου του Σαβάν, στο Παρίσι, έργο του Π. Λ. Μορό-Ντεσπρού (1727-1793). Τέλος, το έργο: *Recueil elementaire d'architecture* (Βασική συλλογή αρχιτεκτονικής) του Ζ. Φ. Νεφόρζ, που άσκησε μεγάλη επίδραση. Το βασικό θέμα και των τριών αυτών έργων, η κατασκευή των οποίων ξεκίνησε την ίδια χρονιά (1757), είναι η ελληνική αρχιτεκτονική παράδοση.

Στις ύστερες φάσεις, μετά τη Γαλλική Επανάσταση, επέρχεται και πάλι μια χαλάρωση των δομών. Ο Τζον Νας (1752-1835), επίσης από τους πρώτους κλασικιστές αρχιτέκτονες, γίνεται εκφραστής της τάξεως εκείνης των μεγαλοαστών, που αντλούν τη δύναμη τους από την ανάπτυξη της βιομηχανίας και την αποικιοκρατία, που την περίοδο αυτή κάνει την εμφάνιση της στην Αγγλία. Η νέα αυτή κοινωνική τάξη εμφορείται από την ιδεολογία του κλασικισμού, τα ανθρωπιστικά ιδεώδη, που στην αρχιτεκτονική βρίσκουν την προβολή τους με αντιπροσωπευτικά κλασικιστικά κτίρια για κατοικίες. Κομψά και γραφικά, ενσαρκώνουν ακόμα την ιδέα της «κηπούπολης» (garden city), αφού όλες οι κλασικιστικές προσόψεις τους οργανώνονται έτσι, ώστε να «βλέπουν» προς ένα αγγλικό πάρκο.

Η κλασικιστική αυτή μορφολογία, που διαδίδεται σύντομα, θα μεταφερθεί από τις πολυτελείς κατοικίες του Λονδίνου, στις οποίες συνενώνει με γραφικό τρόπο τα κλασικά στοιχεία (Regent street), σε λίγο χρονικό διάστημα στα ξενοδοχεία (Hotel Palaces), που με την πρώιμη ανάπτυξη του τουρισμού φυτρώνουν σε ακτές, σε λίμνες και σε άλλες τοποθεσίες της Ευρώπης. Ο Νας έκτισε τεράστια αστικά σύνολα που περιλαμβάνουν εκτός από τα κλασικιστικά παλάτια και σε άλλους ρυθμούς, όπως το βασιλικό περίπτερο του Brighton, όπου χρησιμοποιεί ινδικά και κινεζικά μοτίβα. Ο ελληνικός ναός προσφέρει τον ιδανικό τύπο για τα πιο ποικίλα περιεχόμενα και λειτουργίες.

Αυτή η συνοπτική, θα λέγαμε, αντίληψη του Νεοκλασικισμού ισχύει για ολόκληρη την Ευρώπη αλλά εκδηλώνεται κυρίως στην Αγγλία, όπου αποκαλείται Greek revival (Ελληνική Αναβίωση). Για την ακρίβεια, εμφανίζεται το 1804, με τη διαμάχη γύρω από το Ντάουνινγκ Κόλετζ του Κέμπριτζ για την οικοδόμηση του οποίου ο Τόμας Χόουπ, ένας ερασιτέχνης, παίρνει ως πρότυπο τον Παρθενώνα και επιβάλλει ως αρχιτέκτονα έναν μαθηματικό, το Δρα Γουίλκινς. Από τέτοιου είδους προβληματισμούς, που συνδέονται ήδη με τον ιστορισμό, πηγάζουν και πολλά άλλα έργα : καταρχήν, του ίδιου του Γουίλκινς όπως για παράδειγμα το Περίπτερο του Γκρέιντζ Παρκτου 1809, και η Εθνική Πινακοθήκη του Λονδίνου (1834). Έπειτα, του Σμairκ (Smirke), με πιο λαμπρό παράδειγμα το Βρετανικό Μουσείο (1823-1847) και τέλος, το Χρηματιστήριο των Παρισίων (1808-1815) του Μπρονιάρ (Brongniart) και η Βαλχάλα (Wallhalla) του Κλέντζε (Klenze), κοντά στη Ρατισβόνη, που όπως και ο Παρθενώνας, βρίσκεται στην κορυφή ενός λόφου και δεσπόζει στο γύρω χώρο (1830-1842).

Όπως είναι γνωστό, ήδη πριν την εποχή του Νεοκλασικισμού, ο κίονας έχει μεταβληθεί σε κενό τύπο, π.χ. ο Μπλοντέλ (Blondel) και ο Ροντελέ (Ronteler) χρησιμοποιούν τον αφηρημένο τεχνικό όρο «σημείο στήριξης». Με τον ίδιο τρόπο, το σύνολο του αρχαίου ελληνικού ναού χάνει κι αυτό τον υποδειγματικό του χαρακτήρα. Στην τελική φάση, χαρακτηρίζεται ως υπερβολικά δεσμευτικός τύπος και θεωρείται αδιάφορος σε ότι αφορά την τέχνη, και άσκοπα πομπώδης από ηθικής πλευράς. Η χρησιμοποίηση των τύπων της Αρχαιότητας στις νέες κατασκευές, που επιδιώκεται από την εποχή των Μαρινιέ (Marigny) , Λοζιέ (Laugier) και Στούαρτ (Stuart), καθώς και το γενικότερο ενδιαφέρον για τη μελέτη της Αρχαιότητας ως βάσης για την ιστορία της θεωρίας της αρχιτεκτονικής, φαντάζουν αυτονόητα για την Ελληνική Αναβίωση. Και όμως, στην πραγματικότητα συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Ο Νεοκλασικισμός γίνεται ο ίδιος μια τεχνοτροπία, ενώ ο αντιπροσωπευτικός του χαρακτήρας τον καθιστά κατάλληλο να εκφράσει ένα πολιτικό και πνευματικό κύρος για συγκεκριμένους σκοπούς. Αποκαλυπτικό σύμπτωμα της κρίσης αποτελεί το γεγονός ότι, γύρω στα τέλη της δεκαετίας του 1820, ξεκινά η συζήτηση για την πολύχρωμη όψη των αρχαίων ελληνικών οικοδομημάτων (Χίτορφ- Hittorf), που καταρρίπτει το μύθο της απόλυτης καθαρότητας της κλασικής αρχιτεκτονικής.

1.4 Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Με την εγκαθίδρυση της ελληνικής μοναρχίας, το 1832, η επίσημη τεχνοτροπία στρέφεται προς τον Κλασικισμό, τον οποίο υιοθετεί μέχρι και τον 20^ο αιώνα⁴. Όπως και οι βασιλικές δυναστείες, οι αρχιτέκτονες που εργάζονται στην Αθήνα, προέρχονται αρχικά απ' τη Βαυαρία- π.χ. ο Φρίντριχ Γκέρτνερ (Friedrich Gartner) επεξεργάζεται το πολεοδομικό σχέδιο της πρωτεύουσας και οικοδομεί τα Βασιλικά Ανάκτορα- και στη συνέχεια απ' τη Δανία. Ο Χανς Κριστιαν Χάνσεν (1803-1883) και ο Τέοφιλ Χάνσεν (1813-1891) ανεγείρουν το Πανεπιστήμιο (1839-1849), την Ακαδημία των Επιστημών (1859-1887) και την Εθνική Βιβλιοθήκη (1888-1891). Στη

⁴ Φατούρου-Ησυχάκη Κάντω, «Δρόμοι του ευρωπαϊκού Νεοκλασικισμού προς την Ελλάδα και αντιστρόφως», Πανελλήνιο Συνέδριο Νεοκλασική πόλη και Αρχιτεκτονική, Θεσσαλονίκη, 1983.

συνέχεια, ο τελευταίος θα μεταδώσει το ελληνικό ιδεώδες στο Κοινοβούλιο της Βιέννης (1873-1883).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ο ΠΕΙΡΑΙΑΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΝ 19ο ΚΑΙ ΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ

2.1 Ο ΑΣΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19ο ΑΙΩΝΑ

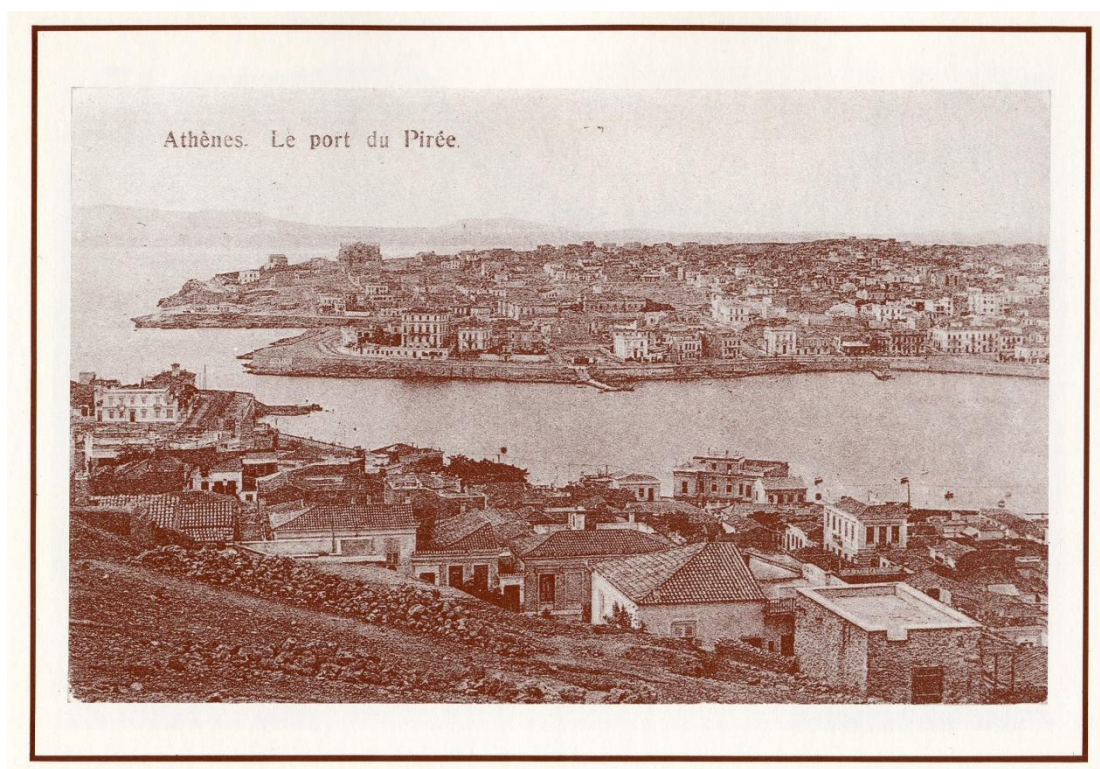
Η καταγραφή της πολεοδομικής και αρχιτεκτονικής ιστορίας των νεοελληνικών αστικών κέντρων έχει κάνει τα πρώτα βήματα εδώ και μερικά χρόνια. Ασφαλώς, στις αιτίες αυτής της προσπάθειας πρωταρχική ήταν η ραγδαία καταστροφή της αρχιτεκτονικής παράδοσης των οικισμών, που υπήρξε ένα από τα πιο θλιβερά κατάλοιπα του μεταπολεμικού νεοπλουτισμού.

Τα πρωτεία είχε βεβαίως η πολύπαθη Αθήνα, της οποίας τα εντυπωσιακά σύνολα των νεοκλασικών μνημείων της είχαν προκαλέσει τον θαυμασμό των επισκεπτών της, ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα. Όμως, για τον γειτονικό Πειραιά οι ανάλογες περιγραφές ήταν συνήθως «συνοπτικές», όπως άλλωστε θα περίμενε κανείς από τους βιαστικούς περιηγητές, οι οποίοι, μετά την αποβίβασή τους στο λιμάνι, ανυπομονούσαν να βρεθούν στο ιστορικό περιβάλλον της νεοσύστατης πρωτεύουσας.

Εικόνα 1. Πειραιάς, Μουνιχία 14/12/1908.

Είναι πάντως αλήθεια, ότι τον τελευταίο καιρό οι νεώτεροι ερευνητές πρόσεξαν τον Πειραιά. Όμως, στόχευαν κυρίως στις μελέτες τους στην προνομιακή υπόσταση του οικισμού ως κορυφαίου κέντρου οικονομικής δραστηριότητας και βιομηχανικής παραγωγής, του οποίου οι σχετικοί δείκτες ανάπτυξης απεικόνιζαν πράγματι ένα θεαματικό άλμα, στο διάστημα από το τελευταίο τρίτο του 19^{ου} αιώνα έως τον μεσοπόλεμο περίπου. Και είναι γεγονός, ότι αυτή η ευρωστία του πρώτου λιμανιού της χώρας προσέδωσε συνακόλουθα ζωογόνο πνοή – πέραν των υλικών αγαθών – στην κοινωνική άνοδο και την εν γένει καλλιέργεια των πνευματικών και καλλιτεχνικών αξιών του πληθυσμού. Το ίχνος αυτής της ανόδου ήταν κυρίαρχο – εκτός των άλλων – και στο μνημειακό ύφος της δημόσιας και ιδιωτικής αρχιτεκτονικής του Πειραιά.

Εικόνα 2. Πειραιάς, το Πασαλιμάνι.

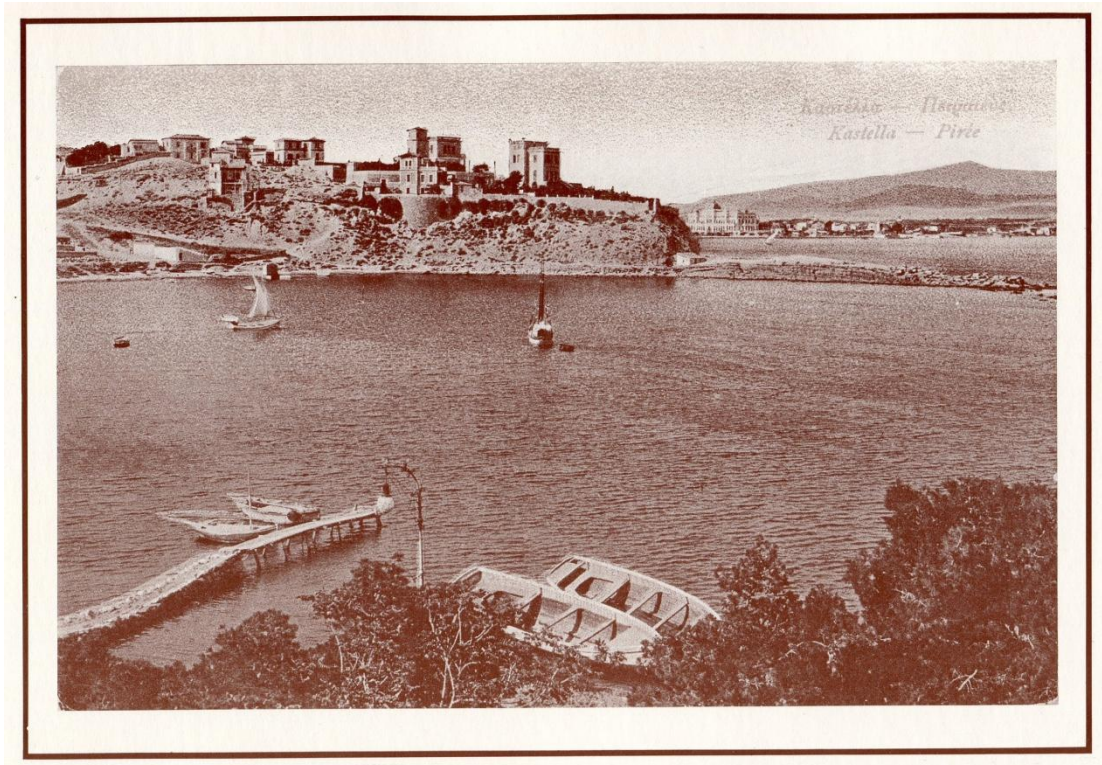
Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι η εξύψωση της Πειραιϊκής κοινωνίας είχε κάποιους κοινούς δρόμους με την αντίστοιχη της Αθηναϊκή, όμως με σαφείς ιδιαιτερότητες – η πρώτη – τουλάχιστον ως προς τα εσωτερικά κίνητρά της. Διότι ο Πειραιάς διέθετε σε μεγάλο ποσοστό ένα αυτοδύναμο πολιτισμικό υπόβαθρο, θα λέγαμε, ένα πλεόνασμα πνευματικών δυνάμεων και αξιών, άμεσα συναρτώμενο με τα ιδιόμορφα συστατικά του ετερογενούς πληθυσμού του. Ήταν οι αξίες αυτές ενσωματωμένες μέσα στην παράδοση εκείνων των νησιωτικών – από την Σύρο, την Χίο, την Κρήτη κ.ά. – που προσέφυγαν σε πρώιμο χρόνο στην πόλη, με την ελπίδα ότι θα εύρισκαν σ' αυτή καλύτερη τύχη.

Εικόνα 3. Η Λεωφόρος Μουνυχίας στον Πειραιά, στις αρχές του αιώνα.

Πραγματικά, αν παρατηρήσουμε την αστική αρχιτεκτονική παράδοση του Πειραιά στα χρόνια της ακμής της, περί το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, θα αισθανθούμε ότι αυτή εκφράζει μία ιδιάζουσα ζωτικότητα, ένα πλούτο μορφολογικό και μία ελευθερία σύνθεσης, που εμφανώς υπερβαίνει το «ακαδημαϊκό» ύφος και τον διακριτικό τόνο του αθηναϊκού κλασικισμού. Ιδιαίτερα στο ιδιωτικό κτίριο, αντανakλάται αυτό το πνεύμα, διότι στη πραγματικότητα επρόκειτο όχι για τις «εν σειρά» οικοδομές της Αθήνας του 1880-90, στη Νεάπολη και το Μεταξουργείο, αλλά για μονοκατοικίες ποιότητας, μίας ανθούσας και δραστήριας κοινωνίας επιχειρηματιών. Επιπλέον, αν η φυσιογνωμία της πρωτεύουσας επισκιάζόταν πάντοτε από το «υπέρβαρο» ενός μονότονου δημοσιοϋπαλληλικού βίου-αποτέλεσμα του εκεί ενδημούντος υπερ-συγκεντρωτισμού, στον Πειραιά, αντίθετα, κυριαρχούσε το ανήσυχο πνεύμα και ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας ενός κόσμου διαφορετικού που είχε συνηθίσει να βιώνει τους ανοιχτούς ορίζοντες.

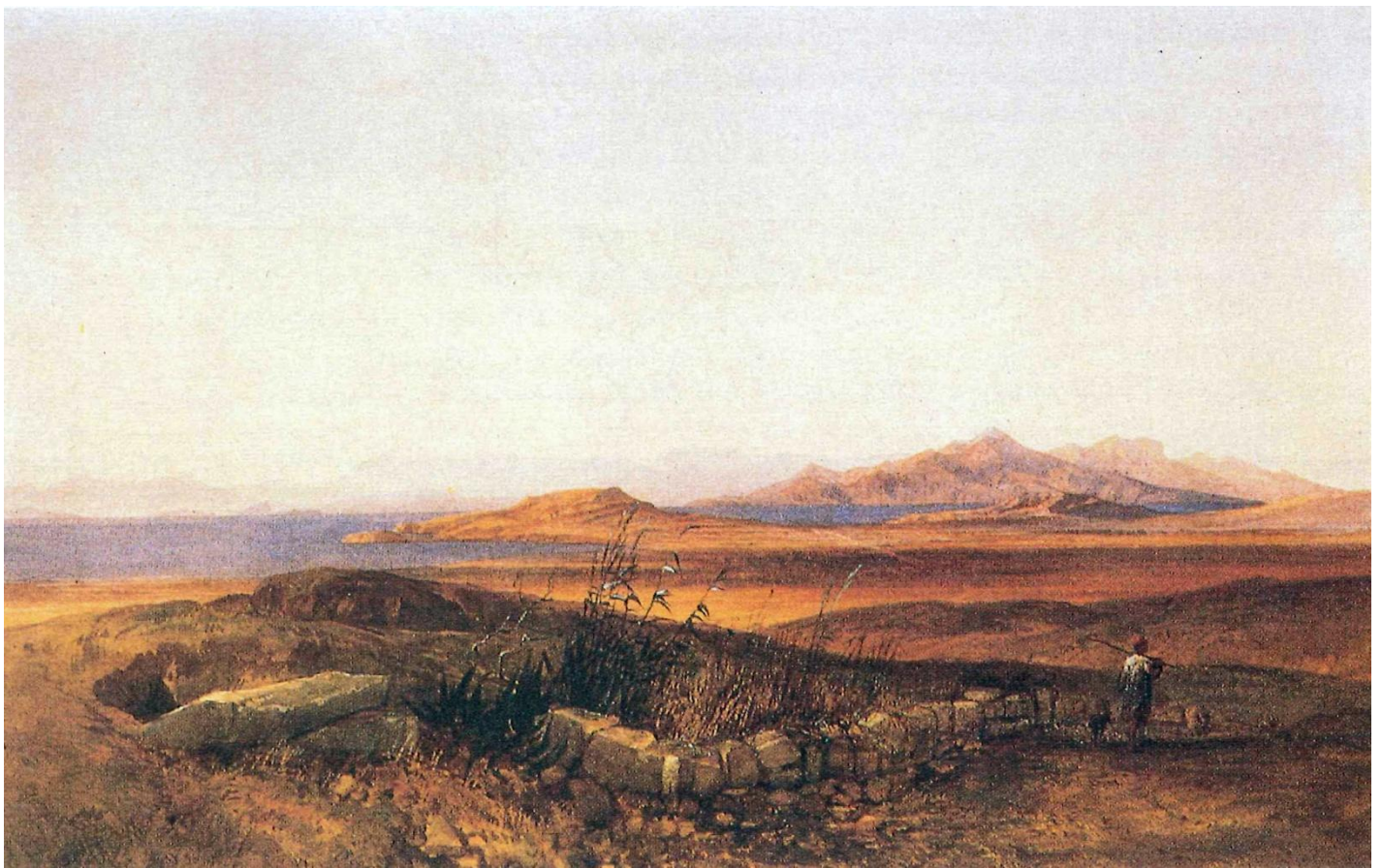
Εικόνα 4. Η Καστέλα στις αρχές του αιώνα.

Στο κόσμο αυτό ανήκαν, για παράδειγμα, τα αρχοντόσπιτα και οι επαύλεις που δημιούργησε ο αρχιτέκτονας Ziller. Επιπλέον, οι μεσοαστικές και κατώτερες τάξεις διαφύλαξαν τις πνευματικές αξίες της νησιώτικης καταγωγής τους και είναι αλήθεια, ότι με το θρησκευτικό τους αίσθημα στήριξαν την ανοικοδόμηση των μεγαλόπρεπων εκκλησιών της πόλης, ενώ στον εγγενή πολιτισμό της κοινωνικής ολομέλειας του Πειραιά οφείλεται το σπουδαίο νεοκλασικό μέγαρο του Δημοτικού θεάτρου.

Είναι ίσως παρήγορο, ότι, παρά τη συμφορά της αλόγιστης σύγχρονης οικοδόμησης, ο Πειραιάς διατηρεί ορισμένα αξιόλογα δείγματα αυτής της αρχιτεκτονικής, των χρόνων της ακμής του. Δεν είναι μόνον τα εναπομείναντα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια, με το ανάλαφρο «εξωστρεφές» ύφος του ντόπιου κλασικισμού. Είναι προπάντων το αρμονικό σχέδιο της Πόλης, που με σοφία χάραξαν οι πρώτοι πολεοδόμοι τη Αθήνας, Κλεάνθης και Σάουμπερτ, το οποίο- παρά την εισβολή των υπεροπτικών και άμορφων οικοδομών της εποχής μας- διατηρεί την εύρυθμη σχέση του προς τους μεγάλους οδικούς άξονες, τις ανοιχτές πλατείες, τη κυματική καμπύλη της ακτής και τον θαλάσσιο ορίζοντα.

ΜΑΝΟΣ ΜΠΙΡΗΣ

Εικόνα 5. William Sames Muller. Άποψη της έρημης ακόμη χερσονήσου του Πειραιά από την Αθήνα. Στο βάθος φαίνεται η Σαλαμίνα, 1838. Υδατογραφία σε χαρτί, 35,5 x 55 εκ., Μουσείο Μπενάκη.

2.2 ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΤΕΣ ΤΟΥ

Η πρώτη φορά που η πόλη του Πειραιά θα εμπλακεί στις πολεοδομικές προβληματικές του 19^{ου} αιώνα είναι το 1832, όταν ο αρχιτέκτονας του Λουδοβίκου της Βαυαρίας και πατέρας του Όθωνα Gutensohn θα προτείνει τη δημιουργία της νέας πρωτεύουσας στην Πειραιϊκή χερσόνησο και τη σταδιακή επέκτασή της στην Αθήνα. Θα βασίσει τη πρότασή του στο προφανές πλεονέκτημα της ύπαρξης του λιμένα, αλλά και στους παρακάτω λόγους:

- Η μεταφορά των πρώτων υλών είναι πιο άμεση και το κόστος μικρότερο.
- Θα έμεναν αδόμητες οι γύρω από την Ακρόπολη περιοχές για τις ανασκαφές της αρχαίας πόλης, το μέγεθος της οποίας δεν ήταν τότε ακόμα γνωστό.
- Η γη του Πειραιά ήταν σε πολύ μεγάλο βαθμό δημόσια σε αντίθεση με την Αθήνα.
- Για να μπορεί να φυγαδευτεί εύκολα ο βασιλιάς σε περίπτωση επανάστασης

Η πρόταση δεν έγινε δεκτή από το Λουδοβίκο ο οποίος επέλεξε την Αθήνα λόγω του ένδοξου παρελθόντος της.

Το σχέδιο της πόλης του Πειραιά είχε ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά με το αντίστοιχο της Αθήνας⁵. Συντάχθηκε από τους ίδιους αρχιτέκτονες και με ελάχιστη χρονική διαφορά. Αυτό σημαίνει ότι τα δύο σχέδια εμπνέονται από την ίδια ιδεολογία και πολεοδομικές αρχές, που είχαν ως πρότυπο την αρχαία πόλη της κλασικής περιόδου.

Κατά σύμπτωση και στα δύο σχέδια επενέβη ο ίδιος ο γερμανός αρχιτέκτονας. Το σχέδιο του Πειραιά είχε όμως καλύτερη τύχη από εκείνο της Αθήνας, δεδομένου ότι μπόρεσε να εφαρμοστεί χωρίς σημαντικές αποκλίσεις και εκτροπές' αυτό συνέτεινε το γεγονός ότι ο Πειραιάς του 1983 ήταν σχεδόν μία έρημη χερσόνησος χωρίς προϋπάρχοντα οικισμό, και έτσι η πολεοδομική πρόταση εφαρμόστηκε απρόσκοπτα. Αντίθετα, στην περίπτωση της Αθήνας ο προϋπάρχων πυρήνας της πόλης με τα στενά στριφογυριστά δρομάκια είχε πρόβλημα στη συνένωσή του με τη νέα πόλη και τους ευθύγραμμους, κάθετα τεμνόμενους φαρδείς δρόμους.

Οι αρχιτέκτονες του σχεδίου είναι ο Σταμάτης Κλεάνθης⁶ (1802-1862) και ο Eduard Schaubert (1794-1868). Ο Κλεάνθης είναι από τους σημαντικότερους Έλληνες αρχιτέκτονες του 19^{ου} αιώνα. Το αρχιτεκτονικό του έργο αποτελείται κυρίως από κατοικίες. Το μέγαρο Αμβροσίου Ράλλη (1837) και η οικία επί της

⁵ Για το σχέδιο της Αθήνας βλέπε

Κ. Μπίρης, Τα πρώτα σχέδια των Αθηνών, Αθήνα 1933.

Κ. Μπίρης, «Ο Σταμάτιος Κλεάνθης στην τελική διαμόρφωση του σχεδίου της πόλεως Αθηνών», περιοδ. Ηώς, τ. 55, 1962 σελ.22-25, καθώς επίσης

Α. Βενέτας, Η ίδρυση της νέας Αθήνας, Αρχαιολογία, τ. 31, Ιούνιος 1989, σελ. 52-56, και

Ι. Τραυλός, Η πολεοδομική εξέλιξη των Αθηνών, Αθήνα 1960.

⁶ Ολοκληρωμένες μελέτες για τον Σταμάτη Κλεάνθη είναι του Κ. Μπίρη, «Σταμάτης Κλεάνθης» στο ΑΑΥΥ, Οι πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες περιόδου απελευθέρωσης, Αθήνα 1976, σελ. 59-84, και Fountoulakh, Stamatios Kleanthes(1802-1862)Ein griechischer Architekt aus der Schule Schinkels, Doktor-Arbeit Universitat Karlsruhe, 1979.

οδού Κυδαθηναίων 11 (1842), και οι δύο στην Αθήνα, είναι από τις καλύτερες συνθέσεις του. Ξεχωριστή ενότητα αποτελούν οι κατοικίες για τη Δούκισσα της Πλακεντίας, Ροδοδάφνη (1842) στην Πεντέλη, Ιλίσια (1840-48), οδός Βασιλίσσης Σοφίας με βυζαντινά στοιχεία. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το σπίτι του στην Πλάκα, που το ανακατασκεύασε πάνω σε ερείπια προϋπάρχοντος. Στον Πειραιά ο Κλεάνθης συνέθεσε την πρώτη εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνα. Σήμερα υπάρχουν ακόμα οι αποθήκες που του αποδίδονται (Ι. Τραυλός) στην οδό Ευπλοίας, πίσω από τον Άγιο Νικόλαο.

Εικόνα 6. C. Hamilton. Άποψη του λιμένα και μέρος του Πειραιά από την μεριά της Ηπειρώνας ακτής, περίπου 1850. Έγχρωμη χαλκογραφία.

Ο Γερμανός συνεργάτης του Κλεάνθη E. Schaubert δεν είναι το ίδιο γνωστός. Ασχολήθηκε με την αναστήλωση των αρχαίων μνημείων, έκανε δύο προτάσεις για μικρά κτίρια φυλάκων σε αρχαιολογικούς χώρους, σχεδίασε έναν αριθμό κατοικιών μαζί με τον Κλεάνθη.

Το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο του Πειραιά των Κλεάνθη και Schaubert, αναπτύσσεται γύρω από τον μυχό του μεγάλου κόλπου της πόλης και φθάνει ως τη Ζέα. Πρόκειται για ένα σχέδιο νεοκλασικής πολεοδομίας, στο οποίο περιλαμβάνονται «ευρείαι λεωφόροι, ευθύγραμμοι οδοί και εκτεταμένοι χώροι προς δημιουργίαν πλατειών και δια ανέγερσιν εις προκαθορισμένας θέσεις δημοσίων και δημοτικών οικημάτων⁷».

Κύριο χαρακτηριστικό του σχεδίου του είναι η εφαρμογή του Ιπποδάμειου συστήματος. Δηλαδή ένα σύστημα δρόμων που είναι κάθετοι μεταξύ τους και δημιουργούν ανάμεσά τους οικοδομικά τετράγωνα για την κατοικία και

⁷ Ι. Μελετόπουλος, Πειραιϊκά, Αθήνα 1945, σελ. 54. Ο Ι. Μελετόπουλος θεωρείται ο κυριότερος ιστορικός του σχεδίου του Πειραιά.

αστικά κενά για τα δημόσια κτίρια και τις πλατείες. Το σύστημα αυτό αναπτύχθηκε στην αρχαιότητα από τον φιλόσοφο Ιππόδαμο τον Μιλήσιο. Εφαρμόστηκε σε πόλεις που κτίστηκαν από την αρχή βάσει σχεδίου και δεν αναπτύχθηκαν οργανικά μέσα στο χρόνο. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι και η αρχαία πόλη του Πειραιά ήταν κτισμένη με το Ιπποδάμειο σύστημα.

Το σχέδιο ήταν αρκετά ολοκληρωμένο και προοδευτικό για την εποχή του. Προέβλεπε μία πλήρη παραθαλάσσια πόλη 15.000 κατοίκων, που τότε θεωρήθηκε πολύ αισιόδοξο για μια πόλη, στην οποία το 1836 ζούσαν μόνον 1.011 άτομα⁸.

Βασικός άξονας της πόλης είναι η λεωφόρος Σωκράτους⁹ με μεγάλο πλάτος δρόμου. Ιδιαίτερη μέριμνα είχε δοθεί και στους δημόσιους χώρους. Προβλέπονταν οκτώ πλατείες: η Όθωνος, η Θεμιστοκλέους, η Αγία Τριάδος, η Κοραή, η Βαρβάκη στην Τερψιθέα, η Αγίου Νικολάου, η Τελωνείου και τέλος η Τινάνιου Κήπου.

Αν προβάλλουμε το πρώτο σχέδιο πάνω στο χάρτη πάνω στο χάρτη της σημερινής πόλης, αυτό περιγράφεται από τους δρόμους Κάστορος, Ρετσίνα, Ιπποδαμείας, Λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας, Ακτής Μουτσοπούλου, Λεωφόρος Πας Μεραρχίας, Κουντουριώτου, Αλκιβιάδου, Φιλλελλήνων, Ακτής Μιαούλη και Ακτής Ποσειδώνος. Καταλάμβανε έκταση ενός τετραγωνικού χιλιομέτρου.

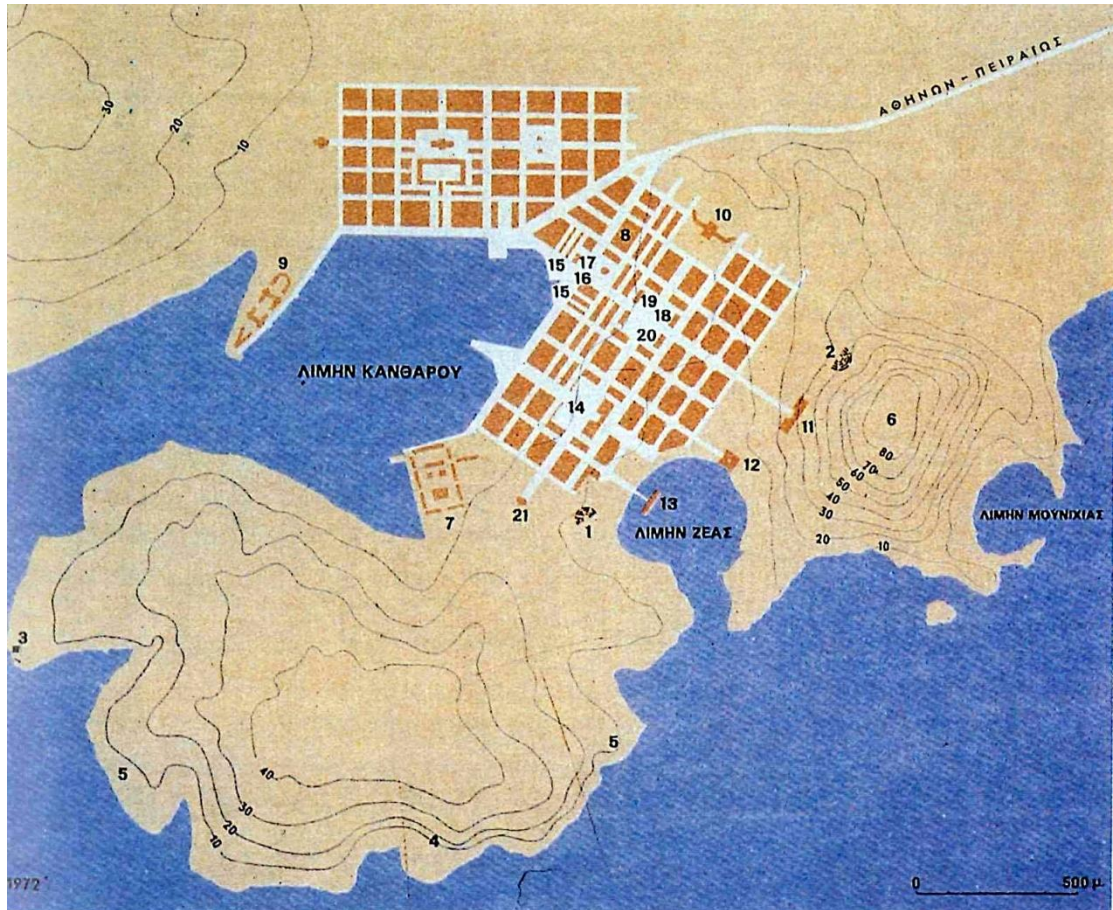
Τα κτίρια που προβλέπει το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο είναι: Τα ανάκτορα στην αρχή της οδού Πειραιώς και που αργότερα αποφασίστηκε να γίνουν στην Πειραιϊκή. Το «κατάστημα Διαμετακομίσεως», οι αποθήκες του κράτους και η σχολή Ευελπίδων είναι τα μόνα κτίρια που είχαν κτισθεί μέχρι το 1837. Το Λοιμοκαθαρητήριο στη θέση που θα καταλάβει αργότερα το Τελωνείο. Τους στρατώνες στη Λάκκα του Βάβουλα στο τέρμα της Λεωφόρου Σωκράτους. Το νοσοκομείο στην προέκταση της οδού Γεωργίου του Α' στο ύψος της οδού Θεάτρου. Το σφαγείο στην πλατεία Κανάρη (Ρολόι). Τα θαλάσσια λουτρά στη Ζέα, που εθεωρείτο το άκρον της πόλης και περιοχή παραθερισμού και διασκέδασης. Η Ναυτική Σχολή στην πλατεία Τερψιθέας. Το θέατρο στη Βόρεια πλευρά του Τινάνιου Κήπου. Το χρηματιστήριο εμπορευμάτων στην πλατεία Θεμιστοκλέους. Το σχολείο, το Δημαρχείο και η Βιβλιοθήκη στην πλατεία Κοραή. Οι τρεις δημοτικές αγορές: πλατεία Καραϊσκάκη, Δημοτική Αγορά, δυτικό τμήμα του Τινάνιου Κήπου και τέλος το νεκροταφείο στην αρχή της οδού Χατζηκυριακού¹⁰.

⁸ Σ. Τριανταφυλλίδης, Πειραιεύς. Το λιμάνι της Ελλάδος, εφ. Εστία, Μάρτιος 1994, μέρος 3^ο, σελ. 1.

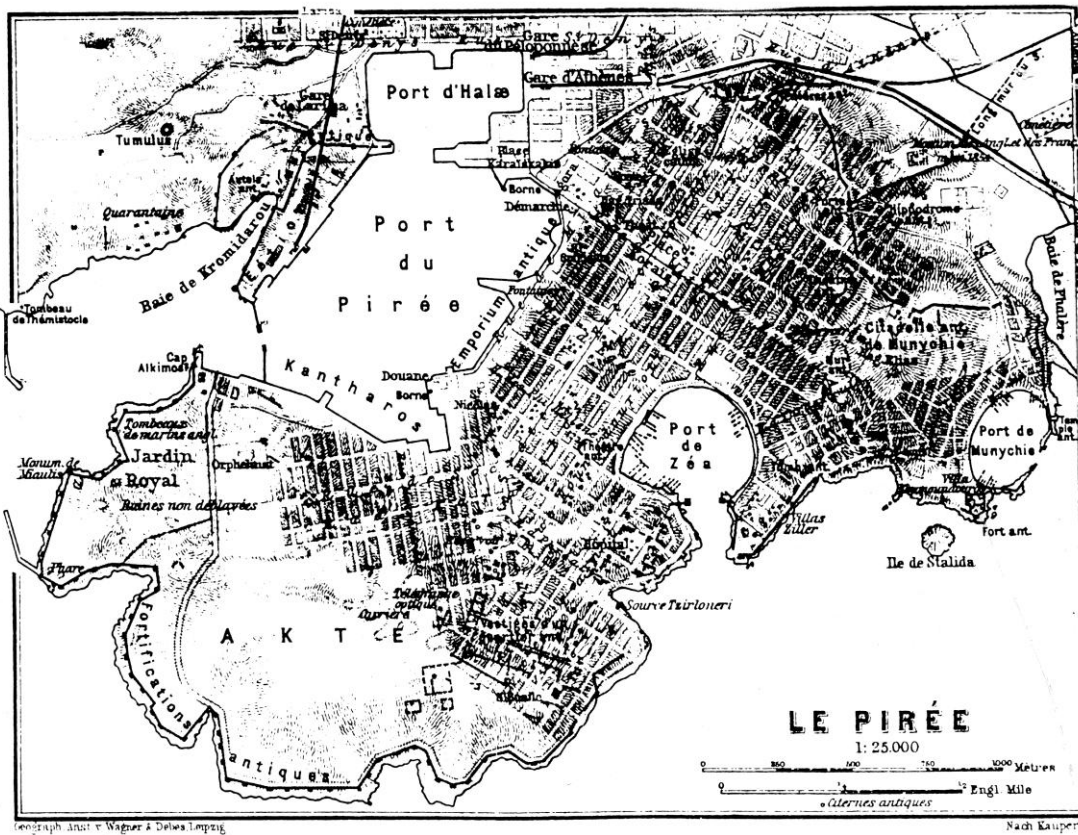
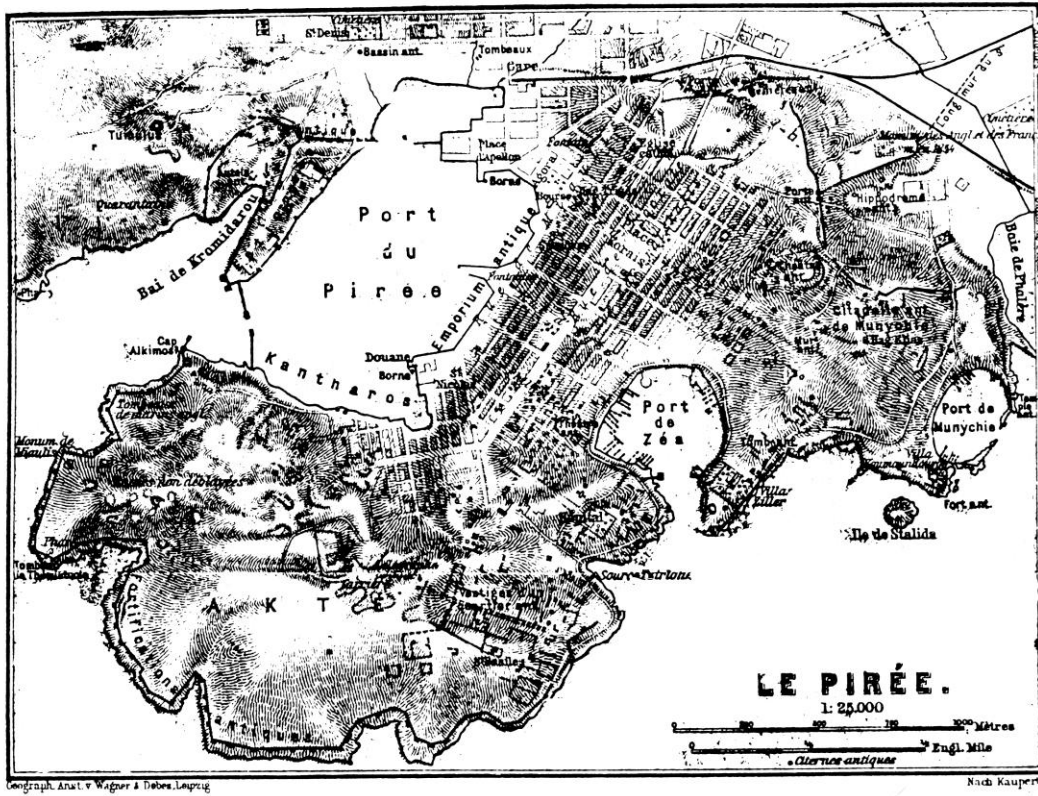
⁹ Μετονομάστηκε σε λεωφ. Βασιλέως Κωνσταντίνου και αργότερα Ηρώων Πολυτεχνείου.

¹⁰ Ι.Μελετόπουλος, *op. cit.*, σελ. 246.

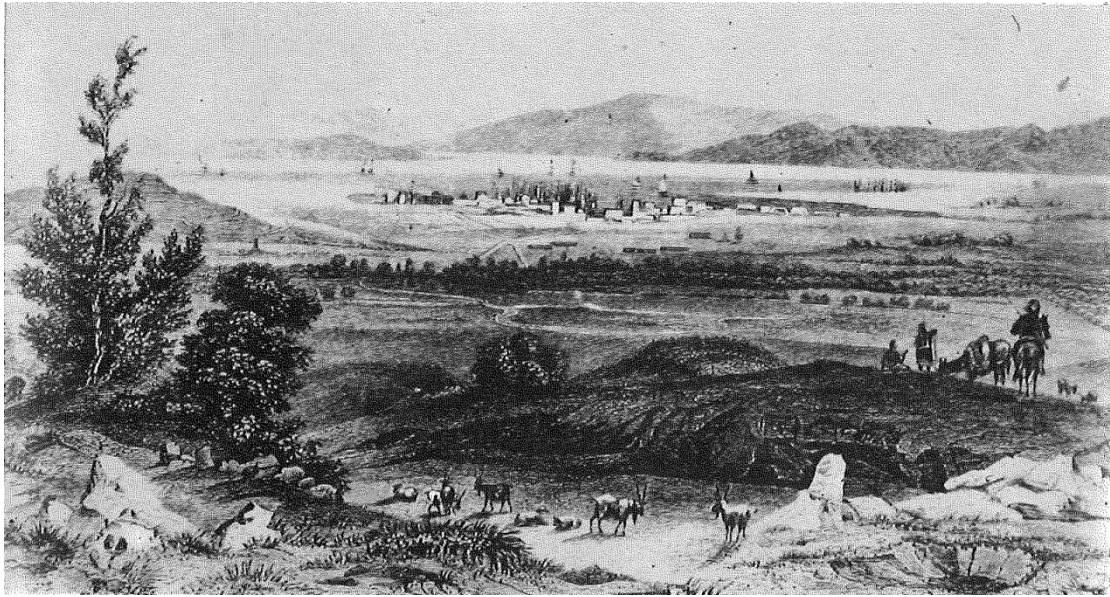

Εικόνα 7. Απόδοση του πρώτου Σχεδίου Πόλεως του Πειραιά από τους Κλεάνθη και Schaubert. Οι αριθμοί αναφέρονται στα κτίρια, αρχαία και νέα. Πηγή: Ι. Τραυλός, 1971.

Εικόνα 8. Τοπογραφικοί χάρτες του Πειραιά. Περιέχονται στον ταξιδιωτικό οδηγό Κ. Baedeker, Handbuch für Reisende, Συλλογή Σπ. Μανουσάκη.

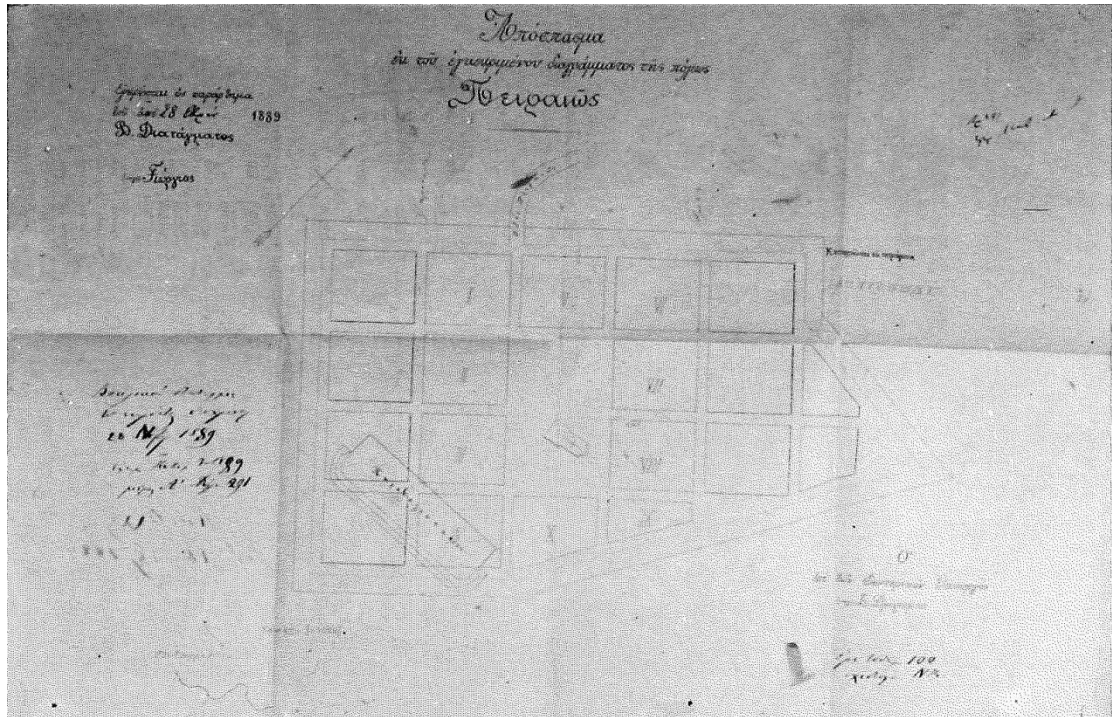
Εικόνα 9. Αποψη του Πειραιά, 1840. Χαλκογραφία. Ιστορικό Αρχείο Δήμου Πειραιά.

Με την πάροδο του χρόνου και την ανάπτυξη της πόλης τα κτίρια θα αρχίσουν να βρίσκουν την προδιαγεγραμμένη θέση τους μέσα στον αστικό ιστό. Το σχέδιο, μπορούμε να πούμε, εφαρμόστηκε χωρίς σοβαρές παρεκκλίσεις. Η κερδοσκοπία πάνω στη γη δεν μπόρεσε να πάρει τις διαστάσεις που πήρε στην περίπτωση της Αθήνας. Ένας από τους κυριότερους λόγους είναι ότι πολύ μεγάλες εκτάσεις της περιοχής του σχεδίου ήταν στην κυριότητα της μονής του Αγίου Σπυρίδωνα και αργότερα του κράτους, το οποίο με εργαλείο του τις διανομές επέβαλε τη βούλησή του για τη σωστή εφαρμογή του σχεδίου. Ένας άλλος παράγοντας είναι η αποφασιστικότητα της εκάστοτε δημοτικής αρχής. Οι πρώτοι δήμαρχοι Κ. Σερφιώτης, Π. Ομηρίδης, και Α. Θεοχάρης σεβάστηκαν απόλυτα το σχέδιο. Οι επόμενοι το τήρησαν σε γενικές γραμμές, κάνοντας δευτερεύουσες αλλαγές, όπως, παραδείγματος χάρη, ο Ράλλης που στη θέση της Τράπεζας τοποθέτησε το Παρθεναγωγείο και ο Α. Σκυλίτσης, το Δημοτικό Θέατρο αντί για την αρχική του θέση στον Τινάνιο Κήπο στη θέση του δημαρχείου¹¹.

Για να δούμε το σχέδιο του Πειραιά στην ολοκληρωμένη του διάσταση, πιστεύουμε ότι δεν αρκεί να το εξετάσουμε μεμονωμένα και αποσπασματικά, αλλά θα πρέπει να το εντάξουμε μέσα στη γενικότερη πολεοδομική παραγωγή της εποχής του στη χώρα μας και στο εξωτερικό.

¹¹ Ι. Μελετόπουλος, Πειραιϊκά, Αθήνα 1945, σελ. 54.

Εικόνα 10. Απόσπασμα ρυμοτομικού “εκ του εγκεκριμένου διατάγματος της Πόλεως του Πειραιώς”. Καστέλα (πυροβολοστάσιο), 1889. 54 x 40 εκ., Ιστορικό Αρχείο Δήμου Πειραιά.

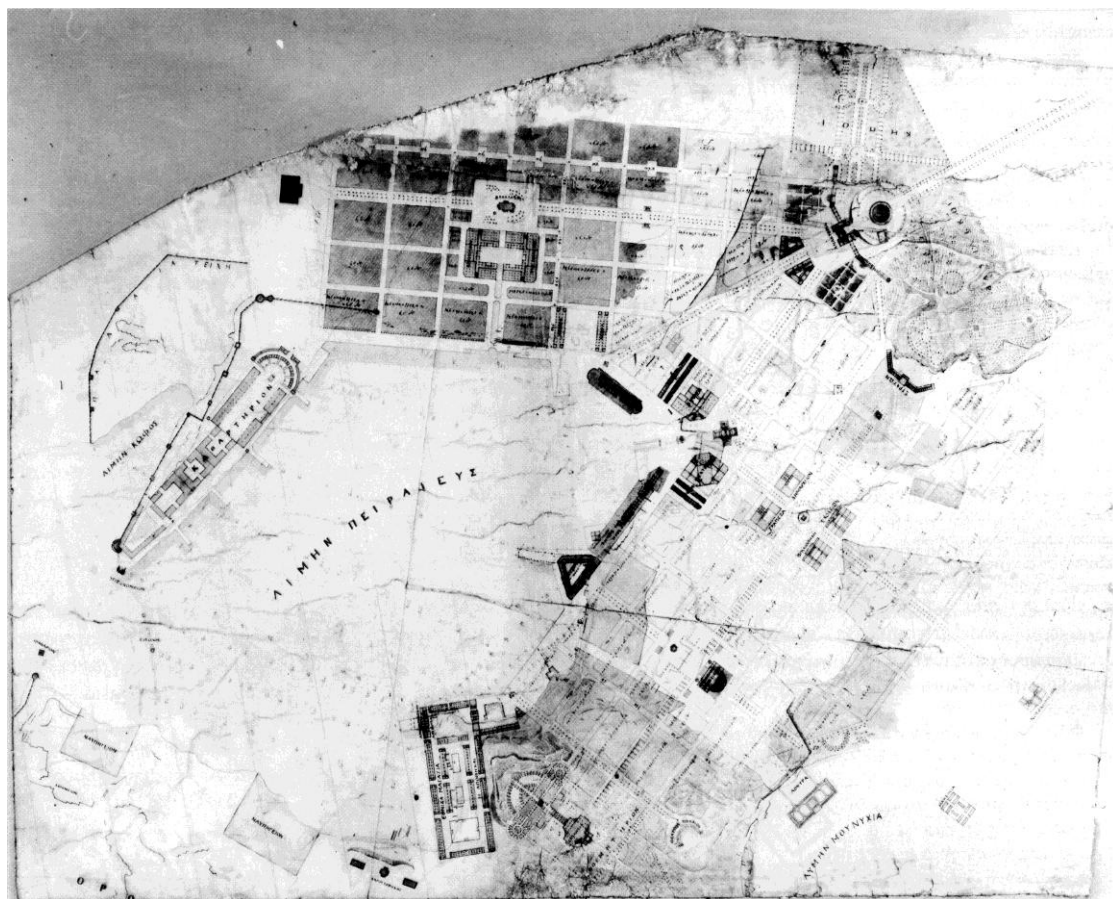
Πάνω στην ιδεολογία του νεοκλασικισμού και της εφαρμογής της πολεοδομίας του 19^{ου} αιώνα θα γίνουν πολλά ρυμοτομικά σχέδια για ελληνικές πόλεις τα πρώτα χρόνια της απελευθέρωσης, βάζοντας σωστές βάσεις για τη μελλοντική τους ανάπτυξη. Πρέπει να αναφερθεί ότι η γεωμετρία αυτών των σχεδίων, πέρα από τεχνικό όργανο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του χώρου, χρησιμοποιείται και ως όργανο ιδεολογικής αντιπαράθεσης και σήμανσης της τομής με το παρελθόν.

Εικόνα 11. A. Löffler. Αθήνα, 1842. Στο βάθος φαίνεται ο Πειραιάς. Λάδι σε ξύλο, 0,80 x 1,27 εκ., Εθνική Πινακοθήκη.

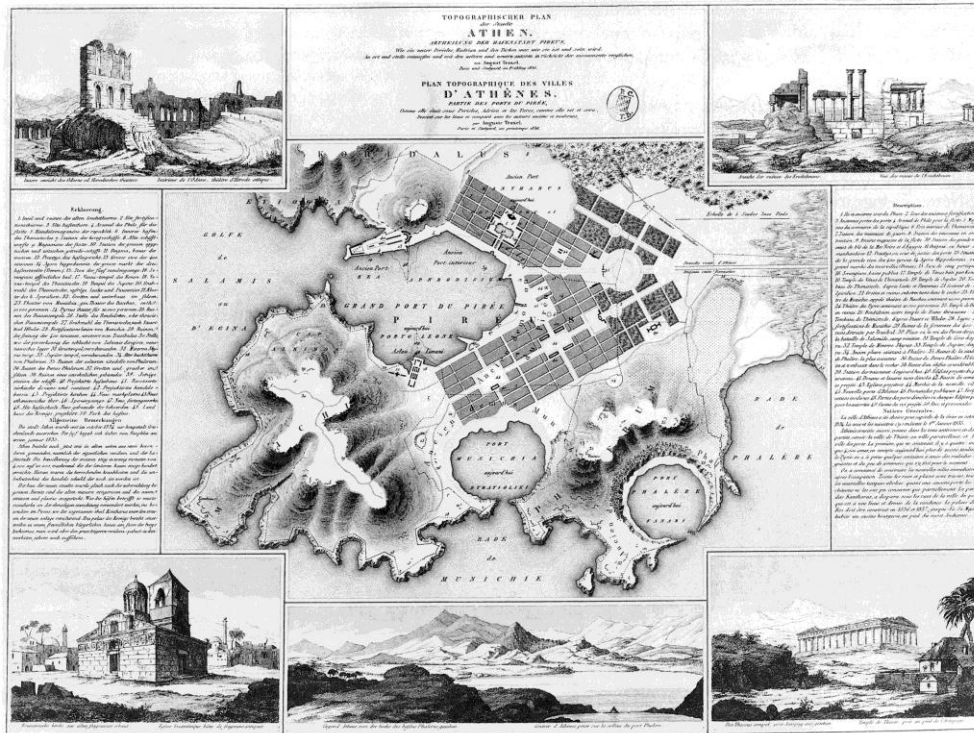
2.3. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Για να ακριβολογούμε (και αντίθετα από ότι γενικώς πιστεύεται), ο Πειραιάς δεν ήταν εντελώς έρημος. Σημαντικές εκτάσεις της γύρω περιοχής καλλιεργούνταν. Ακόμα υπήρχαν αγροικίες και ένας αγροτικός συνοικισμός. Ιδιοκτήτες αυτών ήταν η Μονή και διάφοροι ιδιώτες, Αθηναίοι ως επί το πλείστον¹². Ο μαζικός εποικισμός όμως θα αρχίσει ουσιαστικά με τη μεταβίβαση εθνικών γαιών σε μετανάστες άλλων περιοχών, που καταστράφηκαν κατά τον εθνικό – απελευθερωτικό αγώνα. Μέσα στη γενικευμένη μετακίνηση πληθυσμών στην ελεύθερη Ελλάδα οι Χιώτες που είχαν προσωρινά εγκατασταθεί στην Ερμούπολη και οι Υδραίοι θα πραγματοποιήσουν δύο οργανωμένες μετοικίσεις.

Εικόνα 12. Το πρωτότυπο του αρχικού σχεδίου της νέας πόλης του Πειραιά που εκπόνησαν οι Κλεάνθης και Schaubert. Μεγάλο χαρτί σχεδίου 90 x 68 εκ. με εγγραφές στην ελληνική. Σινική μελάνη και ακουαρέλα. Ανυπόγραφο και αγρονολόγητο. Κλίμαξ πρωτοτύπου 1:2.500.

¹² Ι. Μελετόπουλος, Πειραιϊκά, Αθήνα 1945, σελ. 35-36.

Εικόνα 13. «Τοπογραφικό σχέδιο της Αθήνας, απόσπασμα με την πόλη του Πειραιά» του August Traxel, Παρίσι και Στουτγάρδη, άνοιξη του 1836. Κλίμαξ πρωτοτύπου 1:15.000. (Αντίτυπο του χάρτη φυλάσσεται στο τμήμα χαρτών της Βαυαρικής Κρατικής Βιβλιοθήκης του Μονάχου, φάκελος XVIII 28db.)

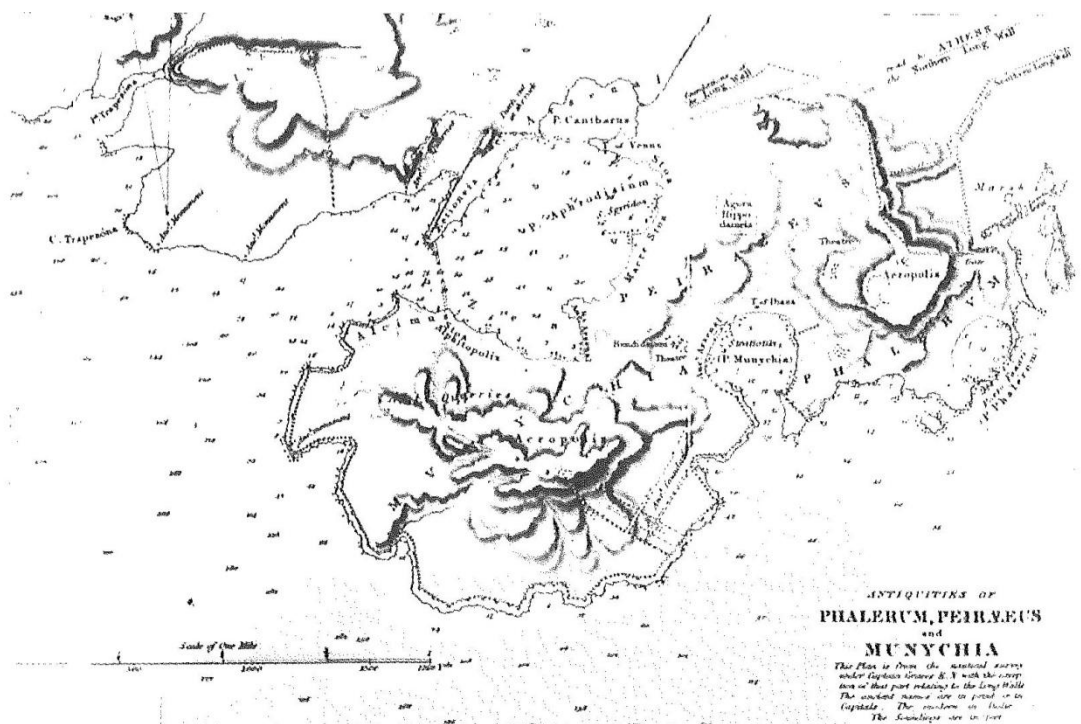
Τον Νοέμβριο του 1836 θα θεμελιωθεί ο οικισμός. Ο δεύτερος μεγάλος συνοικισμός θα δημιουργηθεί από τους Υδραίους, όπου ο μαζικός εποίκισμός τους αρχίζει το 1837. Μία ακόμη συνοικία που δημιουργήθηκε στην αδιαμόρφωτη ακόμα πόλη είναι η λεγόμενη των Παροικίων. Κατοικείται κυρίως από Πελοποννήσιους, πολλοί εκ των οποίων ήταν έμποροι.

Εικόνα 14. Α.Μ. Proust. Αποψη του λιμανιού και το Πανδοχείο του Τζελέπη, 1838. Λιθογραφία.

Οι πρώτες κατασκευές στον Πειραιά – είτε αυτές είναι σπίτια είτε αποθήκες ή μαγαζιά – ήταν ξύλινες και ονομάζονταν «παραπήγματα». Τα παραπήγματα ήταν μικρές ισόγειες κατασκευές ενός ή δύο δωματίων περιορισμένων διαστάσεων. Με το πέρασμα των χρόνων έδωσαν τη θέση τους σε λιθόκτιστα κτίσματα με στέγη από κεραμίδια. Η εικόνα που παρουσιάζεται είναι ανάμεικτη, με παραπήγματα και λιθόκτιστα σπίτια ανακατεμένα μεταξύ τους.

Το σχέδιο πόλεως θα καταρτισθεί το 1834 από τον αρχιτέκτονα Στ. Κλεάνθη και τον Ε. Schaubert. Μέσα στα όρια του θα αρχίσουν σιγά σιγά να δημιουργούνται αποσπασματικά οι πρώτοι οικιστικοί πυρήνες διάσπαρτοι μεταξύ τους, που αργότερα θα ενοποιηθούν και θα δημιουργήσουν ολοκληρωμένα σύνολα. Η ίδια η πόλη αρχίζει να συγκροτεί ένα κοινωνικό σώμα.

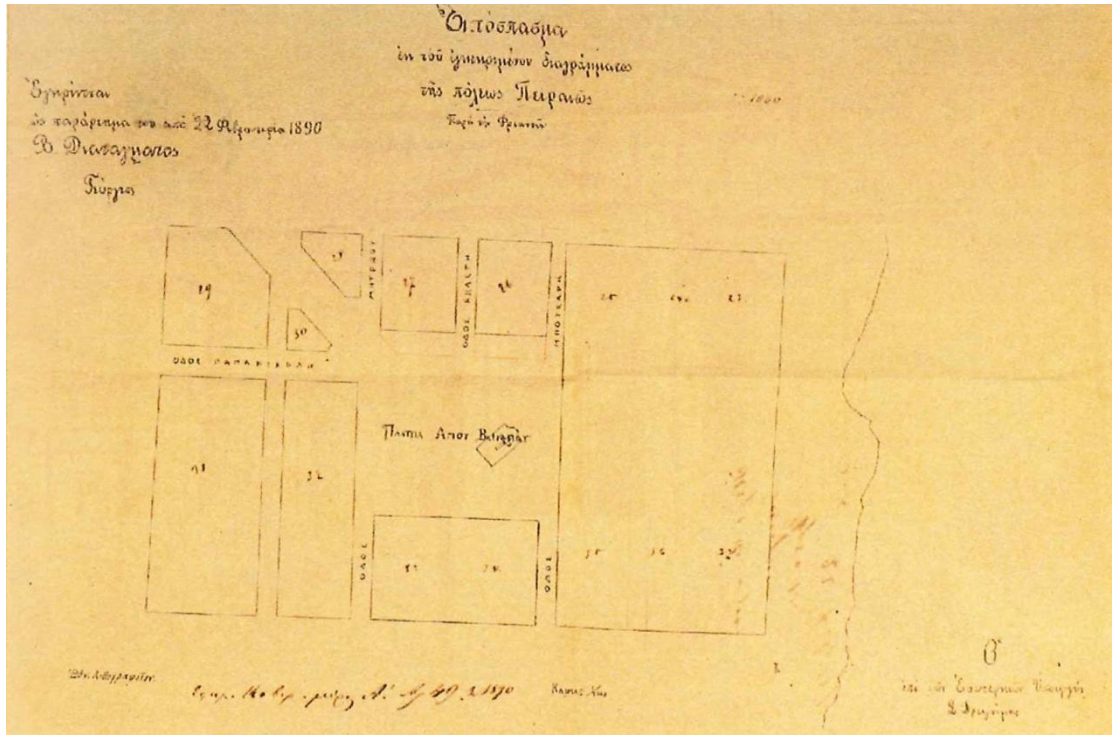

Εικόνα 15. W.M. Leake. Τα αρχαία ερείπια του Πειραιά, 1841. Αποτύπωση σε αγγλίζικο ναυτικό χάρτη.

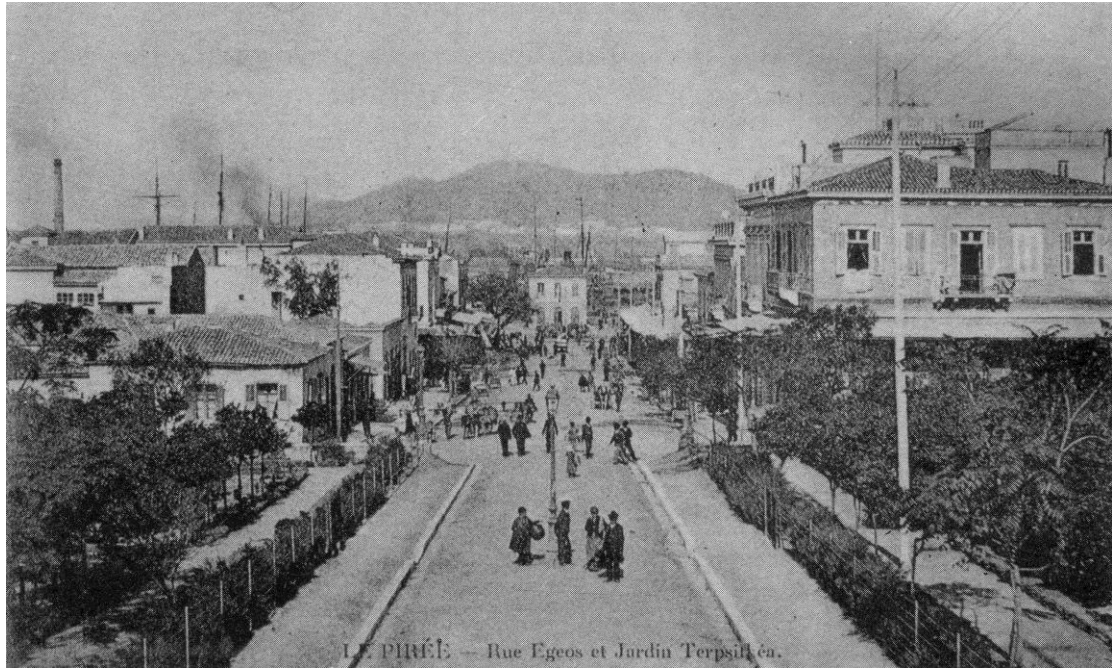
Η πόλη θα αναπτυχθεί και θα επεκταθεί με γρήγορους ρυθμούς, όπως φαίνεται από τη σύγκριση των τοπογραφικών διαγραμμάτων και των χαρτών, που παραθέτουμε και που αναπαριστούν τον Πειραιά ανά δεκαετία περίπου.

Η μορφή που είχε η πόλη ανάμεσα στα 1850 με 1854 μας δίνεται από την παρακάτω περιγραφή του ιστορικού Μελετόπουλου: «Η πόλη έχει επεκταθεί προς όλες τις διευθύνσεις, κυρίως προς τον Πειραιά βλέπουσα πλευρά του λόφου Καστέλας, μέχρι του ύψους της σημερινής οδού Ζέας. Πλην όμως άνωθεν της τότε λεωφόρου Μουνιχίας δεν υπήρχαν παρά ελάχιστα οικοδομαί...»

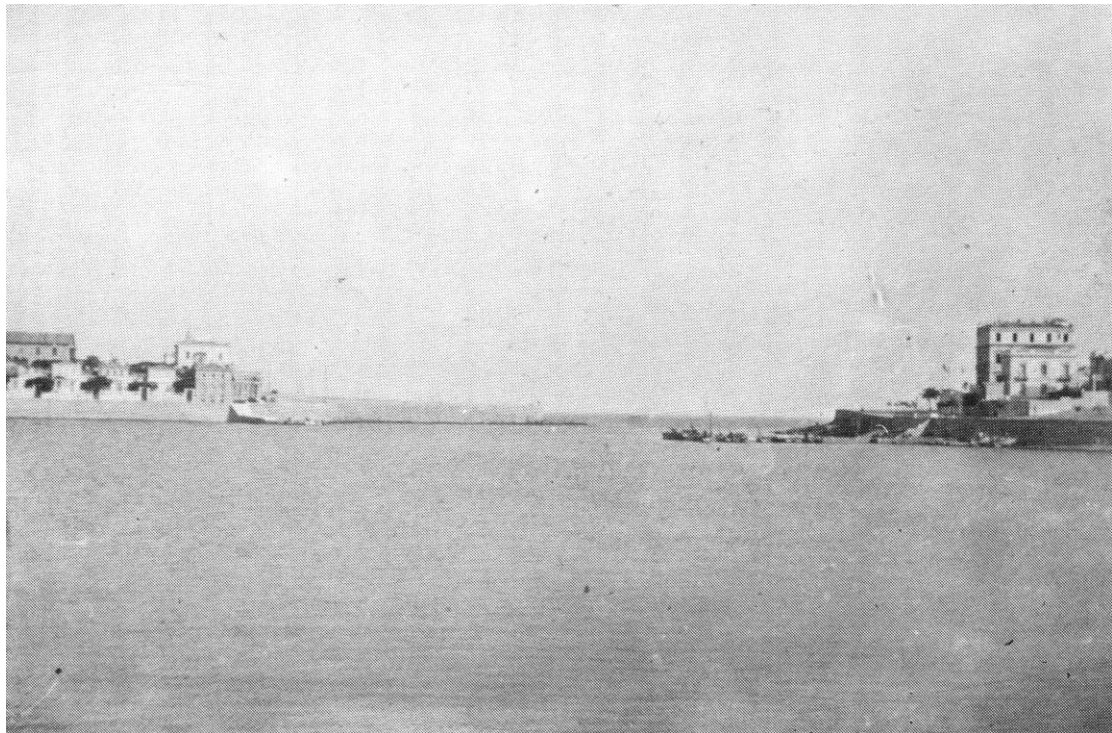

Εικόνα 16. Απόσπασμα ρυμοτομικό “ἐκ τοῦ ἐγκριμένου διατάγματος τῆς Πόλεως τοῦ Πειραιῶς”, 1890. Ἱστορικό Ἀρχεῖο Δήμου Πειραιᾶ.

Εικόνα 17. Ἡ οδὸς Αἰγέως καὶ ὁ Κήπος τῆς Τερψιθέας.

Εικόνα 18. Είσοδος του λιμένα της Ζέας, 1903. Μουσείο Μπενάκη.

Εικόνα 19. Άποψη του Πασαλμανιού από τον Προφήτη Ηλία, περίπου 1930. Μουσείο Μπενάκη.

Εικόνα 20. Κατοικία (μετέπειτα Τμήμα Μεταγωγών) και το Ναυτικό Νοσοκομείο στην Ζέα. Φωτογραφία Λαμπράκης, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Εικόνα 21. Σουνοκία Ziller και η πλατεία Αλεξάνδρας, 1958. Ιστορικό Αρχείο Δήμου Πειραιά.

Εικόνα 22. Αεροφωτογραφία της Ζέας, χωρίς τον λιμενοβραχίονα της μαρίνας, 1953. ΥΠ.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.

Εικόνα 23. Αεροφωτογραφία του Πειραιά, της Ζέας και του λιμενοβραχίονα, 1962. ΥΠ.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.

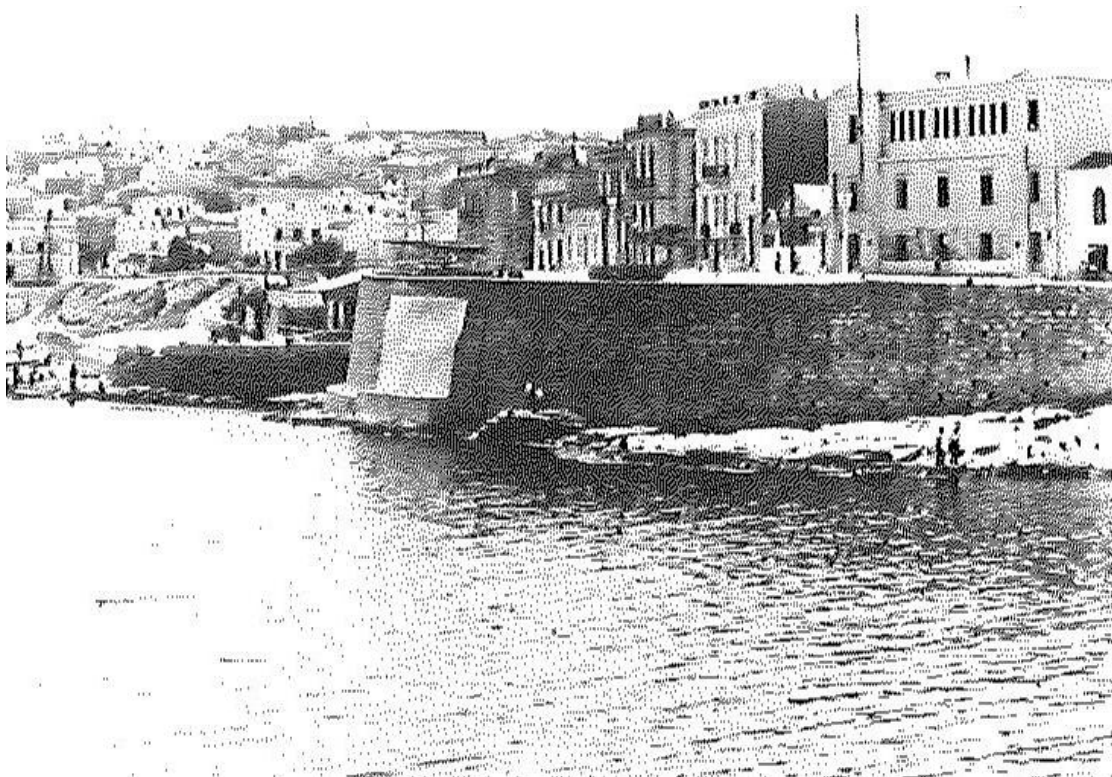

Εικόνα 24. Φρεαττόδα, Μπάρ Μύκονος.

Εικόνα 25. Πασαλιμάνι, όρμος Κανάρη, 1930. Μουσείου Μπενάκη.

Εικόνα 26. Άποψη του λιμένα της Ζέας, 1958. Από το Ναυτικό Νοσοκομείο έως την Φρεαττόδα. Ιστορικό Αρχείο Δήμου Πειραιά.

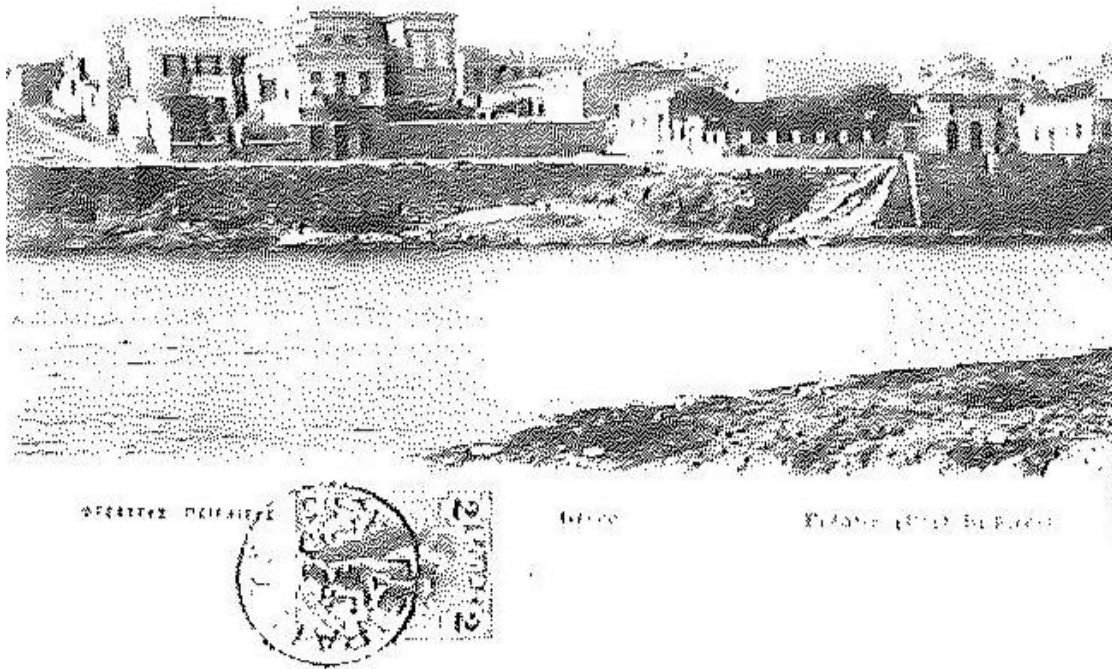

ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ. -- Φρεατὸς

Εικόνα 27. Φρεαττόδα. Κτίρια πάνω στη θάλασσα. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Εικόνα 28. Φρεαττίδα, 1960. Στο βάθος φαίνονται η Πλατεία Αλεξάνδρας, ο Προφήτης Ηλίας και ο λιμενοβραχίονας της Ζέας. Ιστορικό Αρχείο Δήμου Πειραιά.

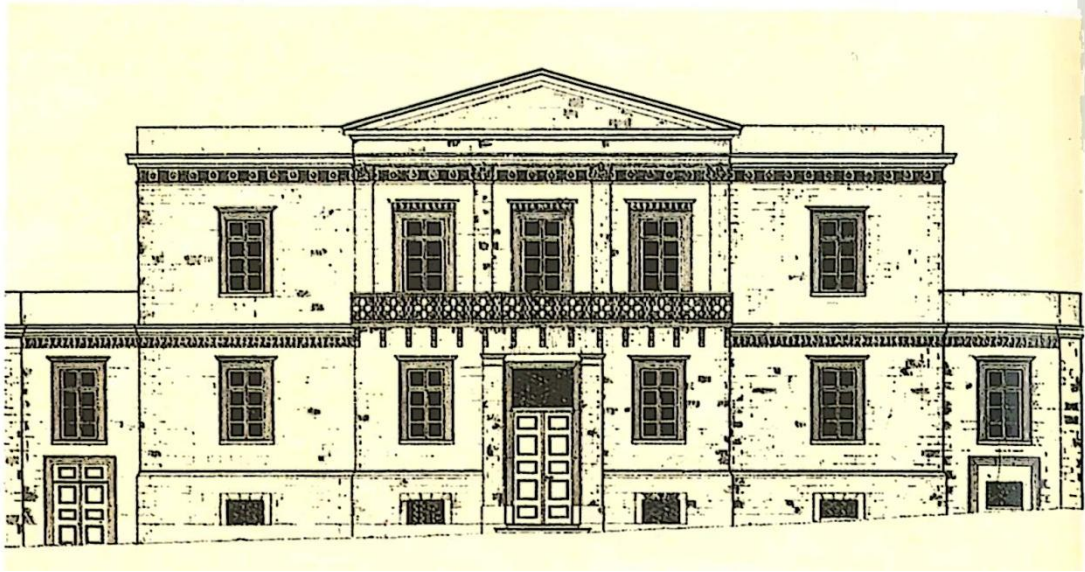

Εικόνα 29. Φρεαττίδα. Επιστολικό δελτάριο.

Εικόνα 30. Άποψη της Ζέας από την Καστέλα.

Εικόνα 31. Μέγαρο Α. Ράλλη, 1837 (Αγγλική Πρεσβεία) Αθήνα, του αρχιτέκτονα Στ. Κλεάνθη (κατεδαφίστηκε το 1937).

Από το 1883 αρχίζουν να κτίζονται τα μεγάλα σπίτια των βιομηχάνων και των μεγαλεμπόρων του Πειραιά. Οι λεωφόροι Μουνιχίας και Σωκράτους στο κέντρο της πόλης, οι δρόμοι από την Τερψιθέα ως το Πασαλιμάνι, η πλατεία Αλεξάνδρας και η Καστέλα γεμίζουν νεοκλασικά σπίτια. Ο εκλεκτικιστικός ρυθμός, η τελευταία φάση του κλασικισμού, επηρεάζει πολλούς από τους αρχιτέκτονες, που δουλεύουν στην πόλη.

Στη λεωφόρο Σωκράτους υπήρχε το μεγαλύτερο μέρος από τις μεγαλοαστικές κατοικίες του Πειραιά γιατροί, εφοπλιστές, μεγαλέμποροι, όπως ο Καζανόβας, βιομήχανοι, όπως ο Δηλαβέρης, είχαν εκεί τα μέγαρά τους, και πάνω στην πλατεία Κοραή, όπου βρίσκεται το Δημοτικό Θέατρο, ήταν τα σπίτια των Ράλληδων και των Σκαραμαγκαδάων. Από το χαμηλότερο σημείο της ίδιας λεωφόρου ξεκινούσε η «συνοικία Βρυώνη», που πυρήνας της υπήρξε μια συστάδα σπιτιών της ομώνυμης οικογένειας. Μία Τρίτη μεγαλοαστική περιοχή κατοικίας ήταν η πάνω πλευρά του πάρκου Τερψιθέας. Τα μαρμάρινα σκαλοπάτια που οδηγούσαν στο λιμάνι ήταν το διαχωριστικό σύνορο ανάμεσα σε δύο κόσμους.

Στην ανατολική πλευρά, προς το Πασαλιμάνι, υπήρχε πληθώρα αρχοντικών, που επίσης ανήκαν σε μερικές γνωστότερες εφοπλιστικές και εμπορικές οικογένειες της πόλης.

Από τις πιο ακριβές σε αξία γης περιοχές του Πειραιά ήταν και η Καστέλα, αποτελώντας ταυτόχρονα και παραθεριστικό κέντρο για ντόπιους και Αθηναίους, καθώς και για επώνυμους ξένους.

Το 1878 αντικαθίσταται το πετρέλαιο στο δημόσιο φωτισμό με το φωταέριο. Ο Δήμος ανέθεσε το 1876 στο μηχανικό Ν. Βλάχκαλη τη σύσταση «Εταιρείας του αερίοφωτος Πειραιώς» και την εκχώρηση της αποκλειστικής παραγωγής φωταερίου. Ο φωτισμός της πόλης εκείνη τη χρονιά γινόταν με 297 φανούς.

Στην πλατεία Αλεξάνδρας, στο αριστερό άκρο της εισόδου του λιμένα της Ζέας, από το 1877 θα δημιουργηθεί ένα σύνολο κατοικιών. Τα σπίτια αυτά θα σχεδιάσει και θα κατασκευάσει ο Ernest Ziller (1837-1923) δίνοντας το όνομά του στο συνοικισμό. Τη συνοικία περιβάλλει το εργοστάσιο γυαλιού, που προϋπήρχε από το 1874 και ήταν ιδιοκτησία του αδελφού του Ziller και του Β. Οριγώνη¹³.

Επίσης η δημιουργία του σημαντικότερου κτιρίου του Πειραιϊκού Νεοκλασικισμού, του Δημοτικού Θεάτρου θα δημιουργηθεί με την αρχιτεκτονική μελέτη του Ι. Λαζαρίμου.

Ας δούμε όμως την εικόνα που παρουσιάζει συνολικά η πόλη το 1874 με τα μάτια ενός Γάλλου διπλωματικού, του Henri Belle:

«Όταν αποβιβάζεται κανείς στις αποβάθρες του Πειραιά, δεν εντυπωσιάζεται μόνο από την εμπορική κίνηση. Η τεράστια επέκταση των κτισμάτων δείχνει αρκετά την αύξηση των δραστηριοτήτων και την οικονομική άνεση. Τα εργοστάσια με τις ψηλές τους καμινάδες, που βγάζουν σύννεφα καπνού, θυμίζουν τις βιομηχανικές μας πόλεις. Όμορφες και άνετες κατοικίες με κόκκινες στέγες και πράσινα παραθυρόφυλλα υψώνονται πάνω στον πετρώδη και άλλοτε έρημο λόφο (Καστέλα) που χωρίζει το λιμάνι του Πειραιά από την ακτή της Μουνιχίας. Πολλές εκκλησίες, ένα χρηματιστήριο, του οποίου ο επάνω όροφος χρησιμεύει για Εμπορικό Επιμελητήριο, στολίζουν το λιμάνι. Αν και ορισμένες γειτονιές διατηρούν κάποιον πρωτογονισμό, οι μεγάλοι δρόμοι που χαράζονται, τα έργα αποστράγγισης και εξυγίανσης που συνεχίζονται, τα δένδρα που φυτεύονται αποδεικνύουν ότι ο Πειραιάς διαθέτει δημοτικές αρχές πολύ πιο δραστήριες από της Αθήνας».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΚΑΣΤΕΛΑ ΤΟ 19^Ο ΑΙΩΝΑ

Με την επανάσταση της Κρήτης το 1866 και το 1878,ο Πειραιάς, όπως ήταν φυσικό σαν κύριο λιμάνι που ήταν, θα κατακλυστεί από Κρήτες πρόσφυγες¹⁴. Από αυτούς άλλοι θα φύγουν, άλλοι θα μείνουν. Οι Κρήτες θα είναι οι πρώτοι εποικιστές του λόφου της Καστέλας. Αυτοί κατέλαβαν την βορειοδυτική πλευρά του λόφου, που έχει θέα προς το κέντρο της πόλης, δίνοντάς του την ονομασία «Κρητικά». Στην νότια πλευρά του λόφου, από την πλευρά της θάλασσας οι κατοικίες που θα κτισθούν θα είναι ημιαστικές και θα πλησιάζουν τον τύπο της εξοχικής villa.

Κάτω ακριβώς από το λόφο της Καστέλας υπάρχει ο τρίτος λιμένας της πόλης, το Τουρκολίμανο ή Μουνιχία. Στην αρχαιότητα ήταν κι αυτό στρατιωτικό λιμάνι με 82 νεώσοικους. Το τοπωνύμιο Μουνιχία είναι αρχαίο και προέρχεται από το μυθικό ήρωα των Αθηνών Μούνιχο. Κατά τον Μεσαίωνα ονομαζόταν Φανάρι από το μικρό φάρο που υπήρχε στην είσοδό του¹⁵.

¹³ Δ.Θ.Σπηλιωτόπουλος,op.cit.,σελ.117

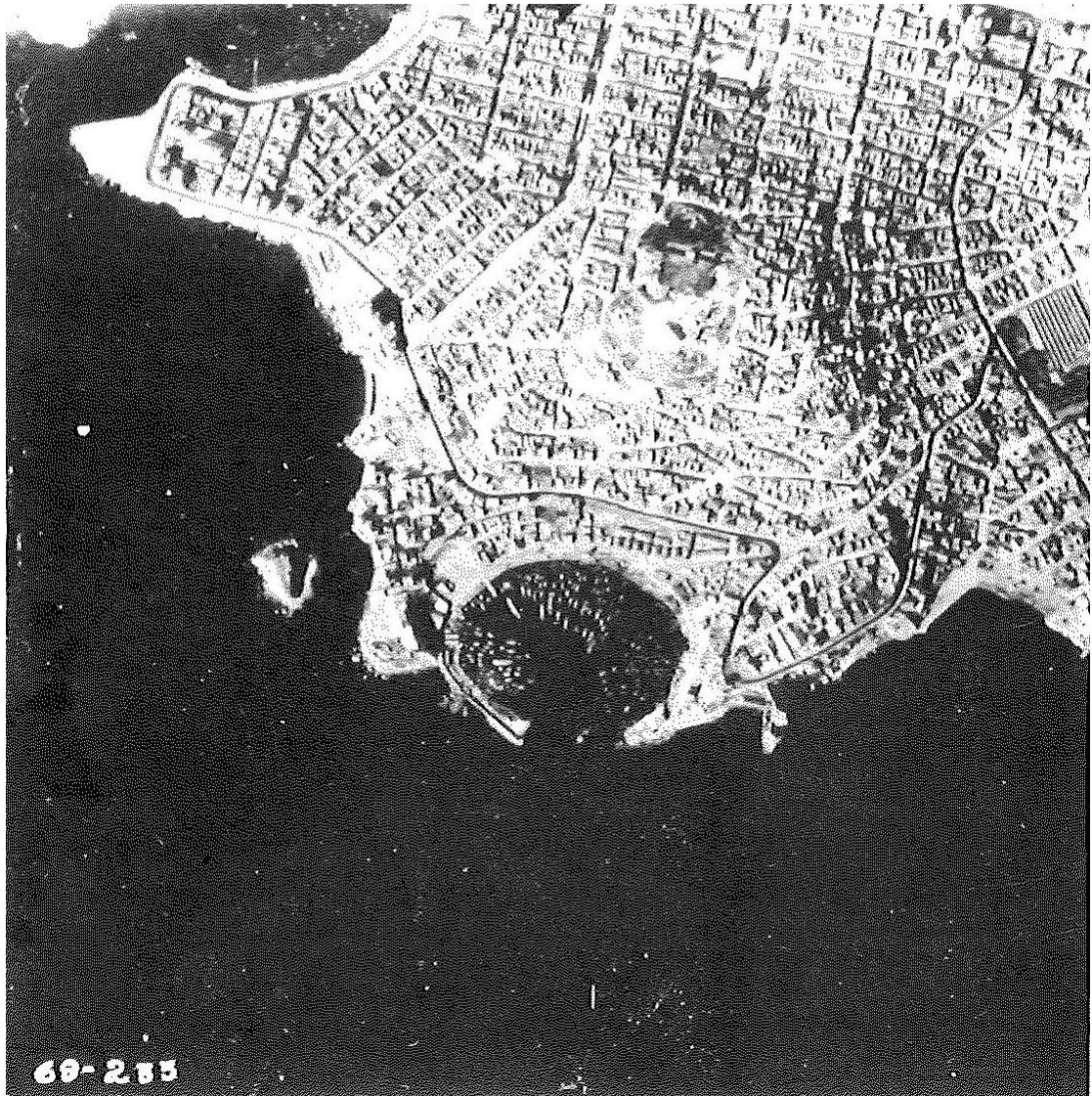
¹⁴ Αν υπολογίσουμε και τους Χίους,αυτό είναι το δεύτερο κύμα προσφύγων που εποικίζει την πόλη.Η μαζικότερη όμως μετακίνηση θα είναι εκείνη της Μικρασιατικής καταστροφής,οπότε ο πληθυσμός θα τριπλασιαστεί.

¹⁵ Γ.Χατσημανωλάκης,op.cit.,σελ.45

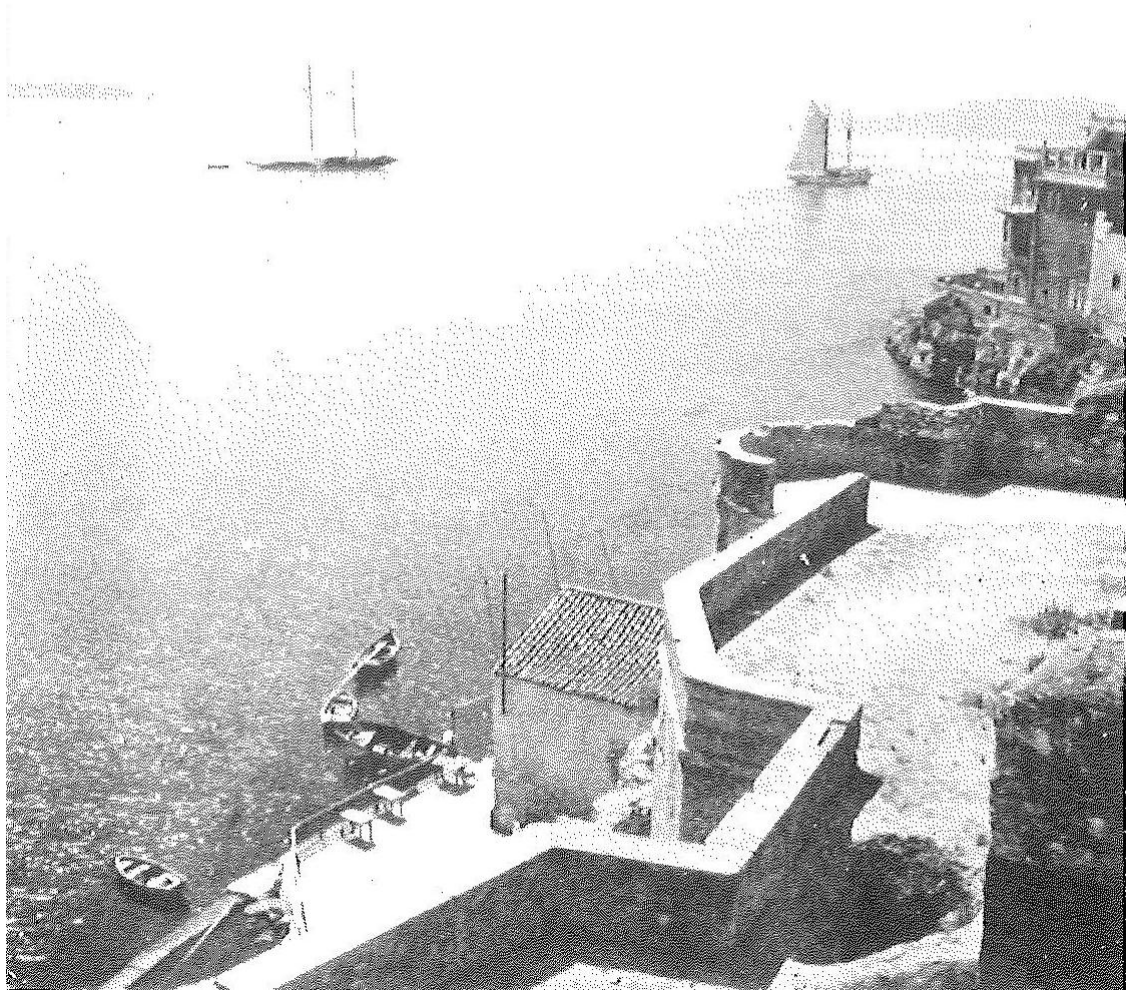
Εικόνα 32. Αποψη του Τουρκολίμανου, 1930. Ο μόλος είναι ακόμη αδιαμόρφωτος. Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη.

Στη δεξιά άκρη του λιμενίσκου πάνω σε ύψωμα, στη σημερινή θέση του Ν.Ο.Ε. , δέσποζε η εξοχική κατοικία του πρωθυπουργού Αλέξανδρου Κουμουνδούρου (1817-1883). Η επιβλητική αυτή κατοικία κατεδαφίστηκε το 1935.

Εικόνα 33. Αεροφωτογραφία της Καστέλας, 1953. ΥΠ.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.

Εικόνα 34. Άποψη της Καστέλας και του Τουρκολίμανου, 1942. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Εικόνα 35. Άποψη του Τουρκολίμανου από την Καστέλα, 1891. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Στο τουρκολίμανο τα μόνα κτίσματα που υπήρχαν ως τις αρχές του 20ού αιώνα ήταν μικρές ισόγειες κεραμοσκεπείς ψαροταβέρνες, με τις εξέδρες τους να μπαίνουν μέσα στη θάλασσα, και ορισμένες εξοχικές βίλες.

Μια ζωντανή περιγραφή της Καστέλας στο τέλος του 19ου αιώνα βρίσκουμε στο παρακάτω κείμενο¹⁶:

Βρισκόμαστε στο καλοκαίρι του 1879, όταν τα παιδιά της οικογένειας Μπενάκη δηλαδή η Πηνελόπη, ο Αντώνης (ο Τρελαντώνης), ο Αλέξανδρος, η Αλεξάνδρα και η Αργίνη, που ζουν μόνιμα στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, φιλοξενούνται για τις καλοκαιρινές τους διακοπές στην Καστέλα του Πειραιά από τους θείους τους. Η διήγηση γίνεται από την Πηνελόπη στο βιβλίο «Τρελαντώνης» που φέρει το όνομα του αδελφού της, γιατί βασικά είναι και ο πρωταγωνιστής, αφού με

Εικόνα 36. Αεροφωτογραφία της Καστέλας και του Φαλήρου. Τα έργα του αθλητικού κέντρου σε εξέλιξη. ΥΠ.-Ε.Χ.Ω.Δ.Ε.

τις αταξίες του γίνεται ο πονοκέφαλος των μεγάλων.

Η Πηνελόπη μέσα από τις περιγραφές της για την ζωή των παιδικών της χρόνων μας μεταφέρει ολοζώντανα την ζωή στην Καστέλα το 1879. Πως περνούσαν την μέρα τους, τις συνήθειές τους. Περιγράφει πρόσωπα και καταστάσεις που είναι απολύτως πραγματικές όπως τις είδε με τα μάτια των παιδικών της χρόνων.

¹⁶ <http://pireorama.blogspot.gr/2012/03/1879.html> επίσκεψη 31/10/2014

Η Πηνελόπη μας λέει: Επτά ήταν τα σπίτια του Ziller όλα στην αράδα κι ενωμένα. Το πρώτο το ακριανό μεγάλο με τρία πρόσωπα, τ' άλλα όλα όμοια, με μια βεραντούλα προς την θάλασσα και μιαν αυλή στο πίσω μέρος, προς το λόφο.

Στο πρώτο το μεγάλο σπίτι, κάθονταν ο Βασιλέας (εννοεί τον Βασιλιά Γεώργιο Α' με την Βασίλισσα Όλγα). (Ακόμα δεν είχε κατασκευαστεί το Κτήμα Τατοΐου).

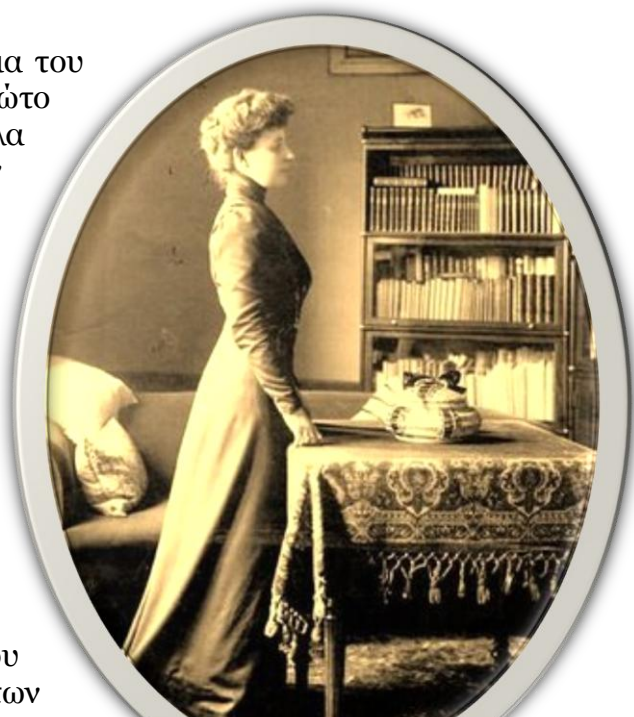
Στο δεύτερο σπίτι μια ρωσίδα, κυρία της Τιμής της Βασίλισσας. (Η Βασίλισσα Όλγα ήταν ρωσικής καταγωγής κόρη του Μεγάλου Δούκα Νικολάιβιτς, γι αυτό και διατηρούσε κυρίες της Τιμής Ρωσίδες).

Στο τρίτο σπίτι έμενε η οικογένεια του Μπενάκη, που την φιλοξενούσαν θείοι των παιδιών. Στο τέταρτο σπίτι έμενε η οικογένεια Χόρν που τα παιδιά τους Μαξ και Αλίσ έπαιζαν μαζί με τα παιδιά του Μπενάκη. Η Πηνελόπη και τ' αδέρφια της τα αποκαλούν «Χορνόπουλα» και, σύμφωνα με την διήγηση, ήταν εβραίοι και γι' αυτό στην αρχή είχαν κάποιες επιφυλάξεις. Μετά όμως επικράτησε το αίσθημα της φιλίας και έγιναν οι καλύτεροι φίλοι των παιδιών.

Τα επόμενα 3 σπίτια τα είχαν Αθηναίοι (που δεν ονοματίζονται) και τα χρησιμοποιούσαν ως θερινή κατοικία για να περάσουν τους ζεστούς μήνες του καλοκαιριού κοντά στην Πειραιώτικη θάλασσα.

Στην κορυφή του βράχου της Καστέλας:

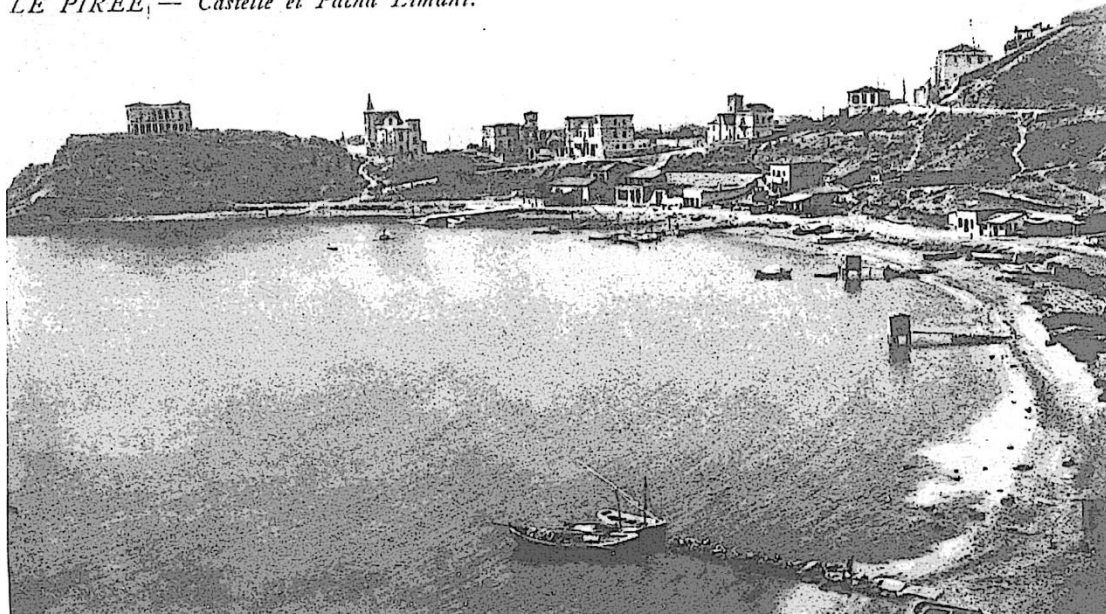
«Κάθε μέρα πήγαιναν για περίπατο με την εγγλέζα δασκάλα τους (τα παιδιά ήταν υποχρεωμένα μπροστά της τουλάχιστον να μιλάνε μόνο Αγγλικά) περνούσαν μπροστά από το σπίτι του Βασιλιά που είχε μεγάλα σκυλιά κυνηγιού (το αγαπημένο σκυλί του Βασ. Γεωργίου ήταν ο Ντον, που μάλιστα θα δαγκώσει και τον Αντώνη κάποια στιγμή). Μετά το βασιλικό σπίτι έκαναν στροφή και ανέβαιναν τον λόφο απομακρυνόμενοι από τον παραλιακό δρόμο (όπως και σήμερα)». Εκεί περιγράφει η Πηνελόπη ότι επικρατούσε μοναξιά, πέτρες, δάση όπου κάθονταν και ατένιζαν τις βάρκες που αρμένιζαν στο πέλαγος, άλλες μακριά κι άλλες κάτω κοντά στους βράχους και ξεχώριζαν τις πέτρες του βυθού στα διάφανα βαθυγάλαζα νερά της Καστέλας. Μάλιστα η Πηνελόπη αναφωνεί «Τι ωραία που ήταν η ελευθερία στον βράχο της Καστέλας. Πουθενά δεν ήταν τόσο ψιλή η σκόνη, τα χαμόκλαδα πιο ξερά, τα κλαριά πιο εύκολα να τσακίσουν, οι πέτρες πιο πολλές, το χρώμα πιο πλούσιο από θησαυρούς».

Εικόνα 37: Πηνελόπη Δέλτα

No. 28.
ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ — Καστέλλα, Πασσά Λιμάνι.
LE PIRÉE, — Castelle et Pacha Limani.

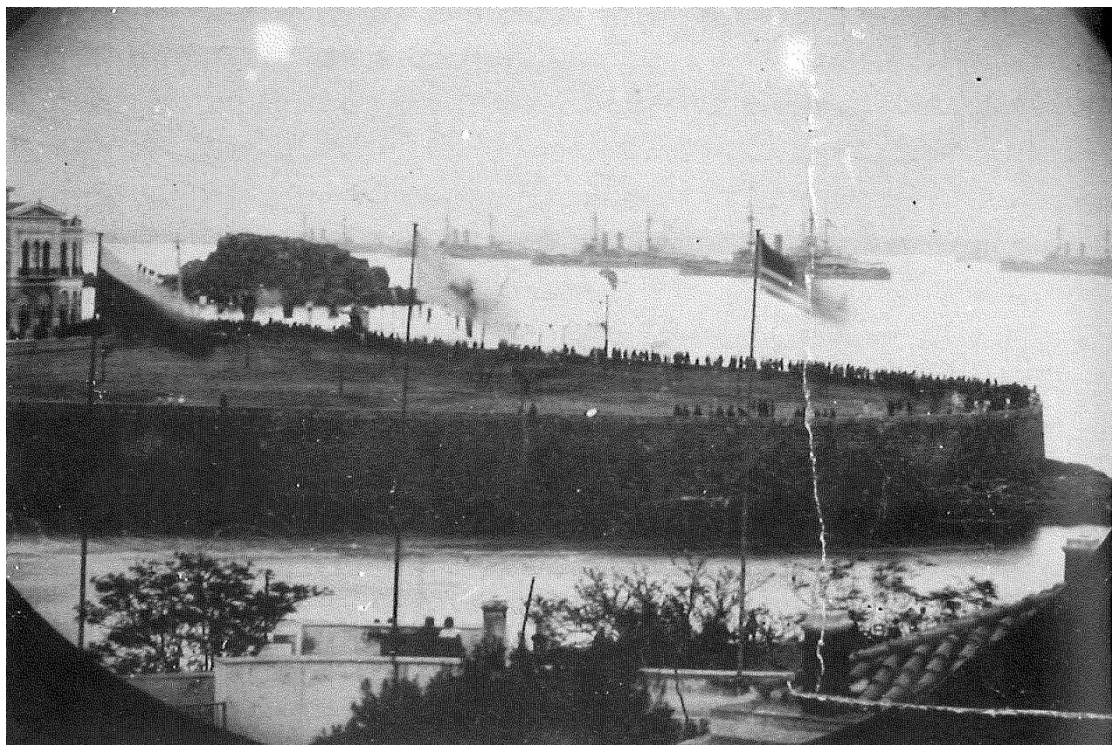
Εικόνα 38. Τουρκολίμανο. Η κατοικία Κουμουνδόρου (κατεδαφίστηκε το 1935).

Εικόνα 39. Πασαλιμάνι. Στο βάθος ο λόφος της Καστέλας. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

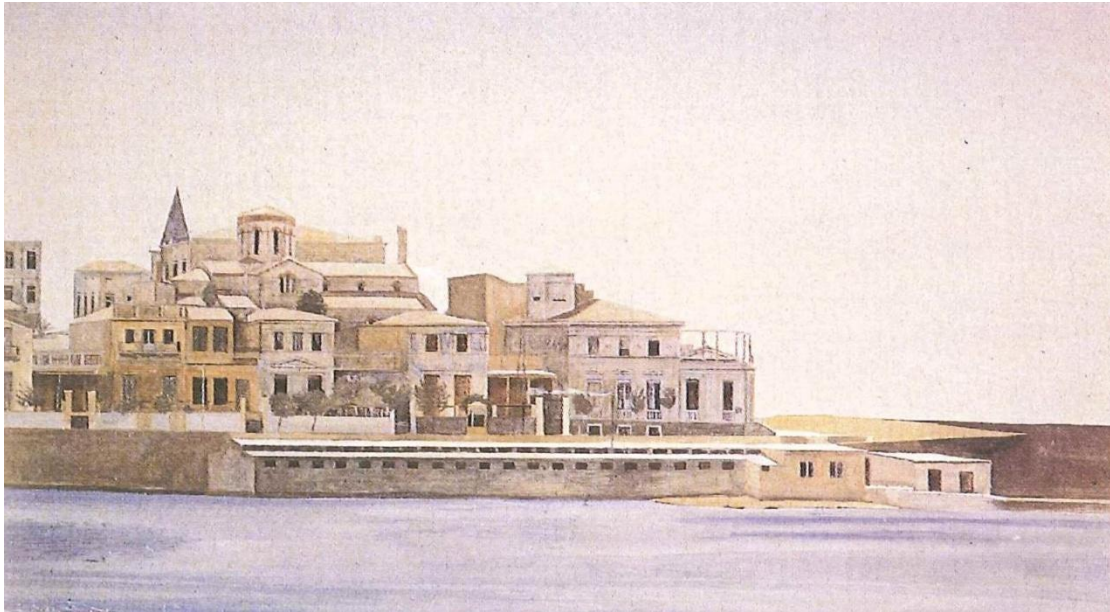

Εικόνα 40. Η οδός Βασιλέως Γεωργίου από την Καστέλα, λίγο μετά τον πόλεμο, γι' αυτό και οι μαυροφορεμένες γυναίκες. Φωτογραφία Βούλα Παπαϊωάννου. Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη.

Εικόνα 41. Η πλατεία Αλεξάνδρας. Στο βάθος ο ξένος στόλος αγκυροβολημένος. 24 x 18 εκ., Ιστορικό Αρχείο Δήμου Πειραιά.

Εικόνα 42. Γιάννης Τσαρούχης. Η πλατεία Αλεξάνδρας στον Πειραιά, 1962. Υδατογραφία σε πανί, 88,5 x 158,5 εκ., Ίδρυμα Γιάννη Τσαρούχη.

Εικόνα 43. Πλατεία Αλεξάνδρας, περίπου 1860. Συγκρότημα κατοικιών, το εργοστάσιο γυαλιού και η οικία Ποταμιάνου του αρχιτέκτονα Ε. Ziller: Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΚΤΙΡΙΩΝ-ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τον Ν. Σ. Ντόριζα¹⁷ οι κυριότεροι τύποι κτιρίων κατοικίας στον Πειραιά του 19^{ου} και του πρώιμου 20^{ου} αιώνα μπορούν να θεωρηθούν οι παρακάτω:

- Ανεξάρτητες κατοικίες
- Κατοικίες που βρίσκονται εν σειρά μεταξύ τους
- Γωνιακή κατοικία

Η ρυθμολογία ποικίλει από τα αμιγή νεοκλασικά, ως εξεζητημένα εκλεκτικιστικά στοιχεία. Στα επόμενα, παρουσιάζουμε αυτούς τους τύπους καθώς και το αποτέλεσμα αποτύπωσης που επιχειρήσαμε σε δύο κτίρια στην Καστέλα που θεωρούμε αντιπροσωπευτικά των τύπων Ι και ΙΙΙ. Τα κτίρια που επιλέξαμε για αποτύπωση ξεχωρίζουν για τη ρυθμολογία, την ποιότητα κατασκευής και το μέγεθός τους. Το ένα απ' αυτά (Παυσιλύπου) το αποτυπώσαμε στο πλαίσιο της πρακτικής μας σε αρχιτεκτονικό γραφείο που εξειδικεύεται σε αποκαταστάσεις διατηρητέων κτιρίων στην Καστέλα. Το άλλο κτίριο (Κρήτης) το αποτυπώσαμε ως μέρος της διπλωματικής μας εργασίας.

Εικόνα 44. Γιάννης Τσαρούχης. Οικία Στρίγκου, Πειραιάς 1964 (Πασαλιμάνι). Υδατογραφία σε χαρτί, 35,4 x 25 εκ., Ίδρυμα Γιάννη Τσαρούχη.

¹⁷Τα κτίρια του Πειραιά κατά τον 19^ο αιώνα, Αθήνα 1998.

4.1. ΤΥΠΟΣ Ι : ΜΕΓΑΡΟ – ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΜΟΝΟΚΑΤΟΙΚΙΑ

Στην τυπολογία αυτή ανήκουν αστικές κατοικίες που έχουν κάτοψη με όλες τις πλευρές τους ελεύθερες. Δηλαδή δεν εφάπτονται σε κανένα σημείο τους με άλλο κτίριο. Πρόκειται για μονοκατοικίες υψηλού κόστους, τις περισσότερες φορές δύο ορόφων, οι οποίες βρίσκονται μέσα σε κήπο μικρών συνήθως διαστάσεων. Η τοποθέτηση του κτιρίου μέσα στο οικόπεδο διαφέρει κατά περίπτωση. Συνήθως το κτίριο εφάπτεται στην πλευρά του κήπου που συνορεύει με το δρόμο, δηλαδή πάνω στη ρυμοτομική γραμμή.

Ο τύπος της κατοικίας που αναλύουμε έχει τις ρίζες του τυπολογικά στην εγγλέζικη εξοχική villa, η οποία αποτέλεσε τη βάση για την εξέλιξη της αστικής και ημιαστικής μονοκατοικίας στον κεντροευρωπαϊκό χώρο¹⁸. Το σπίτι στον ελληνικό κλασικισμό πέρα από τις ευρωπαϊκές καταβολές και την αρχαία κληρονομιά θα ζυμωθεί και με την τοπική παράδοση.

Τα πειραϊκά μέγαρα είναι κατοικίες οικογενειών της ανώτερης κοινωνικής τάξης. Στο μεγαλύτερο ποσοστό τους είναι σπίτια δύο ορόφων με ημιυπόγειο. Στο ισόγειο βρίσκονται οι χώροι που αναπτύσσεται η κοινωνική ζωή των ενοίκων τους. Δηλαδή τα σαλόνια, η τραπεζαρία (εστιατόριο), η βιβλιοθήκη-γραφείο. Στο κέντρο της κάτοψης δεσπόζει το επιβλητικό hall (αντιθάλαμος ή προθάλαμος) διακοσμημένο με κολόνες και κόγχες, το οποίο καταλήγει στη συνήθως μνημειακή σκάλα. Στον όροφο υπάρχουν οι πιο ιδιωτικοί χώροι της οικογένειας, όπως τα υπνοδωμάτια και το λουτρό. Στο υπόγειο, τέλος, βρίσκονται οι αποθηκευτικοί χώροι, το πλυντήριο (πλυσταριό) και τα δωμάτια υπηρεσίας. Ενίοτε υπάρχει εκεί και το μαγειρείο (κουζίνα) όταν δεν βρίσκεται στο ισόγειο.

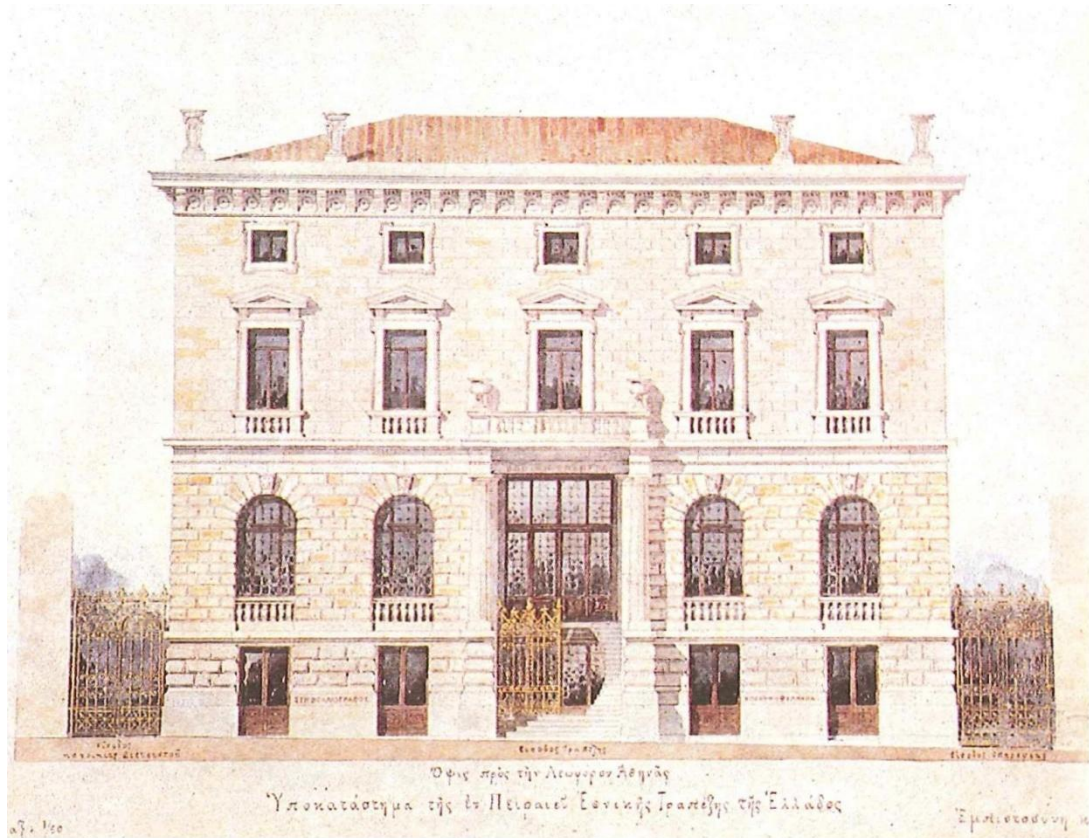
Τώρα, αν εξετάσουμε τα επίπεδα της κατοικίας σε σχέση με τη στάθμη του δρόμου, θα δούμε ότι το ισόγειο είναι υπερυψωμένο πάνω από την επιφάνεια του δρόμου κατά ενάμισι έως δύο το πολύ μέτρα, για αυτό και πολλές φορές ονομάζεται ημιώροφος ή μεσαιός. Η σκοπιμότητα αυτής της υπερύψωσης είναι διπλή: Πρώτον, αποφεύγεται η άμεση και αδιάκριτη οπτική επαφή από το δρόμο στο εσωτερικό αυτού του επιπέδου, και δεύτερον, αερίζεται και φωτίζεται αποτελεσματικά το υπόγειο, το οποίο άλλωστε δημιουργείται χωρίς πολλές περιττές και δαπανηρές εκσκαφές του οικοπέδου.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό της σύνθεσης αυτών των κατοικιών είναι η τριμερής διάρθρωση της κάτοψης και η αυστηρή συμμετρία, η οποία μεταφέρεται και στην όψη.

Τυπικά παραδείγματα αυτού του τύπου κατοικίας είναι η οικία Π. Πατσιάδου (μεγάτη 1894 και κατασκευή 1895) επί της οδού Ακρωτηρίου Μουνιχίας (στη πλατεία Αλεξάνδρας) και η οικία Βαρβαρέσου (1897). Και οι δύο είναι έργα του αρχιτέκτονα Ε. Ziller (1837-1923) ο οποίος αποτέλεσε τον δημιουργό όλων των κατοικιών του Τύπου Ι. Στην ίδια ενότητα μπορούμε να εντάξουμε και δύο ακόμα πειραϊκά κτίρια του Ziller, την οικία Σ. Μεταξά (1899) επί της συμβολής των οδών Γ. Λαμπράκη και Βασιλέως Γεωργίου του Β', καθώς επίσης και ένα κτίριο διπλής χρήσης το υποκατάστημα της Τραπεζής Της Ελλάδος επί της λεωφόρου Αθηνάς.

¹⁸ Aldo Rossi, L'architettura della città, Milano 1984, σελ. 90, καθώς επίσης και του ίδιου, Aspetti della tipologia residenziale a Berlino. Scritti selti sull'architettura e la città, Milano 1982, σελ. 237-252.

Εικόνα 45. Υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας στον Πειραιά του αρχιτέκτονα Ε. Ζίλλερ. Πρόσοψη στην οδό Αθηνάς. Κλίμαξ 1/50. Υδατογραφία. Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Αλ. Σούτσου.

4.2. ΤΥΠΟΣ II : ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ ΕΝ ΣΕΙΡΑ

Το 1882 ο Πειραιάς έχει 2000 λιθόκτιστες κατοικίες, μαζί με εκείνες του Φαλήρου και της Φρεαττύδος¹⁹. Η ανάπτυξη της πόλης και η αύξηση του πληθυσμού κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα θα μεγαλώσει η ζήτηση και θα επιφέρει αύξηση της τιμής των ακινήτων. Αυτό έχει ως φυσικό επακόλουθο τη πυκνότερη δόμηση και τον περιορισμό του ποσοστού του ακάλυπτου ιδιωτικού χώρου. Οι αποστάσεις μεταξύ των κτιρίων στενεύουν ή και εξαφανίζονται τελείως.

¹⁹ Π. Καμπούρογλου, Ιστορία του Πειραιώς, εν Αθήναις 1883, ανατύπωση 1985, σελ. 60.

Εικόνα 46. Οικία επί της οδού Χαρίλαου Τρικούπη.

Με αυτά τα δεδομένα θα δημιουργηθεί μία νέα τυπολογία κατοικίας, η οποία θα αναπαραχθεί μαζικά. Πρόκειται για τα εν σειρά κτισμένα σπίτια τα οποία σχηματίζουν μεταξύ τους ένα συνεχές μέτωπο πάνω στο δρόμο. Αυτό που, αν το μεταφράσουμε στη σημερινή ορολογία του Γ. Ο. Κ., ονομάζεται σύστημα συνεχούς δόμησης. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι δημιουργείται έτσι μία

συνεχής σκηνογραφία όψεων διαφορετικών μεταξύ τους, με μεγάλη ποικιλία χρωμάτων και μορφολογικών στοιχείων. Η συνεχής οικοδομική γραμμή που δημιουργείται από τις προσόψεις θα τονίσει πολεοδομικά τη γραμμικότητα και την αστικότητα του δρόμου.

Τα εν σειρά σπίτια χαρακτηρίζονται σχεδόν πάντα από το γεγονός ότι είναι αποτέλεσμα προκαθορισμένου διαχωρισμού μικρών κομματιών γης.

Οι κατοικίες αυτές είναι συνήθως διώροφες με ημιυπόγειο. Κατά το τέλος του περασμένου αιώνα αρχίζουν να κτίζονται και τριώροφα. Δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο της προσθήκης ορόφου στους ήδη υπάρχοντες.

Πολλές φορές οι κατοικίες αυτές προσέφεραν και δωμάτια προς ενοικίαση στους νεοφερμένους στη πόλη. Τα εισοδήματα από την εκμετάλλευση των ακινήτων θα είναι πάντα συμπληρωματικά, δεδομένου ότι η κύρια ασχολία του πληθυσμού ήταν το εμπόριο και η ναυτιλία²⁰.

Παράλληλα με αυτές βέβαια δεν λείπουν και οι μονόροφες (ισόγειες) κατοικίες αυτού του τύπου στις περιφερειακές συνοικίες της πόλης, όπου η δόμηση έχει μικρότερη πυκνότητα.

Η μορφή της κάτοψης εξαρτάται από το σχήμα του οικοπέδου, το οποίο συνήθως είναι μακρόστενο με μορφή παραλληλόγραμμου.

Το μέσο πλάτος της πρόσοψης κυμαίνεται από 8 έως 11 μέτρα. Σε σπάνιες περιπτώσεις υπερβαίνει αυτές τις διαστάσεις και αυτό μόνο στους κεντρικούς δρόμους της πόλης.

Η κατοικία καταλαμβάνει πάντα το μπροστινό μέρος του οικοπέδου που εφάπτεται στο δρόμο, αφήνοντας αδόμητο το πίσω μέρος, το οποίο λειτουργεί σαν πλακοστρωμένη αυλή (ακάλυπτος χώρος) με φυτά σε γλάστρες ένα-δύο δέντρα και ημιυπαίθριους χώρους. Οι διαστάσεις των αυλών ποικίλουν κατά περίπτωση. Οι αναλογίες όμως δομημένου προς αδόμητο χώρο μέσα στο οικόπεδο είναι 70% προς 30% περίπου. Οι αναλογίες αυτές εξισώνονται όσο πιο περιφερειακά από το κέντρο βρίσκεται η κατοικία²¹.

Αν δούμε την εξέλιξη της κατοικίας από το τέλος του 19^{ου} αιώνα ως το τέλος του μεσοπολέμου, θα παρατηρήσουμε μία σταδιακή μείωση του ακάλυπτου χώρου και την εμφάνιση του φωταγωγού, ο οποίος θεωρείται σημαντικό στοιχείο υποβάθμισης της ποιότητας της σύγχρονης κατοικίας²². Ο φωταγωγός πρωτοεμφανίζεται στη σύνθεση κατοικιών του Πειραιά στη τελευταία δεκαετία του 1800²³.

Δύο κύρια χαρακτηριστικά αυτής της τυπολογίας που εξετάζουμε είναι τα εξής:

- **Οριζόντια διάρθρωση της ιδιοκτησίας.**

²⁰ Β. Τσοκόπουλος, Πειραιάς 1835-1870. Εισαγωγή στην ιστορία του Ελληνικού Μάντσεστερ, Αθήνα 1984, σελ. 215.

²¹ Α. Δημητρακόπουλος, «Αι εσωτερικά αυλαί των αθηναϊκών οικοδομών» Τεχνικά Χρονικά, 2/1939, τ. 171, σελ. 72.

²² Α. Αντωνιάδης, Φωταγωγός, Αθήνα 1984.

²³ Δ. Φιλίππιδης, Νεοελληνική αρχιτεκτονική, Αθήνα 1984.

Τα σπίτια αυτού του τύπου σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό τους ήταν διπλοκατοικίες. Δηλαδή αποτελούσαν κατοικία για δύο οικογένειες. Κάθε όροφος είναι ένα αυτοτελές διαμέρισμα.

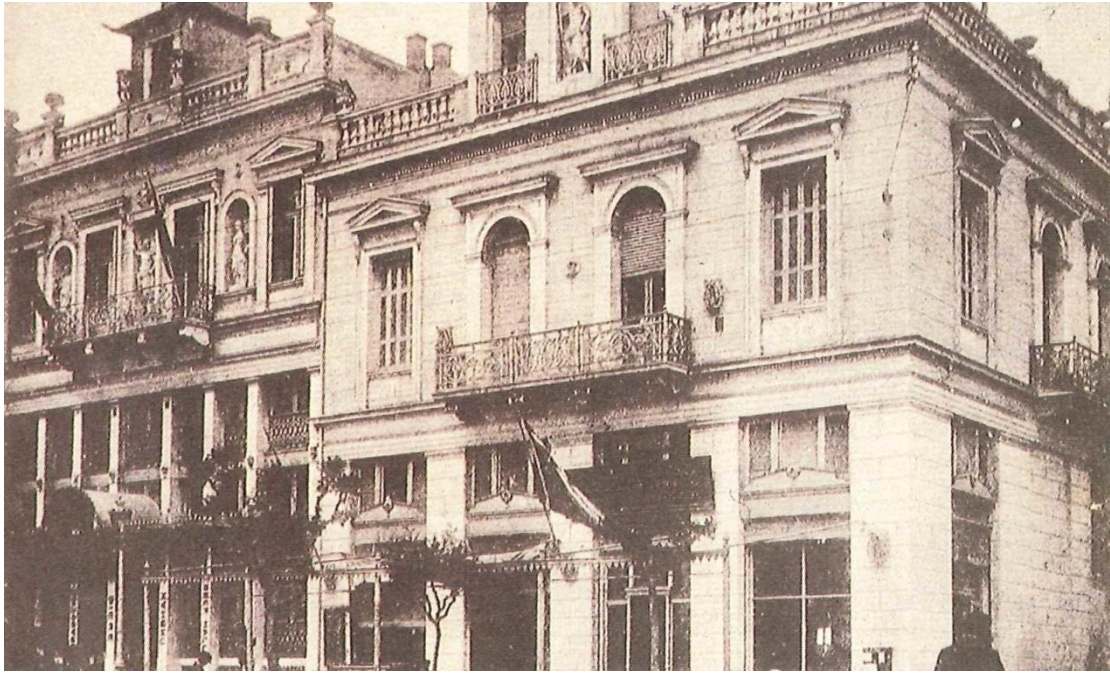
- **Ανεξάρτητη είσοδος των διαμερισμάτων.**

Κάθε οροφодιαμέρισμα έχει τη δική του είσοδο από το δρόμο και τη δική του σκάλα, αν βρίσκεται σε επίπεδο ψηλότερο από αυτό του πεζοδρομίου. Φυσικό επακόλουθο βέβαια είναι η μείωση των τετραγωνικών μέτρων του ισογείου, λόγω των ανεξάρτητων κλιμακοστασίων που οδηγούν στα ανεξάρτητα διαμερίσματα. Αυτό είναι το ιδιότυπο χαρακτηριστικό, το οποίο δεν συναντάμε την ίδια εποχή σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Είναι ένα από τα στοιχεία της πρωτοτυπίας του ελληνικού νεοκλασικισμού.

Οι παραλλαγές αυτού του τύπου έχουν να κάνουν με τη σύνθεση των προσόψεων και ειδικότερα με τη διάταξη των ανεξάρτητων εισόδων. Σύμφωνα με την εξελικτική τους πορεία²⁴:

- Η πρώτη περίπτωση χαρακτηρίζεται από μία έντονη συμμετρία. Η πρόσβαση του ισογείου γίνεται από τη πρόσοψη, ενώ αυτή του διαμερίσματος του ορόφου είναι υπαίθρια από το πλάι του κτιρίου.
- Εδώ έχουμε τη κάλυψη του υπαίθριου πλάγιου τμήματος, που οδηγεί στη σκάλα του ορόφου. Με αυτό τον τρόπο συνθετικά στη πρόσοψη προστίθεται ένα τμήμα. Έτσι στο ισόγειο ο διάδρομος γίνεται υπόστεγος ενώ το εμβαδό του ορόφου αυξάνεται κατά 1,5m x L (το μήκος του κτιρίου). Στη πρόσοψη όμως έχουμε αλλοίωση της συμμετρίας. Για να επανέλθει η ισορροπία θα τονιστεί το κεντρικό μπαλκόνι ή η κεντρική είσοδος με ψηλό φεγγίτη. Άλλος τρόπος επανάκτησης της συμμετρίας είναι να υποχωρήσει το έκκεντρο τμήμα κατά 15-20cm, διαφοροποιώντας την υπόλοιπη πρόσοψη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η οικία επί της Βασιλέως Γεωργίου 96.
- Εξέλιξη της παραπάνω διαδικασίας αποτελεί η περίπτωση, όπου προστίθεται αντιδιαμετρικά ένα ακόμα τμήμα. Η πρόσοψη επανακτά τη συμμετρία η οποία γίνεται πιο έντονη με την αετωματική επίστεψη της στέγης ή με τη σύγκλιση των μεσαίων τμημάτων. Πάντως η δημιουργία πρόσοψης με πέντε άξονες προϋποθέτει και μεγάλο πλάτος οικοπέδου, 12-13m. Παράδειγμα κτιρίου αυτού του τύπου είναι η οικία επί της οδού Καραϊσκού μπροστά από το πάρκο της Τερψιθέας.
- Άλλη περίπτωση είναι η κατοικία σε μικρό πλάτος οικοπέδου. Σε αυτές υπάρχει αναγκαστικά μία μόνο είσοδος στην όψη. Αυτή βρίσκεται πάντα έκκεντρα η οποία οδηγεί σε κοινόχρηστο χώρο στο πλάι της κατοικίας, όπου υπάρχει η είσοδος του ισογείου και η εξωτερική-τις περισσότερες φορές- σκάλα που οδηγεί στον όροφο.

²⁴ Μ. Μπίρης, λειτουργικές και αισθητικές ιδιομορφίες του Αθηναϊκού αστικού κλασικισμού στο ΑΑΥΥ, Νεοκλασική πόλη και αρχιτεκτονική, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 146-153. Μ. Μπίρης, Μισός αιώνας Αθηναϊκής Αρχιτεκτονικής 1875-1925, Αθήνα 1987.

Εικόνα 47. Δύο κατοικίες.

4.3. ΤΥΠΟΣ Ι Ι Ι : ΓΩΝΙΑΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Ένας ακόμα τύπος, που μπορούμε να διακρίνουμε στην αρχιτεκτονική της κατοικίας του Πειραιά τον 19^ο αιώνα, είναι το σπίτι που βρίσκεται στη συμβολή δύο οδών. Ουσιαστικά δηλαδή τα σπίτια που είναι στις γωνίες των οικοδομικών τετραγώνων. Ένα σπίτι αυτού του είδους έχει οπωσδήποτε τις δύο όψεις της γωνίας πάνω στη ρυμοτομική γραμμή του δρόμου. Οι υπόλοιπες δύο είτε αποτελούν κοινή μεσοτοιχία με τα διπλανά κτίρια είτε αφήνουν έναν μικρό ακάλυπτο χώρο.

Εικόνα 48. Οικία Νικόλαου Φραντζή επί της οδού Μπουμπουλίνας. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Έχει πάντα ενδιαφέρον να μελετήσει κανείς πώς λύνεται το πρόβλημα της γωνίας, ένα δύσκολο σημείο της αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Στη γωνία έχουμε

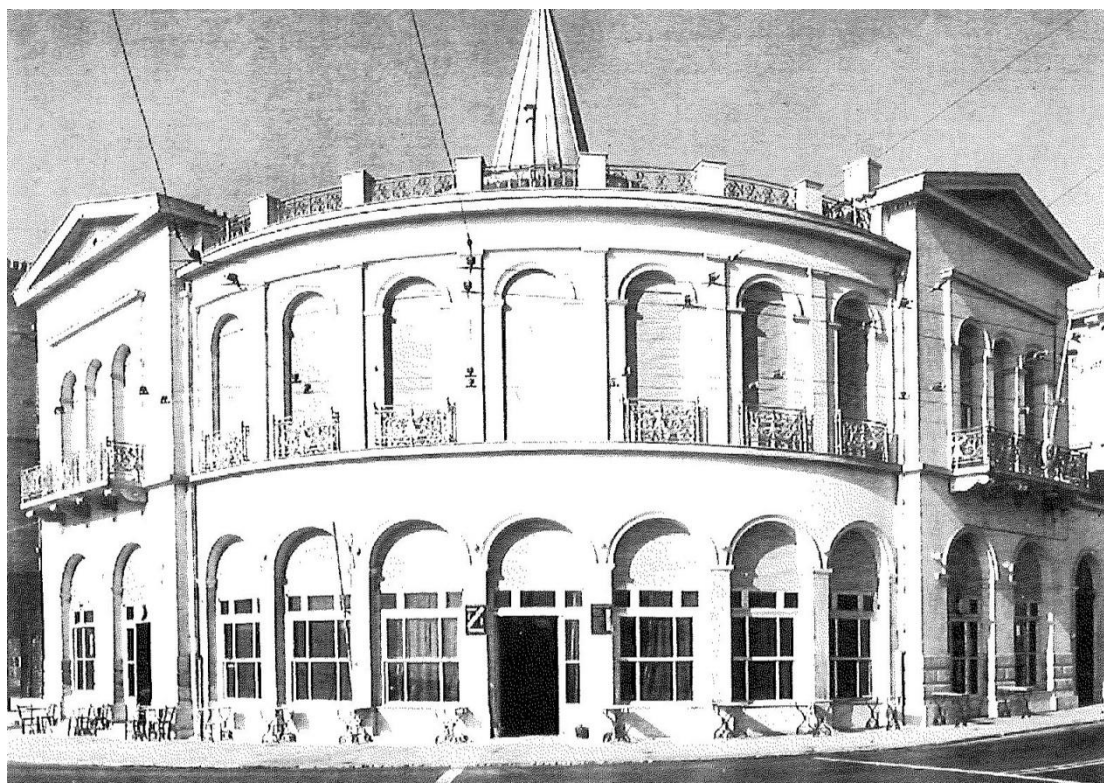

τη λύση της συνέχειας ενός γραμμικού συστήματος, όπως είναι κάθε όψη. Η γωνία μπορεί να ιδωθεί ως η συνένωση δύο μερών με διαφορετικούς προσανατολισμούς.

Παρακάτω θα εξετάσουμε τρεις διαφορετικούς τρόπους, με τους οποίους οι αρχιτέκτονες του περασμένου αιώνα επέλεξαν να σχεδιάσουν ένα γωνιακό σπίτι.

Α. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε ένα σπίτι που ενσωματώνει στη σύνθεσή του ακριβώς πάνω στη διαγώνιο ένα κυλινδρικό στοιχείο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η οικία Νικολάου Φραντζή (1880) επί των οδών Μπουμπουλίνας και Κουντουριώτου. Στην κατοικία αυτή το κυλινδρικό στοιχείο περικλείει τη διπλή λειτουργία της εισόδου και της σκάλας, που διανέμει στα δύο επίπεδα. Εξωτερικά είναι τονισμένο ιδιαίτερα, δεδομένου ότι προεξέχει κατά ένα επίπεδο από το υπόλοιπο σπίτι. Το στοιχείο αυτό λειτουργεί ως μία άρθρωση, διαιρώντας τον όγκο κατά τη διαγώνιο σε δύο συμμετρικά μέρη. Το παραπάνω σπίτι αποτελεί ιδιοκτησία του Δήμου Πειραιά, αλλά εξακολουθεί να παραμένει αναξιοποίητο.

Γενικά πάντως θα πρέπει να αναφέρουμε ότι τα επιμήκη κυλινδρικά αυτά στοιχεία, όπως της οικίας Φραντζή, προέρχονται τυπολογικά από τη μορφή του πύργου και έχουν μεσαιωνικές καταβολές. Εκτεταμένη χρήση τους θα παρατηρήσουμε κατά το τέλος του περασμένου αιώνα στα εκλεκτικιστικά κτίρια, κυρίως στις ημιαστικές περιοχές.

Εικόνα 49. Οικία Π. Πατσιαάδου στην Πλατεία Αλεξάνδρας, 1895. Αρχιτέκτονας E. Ziller.

Β. Μία άλλη περίπτωση γωνιακής κατοικίας είναι, όταν όλο το σώμα του κτιρίου καμπυλώνει, ακολουθώντας τη στροφή του δρόμου και διατηρώντας

ένα συνεχές μέτωπο ως προς αυτόν. Αυτή η περίπτωση βρίσκει εφαρμογή σε αμβλείες γωνίες.

Η διαφορά με την προηγούμενη περίπτωση βρίσκεται στο ότι εκεί είχαμε ένα κεντρικό γωνιακό στοιχείο, που έπαιζε τον ρόλο της άρθρωσης μέσα στην γενικότερη σύνθεση, ενώ εδώ ολόκληρη η όψη παίρνει μια φόρμα ημικυκλική. Παράδειγμα εδώ μπορούμε να αναφέρουμε ένα πολύ γνωστό κτίριο της πόλης, την οικία Πατσιάδου (1894) στην πλατεία Αλεξάνδρας ,έργο του E. Ziller.

Η κατοικία αυτή αποτελούσε ενιαίο σύνολο με την διπλανή οικία που ανήκε στον ίδιο ιδιοκτήτη, αλλά κατεδαφίστηκε το 1973. Το κτίριο αυτό έχει μορφή τεταρτοκύκλιου, ενώ πλαισιώνεται στα άκρα από δύο ευθύγραμμα τμήματα δύο αξόνων που φέρουν αετωματική επίστεψη. Σε δεύτερο επίπεδο φαίνεται ο κυκλικός πύργος με την κωνοειδή σκεπή, που περικλείει τη σκάλα. Το κύριο χαρακτηριστικό του είναι τα συνεχόμενα ημικυκλικά ανοίγματα. Το ισόγειο είχε ανέκαθεν τη χρήση καταστήματος . Όσον αφορά τη χρήση επαγγελματικών χώρων στα ισόγεια των κατοικιών θα πρέπει να παρατηρήσουμε τα εξής: Στην αρχή ήταν διαχωρισμένα σε διαφορετικά κτίσματα οι κατοικίες από τους επαγγελματικούς χώρους και αυτό λόγω της ασυμβατότητας των χρήσεων. Με την εξέλιξη του εμπορίου και την παράλληλη άνοδο των τιμών των οικοπέδων στο κέντρο της πόλης άρχισε για λόγους εκμετάλλευσης να δημιουργείται η τυπολογία της μεικτής χρήσης. Δηλαδή κατοικία στον όροφο και κατάστημα στο ισόγειο. Μεγαλύτερη ανάπτυξη παίρνουν κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα με τη βοήθεια της τεχνολογίας. Ο E. Ziller θα εισαγάγει τις σιδερένιες δοκούς διατομής (διπλού ταυ) , με τις οποίες θα μπορέσει να κάνει μεγάλα ανοίγματα χωρίς την παρεμβολή των τεράστιων πέτρινων τοιχίων. Αυτό θα δημιουργήσει όμως ένα αισθητικό πρόβλημα: τα κενά θα υπερτερούν στο ισόγειο έναντι του ορόφου, πράγμα που δίνει την αίσθηση της αδύναμης βάσης του κτιρίου. Το παραπάνω πρόβλημα δεν εμφανίζεται στο συγκεκριμένο παράδειγμα, του οποίου η σύνθεση έχει μια ήρεμη ισορροπία.

Άλλο παράδειγμα που μπορούμε να αναφέρουμε είναι η οικία Κοροπούλη (1903) επί των οδών Σαχτούρη και Νεοσοίκων. Το κτίριο αυτό είναι τοποθετημένο στη συμβολή δύο δρόμων, που σχηματίζουν αμβλεία γωνία μεταξύ τους. Ακολουθώντας η όψη τη ρυμοτομική γραμμή πήρε τη μορφή μιας γεωμετρικής καμπύλης, κάτι που δε συνηθίζεται στην αυστηρή γεωμετρία του νεοκλασικισμού. Μορφολογικά ανήκει στον υστεροκλασικισμό.

Γ. Μία τρίτη περίπτωση γωνιακού κτιρίου και αρκετά διαδεδομένη μάλιστα αντιπροσωπεύεται από την οικία Λάτση (1912) επί των οδών Σκουζέ και Υψηλάντου. Πρόκειται για σπίτι δύο οικογενειών, που η κάθε μία καταλαμβάνει από έναν όροφο με ανεξάρτητη είσοδο από το δρόμο. Πρόκειται για σπίτι, κατά κύριο λόγο, διώροφο. Η διάταξη σ' αυτό το σπίτι ήταν τέτοια ώστε κάθε ανεξάρτητη είσοδος να βρίσκεται σε διαφορετική όψη πάνω στο δρόμο, έτσι ώστε να επανακτά το σύνολο τη «μεγαλοπρέπεια» της μονοκατοικίας.

Όσον αφορά την κάτοψη στην οικία Λάτση, έχουμε να παρατηρήσουμε ότι πρόκειται για ένα μακρόστενο κτίριο, το οποίο έχει ως ραχοκοκαλιά έναν κεντρικό διάδρομο και δωμάτια δεξιά και αριστερά. Τα δωμάτια που βλέπουν

στο δρόμο είναι οι σάλες και η τραπεζαρία, ενώ από τη μεριά του ακάλυπτου χώρου υπάρχουν τα υπνοδωμάτια, λόγω μεγαλύτερης ησυχίας.

Η είσοδος από την οδό Σκουζέ οδηγεί στο υπερυψωμένο ισόγειο, το οποίο εκμεταλλεύεται και τον κήπο, ενώ η είσοδος από την οδό Υψηλάντου οδηγεί στον Α' όροφο, ο οποίος με μια εσωτερική στενή σκάλα συνδέεται με το δώμα, που χρησιμοποιείται για δωμάτιο υπηρεσίας.

4.4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ - ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ

- ΤΥΠΟΣ Ι : ΕΚΛΕΚΤΙΚΙΣΤΙΚΟΣ ΠΥΡΓΟΣ του 1879

Η ιστορία του αρχοντικού ξεκινάει από το 1879 όταν ο ζωγράφος Π. Ροΐλος και ο φίλος του Σ. Κωνσταντινίδης αποφάσισαν να κατασκευάσουν δύο όμοιους πύργους στη θέση Φανάρι (σημερινό μικρολίμανο) στον Πειραιά.

Το 1921 ο Π. Ροΐλος προικίζει την κόρη του και ο τίτλος του πύργου, με τον μεγάλο γωνιακό κήπο, μεταφέρεται στο σύζυγό της Π. Π. Σκουζέ. Δύο χρόνια αργότερα πωλείται στον Ανδρέα Βασιλείου Αναγνωστόπουλο, ναυτικό πράκτορα.

Από το 1923 ο πύργος ανήκει στην οικογένεια Α. Β. Αναγνωστοπούλου, κληρονομήθηκε στον υιό Αλέξανδρο για να καταλήξει μέχρι σήμερα στις κόρες αυτού Ελένη και Μαρία-Ιωάννα.

Το 1936 χτίζεται η προέκταση στη δεξιά πλευρά του κτίσματος πίσω από τον κήπο. Το 1974 γίνεται μερική επισκευή του σπιτιού λόγω πτώσης της Δυτικής μαρκίζας.

Ο σεισμός του 1981 δημιούργησε αρκετές ζημιές στο κτίσμα με αποτέλεσμα να κριθεί «ακατοίκητο» μέχρι να επισκευασθούν, σύμφωνα με πόρισμα επιτροπής του Υπ. Δημοσίων Έργων.

Παράλληλα από το 1982 ο πύργος χαρακτηρίζεται «Διατηρητέος» στο σύνολό του σύμφωνα με το 27-7/27-8-82 Προεδρικού Διατάγματος που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ410/Δ/82.

Μοναδικό κόσμημα στον Πειραιά ο δίδυμος πύργος της Καστέλας 126 χρόνια μέχρι σήμερα δεσπόζει στο Μικρολίμανο και συνεχίζει ν' αντιστέκεται στο χρόνο.

Όπως σε όλα τα κτίρια αυτού του τύπου, οι πλευρές της κάτοψης του πύργου δεν εφάπτονται σε κανένα σημείο τους με άλλο γειτονικό κτίριο²⁵. Παρότι δεν είναι συμμετρικός, έχει σχεδιασθεί ως κατοπτρικός του διπλανού πύργου ο οποίος διατηρείται σε καλή κατάσταση και κατοικείται. Ο κήπος του κτιρίου μας είναι εμφανώς μεγαλύτερος από το σύνηθες μέγεθος των κήπων τέτοιων επαύλεων. Πρόκειται για πολυτελή διώροφη μονοκατοικία με υπόγειο, η οποία τοποθετείται επί της ρυμοτομικής γραμμής, αν και το σώμα του κτιρίου βρίσκεται σε εσοχή ως προς τον επιβλητικό πύργο της πρόσοψης.

Φαίνεται ότι η πρόθεση του αρχιτέκτονα είναι να παραπέμψει μορφολογικά σε κάστρο ή σε κάτι παραμυθένιο. Βρισκόμαστε μπροστά σε ένα παράδειγμα εκλεκτικιστικής αρχιτεκτονικής, που είναι μεταγενέστερη της νεοκλασικής. Στο άκρο της πρόσοψης του κτιρίου διαμορφώνεται οκταγωνικός πύργος με

²⁵ Βλέπε παράτημα 3.

οδόντες στη στέψη, στο εσωτερικό του οποίου τοποθετείται το εντυπωσιακό κλιμακοστάσιο της κατοικίας. Ο φωτισμός του κλιμακοστασίου εξασφαλίζεται από πολύχρωμα υαλοστάσια (βιτρώ) που δημιουργούν μια ξεχωριστή ατμόσφαιρα. Η πρόσβαση στην κεντρική είσοδο γίνεται με τρία σκαλοπάτια. Το ισόγειο είναι υπερυψωμένο και στεγάζει τους χώρους υποδοχής και διημέρευσης της οικογένειας.. το σαλόνι, η τραπεζαρία και η κουζίνα που βλέπει προς τον κήπο όπως και χώρος γραφείου που πιθανόν να ήταν το εργαστήρι του καλλιτέχνη που ήταν ο αρχικός ιδιοκτήτης. Στον όροφο τοποθετούνται τα υπνοδωμάτια της οικογένειας με ενιαία βεράντα και θέα στη θάλασσα, επίσης τοποθετούνται τα λουτρά. Το κτίριο στεγάζεται με βατό δώμα που περιβάλλεται από στηθαία με κεραμικές φιάλες (balustres), όπως και η κεντρική βεράντα. Στο υπόγειο βρίσκονται αποθηκευτικοί χώροι και δωμάτια υπηρεσίας. Ιδιαίτερη εντύπωση κάνουν οι οροφολογίες τώρα πια ξεθωριασμένες, οι οποίες είναι πολλής καλής ποιότητας και τεχνικής και οι οποίες αποκαταστάθηκαν στη διάρκεια των πρόσφατων εργασιών (2012-2013).

Ο τρόπος δόμησης είναι πολύ χαρακτηριστικός των σπιτιών της εποχής εκείνης δεδομένου ότι οι φέροντες τοίχοι είναι από πέτρα πάχους 50 με 60 cm. Πάνω από τα υπαίθρια υπάρχουν σιδερένια δοκάρια τύπου Η. Οι μη φέροντες τοίχοι είναι από συμπαγή τούβλα του εργοστασίου του Δηλαβέρη. Τα πατώματα έχουν κατασκευασθεί ξύλινα από δοκάρια κυκλικής διατομής: πέτσωμα και ξύλινο δάπεδο λευκής ξυλείας. Η ταράτσα είναι επενδεδυμένη με μαλτεζόπλακες από πορόλιθο, εξαιρετικά σπάνιο στις μέρες μας.

• ΤΥΠΟΣ ΙΙΙ : ΓΩΝΙΑΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΣΧΙΣΤΗΣ-ΚΡΗΤΗΣ

Το κτίριο που αποτυπώσαμε βρίσκεται στη συμβολή των οδών Κρήτης και Σχιστής και έχει μεσοτοιχία με νεοκλασικό κτίριο που έχει αποκατασταθεί και στεγάζει σήμερα υποκατάστημα της εθνικής τράπεζας²⁶. Ο κήπος βρίσκεται στο πίσω μέρος του οικοπέδου και είναι προσβάσιμος από το ισόγειο του κτιρίου. Η κύρια όψη του κτιρίου με την κεντρική είσοδο βρίσκεται επί της οδού Σχιστής, σε μικρή υποχώρηση από τη ρυμοτομική γραμμή. Είναι οργανωμένη συμμετρικά με κέντρο την υπερυψωμένη είσοδο και το οβάλ μπαλκόνι που τη στεγάζει, καθώς και πυργίσκο στο δώμα του κτιρίου. Η συμμετρία αλλοιώνεται ελαφριά προς την πλευρά της μεσοτοιχίας όπου και στο ισόγειο υπήρχε εξαρχής γκαράζ προορισμένο πιθανόν για άμαξα ή για κάποιο από τα πρώτα αυτοκίνητα του 20ου αιώνα. Τα έντονα εκλεκτικιστικά χαρακτηριστικά του κτιρίου αλλά και στοιχεία της κατασκευής του μας επιτρέπουν να το χρονολογήσουμε στις αρχές του 20ου αιώνα.

Καθώς ο πλαϊνός δρόμος (Κρήτης) είναι μικρής σημασίας, στενότερος και με βαθμίδες, η όψη προς αυτήν την πλευρά έχει πολύ λιγότερη διακόσμηση σε σχέση με την κύρια όψη. Το κτίριο ήταν οργανωμένο ως διπλοκατοικία. Η κεντρική είσοδος έδινε στο ισόγειο, οι βοηθητικοί χώροι του οποίου βρίσκονταν στο υπερυψωμένο υπόγειο που με τη σειρά του έχει το προνόμιο της χρήσης του κήπου. Μια δεύτερη είσοδος στην αριστερή γωνία του κτιρίου οδηγούσε σε αυτόνομη κατοικία στον όροφο στην οποία ήταν προσαρτημένο και το δώμα με βοηθητικούς χώρους. Υπάρχουν διάφορα δωμάτια τα οποία πιθανότατα είχαν χρήση πλυσταριού και δωματίων υπηρεσίας. Η κατοικία του ορόφου, αντισταθμίζοντας την έλλειψη του κήπου, έχει στην πρόσοψη ένα

²⁶ Βλέπε παράρτημα 4.

μεγάλο ημικυκλικό μπαλκόνι στραμμένο προς τη θάλασσα με δύο μεγάλους δωρικούς κίονες που το υποβαστάζουν. Στην πίσω πλευρά διαθέτει εξωτερική ημικυκλική σκάλα που οδηγεί στο βατό δώμα(ταράτσα). Στην Καστέλα ήταν αρκετά τα νεοκλασικά σπίτια χωρίς ξύλινη στέγη αλλά με βατό δώμα ώστε να εκμεταλλεύονται τη θέα αλλά και να εξασφαλίζουν την εξυπηρέτηση της οικογένειας. Η κατασκευή του κτιρίου διαφοροποιείται από το προηγούμενο παράδειγμα στο μέτρο που την εποχή που χτίσθηκε είχε αρχίσει να αλλάζει η τεχνολογία. Οι τοίχοι πλέον είναι από συμπαγή τούβλα, χωρίς καθόλου πέτρα. Οι δε πλάκες είναι μια πρώιμη εφαρμογή μπετόν αρμέ με τη δυνατότητα να φέρουν μεγαλύτερο βάρος. Τα δάπεδα πλέον είναι ντυμένα με τσιμεντένια πλακάκια που φέρουν διάφορα σχέδια και χρώματα. Εδώ και πέντε χρόνια το κτίριο έχει δεχτεί εργασίες αποκατάστασης και σήμερα το ισόγειό του χρησιμοποιείται ως γραφείο ναυτιλιακής εταιρίας ενώ ο πρώτος όροφος και το δώμα είναι η κατοικία του εφοπλιστή που την διευθύνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΑ ΔΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ

Τα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίσει κανείς σε πέτρινα κτίρια μετά από εκατό χρόνια από την κατασκευή τους μπορούν να προκληθούν από:

- καθιζήσεις του εδάφους
- ρηγματώσεις λόγω σεισμού
- φαινόμενα διάβρωσης λόγω εισροής υδάτων και υγρασίας, είτε αυτή είναι ανιούσα από θεμέλια, είτε είναι κατιούσα από τη στέγη λόγω βροχής
- κακό συνθετικό κονίαμα ανάμεσα στις πέτρες

Τέτοια προβλήματα μπορεί να είναι τα εξής:

- κατάρρευση στέγης
- μερική κατάρρευση ανά τμήματα των δαπέδων
- διαγώνιες ρηγματώσεις (από σεισμό)
- αποδιάρθρωση ή και κατάρρευση τοίχου

Παρακάτω παρατίθενται τρόποι αντιμετώπισης ανάλογων προβλημάτων²⁷:

- **Λιθοδομή**

Η ενίσχυση της λιθοδομής πραγματοποιείται με την καθολική καθαίρεση των παλαιών επιχρισμάτων, σταδιακό και επιμελή καθαρισμό των αρμών, βαθύ αρμολόγημα με κονίαμα που να περιέχει άσβεστο, άμμο και περιεκτικότητα σε τσιμέντο μικρότερη από το 10% του όγκου ασβέστου/τσιμέντου ώστε το κονίαμα να είναι της ίδιας σκληρότητας με το υπάρχον. Η τελική διαμόρφωση των αρμών προτείνεται να γίνεται μία ώρα μετά τη διάστρωση ώστε η τελική επιφάνεια να εναρμονίζεται με την υφιστάμενη λιθοδομή.

Στη μάζα των λιθοδομών γίνονται ενέματα για την πλήρωση των κενών και αύξηση της αντοχής αυτών. Η χρήση ενεμάτων σταθεροποιεί τον πυρήνα της λιθοδομής και εξασφαλίζει τη συνεργασία του με τις εξωτερικές στρώσεις λιθοσωμάτων. Οι μέθοδοι αυτές έχουν ως τελικό αποτέλεσμα την αύξηση της διατμητικής και θλιπτικής αντοχής της υπάρχουσας λιθοδομής και επιλέγονται λόγω της δυνατότητας που προσφέρουν να διατηρείται στο μέγιστο η αρχική αισθητική του κτιρίου.

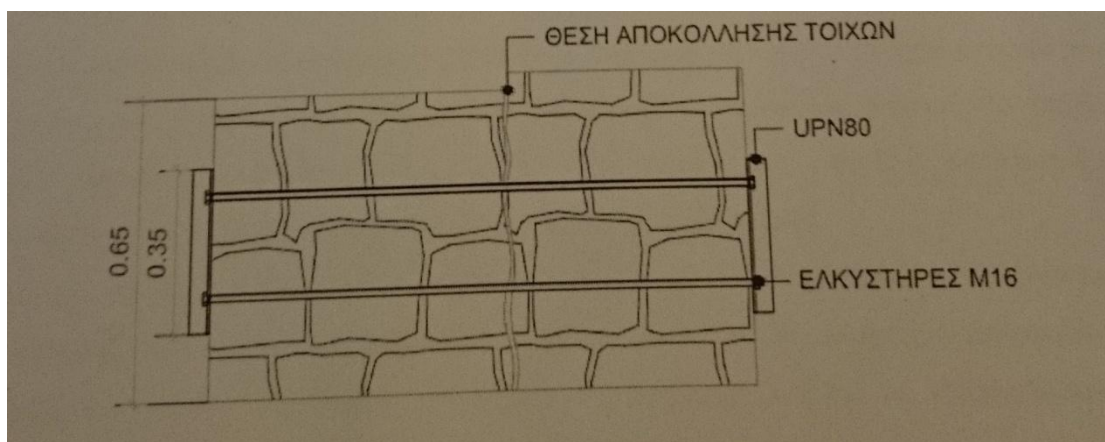
²⁷ Έχουμε πάρει σχετικές πληροφορίες από εγκεκριμένη από το υπουργείο πολιτισμού στατική μελέτη αναστήλωσης Παυσιλύπου 2 και Επιδαύρου.

Οι εργασίες εφαρμογής των ενεμάτων εκτελούνται σύμφωνα με τις προδιαγραφές του Ε.Μ.Π. για την επισκευή κτιρίων με βλάβες από σεισμούς και τις «Κατευθυντήριες προδιαγραφές και οδηγίες για επισκευές κτηρίων με βλάβες από σεισμό» του Υ.Δ.Ε.

Προτείνεται η χρήση ενεμάτων από υδραυλική άσβεστο. Τα ενέματα με βάση τις υδραυλικές ασβέστους (με ή χωρίς ποζολανικά υλικά) αποτελούν μία εναλλακτική λύση έναντι των σύνθετων ενεμάτων με βάση το τσιμέντο διότι οι υδραυλικές ασβέστοι είναι υλικά που μοιάζουν περισσότερο με αυτά που απαντώνται σε μία ιστορική κατασκευή, ενώ παράλληλα μπορούν να αναπτύξουν ικανοποιητικές πρώιμες αντοχές.

Σε περίπτωση εμφάνισης κατακόρυφης ρωγμής αποκόλλησης, μπορεί να γίνει τοποθέτηση ζεύγους ελκυστήρων M16, σε τέσσερα σημεία καθ' ύψος ώστε να εξασφαλιστούν οι κοινές παραμορφώσεις και η ένωση των λιθοδομών.

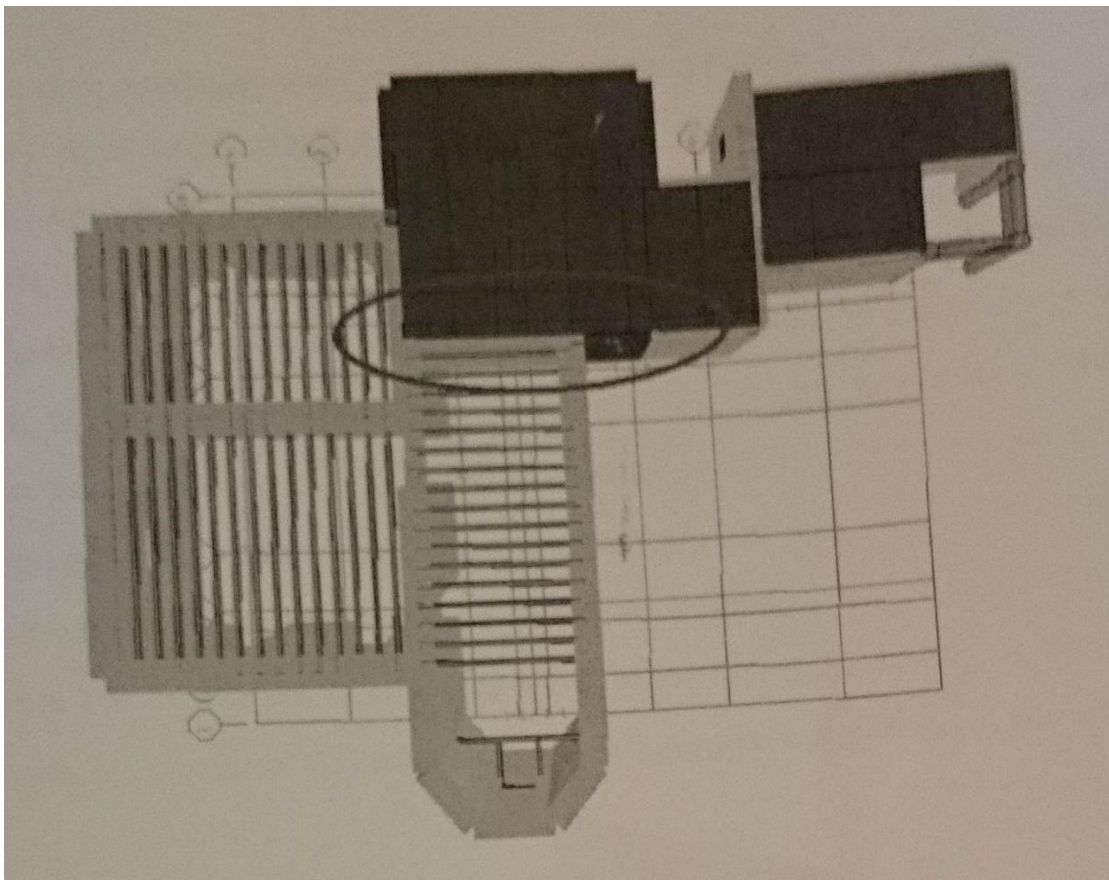
Στη λιθοδομή αν σχηματιστεί διαγώνια ρωγμή από τη λειτουργία θλιπτήρα, θα γίνει αποκατάσταση με την εξής διαδικασία:

Αφαίρεση όλου του επιχρίσματος,
Βαθύς καθαρισμός των αρμών,
Αφαίρεση σαθρών υλικών στη θέση της ρωγμής,
Βαθύ αρμολόγημα στη ρωγμή,
Τοποθέτηση βλήτρων και οπλισμού,
Τοποθέτηση επιχρίσματος πάχους 5cm.

- **Πλάκες Ωπλισμένου Σκυροδέματος**

Όταν οι πλάκες ωπλισμένου σκυροδέματος απαιτούν αποκατάσταση λόγω της σημαντικής διάβρωσης των ράβδων υφιστάμενου οπλισμού, η επικάλυψη έχει αποτιναχτεί εντελώς και η διάβρωση του οπλισμού έχει εξελιχτεί σε βαθμό όπου η απομένουσα διατομή των ράβδων να είναι σημαντικά μειωμένη, τότε σχεδιάζεται μανδύας εκτοξευόμενου σκυροδέματος στην κάτω παρειά των πλακών με νέο πλέγμα χάλυβα.

Σε περίπτωση ύπαρξης σε σημείο του φορέα όπου γίνεται και η σύνδεση μεταξύ μεταγενέστερων επεκτάσεων, σχεδιάζεται και περαιτέρω σύνδεση μέσω της βλήτρωσης των οπλισμών του μανδύα της πλάκας στη στέψη του τοίχου ώστε να εξασφαλίζουν τη μεταφορά των δυνάμεων του διαφράγματος σε όλους τους περιμετρικούς τοίχους.

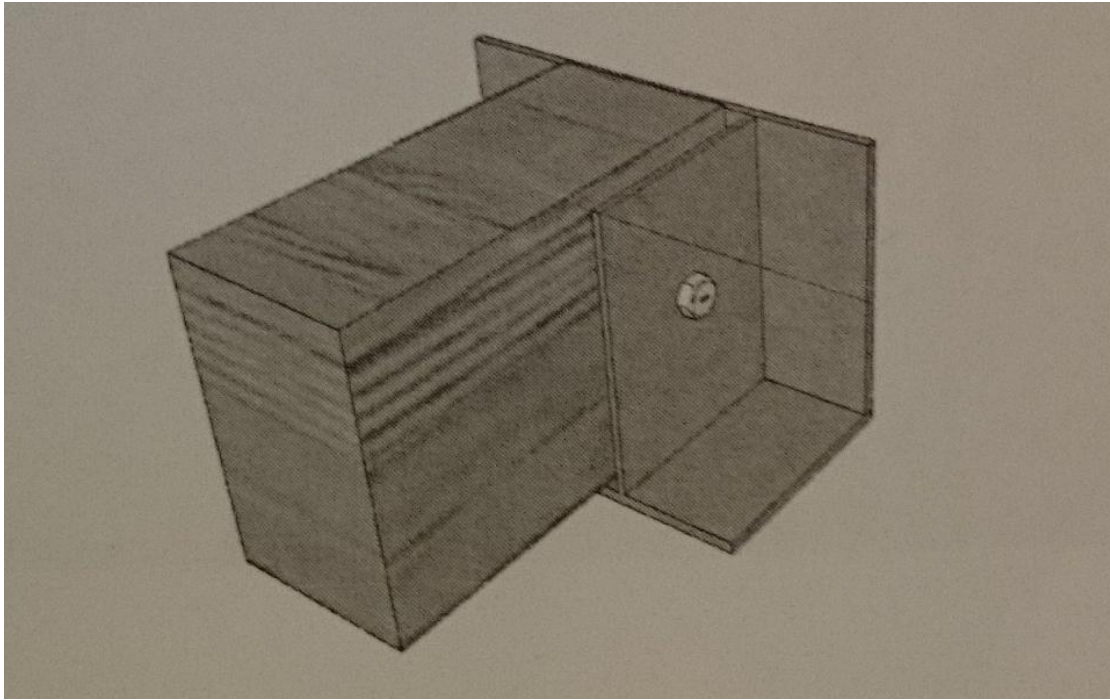
- **Οπτολινθοδομές**

Για την αποκατάσταση των οπτολινθοδομών, προτείνεται η εφαρμογή οπλισμένου επιχρίσματος, με διατμητική σύνδεση με τους τοίχους.

- **Δάπεδα**

Σε περίπτωση ύπαρξης οροφωγραφιών και γύψινων διακοσμητικών στις οροφές του κτιρίου, σχεδιάζεται επέμβαση ενίσχυσης που μπορεί να εφαρμοστεί από την άνω παρειά των δαπέδων. Το ύψος των νέων δοκών δε θα επιτρέπει τη μεταφορά των φορτίων από τη νέα χρήση των χώρων μέσω του νέου σανιδώματος. Έτσι, αποφορτίζονται οι παλιές ξύλινες δοκοί και πλέον φέρουν τα φορτία μόνο των οροφωγραφιών. Το κύριο φέρον σύστημα αποτελείται από νέες ξύλινες δοκούς, επί των οποίων βιδώνεται νέο ξύλινο σανίδωμα δύο διευθύνσεων, ενώ μεταξύ των νέων δοκών τοποθετούνται και εγκάρσιες δοκοί στην περίμετρο. Η νέα αυτή διάταξη εξασφαλίζει και διαφραγματική λειτουργία για τη σεισμική συμπεριφορά του κτιρίου.

- **Νέες Σύμμικτες Πλάκες**

Για τη διαμόρφωση νέου χώρου, σχεδιάζονται νέες σύμμικτες πλάκες. Ο λόγος για την επιλογή των υλικών είναι η ευελιξία στην εκτέλεση της εργασίας με σημειακές μόνο επεμβάσεις στη λιθοδομή, αλλά και τη δυνατότητα βέλτιστης προστασίας για τη διάρκεια της κατασκευής μέσω κατάλληλων υλικών βαφής.

Η έδραση των χαλύβδινων δοκών γίνεται στους υφιστάμενους τοίχους με δημιουργία φωλεών. Με την ολοκλήρωση της εργασίας, εκτός της εξασφάλισης των δαπέδων για χρήση, δημιουργούνται και δύσκαμπτα διαφράγματα στις θέσεις αυτές, γεγονός που δημιουργεί ευμενείς συνθήκες για την παραλαβή οριζόντιων δράσεων από το φορέα και την παραμόρφωση αυτού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ - ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Προκειμένου να κατανοήσουμε τον νεοκλασικισμό στον Πειραιά και ειδικότερα την εφαρμογή του στη συνοικία της Καστέλας την οποία και κοσμούν εξαιρετικής ποιότητας νεοκλασικά κτίρια, καθώς και για να εμβαθύνουμε στον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζονταν και οικοδομούνταν αυτά τα νεοκλασικά κτίρια και επιπλέον για να μπορέσουμε να προσεγγίσουμε τον τρόπο με τον οποίο αναστηλώνονται στη σημερινή εποχή, επιλέξαμε έναν αρχιτέκτονα ο οποίος έχει εξειδικευθεί πάνω σ' αυτόν τον τομέα. Λάβαμε μια συνέντευξη στην οποία του ζητήσαμε να αναλύσει όλα τα παραπάνω και να μας μιλήσει για την εμπειρία του στην αποκατάσταση και επανάχρηση διατηρητέων κτιρίων. Ο πληροφορητής μας είναι ο κύριος Νικόλαος Ντόριζας, ο οποίος έχει θεωρητική κατάρτιση πάνω στην αναστήλωση από το πανεπιστήμιο της Βενετίας και δραστηριοποιείται στην περιοχή του Πειραιά τα τελευταία 20 χρόνια. Η συνέντευξη διεξήχθη στο αρχιτεκτονικό γραφείο του μελετητή και διήρκεσε μιάμιση ώρα. Έγινε υπό μορφή διαλόγου, ηχογραφήθηκε και στη συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκε. Από την άποψη της μεθόδου, βασιστήκαμε σε προεπιλεγμένες ερωτήσεις τις οποίες αποστείλαμε στον συνομιλητή μας για να προετοιμαστεί, δεδομένου ότι αυτές αφορούσαν μεγάλα κεφάλαια του τομέα της αναστήλωσης. Στη διάρκεια της συνέντευξης έγιναν παρεκβάσεις και συμπληρώσεις όπου κρίθηκε ότι έχει ενδιαφέρον.

6.1. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Θέλοντας να εμβαθύνουμε στα θέματα που θίχτηκαν στη συνέντευξη με τον αρχιτέκτονα θα αναφέρουμε ότι μελετώντας τα ιστορικά στοιχεία και την υπάρχουσα τεκμηρίωση μπορούμε να επιβεβαιώσουμε ότι ο Πειραιάς και ιδίως η Καστέλα κατά τον μεσαίωνα ήταν μία κενή περιοχή καθώς τα μόνα κτίρια που υπήρχαν ήταν το μοναστήρι του Αγίου Σπυρίδωνα, το Τελωνείο που λεγόταν Ntogana²⁸ και το σπίτι του Γάλλου πρόξενου²⁹.

Πράγματι μετά από έρευνα πιστοποιήσαμε ότι το πολεοδομικό σχέδιο του αρχαίου Πειραιά που ήταν έργο του Ιπλόδαμου επηρέασε την μορφή του σχεδίου του Κλεάνθη και Schaubert. Το πολεοδομικό σχέδιο της πόλης του Πειραιά εφαρμόστηκε σε ένα ποσοστό 80%, ποσοστό πολύ σπάνιο καθώς δεν είναι συχνό στην ιστορία της πολεοδομίας σχέδια πόλεων να εφαρμόζονται και να πραγματοποιούνται σε τόσο μεγάλα ποσοστά. Η Αθήνα για παράδειγμα ήταν μια χαμένη ευκαιρία. Το σχέδιό της είχε πολύ μικρή εφαρμογή λόγω εξωτερικών παρεμβάσεων και εδώ αξίζει να επισημάνουμε ότι το σχέδιο της Αθήνας και του Πειραιά έγιναν από τους ίδιους αρχιτέκτονες περίπου την ίδια χρονική περίοδο. Σχετικά με την περιοχή της Καστέλας γνωρίζουμε ότι η κατοίκησή της γίνεται πολύ αργότερα από τον πυρήνα της πόλης. Υπάρχουν φωτογραφίες του 1880 που ο λόφος της Καστέλας φαίνεται

²⁸ Η ονομασία του Τελωνείου στα ιταλικά

²⁹ Ι. Μελετόπουλος, Πειραιά, Αθήνα 1945.

άκτιστος και μόνο από την πλευρά του Τουρκολίμανου βλέπουμε αραιά σπίτια. Η ανοικοδόμηση της συνοικίας θα αρχίσει στο τέλος του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Σύμφωνα με τη διερεύνησή μας και τις αναφορές του κ. Νικόλαου Ντόριζα, ο βουαρός αρχιτέκτονας Ernest Ziller αποτέλεσε πολύ σημαντικό παράγοντα του νεοκλασικισμού στην Αθήνα και στον Πειραιά. Από βιβλιογραφία γνωρίζουμε ότι εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα το 1861(24 ετών) και δημιούργησε αρκετά ιδιωτικά και δημόσια κτίρια, πολλά από τα οποία υπάρχουν ακόμη (στην Αθήνα, στον Πειραιά και σε άλλα μέρη της Ελλάδας). Στον Πειραιά εγκαταστάθηκε το 1870. Αγόρασε μια έκταση που ονομάστηκε πλατεία Ziller και σήμερα είναι γνωστή με το όνομα πλατεία Αλεξάνδρας. Στην περιοχή οικοδομήθηκαν μια σειρά από διαδοχικές εξοχικές κατοικίες και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η περιοχή που τις περιέβαλε να ονομαστεί «συνοικία Ziller» ή «συνοικία των Επαύλεων». Ο Ziller έδωσε έναν πρωτοποριακό και ξεχωριστό αρχιτεκτονικό τόνο στην περιοχή ελκύνοντας σημαντικές προσωπικότητες της εποχής και παρέχοντάς τους το προνόμιο της πολυτέλειας των δημιουργημάτων του. Εδώ λοιπόν, συμπεραίνουμε ότι οι προσωπικότητες της εποχής δεν ελκύνονταν μόνο από την τοποθεσία και την ομορφιά της περιοχής αλλά και λόγω της συμβολής αυτού του σημαντικού αρχιτέκτονα. Πιο ψηλά από την παραθαλάσσια ζώνη των πολυτελών επαύλεων βλέπουμε περιοχές που έχουν αναπτυχθεί μεσοαστικά σπίτια, τα οποία κατά τόπους στις περιοχές αυτές υπάρχουν πιο απλά σπίτια από τα μεσοαστικά τα οποία αποτελούν κατοικία ψαράδων και άλλων συναφών επαγγελμάτων, αυτό επιβεβαιώνεται και από τη συνέντευξη που λάβαμε αλλά και μετά από έναν προσωπικό περίπατο και συζήτηση με κάποιους από τους παλιούς κατοίκους της περιοχής.

Από τη διαμόρφωση των χώρων των κτιρίων και τα σχέδιά τους μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι ήταν χτισμένα για κατοικίες. Πλέον όμως η χρήση τους έχει αλλάξει, καθώς χρησιμοποιούνται ως γραφεία και επαγγελματικοί χώροι. Μετά από προσωπική μας επίσκεψη διαπιστώσαμε ότι τα περισσότερα από αυτά έχουν καταλήξει να είναι έδρες ναυτιλιακών εταιρειών. Το κόστος αναστήλωσης και η συντήρηση αυτών των κτιρίων είναι πολλή ακριβή, μάλιστα ξεπερνάει το κόστος αγοράς ενός καινούριου κτιρίου. Τελικά βλέπουμε ότι οι μόνοι που μπορούν να τα έχουν είναι άνθρωποι με μεγάλη οικονομική επιφάνεια. Εδώ παρατηρούμε το φαινόμενο του εξευγενισμού(gentrification), η τάση να γίνεται η αποκατάσταση ενός ιστορικού - οικιστικού πυρήνα από ιδιοκτήτες ή κατασκευαστές ανώτερης εισοδηματικής τάξης, οι οποίοι μπορούν να αντιμετωπίσουν τη δαπάνη της αποκατάστασης. Αυτό σε πολλές πόλεις της Ευρώπης και της Αμερικής έχει σαν αποτέλεσμα να «εκδιώκονται» από αυτές τις γειτονιές οι αρχικοί τους κάτοικοι στο βαθμό που είναι χαμηλού εισοδήματος σε όφελος των νέων κατοίκων που είναι υψηλότερης εισοδηματικής τάξης. Στην Ελλάδα δεν γίνεται σε τόσο μεγάλο βαθμό λόγω της μεγάλης κατάτμησης της ιδιοκτησίας σε αντίθεση με τις μεγάλες πόλεις της Ευρώπης και των ΗΠΑ, όπου μεγάλες εκτάσεις αστικής γης παραμένουν στην ιδιοκτησία του δημοσίου, εταιρειών και παλαιών οικογενειών. Ο αρχιτέκτων αναφέρει : « Πρέπει να υπάρχει μια κοινωνική ισοτιμία. Έχουν ήδη γίνει στην πλειοψηφία παρεμβάσεις που αλλοιώνουν το χαρακτήρα του κτιρίου ή έχουν γκρεμιστεί γιατί προλάβανε οι ιδιοκτήτες τους και έφτιαξαν στη θέση τους πολυκατοικίες 5-6 ορόφων τους οποίους εκμεταλλεύονται. Σε αυτόν που τώρα έχει νεοκλασικό και για τον

οποιοδήποτε λόγο του ξέμεινε πρέπει να δίνεται κάτι σαν μπόνους , δηλαδή να μπορεί να το αναστηλώσει με δάνεια τα οποία να μην έχουν καθόλου επιτόκιο ή κάτι σαν χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ. Επίσης θα μπορούσε να δίνονται κάποια τετραγωνικά επιπλέον, αν όχι στο ίδιο κτίριο επειδή μπορεί να αλλοιωθεί πάρα πολύ σε κάποιο άλλο σημείο ώστε να μπορεί να χτίσει κάποια τετραγωνικά τα οποία χάνει. Υπάρχει κοινωνική μη ισότιμη προσέγγιση και εγώ θεωρώ ότι η κοινωνία πρέπει να κοιτάει ισότιμα όλους τους πολίτες». Γι' αυτό και λέγεται ότι θα ήταν καλό η αποκατάσταση των διατηρητέων κτιρίων να επιδοτείται σε κάποιο βαθμό από το δημόσιο ώστε να μην καταλήξει να απολαμβάνουν τα στοιχεία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς μόνο μέλη των ανώτερων εισοδηματικά κατηγοριών. Οι φορείς που διατηρούν και προστατεύουν αυτά τα κτίρια είναι το ΥΠΕΚΑ και το Υπουργείο Πολιτισμού. Εδώ μπορούμε να σχολιάσουμε το γεγονός ότι για να ξεκινήσει και να ολοκληρωθεί η αναστήλωση χρειάζεται μεγάλο διάστημα γιατί αυτές οι υπηρεσίες παίρνουν αποφάσεις πολύ αργά και με αυστηρά κριτήρια λαμβάνοντας υπόψη τους δύο αρχαιολογικούς νόμους που παρουσιάζονται στο παράρτημα. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τα λεγόμενα του αρχιτέκτονα : «Οι φορείς που διατηρούν και προστατεύουν αυτά τα κτίρια είναι δύο. Είναι το ΥΠΕΚΑ και το Υπουργείο Πολιτισμού. Προστατεύονται από έναν αρχαιολογικό νόμο του 2002 ο οποίος είναι δρακόντειος. Να ξέρετε ένας λόγος που αυτά τα κτίρια δεν είναι περισσότερο δημοφιλή από όσο είναι, είναι επειδή οι υπηρεσίες αυτές είναι εξαιρετικά δυσκίνητες, αργές και αυστηρές και αυτό γιατί παίρνουν πάρα πολύ αργά αποφάσεις, περνούν από πολλά συμβούλια τα οποία απέχουν μεγάλο διάστημα το ένα από το άλλο».

Ως προς την τυπολογία τα κτίρια της Καστέλας δε διαφέρουν από τα κτίρια του Πειραιά. Αυτό μας πληροφορεί ο αρχιτέκτονας αλλά και οι πληροφορίες που συλλέξαμε από τη βιβλιογραφία. Οι τυπολογίες παρόλα αυτά είναι πολύ συγκεκριμένες : επαύλεις, μονοκατοικίες εν σειρά, γωνιακά. Αυτό που αξίζει να σχολιαστεί είναι το στοιχείο της εσωτερικής αυλής. Είναι γνωστό ότι από την αρχαιότητα τα σπίτια στην Αθήνα και στον Πειραιά ήταν οργανωμένα γύρω από μια εσωτερική αυλή και όλες οι λειτουργίες διαδραματιζόνταν γύρω από αυτήν. Στον Πειραιά όμως έχουν αναστηλωθεί ερείπια αρχαίων σπιτιών στο οικοδομικό τετράγωνο Ηρώων Πολυτεχνείου, Σκουζέ και Λεωσθένους όπου φαίνεται ότι κάθε σπίτι είχε μια εσωτερική αυλή διαφορετικής μορφής η καθεμία. Ο τύπος της εσωτερικής αυλής επιβίωσε στον μεσαιώνα σε όλη την Αττική(βλ. οικία Βενιζέλου στην Πλάκα, ένα από τα παλαιότερα σωζόμενα σπίτια της Αθήνας). Στην νεοκλασική περίοδο όμως μετά την απελευθέρωση, η αυλή μετατοπίζεται κυρίως στα πλάγια του οικοπέδου και το κτίριο συνήθως αποκτάει την μορφή Γ. Η αυλή με το πέρασμα των ετών, την αστικοποίηση της πόλης και την εμπορευματοποίηση της κατοικίας άρχισε να μικραίνει και να χάνει τη σημασία της και στο τέλος κατέληξε να γίνει ο γνωστός μας ακάλυπτος και φωταγωγός πολυκατοικιών, κάτι το οποίο μας αναφέρει και ο κ. Νικόλαος Ντόριζας. Όσο για το εσωτερικό των σπιτιών μπορούμε να πούμε ότι τα υπόγεια ήταν πάντα βοηθητικοί χώροι καθώς και αρκετά φωτεινά, στο ισόγειο ήταν οι κοινωνικοί χώροι του σπιτιού και στον επάνω όροφο τα δωμάτια, κάτι το οποίο διαπιστώσαμε κατά την επίσκεψή μας σε πολλά από αυτά. Εδώ ο κ. Ντόριζας μας προσθέτει την πληροφορία ότι πάντα υπήρχε και ένα δωμάτιο φιλοξενίας στον πρώτο όροφο. Μέσα από αυτήν την μελέτη θελήσαμε να μάθουμε τι είδους γενιές κατοικούσαν αυτά τα σπίτια. Σύμφωνα

με τον αρχιτέκτονα και τα δεδομένα της εποχής θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι ζούσαν όλοι μαζί, δηλαδή οι παππούδες, τα παιδιά και τα εγγόνια. Όλοι γνωρίζουμε ότι δεν υπήρχαν οίκοι ευγηρίας αλλά ούτε και η ιδέα της ανεξάρτητης ζωής των μελών της οικογένειας.

Από τεχνικής άποψης ο αρχιτέκτονας τονίζει το γεγονός ότι το κτίριο πρέπει να στηρίζεται με τον ίδιο του τον στατικό οργανισμό το οποίο μπορεί να επιτευχθεί με πολλούς τρόπους. Μας αναφέρει ότι παλαιότερα έκαναν έναν σκελετό μπετόν αρμέ και έντυναν τις όψεις με πέτρα. Με αυτόν τον τρόπο φευντίζεται τελείως το κτίριο. Οι θεωρίες της αναστήλωσης πλέον είναι πολύ συγκεκριμένες (τσιμεντενέσεις, τσιμεντοκονία ή γκανάιτ). Επίσης αν γίνει κάποια προσθήκη ή αλλαγή στο κτίριο θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε αν κάποια στιγμή θεωρηθούν λάθος ή αν υπάρχουν καλύτερες να μπορούν να αφαιρεθούν χωρίς να επηρεάσουν την αρχική εικόνα του κτιρίου. Ακόμα ο παρατηρητής πρέπει να μπορεί να ξεχωρίσει το αρχικό κτίριο από το αυτό που προστέθηκε. Εδώ μας αναφέρει ότι οι αναστηλώσεις γίνονται με βάση τον Χάρτη της Βενετίας. Ανατρέξαμε λοιπόν στον Χάρτη της Βενετίας του 1964 για τις αναστηλώσεις ο οποίος αναφέρθηκε στη συνέντευξη. Πράγματι αποτελεί τη σημαντικότερη μεθοδολογία για τις αναστηλώσεις και μάλιστα με ευρεία εφαρμογή του. Αφορά όχι μόνο τα κτίρια αλλά και όλα τα έργα τέχνης και κινητά στοιχεία ακόμα. Τον παραθέτουμε ως παράρτημα στην μελέτη μας δεδομένης της μεγάλης σημασίας που έχει για τη θεωρία της αναστήλωσης.

6.2. ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

-Πώς συγκροτήθηκε και εξελίχθηκε η Καστέλα σύμφωνα με τις γνώσεις σας;

- Καταρχάς για να πάρει κανείς το θέμα από την αρχή θα πρέπει να ξέρει εν τάχη, ότι ο Πειραιάς είχε μια πάρα πολύ έντονη ζωή στην αρχαιότητα και αυτό που τον συνδέει με τη σύγχρονη ζωή του - την νεοκλασική, είναι το πολεοδομικό του σχέδιο. Το σχέδιο του Πειραιά το έχει φτιάξει ο Ιππόδαμος της Μιλήτου, ο οποίος είχε φτιάξει πρώτος τους κάθετους δρόμους τους οποίους θεωρούμε σήμερα κάτι εξαιρετικά διαδεδομένο, κάτι απλό. Αυτό όμως γιατί παίζει ρόλο για τον σύγχρονο Πειραιά; Ο Πειραιάς τον μεσαίωνα ερημώθηκε τελείως. Υπήρχε μόνο ένα μοναστήρι, το μοναστήρι του Αγίου Σπυριδώνα και ένα τελωνείο λόγω του λιμανιού. Όταν λοιπόν απελευθερώθηκε η Ελλάδα από τους Τούρκους το 1833 και ξανασυγκροτήθηκε ως ελληνικό κράτος, ο Πειραιάς ήταν μια λευκή σελίδα. Δεν υπήρχαν όπως στην Αθήνα ή όπως σε άλλες πόλεις κτίρια και σπίτια όπου ένα νέο πολεοδομικό σχέδιο δε θα μπορούσε να εφαρμοστεί. Μπορούσε να εφαρμοστεί ένα ιδανικό πολεοδομικό σχέδιο. Ο Κλεάνθης λοιπόν, Έλληνας αρχιτέκτονας μαζί με τον Γερμανό Schaubert έφτιαξαν το πολεοδομικό σχέδιο του Πειραιά βασιζόμενοι στις αρχικές χαράξεις του Ιππόδαμου. Ο Πειραιάς μπόρεσε και αναπτύχθηκε από το 1830 με ένα πάρα πολύ αργό ρυθμό μέχρι το 1870 περίπου. Γενικά η ανάπτυξη του Πειραιά είχε πάντοτε να κάνει με πρόσφυγες που ερχόντουσαν ως ομάδες. Η περιοχή του λόφου της Καστέλας είχε μείνει κενή, ήταν πάντοτε 'γυμνή'. Μετά το 1870 οι πρώτοι που κατοίκησαν το λόφο της Καστέλας ήταν οι Κρητικοί, οι οποίοι κατοικούσαν από την μεριά του λόφου που βλέπει προς την πόλη. Η πλευρά που βλέπει το Τουρκολίμανο ήταν κενή και αναπτύχθηκε πολύ πιο αργά ως τουριστική.

Οπότε η Καστέλα είχε ουσιαστικά τρία τμήματα: ένα τμήμα ήταν η περιοχή της πλατείας Αλεξάνδρας, το δεύτερο η περιοχή Τουρκολίμανου και το τρίτο τμήμα η περιοχή από τη βορινή πλευρά που έβλεπε την πόλη. Αυτές λοιπόν ήταν οι τρεις περιοχές που ξεκίνησε να αναπτύσσεται η Καστέλα.

-Τι θεωρείτε ότι είναι κρίσιμο για αυτήν την εξέλιξη(π.χ. κάποιες κατασκευές, το ανάγλυφο, η ανθρωπογεωγραφία);

-Και τα τρία είναι κρίσιμα. Η ανθρωπογεωγραφία πάντοτε στην πολεοδομία παίζει μεγάλο ρόλο. Σαν παράδειγμα μπορούμε να φέρουμε την εθνική οδό, η οποία χωρίζει τα δυτικά προάστια που εδράζονταν πρόσφυγες από την υπόλοιπη κεντρική Αθήνα που εδράζονταν οι αστοί. Με αυτόν τον τρόπο υπήρχε ένα νοητό φράγμα. Στην περίπτωση της Καστέλας βλέπουμε ότι στο βορινό τμήμα τοποθετούν τους πρόσφυγες Κρητικούς. Το νότιο τμήμα το οποίο έβλεπε ο ήλιος το προόριζαν για παραθεριστική κατοικία αστών. Το κομμάτι που ήταν η πλατεία Αλεξάνδρας που τώρα είναι επίχωση, τότε ήταν ακτογραμμή. Εκεί παρατηρούμε να αναπτύσσεται ένα τμήμα στο οποίο κατοικούσαν άνθρωποι που ήταν κορυφαιοί στην κοινωνική πυραμίδα. Υπήρχε ένα συγκρότημα από σπίτια που είχε φτιάξει ο Ziller, ο οποίος είχε έρθει στην Ελλάδα και βοήθησε να γίνει η Βιβλιοθήκη και η Ακαδημία σαν βοηθός του Christian Hansen. Στον Πειραιά έφτιαξε το σπίτι του Μεταξά. Παίζει ρόλο αυτό, γιατί στον Πειραιά είχε αναπτυχθεί πολύ η βιομηχανία και λόγω του ότι οι δρόμοι δεν ήταν πολύ σπουδαίοι και λόγω του ότι γενικά το μανάτζμεντ δεν υπήρχε τότε, ο βιομήχανος έπρεπε να είναι κοντά στην επιχείρησή του. Αυτός είναι ο λόγος που εγκαταστάθηκαν βιομήχανοι στην περιοχή. Το σπίτι με τις καρνατίδες που τώρα είναι το κατάστημα Γλου, ήταν η οικία Μεταξά. Ο Ziller έφτιαξε αυτό οπότε άρχισε να γνωρίζει τον Πειραιά και κατά συνέπεια έφτιαξε πολλά άλλα, όπως του διευθυντή της Εθνικής Τράπεζας και το καμπύλο στη πλατεία Αλεξάνδρας. Κάποια στιγμή αποφάσισε να αναπτυχθεί επιχειρηματικά, έφτιαξε το συγκρότημα που αποτελείται από έξι-εφτά σπίτια(πλατεία Αλεξάνδρας) και ο αδερφός του στις παρυφές του λόφου της Καστέλας έφτιαξε ένα εργοστάσιο γυαλιού. Στο μεγάλο γωνιακό έμενε ο βασιλιάς Γεώργιος ο Α, ακόμη δεν είχαν φτιάξει το Τατόι, οπότε ερχόταν για μπάνιο εδώ πέρα. Ήταν μεγάλη υπόθεση για τον Πειραιά να έρχεται ο Βασιλιάς να κάνει μπάνιο εδώ. Γενικά πάντοτε υπήρχε η τάση να έρχονται στον Πειραιά οι Βασιλιάδες για να κάνουν μπάνιο. Σε ένα άλλο έμενε η οικογένεια Μπενάκη. Στο επόμενο έμενε η οικογένεια Χορν και τα παιδιά τους και στα επόμενα τρία σπίτια μένανε Αθηναίοι αστοί. Αρχικά φτιάχτηκαν οι επαύλεις και έπειτα οι υπόλοιπες κατοικίες.

-Θα μπορούσατε να μας καθοδηγήσετε στο τι να αξιολογήσουμε στα κτίρια αυτά (π.χ. αρχιτέκτονες, κάποιο ιστορικό χαρακτη-ριστικό - γεγονός ή εποχή);

- Όπως προαναφέραμε αυτό που μπορεί κανείς να αναφέρει για τα κτίρια είναι ο Ziller και ως ιστορικό χαρακτηριστικό ή γεγονός η περίοδος που ερχόντουσαν οι Βασιλιάδες. Σε επίπεδο κτιρίων μπορεί να αναφέρει κανείς τις επαύλεις π.χ. το Μπαχλιτζανάκιο που ανήκε στην ηθοποιό Κοτοπούλη και μετά έγινε σχολείο αλλά πάντα ήταν μια έπαυλη, το διπλανό με τις κολόνες και το μπαλκόνι ήταν επίσης έπαυλη μετά έγινε νοσοκομείο και τώρα είναι ναυτιλιακά γραφεία. Άλλο ένα είναι ο Πύργος και το καμπύλο στην πλατεία

Αλεξάνδρας που ήταν μεταγενέστερο. Λόγω του ότι η ζωή δεν ήταν πολύ ακριβή, μπορούσαν και έμεναν οι ψαράδες της εποχής, ιδιοκτήτες ταβερνών κ .τ. λ οπότε υπήρχαν και τα ενδιάμεσα κτίρια, με διαβαθμίσεις από μεσοαστικά σε μικροαστικά πάλι όμως σε επίπεδο μικρής μονοκατοικίας ή έπαυλης.

-Θα μπορούσατε να μας αναφέρετε τεχνικά θέματα που θέτουν αυτά τα κτίρια (π.χ. αντισεισμικά, στατικά);

-Τα περισσότερα από αυτά τα κτίρια είναι σε ερειπιώδη κατάσταση στη σημερινή εποχή και χρήζουν αναστήλωσης. Τώρα αν θέλουμε να μπούμε σε τεχνικά θέματα, η αναστήλωση στηρίζεται ουσιαστικά στο να στηρίξεις τον στατικό οργανισμό του κτιρίου με πολλούς τρόπους χωρίς να προδώσεις το προϋπάρχον στατικό κομμάτι του. Παλαιότερα έκαναν ένα σκελετό μετόν αρμέ και έντυναν τις όψεις με πέτρα. Τώρα οι θεωρίες της αναστήλωσης λένε ότι δεν πρέπει να το κάνεις αυτό γιατί το ψευτίζεις τελείως το κτίριο! Θα πρέπει να στηριχθεί με τον ίδιο του τον οργανισμό και απλά πρέπει να τον ενισχύσεις. Αυτό γίνεται με τσιμεντενέσεις στο εσωτερικό του τοίχου. Έχει μια σειρά από πέτρες απ' έξω, μια σειρά από πέτρες από μέσα και στο κέντρο ένα όχι ομοιόμορφο, ένα ακατάστατο πραγματικό κενό. Αυτό προσπαθούμε να το γεμίσουμε με τσιμεντενέσεις με ένα υλικό παρεμφερές με αυτό που ήταν το κονίαμα της πέτρας. Επίσης απ' έξω βάζουμε κάποιο πλέγμα και κάνουμε μία τσιμεντοκονία ή ένα γκαναίτ, οπότε ενισχύουμε εξωτερικά τις πέτρες να αντέξουν σε ένα σεισμό. Επομένως αν το έχεις ενισχύσει εσωτερικά και εξωτερικά, η πέτρα είναι κάτι το εξαιρετικά ασυμπίεστο και από το μετόν ακόμα έχει δέκα φορές πιο μεγάλη αντοχή στη θλίψη. Άρα αυτό που κοιτάς είναι μην ξεκολλήσουν οι πέτρες μεταξύ τους. Η ίδια η πέτρα είναι πολύ δύσκολο να σπάσει.

-Τι ζητήματα θέτουν τα κτίρια που ασχολείστε, τι προτεραιότητες βάζετε σαν αρχιτέκτονας και τι προβλήματα συνήθως αντιμετωπίζετε;

- Το κύριο ζήτημα στην αναστήλωση ενός νεοκλασικού είναι το να μπορέσει κανείς να το επαναφέρει στην αρχική του μορφή, που σημαίνει ότι σαν αρχιτέκτονας πρέπει να στερηθεί τα χαρακτηριστικά που έχει σαν συνθέτης, σαν άνθρωπος, σαν δημιουργός και πρέπει να διακόψει την παραγωγή της δημιουργικότητάς του και πρέπει να υποταχθεί στην αλήθεια και στην πραγματικότητα του συγκεκριμένου κτιρίου. Οι θεωρίες πάνω στην αναστήλωση είναι πολύ συγκεκριμένες, πέρα από τις τεχνικές επεμβάσεις και ηθικές, δηλαδή ο χάρτης της Βενετίας (που κάνανε συνέδριο και αποφάσισαν με ποιον τρόπο πρέπει να γίνονται οι αναστηλώσεις) αναφέρει πολύ συγκεκριμένα πράγματα. Αν προσθέσεις κάτι θα πρέπει αυτό να είναι με τέτοιο τρόπο ώστε να ξεχωρίζει από το αρχικό κτίριο, οπότε ο παρατηρητής να μπορεί να ξεχωρίσει το αρχικό κτίριο από αυτό που προστέθηκε. Η θεωρία της αναστήλωσης δεν έχει να κάνει μόνο με τα κτίρια, έχει να κάνει με οτιδήποτε έχει σχέση με το παρελθόν. Ένα άγαλμα ή ένα γλυπτό το οποίο αναστηλώνει κανείς αν είναι ακρωτηριασμένο και του προσθέσει κανείς ένα μέλος, ένα καινούριο χέρι, έχει διαφορετικό χρώμα. Όχι κατά τύχη επειδή δεν πέτυχε το χρώμα! Αλλά για να ξεχωρίσει, να καταλάβει ο παρατηρητής πως ήταν από την αρχαιότητα και ότι γνωρίζουμε με σιγουριά ότι υπήρχε και εικάζουμε πως ήταν το χέρι. Επίσης οι επεμβάσεις μας πρέπει να είναι

αναστρέψιμες. Οτιδήποτε γίνεται σε ένα ιστορικό κτίριο επειδή το κτίριο έγινε στο παρελθόν και δεν έχουμε τη δυνατότητα να γυρίσουμε πίσω και να το ξαναφτιάξουμε, πρέπει ότι παρεμβάσεις γίνονται να μπορούν κάποια στιγμή αν θεωρηθούν λάθος ή αν υπάρχουν καλύτερες να αφαιρεθούν χωρίς να επηρεάσουν. Τέλος παίζουν ρόλο και τα υλικά που θα χρησιμοποιήσει κανείς. Καλό είναι να χρησιμοποιούνται υλικά της εποχής δηλαδή κάτι το οποίο είχε ένα τσιμεντένιο πλακάκι με μαιάνδρους και όλα αυτά τα σχέδια και χρώματα να ξαναχρησιμοποιήσει κανείς τέτοια, να μη βάλεις μάρμαρο ή πλακάκι. Σαφέστατα τα λουτρά τα ανακαινίζεις, δεν μπορείς να χρησιμοποιείς τα λουτρά και την τεχνολογία που είχαν το 1870.

-Ποια η χρήση των κτηρίων;

-Αυτά τα κτίρια ήταν κατά 90% χτισμένα για κατοικίες. Τώρα πια ενώ θα φαίνεται ότι η πιο λογική χρήση για αυτά τα σπίτια είναι να ξαναχρησιμοποιηθούν σαν σπίτια, η χρήση που η ζωή έχει δείξει ότι παίρνουν είναι γραφεία ή επαγγελματικοί χώροι ή καταστήματα γιατί έχουν μεγάλο κόστος αναστήλωσης, δεν είναι λειτουργικό και έχει μεγάλο κόστος λειτουργίας(π.χ η θέρμανση).

-Τι προτεραιότητες θέτουν οι πελάτες σας, επιθυμούν να κάνουν προσθήκες κι αν ναι τι είδους;

-Ανάλογα για τη χρήση που θα πάρει κάποιος το κτίριο να το αναστηλώσει. Οι αλλαγές που γίνονται σε αυτά τα κτίρια πέρα από τη χρήση τους είναι η αλλαγή κουζινών και λουτρών ώστε να γίνουν πιο σύγχρονα χωρίς να αλλάξει η διαμερισμάτωση. Επίσης μπορεί κάποιος να θέλει να μεγαλώσει έναν χώρο γκρεμίζοντας έναν μη φέροντα τοίχο (γιατί αυτά τα σπίτια είχαν πολλά μικρά δωμάτια). Άλλη μια αλλαγή είναι η προσθήκη καθ' ύψος ή κατ' επέκταση. Κατ' επέκταση πιο σπάνια γιατί συνήθως οι αυλές ήταν μικρές, καθ' ύψος όμως (πρόσθεση μισού ορόφου, ενός δωματίου) συχνότερα. Σε πάρα πολλά νεοκλασικά έχουν προσθέσει έναν όροφο από το '50 και το '30. Μετά επίσης είναι αν θα κάνει κανείς εσωτερικές αλλαγές. Αλλά αυτά είναι κυρίως θέματα που άπτονται του υπουργείου, να σου επιτρέψει να κάνεις αλλαγές. Πλέον δεν μπορεί κάποιος να παρέμβει αν δεν πάρει έγκριση, συνεπώς είναι μικρή η γκάμα των επεμβάσεων που μπορεί να κάνει και δεν επιτρέπονται παρεμβάσεις τέτοιες που να αλλοιώνουν τον χαρακτήρα του κτιρίου.

-Εσείς τι γνώμη έχετε; Είναι προτιμότερο να παρεμβαίνεις ή όχι;

-Πρέπει να υπάρχει μια κοινωνική ισοτιμία. Έχουν ήδη γίνει στην πλειοψηφία παρεμβάσεις που αλλοιώνουν το χαρακτήρα του κτιρίου ή έχουν γκρεμιστεί γιατί προλάβανε οι ιδιοκτήτες τους και έφτιαξαν στη θέση τους πολυκατοικίες 5-6 ορόφων τους οποίους εκμεταλλεύονται. Σε αυτόν που τώρα έχει νεοκλασικό και για τον οποιοδήποτε λόγο του ξέμεινε πρέπει να δίνεται κάτι σαν μπόνους, δηλαδή να μπορεί να το αναστηλώσει με δάνεια τα οποία να μην έχουν καθόλου επιτόκιο ή κάτι σαν χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ. Επίσης θα μπορούσε να δίνονται κάποια τετραγωνικά επιπλέον, αν όχι στο ίδιο κτίριο επειδή μπορεί να αλλοιωθεί πάρα πολύ σε κάποιο άλλο σημείο ώστε να μπορεί να χτίσει κάποια τετραγωνικά τα οποία χάνει. Υπάρχει κοινωνική μη ισότητα

προσέγγιση και εγώ θεωρώ ότι η κοινωνία πρέπει να κοιτάει ισότιμα όλους τους πολίτες.

-Για ποιο λόγο διατηρούν αυτά τα κτίρια, είναι κυρηγμένα διατηρητέα;

-Τα περισσότερα είναι. Πάρα πολλοί θα θέλανε να τα γκρεμίσουν ή να τα αλλοιώσουν, λόγω αυτών των ανισοτήτων που είπαμε προηγουμένως. Οι φορείς που διατηρούν και προστατεύουν αυτά τα κτίρια είναι δύο. Είναι το ΥΠΕΚΑ και το Υπουργείο Πολιτισμού. Προστατεύονται από έναν αρχαιολογικό νόμο του 2002 ο οποίος είναι δρακόντειος. Να ξέρετε ένας λόγος που αυτά τα κτίρια δεν είναι περισσότερο δημοφιλή από όσο είναι, είναι επειδή οι υπηρεσίες αυτές είναι εξαιρετικά δυσκίνητες, αργές και αυστηρές και αυτό γιατί παίρνουν πάρα πολύ αργά αποφάσεις, περνούν από πολλά συμβούλια τα οποία απέχουν μεγάλο διάστημα το ένα από το άλλο.

-Ποιες κοινωνικές ομάδες αντιπροσωπεύουν τους πελάτες σας;

-Ουσιαστικά ως προς τα νεοκλασικά είναι οι αστοί που θέλουν να ενταχθούν σε μια παράδοση που έχουν αυτά τα κτίρια, να βάλουν τη ζωή τους μέσα σε αυτήν την ιστορική συγκυρία που έχει το κτίριο, αυτό που εκφράζει. Οι εταιρείες που τα θέλουν για έδρα τους αποζητάνε το κύρος που εκπέμπουν. Προτεραιότητά τους είναι η αισθητική και τελευταίο το οικονομικό.

-Γνωρίζετε τελικά αν αυτά τα κτίρια έχουν παραμείνει μόνιμη κατοικία και αν ναι οι κάτοικοι είναι ευχαριστημένοι;

-Μόνιμη κατοικία είναι πολλά από αυτά που έχουν παραμείνει είτε γιατί δεν έχουν γίνει κάποιες ριζικές αλλαγές, δηλαδή δεν είναι αυτά που έχουν αλλάξει σχέδια, έμειναν οι παραδοσιακοί τους κάτοικοι που ζώντας σιγά σιγά μέσα το συντηρούν. Αυτοί που μένουν εκεί χαίρονται τον τρόπο που είναι φτιαγμένα. Έχουν το πλεονέκτημα της αυτόνομης κατοικίας.

-Έχετε παρατηρήσει κάποιους τύπους κτιρίων οι οποίοι είναι σνηθέστεροι στην Καστέλα;

-Στην Καστέλα ουσιαστικά δε διαφέρουν οι τύποι από τον υπόλοιπο Πειραιά αλλά μπορούμε να τα χωρίσουμε σε πολύ συγκεκριμένες τυπολογίες. Καταρχάς είναι οι επαύλεις, που έχουν χαρακτήρα που προέρχεται από την κεντροευρωπαϊκή αρχιτεκτονική δηλαδή είναι σπίτια περικλειστα. Έπειτα είναι οι μονοκατοικίες εν σειρά. Σε αυτήν υπάρχουν πίσω αυλές, οι οποίες όσο αυξάνονταν οι ανάγκες σε τετραγωνικά, μικραίνουν. Έτσι η αυλή γινότανε εσωτερική και στην πορεία εκφυλίστηκαν σε φωταγωγούς πολυκατοικιών. Αν χρειαστεί να πούμε μια τρίτη τυπολογία αυτή θα είναι τα γωνιακά.

-Πως ήταν η διαρρύθμιση;

-Τα υπόγεια ήταν πολύ φωτεινά και ήταν πάντα βοηθητικοί χώροι είτε αποθηκευτικοί είτε για προσωπικό. Σε πολλές περιπτώσεις το βοηθητικό προσωπικό έμενε στις σοφίτες. Η ζωή κυρίως αναπτυσσόταν στους δύο

ορόφους. Στο υπερυψωμένο ισόγειο ήταν οι κοινωνικοί χώροι του σπιτιού και στον επάνω όροφο τα υπνοδωμάτια. Επίσης στον πρώτο όροφο υπήρχε πάντα και ένα δωμάτιο φιλοξενίας.

-Τι γενιές το κατοικούσαν;

-Δεν υπήρχε η έννοια του οίκου ευγηρίας. Συνεπώς ζούσαν όλοι μαζί κάτι το οποίο μπορούμε να πούμε ότι είναι πολύ σημαντικό γιατί έτσι μεταβιβάζεται η εμπειρία της ζωής από τους παππούδες της οικογένειας στη νέα γενιά της. Επίσης νοίκιαζαν και μεμονωμένα δωμάτια σε φοιτητές από την επαρχία και χρησιμοποιούσαν την είσοδο της αυλής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ασχοληθήκαμε με το θέμα της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής γενικά και με τη διατήρηση παλαιών κτιρίων στην Καστέλα ιδιαίτερα, γιατί πιστεύουμε στη διατήρηση της συλλογικής ιστορικής μνήμης καθώς και στη διατήρηση της αστικής παράδοσης και συνέχειας της ελληνικής πόλης.

Η περιοχή της Καστέλας παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για τον ερευνητή του νεοκλασικισμού στην Ελλάδα, γιατί σ' αυτήν την περιοχή έχει διασωθεί μεγάλος αριθμός νεοκλασικών και συχνά σε σύνολα περισσότερων του ενός κτιρίων, κάτι που όχι μόνο διασώζει την αρχιτεκτονική μορφή αλλά και μεταφέρει στοιχεία για την ατμόσφαιρα και την κλίμακα του χώρου στον 19^ο και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Περιπατώντας στους δρόμους της Καστέλας, υπάρχει δυνατότητα να αναβιώσει κανείς τον παλαιότερο τρόπο ζωής. Μέσα από τα στενά σοκάκια και τα σκαλοπάτια των δρόμων εξακολουθούμε να θαυμάζουμε τις επιβλητικές επαύλεις, τις ρομαντικές διπλοκατοικίες αλλά και τα ταπεινά νεοκλασικά με τους κήπους που βλέπουν προς τη θάλασσα και συνυπάρχουν αρμονικά με τα προσφυγικά σύνολα αλλά και με σύγχρονες κατασκευές. Είναι σημαντικό το ότι πολλά από αυτά τα κτίρια δεν έπαψαν να κατοικούνται και σήμερα οι κάτοικοι της Καστέλας προσπαθούν να τα εντάξουν στον σύγχρονο τρόπο ζωής. Πολλά επίσης κατεστραμμένα κτίρια αναστηλώνονται και αποκτούν νέες χρήσεις διατηρώντας την ιστορική και πολιτιστική μνήμη καθώς και στοιχεία αισθητικών αξιών και τρόπων ζωής που τείνουν να εκλείψουν.

Δυστυχώς το κόστος των εργασιών αποκατάστασης τέτοιων κτιρίων είναι πλέον σημαντικό και τα καθιστά πολύ ακριβότερα από τα νεόκτιστα σπίτια ή διαμερίσματα. Κατά συνέπεια η ζήτηση για διατηρημένα νεοκλασικά αφορά ανθρώπους που μπορούν να εκτιμήσουν την αισθητική και ιστορική τους αξία, μπορούν να εκτιμήσουν επίσης τον τρόπο ζωής που υπαγορεύουν αυτά τα κτίρια, αλλά και να ανταποκριθούν στην αναγκαία δαπάνη. Γι' αυτό το λόγο ένα μεγάλο μέρος των νεοκλασικών της Καστέλας αναστηλώνονται για επαγγελματική χρήση. Πολλά ωστόσο επαναχρησιμοποιούνται ως κατοικίες είτε από κληρονόμους των ντόπιων οικογενειών είτε από αγοραστές. Ένα μικρότερο ποσοστό στεγάζει ιδρύματα και πολιτιστικές χρήσεις. Σε κάθε περίπτωση η επανάχρηση τέτοιων κτιρίων προϋποθέτει μεράκι, αγάπη και τεχνογνωσία. Ο σύγχρονος χρήστης εντοπίζει το ερειπωμένο κτίριο το φαντάζεται, το ονειρεύεται και σιγά σιγά το αναστηλώνει. Θα πρέπει όμως να προσαρμόσει τον τρόπο ζωής του μέσα στη δύσκαμπτη κάτοψη του νεοκλασικού, το οποίο δεν επιτρέπει την αφαίρεση πολλών τοίχων για τη δημιουργία ανοιχτών χώρων και διαρθρώνεται σε πολλά επίπεδα. Πρέπει να ανεβοκατεβαίνει σκάλες, πολλές φορές υπάρχει έλλειψη ασανσέρ και στο 80% υπάρχει έλλειψη γκαράζ δηλαδή δεν έχει μόνιμη στάθμευση. Ο μηχανικός ή ο χρήστης θα πρέπει να αυτοσχεδιάσει λύσεις για τέτοια προβλήματα χωρίς να παραβιάσει την κατασκευαστική και λειτουργική λογική του ιστορικού κτιρίου. Σαν ανταμοιβή βέβαια θα έχει ένα πλαίσιο ζωής

φορτισμένο με μνήμες, σημασίες και ποιότητες σπάνιες στη σύγχρονη καθημερινότητα.

Στο πλαίσιο της έρευνάς μας αποτυπώσαμε δύο από αυτά τα κτίρια τα οποία θεωρούνται σημαντικά και είχαμε την τύχη να παρακολουθήσουμε τις μελέτες και εργασίες αποκατάστασής τους, αποκτώντας εμπειρία της τυπολογίας τέτοιων κτιρίων και των προβλημάτων που θέτει η διατήρηση και η επανάχρησή τους. Το ένα από αυτά είναι ο γνωστός πύργος της Καστέλας, μέρος της τοπικής ιστορίας και ιδιότυπο δείγμα εκλεκτικισμού του τελευταίου τετάρτου του 19^{ου} αιώνα. Είναι ένα ξεχωριστό κτίριο, εξαιρετικά σπάνιο και ιδιαίτερα ενδιαφέρον στον τρόπο κατασκευής και στη σύνθεσή του με ελκυστική θέα προς το Τουρκολίμανο που προορίζεται να μετατραπεί σε χώρους γραφείων ναυτιλιακής εταιρείας, δίνοντας όμως σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο κατασκευής των επαύλεων της εποχής. Το δεύτερο κτίριο είναι ήδη σε λειτουργία ως γραφείο ναυτιλιακής εταιρείας και κατοικία και ανήκει σε ένα άλλο τύπο κτιρίου, αυτών της γωνιακής διπλοκατοικίας με εξαιρετική σύνθεση της κύριας όψης, πλούσιο διάκοσμο και τα κατασκευαστικά στοιχεία όπως τα κιγκλιδώματα, τα γείσα και τα κουφώματα. Το κτίριο αυτό τονίζει την αντίληψη της συμμετρίας που ήταν χαρακτηριστική της εποχής δίνοντας στην όψη μεγαλοπρέπεια και μετατρέποντας τη διπλοκατοικία, (μικρή πολυκατοικία) σε έπαυλη. Τέτοιες οπτικές «απάτες» δείχνουν την κλίμακα αξιών που φέρουν τα νεοκλασικά κτίρια. Πρόκειται για κτίριο λίγο μεταγενέστερο από τον πύργο και διαφορετικής κατασκευής, η οποία μας δίνει πληροφορίες για την εξέλιξη της τυπολογίας των νεοκλασικών κτιρίων μέσα στο χρόνο.

Στο πλαίσιο της διερεύνησης που επιχειρήσαμε είχαμε την ευκαιρία να μάθουμε για τα κατασκευαστικά ζητήματα της αναστήλωσης των νεοκλασικών κτιρίων και, με τη βοήθεια συνέντευξης που πήραμε από εξειδικευμένο μελετητή, είχαμε επίσης την ευκαιρία να σκεφτούμε πάνω στη σημασία που έχει η επανάχρησή τέτοιων κτιρίων για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας.

Τα νεοκλασικά κτίρια είναι οι μάρτυρες μιας ολόκληρης εποχής, κατά την οποία διαμορφώθηκε και σφυρηλατήθηκε το ελληνικό κράτος.

Σαν πολιτιστικό αγαθό έχουμε την άποψη ότι πρέπει να προστατεύεται και να συντηρείται με επιστημονική μεθοδολογία. Οι αρχές διατήρησης καθορίζονται από το Χάρτη της Βενετίας και το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και αποτελούν αντικείμενο της κρατικής μέριμνας. Δυστυχώς αυτό συμβαίνει τα τελευταία 35 χρόνια αφού ένα πολύ μεγάλο μέρος αυτής της κληρονομιάς έχει ήδη καταστραφεί από τη σύγχρονη οικοδομική δραστηριότητα, κάτι που κάνει ακόμα πιο πολύτιμα τα κτίρια που προσπαθήσαμε να μελετήσουμε.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Ο Χάρτης της Βενετίας για την Αποκατάσταση και Συντήρηση Μνημείων και Μνημειακών Συνόλων (ή Χάρτα της Βενετίας) καταρτίστηκε κατά τη διάρκεια του δευτέρου Διεθνούς Συνεδρίου Αρχιτεκτόνων και Τεχνικών των Ιστορικών Μνημείων, που πραγματοποιήθηκε στη Βενετία στις 25-31 Μαΐου 1964 και που διοργανώθηκε από το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS). Ο Χάρτης αναγνωρίζεται διεθνώς ως ένα διαχρονικό πλαίσιο κατευθυντήριων αρχών που διέπουν την θεωρία και κυρίως την πράξη της Αποκατάστασης και της Συντήρησης κάθε είδους Μνημείων.

Ορισμοί

Άρθρο 1. Η έννοια ενός ιστορικού μνημείου δεν καλύπτει μόνο το μεμονωμένο αρχιτεκτονικό έργο αλλά και την αστική ή την αγροτική τοποθεσία που μαρτυρεί ένα ιδιαίτερο πολιτισμό μια ενδεικτική εξέλιξη ή ένα ιστορικό γεγονός. Αυτό ισχύει όχι μόνο για τις μεγάλες δημιουργίες αλλά και για τα ταπεινά έργα που με τον καιρό απέκτησαν πολιτιστική σημασία.

Άρθρο 2. Η συντήρηση και η αποκατάσταση των μνημείων, αποτελεί έναν επιστημονικό κλάδο ο οποίος πρέπει να αποτείνεται στη συνεργασία όλων των επιστημών και όλων των τεχνών που μπορούν να συνεισφέρουν στη μελέτη και τη διάσωση της μνημειακής κληρονομιάς.

Στόχος

Άρθρο 3. Η συντήρηση και η αποκατάσταση των μνημείων αποσκοπούν να τα διασώσουν τόσο σαν έργα τέχνης όσο και σαν ιστορικές μαρτυρίες .

Συντήρηση

Άρθρο 4. Η συντήρηση των μνημείων έχει σαν πρωταρχική απαίτηση τη συνεχή και μόνιμη φροντίδα για την διατήρησή τους.

Άρθρο 5. Η συντήρηση των μνημείων ευνοείται πάντοτε από την καταλληλότητα τους να χρησιμοποιηθούν για κάποιο σκοπό ωφέλιμο στην κοινωνία. Μια τέτοια χρησιμοποίηση είναι βέβαια επιθυμητή, αλλά δεν πρέπει να αλλάζουν την διάρθρωση ή την διακόσμηση των κτιρίων. Οι διαρρυθμίσεις που επιβάλλει η αλλαγή της λειτουργίας τους (από νέες χρήσεις) πρέπει να αντιμετωπίζονται και ενδεχομένως να επιτρέπονται μέσα σ' αυτά τα όρια.

Άρθρο 6. Η συντήρηση ενός μνημείου συνεπάγεται την διατήρηση του άμεσου περιβάλλοντος του, στην κλίμακα του. Αν το παραδοσιακό πλαίσιο δεν έχει εξαφανισθεί, έχουμε καθήκον να το διατηρήσουμε αλλά και ταυτόχρονα να αποκλείσουμε κάθε άλλη προσθήκη, κάθε κατεδάφιση και κάθε αλλαγή που θα μπορούσε να αλλάξει τις σχέσεις των όγκων και των χρωμάτων.

Άρθρο 7. Το μνημείο είναι αναπόσπαστο από την ιστορική στιγμή που αντιπροσωπεύει και από τον χώρο που είναι τοποθετημένο. Επομένως η μετακίνηση του όλου ή τμήματος ενός μνημείου μπορεί να γίνει παραδεκτή μόνο αν επιβάλλεται από την ανάγκη διασώσεως του, ή δικαιολογείται από λόγους μεγάλης εθνικής ή διεθνούς σημασίας.

Άρθρο 8. Τα γλυπτικά, ζωγραφικά ή διακοσμητικά στοιχεία που είναι αναπόσπαστα δεμένα με το μνημείο, δεν μπορούν να διαχωριστούν παρά μόνο αν το μέτρο αυτό είναι η μοναδική διέξοδος για να εξασφαλιστεί η διάσωσή τους.

Αποκατάσταση και Αναστύλωση

Άρθρο 9. Η διαδικασία της αποκαταστάσεως είναι μια επέμβαση υψηλής εξειδίκευσης που επιβάλλεται να γίνεται κατ' εξαίρεση. Έχει σαν στόχο να διατηρήσει και να αποκαλύψει τις ιστορικές και αισθητικές αξίες του μνημείου και βασίζεται στον σεβασμό προς την αρχική του υπόσταση και τα αυθεντικά του στοιχεία. Σταματάει στο σημείο που αρχίζουν να υπάρχουν υποθέσεις. Πέρα από αυτό το σημείο, οποιαδήποτε εργασία που ενδεχομένως θα θεωρηθεί απαραίτητη για τεχνικούς ή αισθητικούς λόγους, θα πρέπει να διαχωρίζεται από την αρχική αρχιτεκτονική σύνθεση και να φέρνει την σφραγίδα της εποχής μας. Σε όλες τις περιπτώσεις η αρχαιολογική μελέτη θα προηγείται της αποκατάστασης και θα την ακολουθεί.

Άρθρο 10. Όταν οι παραδοσιακές τεχνικές αποδεικνύονται ανεπαρκείς, η στερέωση ενός μνημείου μπορεί να εξασφαλιστεί με την προσφυγή σε όλες σε όλες τις σύγχρονες τεχνικές συντηρήσεως και κατασκευές, που η αποτελεσματικότητα θα έχει αποδειχθεί από τα επιστημονικά δεδομένα και τις οποίες θα εγγυάται η πείρα της εφαρμογής τους.

Άρθρο 11. Οι αξιολογικές προσθήκες όλων των εποχών στη σημερινή υπόσταση ενός μνημείου πρέπει να γίνουν σεβαστές, γιατί σκοπός της αποκαταστάσεως του δεν είναι η ενότητα του αρχικού του ρυθμού. Όταν ένα κτίριο φέρνει υπερκείμενες φάσεις διαφόρων εποχών, η επαναφορά στην αρχική του κατάσταση δεν δικαιολογείται παρά μόνο κατ' εξαίρεση. Αν, δηλαδή, τα στοιχεία που θα αφαιρεθούν έχουν πολύ μικρή σημασία και η σύνθεση που θα αποκαλυφθεί είναι μεγάλης ιστορικής, αρχαιολογικής ή αισθητικής αξίας κι ακόμη αν η κατάσταση της διατηρήσεως του μνημείου κριθεί αρκετά ικανοποιητική. Η κρίση σχετικά με την αξιολόγηση των μεταγενέστερων στοιχείων και η απόφαση για την απάλειψή τους, δεν θα πρέπει να εξαρτώνται μόνο από το άτομο που ανέλαβε την μελέτη του έργου.

Άρθρο 12. Τα στοιχεία που προορίζονται να αντικαταστήσουν τμήματα του μνημείου που έχουν καταστραφεί, πρέπει να ενσωματώνονται αρμονικά στο σύνολο, αλλά και να διακρίνονται από τα αυθεντικά μέρη, έτσι ώστε να μην πλαστογραφούνται τα καλλιτεχνικά και ιστορικά τεκμήρια του κτιρίου.

Άρθρο 13. Οι προσθήκες δεν μπορεί να γίνουν ανεκτές παρά μόνο αν σέβονται όλα τα ενδιαφέροντα μέρη του κτιρίου, το παραδοσιακό του πλαίσιο, την ισορροπία της συνθέσεως του και τις σχέσεις του με τον περιβάλλοντα χώρο.

Μνημειακά Σύνολα

Άρθρο 14. Τα μνημειακά σύνολα πρέπει να γίνουν αντικείμενο ειδικών φροντίδων για να σωθεί η ακεραιότητά τους και να εξασφαλισθεί η εξυγίανση τους, η διαρρύθμιση και η αξιοποίηση τους. Οι εργασίες για την συντήρηση και την αποκατάστασή τους, πρέπει να εμπνέονται από τις αρχές που διατυπώνονται στα προηγούμενα άρθρα.

Ανασκαφές

Άρθρο 15. Οι ανασκαφές πρέπει να γίνονται σύμφωνα με τους επιστημονικούς κανόνες και καθώς ορίζουν οι "συστάσεις για τους διεθνείς όρους που πρέπει να εφαρμόζονται στις αρχαιολογικές ανασκαφές" τις οποίες υιοθέτησε η UNESCO το 1956. Επιβάλλεται να γίνεται διευθέτηση των ερειπίων και να λαμβάνονται τα αναγκαία μέτρα για την συντήρηση και την μόνιμη προστασία των αρχιτεκτονικών στοιχείων και των ευρημάτων. Εξάλλου, θα είναι ευπρόσδεκτη κάθε πρωτοβουλία που θα διευκολύνει την κατανόηση του μνημείου χωρίς να παραμορφώνει την σημασία του. Ωστόσο, κάθε εργασία ανακατασκευής θα πρέπει να αποκλείεται εκ των προτέρων. Μόνο η αναστήλωση μπορεί να αντιμετωπισθεί, δηλαδή η ανασύνθεση μελών που σώθηκαν αλλά έχουν μετακινηθεί. Οι συμπληρώσεις όμως θα είναι πάντα αναγνωρίσιμες και θα αντιπροσωπεύουν το ελάχιστο που απαιτείται για να εξασφαλιστούν οι συνθήκες συντηρήσεως του μνημείου και να αποκατασταθεί η μορφολογική του συνέχεια.

Τεκμηρίωση και δημοσιεύσεις

Άρθρο 16. Οι εργασίες συντηρήσεως, αποκαταστάσεως και ανασκαφής θα πρέπει να βασίζονται σε εξακριβωμένη τεκμηρίωση, δηλαδή σε αναλυτικές και κριτικές εκθέσεις, εικονογραφημένες με σχέδια και φωτογραφίες. Όλες οι φάσεις των εργασιών για την απάλειψη νεώτερων στοιχείων, την στερέωση, την ανασύνθεση και την ένταξη νέων (στοιχείων), καθώς και όλα τα τεχνικά και μορφολογικά στοιχεία που θα εξακριβώνονται κατά την διάρκεια των εργασιών, θα πρέπει να καταγράφονται λεπτομερειακά. Αυτή η τεκμηρίωση θα κατατίθεται στα αρχεία ενός δημοσίου ιδρύματος και θα είναι προσιτή στους ερευνητές. Προτείνεται η δημοσίευσή τους.

Μετάφραση στα ελληνικά: Ε. Φερεντίνου, Πηγή: Αρχιτεκτονικά θέματα 9/1975

Εξωτερικοί σύνδεσμοι

Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών (ICOMOS)

01001532806020028

3003

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

Αρ. Φύλλου 153

28 Ιουνίου 2002

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 3028

Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Εκδίδομε τον ακόλουθο νόμο που ψήφισε η Βουλή:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 1

Αντικείμενο

1. Στην προστασία που παρέχεται με τις διατάξεις του παρόντος νόμου υπάγεται η πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας από τους αρχαιολογικούς χρόνους μέχρι σήμερα. Η προστασία αυτή έχει ως σκοπό τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης χάριν της παρούσας και των μελλοντικών γενεών και την αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος.

2. Η πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας αποτελείται από τα πολιτιστικά αγαθά που βρίσκονται εντός των ορίων της ελληνικής επικράτειας, συμπεριλαμβανομένων των χωρικών υδάτων, καθώς και εντός άλλων θαλάσσιων ζωνών στις οποίες η Ελλάδα ασκεί σχετική δικαιοδοσία σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει και τα άυλα πολιτιστικά αγαθά.

3. Στο πλαίσιο των κανόνων του διεθνούς δικαίου, το Ελληνικό Κράτος μεριμνά και για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών που προέρχονται από την ελληνική επικράτεια οποιοδήποτε και αν απομακρύνθηκαν από αυτήν. Το Ελληνικό Κράτος μεριμνά επίσης στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών που συνδέονται ιστορικά με την Ελλάδα οπουδήποτε και αν βρίσκονται.

Άρθρο 2

Έννοια όρων

Για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος νόμου:

α) Ως πολιτιστικά αγαθά νοούνται οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου.

β) Ως μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που απο-

τελούν υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας και των οποίων επιβάλλεται η ειδικότερη προστασία βάσει των εξής διακρίσεων:

αα) Ως αρχαία μνημεία ή αρχαία νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στους προϊστορικούς, αρχαίους, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους και χρονολογούνται έως και το 1830, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 20. Στα αρχαία μνημεία συμπεριλαμβάνονται σπήλαια και παλαιοντολογικά κατάλοιπα για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη.

ββ) Ως νεότερα μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που είναι μεταγενέστερα του 1830 και των οποίων η προστασία επιβάλλεται λόγω της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους, κατά τις διακρίσεις των άρθρων 6 και 20.

γγ) Ως ακίνητα μνημεία νοούνται τα μνημεία που υπήρξαν συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών, καθώς και τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφος ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών και δεν είναι δυνατόν να μετακινηθούν χωρίς βλάβη της αξίας τους ως μαρτυριών. Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους.

δδ) Ως κινητά μνημεία νοούνται τα μνημεία που δεν θεωρούνται ακίνητα.

γ) Ως αρχαιολογικοί χώροι νοούνται εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς, οι οποίες περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται αρχαία μνημεία ή αποτέλεσαν ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν από τους αρχαιολογικούς χρόνους έως και το 1830 μνημειακά, οικιστικά ή ταφικά σύνολα. Οι αρχαιολογικοί χώροι περιλαμβάνουν και το απαραίτητο ελεύθερο περιβάλλον που επιτρέπει στα σωζόμενα μνημεία να συντίθενται σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα.

δ) Ως ιστορικοί τόποι νοούνται είτε εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς που αποτέλεσαν ή που υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν το χώρο εξαιρετων ιστορικών ή μυθικών γεγονότων, ή εκτάσεις που περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι πε-

ριέχονται μνημεία μεταγενέστερα του 1830, είτε σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης μεταγενέστερα του 1830, τα οποία συνιστούν χαρακτηριστικούς και ομοιογενείς χώρους, που είναι δυνατόν να οριοθετηθούν τοπογραφικά, και των οποίων επιβάλλεται η προστασία λόγω της λαογραφικής, εθνολογικής, κοινωνικής, τεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.

ε) Ως άυλα πολιτιστικά αγαθά νοούνται εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού.

στ) Ως Υπηρεσία νοείται η αρμόδια Κεντρική ή Περιφερειακή Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού.

ζ) Ως Συμβούλιο νοείται το κατά περίπτωση αρμόδιο γνωμοδοτικό συλλογικό όργανο, όπως αυτά ορίζονται στις διατάξεις των άρθρων 49 έως 51.

Άρθρο 3

Περιεχόμενο της προστασίας

1. Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Χώρας συνίσταται κυρίως:

- στον εντοπισμό, την έρευνα, την καταγραφή, την τεκμηρίωση και τη μελέτη των στοιχείων της,
  - στη διατήρηση και στην αποτροπή της καταστροφής, της αλλοίωσης και γενικά κάθε άμεσης ή έμμεσης βλάβης της,
  - στην αποτροπή της παράνομης ανασκαφής, της κλοπής και της παράνομης εξαγωγής,
  - στη συντήρηση και την κατά περίπτωση αναγκαία αποκατάστασή της,
  - στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της επικοινωνίας του κοινού με αυτήν,
  - στην ανάδειξη και την ένταξη της στη σύγχρονη κοινωνική ζωή και
  - στην παιδεία, την αισθητική αγωγή και την ευαισθητοποίηση των πολιτών για την πολιτιστική κληρονομιά.
2. Η προστασία των μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων περιλαμβάνεται στους στόχους οποιοδήποτε επιπέδου χωροταξικού, αναπτυξιακού, περιβαλλοντικού και πολεοδομικού σχεδιασμού ή σχεδίων ισοδύναμου αποτελέσματος ή υποκατάστατών τους.

Άρθρο 4

Εθνικό Αρχείο Μνημείων

- Τα μνημεία καταγράφονται, τεκμηριώνονται και καταχωρούνται στο Εθνικό Αρχείο Μνημείων, που τηρείται στο Υπουργείο Πολιτισμού.
- Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού, ρυθμίζεται η οργάνωση και η λειτουργία του Εθνικού Αρχείου Μνημείων και προσδιορίζονται ο τρόπος καταγραφής των μνημείων, ο τρόπος προστασίας των δεδομένων, οι προϋποθέσεις άσκησης του δικαιώματος πρόσβασης σε αυτά για ερευνητικούς και άλλους λόγους και κάθε αναγκαία λεπτομέρεια. Στο Εθνικό Αρχείο Μνημείων καταχωρίζεται, το αργότερο ανά τριετία, το πόρισμα επιθεώρησης για την κατάσταση κάθε ακινήτου μνημείου που διενεργείται από την αρμόδια Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού.

Άρθρο 5

Προστασία άυλων πολιτιστικών αγαθών

Το Υπουργείο Πολιτισμού μεριμνά για την αποτύπωση σε γραπτή μορφή, καθώς και σε υλικούς φορείς ήχου, εικόνας ή ήχου και εικόνας, την καταγραφή και την τεκμηρίωση άυλων πολιτιστικών αγαθών του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού που παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού, καθορίζονται ο τρόπος καταγραφής και αποτύπωσης των άυλων πολιτιστικών αγαθών, οι αρμόδιες για την υλοποίηση των παραπάνω ενεργειών υπηρεσίες ή και φορείς και ρυθμίζεται κάθε αναγκαία λεπτομέρεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΚΙΝΗΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΟΙ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 6

Διακρίσεις ακινήτων μνημείων - Χαρακτηρισμός

1. Στα ακίνητα μνημεία περιλαμβάνονται:

- τα αρχαία που χρονολογούνται έως και το 1830,
- τα νεότερα πολιτιστικά αγαθά που είναι προγενέστερα των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών και χαρακτηρίζονται μνημεία λόγω της αρχιτεκτονικής, πολεοδομικής, κοινωνικής, εθνολογικής, λαογραφικής, τεχνικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους,
- τα νεότερα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στην περίοδο των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών και χαρακτηρίζονται μνημεία λόγω της ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής, πολεοδομικής, κοινωνικής, εθνολογικής, λαογραφικής, τεχνικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.

2. Ο χαρακτηρισμός ακινήτου μνημείου είναι δυνατόν να αφορά και κινητά που συνδέονται με ορισμένη χρήση του ακινήτου, τις χρήσεις που είναι σύμφωνες με το χαρακτήρα του ως μνημείου, καθώς και τον περιβάλλοντα χώρο ή στοιχεία αυτού.

3. Για τη δυνατότητα μετακίνησης μνημείων της περίπτωσης γγ' του εδαφίου β' του άρθρου 2 και την ιδιότητά τους ως ακινήτων αποφαίνεται ο Υπουργός Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

4. Τα αρχαία ακίνητα μνημεία προστατεύονται από το νόμο χωρίς να απαιτείται η έκδοση οποιασδήποτε διοικητικής πράξης. Τα ακίνητα των περιπτώσεων β' και γ' της παραγράφου 1 χαρακτηρίζονται μνημεία με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, που εκδίδεται ύστερα από εισήγηση της Υπηρεσίας και γνώμη του Συμβουλίου και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

5. Η εισήγηση κοινοποιείται απευθείας, με μέριμνα της Υπηρεσίας, στον κύριο, τον νομέα ή τον κάτοχο, ο οποίος μπορεί να υποβάλει αντιρρήσεις εντός δύο (2) μηνών από την κοινοποίηση. Εάν δεν είναι δυνατόν να γίνει κοινοποίηση γιατί ο κύριος, ο νομέας ή ο κάτοχος δεν κατέστη δυνατόν να ανευρεθεί από την Υπηρεσία, συντάσσεται ανακοίνωση για την εισήγηση, που δημοσιεύεται σε μία ημερήσια ή εβδομαδιαία εφημερίδα που εκδίδεται στην

πρωτεύουσα του νομού όπου βρίσκεται το υπό χαρακτηρισμό ακίνητο ή το μεγαλύτερο τμήμα αυτού, και εάν δεν υπάρχει τέτοια σε μία ημερήσια εφημερίδα της Αθήνας ή της Θεσσαλονίκης για τις Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας, Δυτικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Παράλληλα η ανακοίνωση τοιχοκολλάται στο υπό χαρακτηρισμό ακίνητο και συντάσσεται πρακτικό από την Υπηρεσία για την τοιχοκόλληση. Στην περίπτωση αυτή η προθεσμία για την υποβολή αντιρρήσεων αρχίζει από τη δημοσίευση.

6. Ο κύριος ή όποιος έχει εμπράγματα δικαιώματα σε ακίνητο υπό χαρακτηρισμό, καθώς και ο νομέας, ο κάτοχος ή ο χρήστης οφείλει και πριν από την έκδοση της απόφασης να επιτρέψει στους υπαλλήλους της Υπηρεσίας την είσοδό τους σε αυτό και την εξέτασή του. Επίσης οφείλει να τους παρέχει κάθε σχετική πληροφορία.

7. Τα αποτελέσματα του χαρακτηρισμού επέρχονται από την κοινοποίηση ή τη δημοσίευση της ανακοίνωσης στην εφημερίδα και αίρονται εάν η απόφαση περί χαρακτηρισμού δεν δημοσιευθεί εντός ενός (1) έτους από αυτές. Εντός του ίδιου χρονικού διαστήματος απαγορεύεται κάθε επέμβαση ή εργασία στο υπό χαρακτηρισμό ακίνητο.

8. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ρυθμίζεται κάθε λεπτομέρεια αναγκαία για την εφαρμογή των διατάξεων των προηγούμενων παραγράφων.

9. Η απόφαση χαρακτηρισμού ακινήτου μνημείου που εκδίδεται σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους μπορεί να ανακληθεί μόνο για πλάνη περί τα πράγματα. Η απόφαση ανάκλησης εκδίδεται κατά τη διαδικασία των παραγράφων 4 και 5 και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, αφότου και επέρχονται τα αποτελέσματά της. Η απόφαση για το χαρακτηρισμό ή η ανακλητική της αποστέλλεται στην αρμόδια πολεοδομική υπηρεσία και στον οικείο δήμο ή κοινότητα και στο Κτηματολόγιο Α.Ε.

10. Η κατεδάφιση νεότερων ακινήτων που είναι προγενέστερα των εκάστοτε εκατό τελευταίων ετών ή η εκτέλεση εργασιών για τις οποίες απαιτείται η έκδοση οικοδομικής άδειας, ακόμα και αν τα ακίνητα αυτά δεν έχουν χαρακτηρισθεί μνημεία, δεν επιτρέπεται χωρίς την έγκριση της Υπηρεσίας. Για το σκοπό αυτόν ο ενδιαφερόμενος γνωστοποιεί στην Υπηρεσία ότι προτίθεται να προβεί σε αυτήν. Η έγκριση θεωρείται ότι έχει χορηγηθεί εάν μέσα σε τέσσερις (4) μήνες από τη γνωστοποίηση δεν συντελεστούν οι διατυπώσεις δημοσιότητας της εισήγησης για το χαρακτηρισμό του ακινήτου που προβλέπονται στην παράγραφο 5.

11. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου κρίνεται εάν είναι αναγκαία η ολική ή μερική, διαρκής ή προσωρινή άρση της προστασίας ακινήτου μνημείου προκειμένου να προστατευθεί άλλο μνημείο.

Άρθρο 7

Κυριότητα σε ακίνητα μνημεία

1. Τα αρχαία ακίνητα μνημεία που χρονολογούνται έως και το 1453 ανήκουν στο Δημόσιο κατά κυριότητα και νομική και είναι πράγματα εκτός συναλλαγής και ανεπίδεκτα χρησιμότητας.

2. Τα ακίνητα αρχαία που αποκαλύφθηκαν ή αποκαλύπτονται κατά την εκτέλεση ανασκαφών ή άλλης αρχαιο-

λογικής έρευνας ανήκουν κατά κυριότητα στο Δημόσιο, είναι εκτός συναλλαγής και ανεπίδεκτα χρησιμότητας.

3. Το δικαίωμα κυριότητας σε άλλα ακίνητα μνημεία μεταγενέστερα του 1453 ασκείται υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις του παρόντος νόμου.

4. Δεν υπόκεινται σε κατάσχεση ακίνητα αρχαία που χρονολογούνται έως και το 1453. Οι παράγραφοι 2-4 του άρθρου 22 εφαρμόζονται αναλόγως.

Άρθρο 8

Δήλωση, υπόδειξη ακινήτων αρχαίων και αμοιβή

1. Κάθε πρόσωπο που ανακαλύπτει ή βρίσκει ακίνητο αρχαίο οφείλει να το δηλώνει χωρίς υπαίτια καθυστέρηση στην πλησιέστερη αρχαιολογική, αστυνομική ή λιμενική αρχή. Η δήλωση περιέχει την ακριβή τοποθεσία όπου βρίσκεται ή ανακαλύπτεται το αρχαίο και κάθε άλλη χρήσιμη λεπτομέρεια. Τα στοιχεία της δήλωσης καταγράφονται σε έκθεση της παραπάνω αρχής. Αν το αρχαίο ανακαλύπτεται ή βρίσκεται σε ακίνητο όπου εκτελούνται έργα ή εργασίες, αυτές πρέπει να διακόπτονται αμέσως μέχρις ότου αποφανθεί η Υπηρεσία.

2. Η Υπηρεσία οφείλει χωρίς υπαίτια καθυστέρηση να εξετάζει και να καταγράφει το αρχαίο και να λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα φύλαξης και προστασίας του, ύστερα από σχετική ειδοποίηση του ιδιοκτήτη του ακινήτου, όπου αυτό βρέθηκε, εφόσον αυτή είναι δυνατή.

3. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου παρέχεται χρηματική αμοιβή στο πρόσωπο που δηλώνει την ύπαρξη ακινήτου αρχαίου, σύμφωνα με την παράγραφο 1, το ύψος της οποίας καθορίζεται ανάλογα με τη σπουδαιότητα του αρχαίου και τη συμβολή εκείνου που το δηλώνει στην ανεύρεση και διάσωσή του.

4. Αμοιβή μπορεί να παρέχεται με όμοια απόφαση επίσης σε όποιον υποδεικνύει τον τόπο όπου υπάρχουν άγνωστα στην Υπηρεσία ακίνητα αρχαία, η καταβολή και το ύψος της οποίας κρίνεται ανάλογα με τη σπουδαιότητα των αρχαίων, καθώς και με τη συμβολή εκείνου που υποδεικνύει τον τόπο όπου βρίσκονται, στην ανεύρεση και τη διάσωσή τους.

5. Εάν η δήλωση ή η υπόδειξη γίνεται από περισσότερα πρόσωπα, η αμοιβή επιμερίζεται μεταξύ τους σε ποσοστά που καθορίζονται με την ίδια απόφαση ανάλογα με τη συμβολή καθενός και σε περίπτωση αμφιβολίας κατά ίσα μέρη. Αν το αρχαίο ανακαλύπτεται ή βρίσκεται μέσα σε ιδιωτικό ακίνητο και εκείνος που το δηλώνει δεν είναι κύριος ή μισθωτής του ακινήτου, η αμοιβή επιμερίζεται μεταξύ εκείνου που το δηλώνει και του κυρίου ή μισθωτή του ακινήτου σε ίσα μέρη. Προκειμένου για ενάλια αρχαία, αν εκείνος που τα δηλώνει δεν είναι κύριος ή μισθωτής του μέσου με το οποίο εντοπίστηκαν, η αμοιβή επιμερίζεται μεταξύ του κυρίου ή μισθωτή του μέσου και εκείνου που τα δηλώνει.

6. Δεν καταβάλλεται αμοιβή:

- α) εάν το αρχαίο είναι ήδη γνωστό στην Υπηρεσία,
- β) εάν βρίσκεται ή ανακαλύπτεται σε οριοθετημένο ή υπό οριοθέτηση αρχαιολογικό χώρο ή κατά τη διενέργεια ανασκαφών ή την εκτέλεση άλλων εργασιών για τις οποίες απαιτείται να παρίσταται εκπρόσωπος της Υπηρεσίας,
- γ) εάν εκείνος που το δηλώνει ή υποδεικνύει τον τόπο όπου βρίσκεται είναι υπάλληλος του Δημοσίου, Ο.Τ.Α. ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου ή νομικού

προσώπου ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημόσιου τομέα, όπως αυτός καθορίζεται κάθε φορά, και ενεργεί στο πλαίσιο των υπηρεσιακών του καθηκόντων.

Δεν καταβάλλεται επίσης αμοιβή σε όποιον ανακαλύπτει ή βρίσκει αρχαίο προβαίνοντας σε δραστηριότητες που αντίκεινται στις διατάξεις της νομοθεσίας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και στην περίπτωση της παραγράφου 5, σε όποιον επιχειρεί να αποκρύψει το αρχαίο ή προβαίνει σε ενέργειες που μπορούν να το βλάψουν, οπότε η αμοιβή καταβάλλεται στον άλλο κατά το ποσοστό που του αναλογεί.

Άρθρο 9

Διατήρηση ακινήτων αρχαίων

1. Για τη διατήρηση ή μη ακινήτου αρχαίου αποφαινεται η Υπηρεσία με αιτιολογημένη έκθεση μετά τη διενέργεια διερευνητικής ανασκαφής, εάν αυτό είναι αναγκαίο. Εάν το θέμα κρίνεται ως μείζονος σημασίας είναι δυνατόν το αργότερο σε δύο (2) μήνες από την εύρεση ή ανακάλυψη του αρχαίου να παραπέμπεται στο Συμβούλιο, το οποίο γνωμοδοτεί το αργότερο σε δύο (2) μήνες από την παραπομπή. Στην περίπτωση αυτή για τη διατήρηση αποφαινεται ο Υπουργός.

2. Σε κάθε περίπτωση που αποφασίζεται να καταχωθεί ή να μην διατηρηθεί στον τόπο όπου βρίσκεται το αρχαίο, απαιτείται η προηγούμενη φωτογράφιση, αποτύπωση και τεκμηρίωσή του, καθώς και η κατάθεση εκτενούς επιστημονικής έκθεσης συνοδευόμενης από λεπτομερή κατάλογο ευρημάτων.

3. Αν αποφασίζεται να διατηρηθεί το αρχαίο, μπορεί να επιβάλλεται στον ιδιοκτήτη του ακινήτου η υποχρέωση να επιτρέψει την επίσκεψή του υπό όρους, που ορίζονται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

4. Αν το αρχαίο βρίσκεται σε ιδιωτικό ακίνητο, ο έχων δικαίωμα σε αυτό δικαιούται να λάβει αποζημίωση για τη στέρηση της χρήσης του σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 19 μετά την πάροδο τριών (3) μηνών από τη δήλωση ή εύρεση του αρχαίου, εφόσον δεν έχει εκδοθεί η σχετική απόφαση.

5. Αν έχει αποφασιστεί η διενέργεια διερευνητικής ανασκαφής, ο έχων δικαίωμα στο ακίνητο δικαιούται να λάβει αποζημίωση για τη στέρηση της χρήσης του και για κάθε βλάβη που προκύπτει σε αυτό από την ανασκαφή το αργότερο μετά την πάροδο ενός (1) έτους από τη δήλωση ή την εύρεση του αρχαίου.

6. Τα ποσά που δαπανά ο έχων δικαίωμα στο ακίνητο για την προστασία του αρχαίου σύμφωνα με τις υποδείξεις της Υπηρεσίας και μέχρι την έκδοση της απόφασης για τη διατήρησή του, καταβάλλονται σε αυτόν.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΕ ΑΚΙΝΗΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΟΥΣ

Άρθρο 10

Ενέργειες σε ακίνητα μνημεία και στο περιβάλλον τους

1. Απαγορεύεται κάθε ενέργεια σε ακίνητο μνημείο, η οποία είναι δυνατόν να επιφέρει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο καταστροφή, βλάβη, ρύπανση ή αλλοίωση της μορφής του.

2. Απαγορεύεται η εκμετάλλευση λατομείου, ο περιορισμός οικοδομικών υλικών, η διενέργεια μεταλλευτικών εργασιών και η εκμετάλλευση μεταλλείων, καθώς και ο καθορισμός λατομικών περιοχών, χωρίς έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, η οποία χορηγείται εντός τριών (3) μηνών από την περιέλευση στο Υπουργείο Πολιτισμού της αίτησης και των σχεδιαγραμμάτων που προβλέπονται από τη μεταλλευτική και λατομική νομοθεσία. Εάν τυχόν παρέλθει άπρακτη η ως άνω προβλεπόμενη προθεσμία θεωρείται ότι δεν υφίστανται απαγορευτικοί λόγοι. Η έγκριση δεν χορηγείται εάν, λόγω της απόστασης από ακίνητο μνημείο, της οπτικής επαφής με αυτό, της μορφολογίας του εδάφους και του χαρακτήρα των ενεργειών για τις οποίες ζητείται, κινδυνεύει να προκληθεί άμεση ή έμμεση βλάβη στο μνημείο.

3. Η εγκατάσταση ή η λειτουργία βιομηχανικής, βιοτεχνικής ή εμπορικής επιχείρησης, η τοποθέτηση τηλεπικοινωνιακών ή άλλων εγκαταστάσεων, η επιχείρηση οποιουδήποτε τεχνικού ή άλλου έργου ή εργασίας, καθώς και η οικοδομική δραστηριότητα πλησίον αρχαίου επιτρέπεται μόνο μετά από έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Η έγκριση χορηγείται εάν η απόσταση από ακίνητο μνημείο ή η σχέση με αυτό είναι τέτοια ώστε να μην κινδυνεύει να επέλθει άμεση ή έμμεση βλάβη αυτού λόγω του χαρακτήρα του έργου ή της επιχείρησης ή της εργασίας.

4. Για κάθε εργασία, επέμβαση ή αλλαγή χρήσης σε ακίνητα μνημεία, ακόμη και αν δεν επέρχεται κάποια από τις συνέπειες της παραγράφου 1 σε αυτά, απαιτείται έγκριση που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

5. Σε περίπτωση επείγουσας ανάγκης για την αποτροπή άμεσου και σοβαρού κινδύνου είναι δυνατή η επιχείρηση εργασιών αποκατάστασης βλάβης που δεν αλλοιώνει τα υπάρχοντα κτιριολογικά, αισθητικά και άλλα συναφή στοιχεία του μνημείου χωρίς την έγκριση που προβλέπεται στις παραγράφους 3 και 4, μετά από άμεση και πλήρη ενημέρωση της Υπηρεσίας, η οποία μπορεί να διακόψει τις εργασίες με σήμα της.

6. Στις περιπτώσεις που απαιτείται έγκριση σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αυτή προηγείται από τις άδειες άλλων αρχών που αφορούν την επιχείρηση ή την εκτέλεση του έργου ή της εργασίας και τα στοιχεία της αναγράφονται με πινή ακυρότητας στις άδειες αυτές. Η έγκριση χορηγείται μέσα σε τρεις (3) μήνες από την υποβολή της σχετικής αίτησης.

7. Για την προστασία των ακινήτων μνημείων είναι δυνατόν με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου να επιβάλλονται περιορισμοί στη χρήση και στον τρόπο λειτουργίας τους, καθώς και στους όρους δόμησής τους κατά παρέκκλιση από κάθε ισχύουσα διάταξη.

8. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και Πολιτισμού και γνώμη των οικείων γνωμοδοτικών οργάνων, είναι δυνατόν να επιβάλλονται ειδικοί όροι δόμησης και χρήσης με σκοπό την προστασία των μνημείων.

Άρθρο 11

Υποχρεώσεις κυρίων, νομέων ή κατόχων ακινήτων μνημείων

1. Ο κύριος, ο νομέας ή ο κάτοχος ακινήτου μνημείου ή

ακινήτου μέσα στο οποίο διατηρείται ακίνητο αρχαίο, οφείλει να συνεργάζεται με την Υπηρεσία και να ακολουθεί τις υποδείξεις της για τη διατήρηση, την ανάδειξη και εν γένει την προστασία του μνημείου. Οφείλει επίσης να επιτρέπει την περιοδική ή έκτακτη επιθεώρηση του μνημείου από την Υπηρεσία μετά από έγγραφη ειδοποίηση και να ειδοποιεί χωρίς υπαίτια καθυστέρηση την Υπηρεσία για κάθε γεγονός που μπορεί να το θέσει σε κίνδυνο.

2. Ο κύριος ή ο νομέας μνημείου υποχρεούται να μεριμνά για την άμεση εκτέλεση των εργασιών συντήρησης, στερέωσης ή προστασίας ετοιμόρροπου μνημείου χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, με δική του δαπάνη και υπό την εποπτεία και τις υποδείξεις της Υπηρεσίας σύμφωνα και με τις διατάξεις των άρθρων 40 και 41. Αν ο κύριος ή ο νομέας αδρανή, την ίδια υποχρέωση έχει ο κάτοχος, ο οποίος μπορεί να αναχθεί κατά του κυρίου ή του νομέα. Αν η Υπηρεσία κρίνει ότι καθυστερεί η εκτέλεση των εργασιών συντήρησης ή στερέωσης για οποιονδήποτε λόγο ή ότι αυτές είναι ανεπαρκείς, μπορεί να λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα, διατηρώντας τη δυνατότητα να καταλογίζει το σύνολο ή μέρος της σχετικής δαπάνης σε βάρος των υποχρέων κατά τις σχετικές περι εισηγήσεις δημοσίων εσόδων διατάξεις. Το Δημόσιο ή οι Ο.Τ.Α. υποχρεούνται να καλύπτουν το σύνολο ή μέρος των δαπανών συντήρησης, στερέωσης ή άλλης εργασίας προστασίας μνημείου που δεν τους ανήκει, εφόσον αυτές αφορούν μνημείο που κρίνεται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου ότι πρέπει να καταστεί επισκέψιμο για το κοινό και υπερβαίνουν ένα εύλογο ποσό, ο κύριος, ο νομέας ή ο κάτοχος δεν είναι υπαίτιος για τη φθορά που το μνημείο έχει υποστεί και η οικονομική κατάσταση του υποχρέου δεν του επιτρέπει να καταβάλει τη δαπάνη. Στην περίπτωση αυτή ο κύριος, ο νομέας ή ο κάτοχος του μνημείου οφείλει να επιτρέπει την πρόβραση του κοινού σε αυτό υπό προϋποθέσεις και για χρονικό διάστημα που ορίζονται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

3. Ο κύριος, ο νομέας ή ο κάτοχος ακινήτου μνημείου ή ακινήτου μέσα στο οποίο διατηρείται αρχαίο οφείλουν να διευκολύνουν τη φωτογράφιση και τη μελέτη από την Υπηρεσία ή από ειδικούς επιστήμονες στους οποίους έχει χορηγηθεί σχετική άδεια από την Υπηρεσία.

4. Οι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων εφαρμόζονται αναλόγως και ως προς τους δικαιούχους άλλων εμπραγμάτων δικαιωμάτων.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟ

ΧΩΡΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Άρθρο 12

Οριοθέτηση αρχαιολογικών χώρων

1. Οι αρχαιολογικοί χώροι κηρύσσονται και οριοθετούνται ή αναοριοθετούνται με βάση τα δεδομένα αρχαιολογικής έρευνας πεδίου και απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, συνοδεύεται από τοπογραφικό διάγραμμα και δημοσιεύεται μαζί με αυτό στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

2. Εάν εντός των περιοχών που πρόκειται να καλύψουν υπό εκπόνηση Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (Γ.Π.Σ.) ή Σχέδια Χωρικής Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π.) ή άλλα σχέδια χωρικών ρυθμίσεων, δεν έ-

χουν οριοθετηθεί αρχαιολογικοί χώροι, αυτοί οριοθετούνται προσωρινά, βάσει σχεδιαγράμματος κλίμακας τουλάχιστον 1: 2.000 που καταρτίζεται από την Υπηρεσία, με βάση επαρκή επιστημονικά στοιχεία και ιδίως ευρήματα που πιθανολογούν την ύπαρξη μνημείων και το οποίο εγκρίνεται από τον Υπουργό Πολιτισμού με απόφασή του που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Η σχετική πράξη με το σχεδιάγραμμα περιέχεται στην οικεία αρχή μέσα σε έξι (6) μήνες από την περιέλευση στην Υπηρεσία του σχετικού ερωτήματος και ισχύει μέχρις ότου εκδοθεί η απόφαση της παραγράφου 1.

3. Εάν δεν έχει γίνει καθορισμός ορίων νομίμως υφιστάμενων οικισμών, ο οποίος είναι αναγκαίος για την εφαρμογή των άρθρων 13, 14, 16 και 17, ο Υπουργός Πολιτισμού ζητεί από το αρμόδιο για την οριοθέτηση του οικισμού όργανο, συναποστέλλοντάς και σχετικό διάγραμμα, να προβεί καθ' απόλυτη προτεραιότητα στην οριοθέτησή του κατά το μέτρο που τούτο είναι αναγκαίο για την εφαρμογή των ανωτέρω άρθρων. Μέχρις ότου αυτό συντελεσθεί, με κοινή τους απόφαση, που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, οι Υπουργοί Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων τον οριοθετούν προσωρινώς κατά το ανωτέρω μέτρο και ρυθμίζουν κάθε θέμα που αφορά την προστασία του μέρους του αρχαιολογικού χώρου που εμπίπτει στα προσωρινά του όρια, όπως η αναστολή οικοδομικών εργασιών και έκδοση οικοδομικών αδειών ή οι επιτρεπόμενες δραστηριότητες.

4. Οι διατάξεις των παραγράφων 1 έως 6 του άρθρου 10 εφαρμόζονται αναλόγως και για τους αρχαιολογικούς χώρους. Πριν από την έκδοση της απόφασης της παραγράφου 1, απαιτείται η γνώμη του καθ' ύλην αρμόδιου Υπουργού για υφιστάμενες δραστηριότητες της αρμοδιότητάς του, προκειμένου να καθορισθούν οι δυνατότητες και οι προϋποθέσεις συνέχισης της λειτουργίας τους στο πλαίσιο του άρθρου 10. Η γνώμη αυτή διατυπώνεται μέσα σε δύο (2) μήνες από την αποστολή του σχετικού ερωτήματος. Εάν παρέλθει άπρακτη η παραπάνω προθεσμία, η απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού εκδίδεται χωρίς τη γνώμη αυτή.

Άρθρο 13

Αρχαιολογικοί χώροι εκτός οικισμών Ζώνες προστασίας

1. Στους χερσαίους αρχαιολογικούς χώρους που βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλεως ή εκτός ορίων νομίμως υφιστάμενων οικισμών, η άσκηση γεωργίας, κτηνοτροφίας, θήρας ή άλλων συναφών δραστηριοτήτων, καθώς και η οικοδομική δραστηριότητα είναι δυνατή μετά από άδεια, που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Οι όροι άσκησης γεωργίας, κτηνοτροφίας, θήρας ή άλλων συναφών δραστηριοτήτων μπορεί να τίθενται και κανονιστικά με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού.

2. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου και η οποία διατυπώνεται ύστερα από την πραγματοποίηση αυτοψίας, από κλιμάκιο μελών του ή επιτροπή που συγκροτείται από μέλη του και ειδικούς επιστήμονες, συνοδεύεται από σχετικό διάγραμμα και δημοσιεύεται μαζί με αυτό στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, είναι δυνατόν να καθορίζεται μέσα στους χώρους της προηγούμενης παρα-

γράφου περιοχή στην οποία απαγορεύεται παντελώς η δόμηση (Ζώνη Προστασίας Α'). Στην περιοχή αυτή μπορεί να επιτρέπεται με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, μόνο η κατασκευή κτισμάτων ή προσθήκη σε υπάρχοντα κτίρια που είναι αναγκαία για την ανάδειξη των μνημείων ή χώρων καθώς και για την εξυπηρέτηση της χρήσης τους. Με την απόφαση αυτή καθορίζεται και η θέση του κτίσματος στην περιοχή ή το μέρος του κτιρίου στο οποίο γίνεται η προσθήκη. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου και η οποία διατυπώνεται ύστερα από την πραγματοποίηση αυτοψίας από μέλη του ή επιτροπή που ορίζεται από αυτό, συνοδεύεται από σχετικό διάγραμμα και δημοσιεύεται μαζί με αυτό στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, είναι δυνατόν να καθορίζεται μέσα στους χώρους της παραγράφου 1, εάν είναι εκτεταμένοι, περιοχή σε μέρος ή στο σύνολο της οποίας θα ισχύουν, δυνάμει της κοινής απόφασης του επόμενου εδαφίου, ειδικές ρυθμίσεις ως προς τους όρους δόμησης ή τις χρήσεις γης ή τις επιτρεπόμενες δραστηριότητες ή και όλους τους πιο πάνω περιορισμούς (Ζώνη Προστασίας Β'). Με κοινή απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και του κατά περίπτωση αρμόδιου Υπουργού, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη των οικείων γνωμοδοτικών οργάνων, καθορίζονται στη συνέχεια οι ειδικοί όροι δόμησης, οι χρήσεις γης, οι επιτρεπόμενες δραστηριότητες, καθώς και η δυνατότητα και οι προϋποθέσεις συνέχισης της λειτουργίας υφιστάμενων νόμιμων δραστηριοτήτων. Η κοινή αυτή απόφαση εκδίδεται μέσα σε τρεις (3) μήνες από την αποστολή του σχεδίου από το Υπουργείο Πολιτισμού στα συναρμόδια Υπουργεία.

3. Τα όρια των ζωνών προστασίας μπορεί να ανακαθορίζονται με την ίδια διαδικασία με βάση τα δεδομένα της αρχαιολογικής έρευνας και τις συνθήκες προστασίας των αρχαιολογικών χώρων ή μνημείων. Ακίνητα, στα οποία υπάρχουν ορατά αρχαία και εντάσσονται σε Ζώνη Προστασίας Α', απαλλοτριώνονται εάν εμπίπτουν στην παρ. 3 του άρθρου 19.

Άρθρο 14

Αρχαιολογικοί χώροι σε οικισμούς Οικισμοί που αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους

1. Στους αρχαιολογικούς χώρους που βρίσκονται εντός σχεδίου πόλεως ή των ορίων νομίμως υφισταμένων ενεργών οικισμών είναι δυνατόν να καθορίζονται ζώνες προστασίας σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 13. Σε μη ενεργούς οικισμούς ή σε τμήματά τους που βρίσκονται εντός σχεδίου πόλεως ή των ορίων νομίμως υφισταμένων ενεργών οικισμών και αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους, υπό την επιφύλαξη του προηγούμενου εδαφίου, απαγορεύεται η ανέγερση νέων κτιρίων και επιτρέπεται η αποκατάσταση ερειπωμένων κτισμάτων, καθώς και η κατεδάφιση εκείνων που έχουν χαρακτηριστεί ετοιμόρροπα υπό τους όρους των περιπτώσεων β' και γ' αντιστοίχως της παραγράφου 2 του παρόντος. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται σε αυτούς οι υπόλοιπες διατάξεις των παραγράφων 2, 3, 4 και 5 του παρόντος.

2. Στους ενεργούς οικισμούς ή σε τμήματά τους που αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους απαγορεύονται οι επεμβάσεις που αλλοιώνουν το χαρακτήρα και τον πολεοδομικό ιστό ή διαταράσσουν τη σχέση μεταξύ των κτιρίων

και των υπαίθριων χώρων. Επιτρέπεται μετά από άδεια που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται μετά από γνώμη των οικείου γνωμοδοτικού οργάνου:

α) η ανέγερση νέων κτισμάτων, εφόσον συνάδουν από πλευράς όγκου, δομικών υλικών και λειτουργίας με το χαρακτήρα του οικισμού,

β) η αποκατάσταση ερειπωμένων κτισμάτων, εφόσον τεκμηριώνεται η αρχική τους μορφή,

γ) η κατεδάφιση υφιστάμενων κτισμάτων, εφόσον δεν αλλοιώνεται ο χαρακτήρας του συνόλου ή χαρακτηρισθούν ετοιμόρροπα κατά τις διατάξεις του άρθρου 41,

δ) η εκτέλεση οποιουδήποτε έργου στα υφιστάμενα κτίσματα, στους ιδιωτικούς ακάλυπτους χώρους και τους κοινόχρηστους χώρους, λαμβανομένου πάντα υπόψη του χαρακτήρα του οικισμού ως αρχαιολογικού χώρου,

ε) η χρήση κτίσματος ή και των ελεύθερων χώρων του, εάν εναρμονίζεται με το χαρακτήρα και τη δομή τους.

3. Σε περίπτωση επείγουσας ανάγκης για την αποτροπή άμεσου κινδύνου είναι δυνατή η εκτέλεση εργασιών αποκατάστασης βλάβης χωρίς την παραπάνω άδεια μετά από ενημέρωση της Υπηρεσίας, η οποία μπορεί να διακόψει τις εργασίες με σήμα της.

4. Η κατά την προηγούμενη παράγραφο απαιτούμενη άδεια εκδίδεται πριν από όλες τις άλλες άδειες άλλων αρχών που αφορούν στην εκτέλεση του έργου, σε κάθε περίπτωση μέσα σε εξήντα (60) ημέρες από την υποβολή της σχετικής αίτησης, τα δε στοιχεία της αναγράφονται με ποινη ακυρότητα σε αυτές. Η άδεια αλλαγής της χρήσης εκδίδεται μέσα σε δέκα (10) ημέρες.

5. Στους παραπάνω αρχαιολογικούς χώρους απαγορεύονται δραστηριότητες, καθώς και χρήσεις των κτισμάτων, των ελεύθερων χώρων τους και των κοινόχρηστων χώρων, οι οποίες δεν εναρμονίζονται με το χαρακτήρα και τη δομή των επί μέρους κτισμάτων ή χώρων ή του συνόλου. Για τον καθορισμό της χρήσης κτίσματος ή ελεύθερου χώρου αυτού ή κοινόχρηστου χώρου χορηγείται άδεια με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

6. Μέσα στους αρχαιολογικούς χώρους που είναι ενεργοί οικισμοί καθορίζονται, με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και του τυχόν άλλου κατά περίπτωση συναρμόδιου Υπουργού, ειδικές ρυθμίσεις όσον αφορά τους περιορισμούς της ιδιοκτησίας, τις χρήσεις γης ή κτιρίων, τους όρους δόμησης ή τις επιτρεπόμενες δραστηριότητες.

Άρθρο 15

Ενάλιος αρχαιολογικοί χώροι

1. Στους ενάλιους αρχαιολογικούς χώρους απαγορεύεται η αλιεία, η αγκυροβολία και η υποβρύχια δραστηριότητα με αναπνευστικές συσκευές, εκτός αν έχει χορηγηθεί άδεια του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

2. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και του τυχόν συναρμόδιου Υπουργού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου καθορίζονται οι όροι άσκησης των δραστηριοτήτων αυτών στους ενάλιους αρχαιολογικούς χώρους.

3. Με όμοια απόφαση ορίζονται οι όροι άσκησης της υποβρύχιας δραστηριότητας με αναπνευστικές συσκευές,

βασυκάφη ή άλλα μέσα επισκόπησης του βυθού σε θαλάσσιες περιοχές, λίμνες και ποταμούς, για λόγους προστασίας της υποβρύχιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

4. Γύρω από ενάλια μνημεία και γύρω από αρχαιολογικούς χώρους είναι δυνατόν να ορίζεται περιοχή στην οποία δεν επιτρέπονται οι παραπάνω δραστηριότητες χωρίς προηγούμενη άδεια (Ζώνη Προστασίας), που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

5. Απαγορεύεται η εκτέλεση κάθε μορφής λιμενικού έργου χωρίς προηγούμενη άδεια, που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Η άδεια αυτή προηγείται από όλες τις άδειες που αφορούν στην εκτέλεση του έργου και τα στοιχεία της αναγράφονται με ποιή ακυρότητας στις υπόλοιπες άδειες που απαιτούνται.

Άρθρο 16

Ιστορικοί τόποι

Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, συνοδεύεται από διάγραμμα οριοθέτησης και δημοσιεύεται μαζί με αυτό στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εκτάσεις ή σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης σύμφωνα με τις ειδικότερες διακρίσεις του εδαφίου δ' του άρθρου 2 χαρακτηρίζονται ιστορικοί τόποι. Στους ιστορικούς τόπους εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις των άρθρων 12, 13, 14 και 15.

Άρθρο 17

Ζώνες Προστασίας γύρω από μνημεία

1. Γύρω από μνημεία μπορεί να καθορίζεται Ζώνη Προστασίας Α', σύμφωνα με το άρθρο 13.

2. Ο καθορισμός χώρου, σε περιοχή εκτός σχεδίου πόλεως ή νομίμως υφισταμένων οικισμών, ως Ζώνης Α', συνεπάγεται την αναγκαστική απαλλοτρίωσή του, εάν αναρείται η κατά προορισμό χρήση του.

3. Γύρω από μνημεία μπορεί να καθορίζεται επίσης Ζώνη Προστασίας Β', σύμφωνα με το άρθρο 13.

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΙΣ - ΣΤΕΡΗΣΗ ΧΡΗΣΗΣ

Άρθρο 18

Απαλλοτριώσεις

1. Το Δημόσιο μπορεί να προβαίνει με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, είτε στην ολική ή τη μερική απαλλοτρίωση είτε στην απευθείας εξαγορά μνημείου ή οποιουδήποτε ακινήτου μέσα στο οποίο υπάρχουν μνημεία, καθώς και παρακείμενων ακινήτων ή μνημείων, εάν αυτό κρίνεται απαραίτητο για την προστασία των μνημείων.

2. Με όμοια απόφαση, που εκδίδεται με την ίδια διαδικασία, είναι δυνατή είτε η ολική ή μερική απαλλοτρίωση είτε η απευθείας εξαγορά ακινήτου, εάν αυτό κρίνεται απαραίτητο για την προστασία αρχαιολογικών χώρων ή ιστορικών τόπων ή για τη διενέργεια ανασκαφών. Η εξαγορά γίνεται κατά τη διαδικασία του άρθρου 2 του Ν. 2882/2001, στη δε επιτροπή του άρθρου 15 του ίδιου νόμου μετέχει αντί του εμπειρογνώμονα, υπάλληλος της Υ-

πηρεσίας στην περίπτωση που πρέπει να εκτιμηθεί η αξία μνημείου.

3. Τα ακίνητα μνημεία που βρίσκονται μέσα σε ακίνητα ιδιοκτησίας Ο.Τ.Α, άλλων Ν.Π.Δ.Δ., εκκλησιαστικών νομικών προσώπων διατηρούνται και προστατεύονται με ευθύνη της Υπηρεσίας χωρίς το Δημόσιο να υποχρεούται σε απαλλοτρίωση.

4. Η απαλλοτρίωση ή η απευθείας εξαγορά γίνεται υπέρ του Δημοσίου με δαπάνες αυτού ή άλλου νομικού ή φυσικού προσώπου.

5. Κατά της απόφασης της παραγράφου 1 χωρίς ένσταση εντός τριάντα (30) ημερών από την κοινοποίησή της στον ενδιαφερόμενο, επί της οποίας αποφαινεται ο Υπουργός Πολιτισμού, μετά από γνώμη του Συμβουλίου.

6. Η εισήγηση της Υπηρεσίας για ολική ή μερική απαλλοτρίωση ή απευθείας εξαγορά ακινήτου περιλαμβάνει την αιτιολογημένη απόρριψη άλλων λύσεων προστασίας των μνημείων, αρχαιολογικών χώρων ή ιστορικών τόπων, καθώς και τις βασικές κατευθύνσεις για τον τρόπο διατήρησης και ανάδειξής τους μέσα στο προς απαλλοτρίωση ακίνητο.

7. Το ποσό της αποζημίωσης μπορεί να καταβάλλεται, εφόσον συναινεί ο ιδιοκτήτης, σε δόσεις ή σε ομόλογα ή σε είδος ή με άλλο είδους διακανονισμό, κατά τα ειδικότερα οριζόμενα με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού.

8. Εφόσον συναινεί ο ιδιοκτήτης, είναι δυνατή η ανταλλαγή ιδιωτικού ακινήτου με ακίνητο ίσης αξίας του Δημοσίου ή του Ο.Τ.Α. ή η αποζημίωση με άλλο νόμιμο τρόπο. Στις περιπτώσεις αυτές εκδίδεται κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού, η οποία εκτελείται με μέριμνα της Κτηματικής Εταιρίας Δημοσίου και είναι δυνατόν να καταβάλλεται τμήμα της τιμής του ακινήτου ή της αποζημίωσης που καθορίζεται. Η διάταξη της παραγράφου 7 εφαρμόζεται αναλόγως. Σε περίπτωση έκδοσης ομολόγων οι ειδικότεροι όροι και οι προϋποθέσεις έκδοσής τους θα καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών.

9. Η ανεπιφύλακτη παραλαβή της αποζημίωσης σε είδος ή των ομολόγων ή της πρώτης δόσης ή του αντικειμένου του διακανονισμού κατά την παράγραφο 7 ή του τμήματος της αποζημίωσης κατά την παράγραφο 8, εξομοιώνεται με την έγγραφη συναίνεση.

Άρθρο 19

Αποζημίωση για τη στέρηση χρήσης ακινήτου

1. Για την προστασία μνημείων, αρχαιολογικών χώρων ή ιστορικών τόπων ή για τη διενέργεια ανασκαφών ο Υπουργός Πολιτισμού μπορεί να επιβάλλει προσωρινή ή οριστική στέρηση ή περιορισμό της χρήσης ακινήτου.

2. Σε περίπτωση ουσιώδους προσωρινού περιορισμού ή ουσιώδους προσωρινής στέρησης της κατά προορισμό χρήσης του όλου ακινήτου, καταβάλλεται αποζημίωση, η οποία υπολογίζεται με βάση τη μέση κατά προορισμό απόδοση του ακινήτου πριν τον περιορισμό ή τη στέρηση της χρήσης, λαμβανομένης υπόψη και της ιδιότητας του ακινήτου ως μνημείου, εφόσον αυτή συντρέχει.

3. Σε περίπτωση ουσιώδους οριστικού περιορισμού ή οριστικής στέρησης της κατά προορισμό χρήσης του όλου ακινήτου καταβάλλεται πλήρης αποζημίωση. Και στην περίπτωση αυτή λαμβάνεται υπόψη η ιδιότητα του ακινήτου ως μνημείου, εφόσον αυτή συντρέχει.

4. Σε περίπτωση προσωρινής στέρησης της κατά προορισμό χρήσης του όλου ή μέρους ακινήτου μέσα στο οποίο υπάρχουν μνημεία ή άλλων παρακείμενων ακινήτων, εάν κρίνεται απαραίτητο για την προστασία των μνημείων αυτών, κάθε θιγόμενος μπορεί να υποβάλει αίτηση για αποζημίωση, για τον προσδιορισμό της οποίας εφαρμόζονται οι διατάξεις της παραγράφου 2.

5. Σε περίπτωση ουσιώδους οριστικού περιορισμού ή οριστικής στέρησης της κατά προορισμό χρήσης τμήματος του ακινήτου, που απαιτείται για την προστασία του μνημείου, η αποζημίωση καταβάλλεται για το τμήμα αυτό, μόνο εάν ο περιορισμός ή η στέρηση δεν επιφέρει ουσιώδη οριστικό περιορισμό ή οριστική στέρηση της κατά προορισμό χρήσης του όλου ακινήτου, οπότε καταβάλλεται η αποζημίωση που προβλέπεται στην παράγραφο 3.

6. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη επιτροπής, διαπιστώνεται εάν συντρέχει περίπτωση καταβολής αποζημίωσης κατά τις παραγράφους 1 έως 5, καθώς και το ύψος της. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού καθορίζεται η συγκρότηση και οι αρμοδιότητες της επιτροπής, η διαδικασία κατά την οποία γνωμοδοτεί, τα στοιχεία που λαμβάνει υπόψη, το είδος και ο τρόπος καταβολής της αποζημίωσης και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια.

7. Σε περίπτωση κατά την οποία το ποσό που έχει ή προβλέπεται να καταβληθεί ως αποζημίωση λόγω στέρησης ή περιορισμού χρήσης ακινήτου, προσεγγίζει την αξία του ακινήτου τότε αυτό κηρύσσεται απαλλοτριωτέο.

8. Η προστασία ή η ανάδειξη μνημείων που βρίσκονται σε ακίνητα ιδιοκτησίας Ο.Τ.Α., Ν.Π.Δ.Δ., εκκλησιαστικών νομικών προσώπων, Ν.Π.Ι.Δ. του ευρύτερου δημόσιου τομέα και ιδρυμάτων ή αστικών μη κερδοσκοπικών εταιρειών που έχουν μεταξύ άλλων ως σκοπό την ανάδειξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς, θεωρείται ότι εντάσσεται στην κατά προορισμό χρήση των ακινήτων αυτών.

9. Σε περίπτωση επιβολής ουσιωδών περιορισμών στους όρους δόμησης ακινήτου για τους οποίους δεν προβλέπεται αποζημίωση ή μεταφορά συντελεστή δόμησης, μπορεί να καταβάλλεται μη χρηματική αποζημίωση στον ιδιοκτήτη, το είδος, οι προϋποθέσεις και η διαδικασία καθορισμού της οποίας καθορίζονται με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Περιβάλλοντος Χωροταξίας, και Δημόσιων Έργων και Πολιτισμού.

10. Οι διατάξεις των παραγράφων 2 έως 9 του άρθρου αυτού εφαρμόζονται και στην περίπτωση καθορισμού ζωνών σύμφωνα με τα άρθρα 13, 14, 16 και 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΚΙΝΗΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 20

Διακρίσεις κινητών μνημείων - Χαρακτηρισμός

1. Στα κινητά μνημεία περιλαμβάνονται:

- α) αυτά που χρονολογούνται έως και το 1453,
- β) τα μεταγενέστερα του 1453, που χρονολογούνται έ-

ως και το 1830 και αποτελούν ευρήματα ανασκαφών ή άλλης αρχαιολογικής έρευνας ή που αποσπάζθηκαν από ακίνητα μνημεία, καθώς και οι θρησκευτικές εικόνες και λειτουργικά αντικείμενα της ίδιας περιόδου.

γ) τα μεταγενέστερα του 1453, που χρονολογούνται έως και το 1830, δεν υπάγονται στην περίπτωση β' και χαρακτηρίζονται μνημεία λόγω της κοινωνικής, τεχνικής, λαογραφικής, εθνολογικής, καλλιτεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής ή επιστημονικής σημασίας τους,

δ) τα νεότερα πολιτιστικά αγαθά που είναι προγενέστερα των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών και χαρακτηρίζονται μνημεία λόγω της κοινωνικής, τεχνικής, λαογραφικής, εθνολογικής, καλλιτεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής ή επιστημονικής σημασίας τους και

ε) τα νεότερα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στην περίοδο των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών και χαρακτηρίζονται μνημεία λόγω της ιδιαίτερης κοινωνικής, τεχνικής, λαογραφικής, εθνολογικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή επιστημονικής σημασίας τους.

2. Τα αρχαία κινητά μνημεία που υπάγονται στις περιπτώσεις α' και β' της παραγράφου 1 προστατεύονται από το νόμο χωρίς να απαιτείται η έκδοση οποιασδήποτε διοικητικής πράξης. Τα πολιτιστικά αγαθά των περιπτώσεων γ', δ' και ε' της παραγράφου 1 χαρακτηρίζονται μνημεία με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από εισήγηση της Υπηρεσίας και γνώμη του Συμβουλίου και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

3. Περήλψη της εισήγησης αποστέλλεται στις τελωνειακές, λιμενικές και αστυνομικές αρχές. Η εισήγηση κοινοποιείται στον κύριο ή και τον κάτοχο, οι οποίοι είναι δυνατόν να υποβάλουν αντιρρήσεις μέσα σε ένα (1) μήνα από την κοινοποίηση. Τα αποτελέσματα του χαρακτηρισμού επέρχονται από την κοινοποίηση της εισήγησης και αίρονται εάν η απόφαση χαρακτηρισμού δεν εκδοθεί εντός εξαμήνου από την κοινοποίηση.

4. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ρυθμίζεται κάθε λεπτομέρεια αναγκαία για την εφαρμογή της διάταξης αυτής. Για το χαρακτηρισμό μνημείων της περίπτωσης ε' της παραγράφου 1 απαιτείται προηγούμενη συναίνεση του δημιουργού τους, εφόσον διατηρεί την κυριότητά τους.

5. Η απόφαση χαρακτηρισμού που εκδίδεται σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους μπορεί να ανακαλείται μόνο για πλάνη περί τα πράγματα. Η απόφαση ανάκλησης του Υπουργού Πολιτισμού εκδίδεται κατά τη διαδικασία των παραγράφων 2 και 3 και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

6. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται με εισήγηση της Υπηρεσίας, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, μπορεί, κατ' εξαίρεση, να χαρακτηρίζονται μνημεία, ομοειδείς κατηγορίες κινητών πολιτιστικών αγαθών που παρουσιάζουν ιδιαίτερη κοινωνική, τεχνική, λαογραφική, εθνολογική ή εν γένει ιστορική, καλλιτεχνική ή επιστημονική σημασία, εφόσον σπανίζουν, ο ατομικός προσδιορισμός τους είναι δυσχερής και συντρέχει κίνδυνος απώλειας ή καταστροφής τους.

7. Η ανάκληση της απόφασης χαρακτηρισμού μεμονωμένου μνημείου που έχει εκδοθεί σύμφωνα με τις διατά-

Ξεις της παραγράφου 6 επιτρέπεται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εφόσον το συγκεκριμένο κινητό στερείται της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας για την οποία χαρακτηρίστηκε η κατηγορία μνημείων.

Άρθρο 21

Κυριότητα κινητών μνημείων

1. Τα αρχαία κινητά μνημεία που χρονολογούνται έως και το 1453 ανήκουν στο Δημόσιο κατά κυριότητα και νομή, είναι ανεπίδεκτα χρησιαικτικής και είναι εκτός συναλλαγής κατά την έννοια του άρθρου 966 του Αστικού Κώδικα.

2. Δικαίωμα κυριότητας σε εισαγόμενα αρχαία που χρονολογούνται έως και το 1453 αναγνωρίζεται υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις των διατάξεων της παραγράφου 3 του άρθρου 33 και των παραγράφων 5 και 7 του άρθρου 28.

3. Τα αρχαία κινητά μνημεία που αποτελούν ευρήματα ανασκαφής ή άλλης αρχαιολογικής έρευνας ανεξάρτητα από τη χρονολόγησή τους, ανήκουν κατά κυριότητα και νομή στο Δημόσιο, είναι ανεπίδεκτα χρησιαικτικής και εκτός συναλλαγής.

4. Το δικαίωμα κυριότητας σε άλλα κινητά μνημεία μεταγενέστερα του 1453 ασκείται υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις του παρόντος νόμου.

5. Η εξαίρεση του δευτέρου εδαφίου του άρθρου 1039 Α.Κ. δεν ισχύει για κινητά μνημεία.

Άρθρο 22

Κατάσχεση κινητών μνημείων

1. Δεν υπόκεινται σε κατάσχεση και δεν αποτελούν πτωχευτική περιουσία κινητά αρχαία που χρονολογούνται έως και το 1453.

2. Η κατάσχεση μεταγενέστερων μνημείων που ανήκουν σε ιδιώτες γίνεται παρουσία υπαλλήλου της Υπηρεσίας. Προς τούτο οι εκτελούντες την κατάσχεση υπάλληλοι οφείλουν να τη γνωστοποιούν έγκαιρα στην Υπηρεσία. Η αξία των μνημείων καθορίζεται από την επιτροπή της διάταξης της παραγράφου 11 του άρθρου 73.

3. Μεσεγγυούχος ορίζεται το Δημόσιο, τα δε κατασχεθέντα παραμένουν στον τόπο όπου βρίσκονται, εκτός αν η Υπηρεσία ορίσει διαφορετικά. Αντίγραφο της κατασχετήριας έκθεσης επιδίδεται στην Υπηρεσία αμέσως μόλις περατωθεί η κατάσχεση. Η Υπηρεσία καλείται στη δίκη για τη διόρθωση της κατασχετήριας έκθεσης, εάν αυτή αφορά μνημείο της παραγράφου 2, οπότε και της κοινοποιείται η σχετική απόφαση.

4. Η επίθεση σφραγίδων σε μνημεία που αποτελούν πτωχευτική περιουσία γίνεται παρουσία υπαλλήλου της Υπηρεσίας. Μεσεγγυούχος αυτών ορίζεται το Δημόσιο. Τα μνημεία παραμένουν στον τόπο όπου βρίσκονται, εκτός εάν η Υπηρεσία ορίσει διαφορετικά και εκτιμώνται κατά την απογραφή, σύμφωνα με τα οριζόμενα στα δύο τελευταία εδάφια της παραγράφου 2. Οποιαδήποτε απόφαση για την πώλησή τους κοινοποιείται εγκαίρως στην Υπηρεσία.

5. Με αίτηση του Δημοσίου, που εκδικάζεται κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, καθορίζεται με απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου, η τιμή μνημείου που έχει κατασχεθεί ή ανήκει σε πτωχευτική περιουσία. Με την υποβολή της αιτήσεως το μνημείο αναλαμβάνεται

από την Υπηρεσία. Στη δίκη καλούνται ο επισπεύδων δανειστής ή ο σύνδικος της πτωχεύσεως αντιστοίχως, οι οποίοι έχουν το δικαίωμα να επισκεφθούν το μνημείο με πρόσωπο της επιλογής τους για την εκτίμηση της αξίας του. Το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του την τιμή που έχει καθορισθεί από την επιτροπή της παραγράφου 11 του άρθρου 73, καθώς και τα στοιχεία περί της αξίας του μνημείου που επικαλούνται ο επισπεύδων δανειστής ή ο σύνδικος. Το Δημόσιο αποκτά την κυριότητα του μνημείου του οποίου έχει καθορισθεί η τιμή με την καταβολή του τιμήματος στον υπάλληλο του πλειστηριασμού ή τον σύνδικο μέσα σε τριάντα (30) ημέρες από τη δημοσίευση της αποφάσεως. Μόνο εάν δεν καταβληθεί το τίμημα το μνημείο πλειστηριάζεται. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Πολιτισμού και Δικαιοσύνης καθορίζεται κάθε αναγκαία λεπτομέρεια για την εφαρμογή των ανωτέρω.

Άρθρο 23

Κατοχή κινητών μνημείων

1. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, μπορεί να χορηγείται σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο άδεια κατοχής κινητού αρχαίου μνημείου του οποίου η κυριότητα ανήκει στο Δημόσιο.

2. Άδεια κατοχής χορηγείται στο πρόσωπο που δηλώνει, σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 24, κινητό αρχαίο που χρονολογείται έως και το 1453, ύστερα από σχετική αίτησή του, εκτός εάν:

α) το αρχαίο είναι ιδιαίτερα μεγάλης επιστημονικής ή καλλιτεχνικής σημασίας και είναι ανάγκη να βρίσκεται υπό την άμεση προστασία του Δημοσίου,

β) ο αιτών δεν διασφαλίζει την ικανοποιητική φύλαξη και διατήρησή του, ιδίως εάν δεν δηλώνει κατάλληλο τόπο για τη φύλαξή του ή

γ) ο αιτών δεν παρέχει τα εχέγγυα για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του κατόχου και ιδίως αν έχει καταδικαστεί αμετάκλητα για κακούργημα ή παράβαση της νομοθεσίας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ή για πλαστογραφία, δωροδοκία, κλοπή, υπεξαίρεση ή αποδοχή προϊόντων εγκλήματος. Το κώλυμα υπάρχει και για όσο χρόνο εκκρεμεί η ποινική δίωξη για μια από τις παραπάνω πράξεις. Η αίτηση μπορεί επίσης να απορριφθεί αν διατάχθηκε η αναστολή εκτέλεσης της ποινής που επιβλήθηκε για μια από τις παραπάνω πράξεις ή αν η ποινική δίωξη για μια από αυτές έπαυσε οριστικά λόγω παραγραφής. Αν ο αιτών είναι νομικό πρόσωπο, τα πιο πάνω κωλύματα πρέπει να μην συντρέχουν στο πρόσωπο αυτών που ασκούν ή άσκησαν τη διοίκησή του.

3. Όταν ο κάτοχος αρχαίου που χρονολογείται έως και το 1453 αποβιώσει, χορηγείται άδεια κατοχής στον κληρονόμο του, εφόσον υποβάλει σχετική αίτηση, εκτός εάν συντρέχουν οι αρνητικές προϋποθέσεις των περιπτώσεων β' και γ' της προηγούμενης παραγράφου. Η σχετική απόφαση εκδίδεται μέσα σε εύλογο χρόνο.

4. Η άδεια κατοχής είναι δυνατόν να ανακαλείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού εάν παύσει να συντρέχει μια από τις προϋποθέσεις της χορήγησής της σύμφωνα με την παράγραφο 2 ή παραβιαστούν διατάξεις των άρθρων 27, 28 και 29. Η άδεια ανακαλείται αυτοδικαίως αν ο κάτοχος καταδικασθεί αμετάκλητα για ένα από τα αδικήματα της περίπτωσης γ' της παραγράφου 2. Η άδεια μπορεί επίσης να ανακαλείται αν κριθεί εκ των υστέρων ό- τι το αρχαίο παρουσιάζει ιδιαίτερα μεγάλη επιστημονική

ή καλλιτεχνική σημασία και πρέπει να βρίσκεται υπό την άμεση προστασία του Κράτους. Στην περίπτωση αυτή οφείλεται ως αποζημίωση η αμοιβή της παραγράφου 3 του άρθρου 24. Σε κάθε άλλη περίπτωση ανάκλησης τα αρχαία αναλαμβάνονται χωρίς αποζημίωση από το Δημόσιο.

5. Στην περίπτωση που κρίνεται ότι το κινητό αρχαίο που δηλώνεται σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 24 έχει πολύ μικρή επιστημονική και εμπορική αξία, καταγράφεται από την Υπηρεσία και καταλείπεται στην ελεύθερη χρήση του αιτούντος με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

Άρθρο 24

Δήλωση, υπόδειξη κινητών μνημείων και αμοιβή

1. Όποιος βρίσκει ή αυτός στον οποίο περιέρχεται κινητό αρχαίο που χρονολογείται έως και το 1453, οφείλει να το δηλώνει χωρίς υπαίτια καθυστέρηση στην πλησιέστερη αρχαιολογική, αστυνομική ή λιμενική αρχή και να το θέτει στη διάθεσή της. Η δήλωση περιέχει την ακριβή τοποθεσία εύρεσης του αρχαίου, τον τρόπο με τον οποίο περιήλθε στο πρόσωπο που προβαίνει σε αυτή, τα στοιχεία του προηγούμενου κατόχου και κάθε άλλη χρήσιμη λεπτομέρεια. Τα στοιχεία της δήλωσης καταγράφονται σε έκθεση της παραπάνω αρχής. Αν το αρχαίο ανακαλύπτεται ή βρίσκεται σε ακίνητο όπου εκτελούνται έργα ή εργασίες, αυτές πρέπει να διακόπτονται αμέσως μέχρι να αποφανθεί η Υπηρεσία.

2. Κάθε πρόσωπο το οποίο αποκτά την κυριότητα μνημείου μεταγενέστερου του 1453, που υπάγεται στις παραγράφους 1β και 6 του άρθρου 20, οφείλει να υποβάλει χωρίς υπαίτια καθυστέρηση στις αρχές της προηγούμενης παραγράφου δήλωση για τον τρόπο με τον οποίο περιήλθε σε αυτό και για τα στοιχεία του προηγούμενου κατόχου του.

3. Όταν η κατοχή του αρχαίου περιέρχεται στο Δημόσιο, χορηγείται αμοιβή σε αυτόν που προέβη στη δήλωσή του σύμφωνα με την παράγραφο 1. Το ύψος της αμοιβής ορίζεται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, ανάλογα με τη σπουδαιότητα του αρχαίου και τη συμβολή του δηλώσαντος στην ανεύρεση και διάσωσή του. Η Υπηρεσία χορηγεί απευθείας την αμοιβή, αν εκτιμά ότι η χρηματική αξία του αρχαίου δεν υπερβαίνει τα χίλια πεντακόσια (1.500) ευρώ. Το ποσό αυτό μπορεί να αναπροσαρμόζεται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού.

4. Η παραπάνω αμοιβή χορηγείται και σε όποιον υποδεικνύει τον τόπο όπου βρίσκονται άγνωστα στην Υπηρεσία κινητά αρχαία, με όμοια απόφαση μετά από εκτίμηση της συμβολής του στην ανεύρεση και τη διάσωσή τους, καθώς και της σπουδαιότητας των αρχαίων.

5. Εάν η δήλωση ή η υπόδειξη γίνεται από περισσότερα πρόσωπα, η αμοιβή επιμερίζεται μεταξύ τους σε ποσοστά που καθορίζονται με την ίδια απόφαση ανάλογα με τη συμβολή του καθενός ή σε περίπτωση αμφιβολίας κατά ίσα μέρη. Αν το αρχαίο βρέθηκε σε ιδιωτικό ακίνητο που δεν ανήκει σε αυτόν που το δηλώνει, η αμοιβή κατανέμεται σε ίσα μέρη μεταξύ αυτού και του κυρίου ή μισθωτή του ακινήτου. Προκειμένου για ενάλια αρχαία, εάν εκείνος που τα δηλώνει ή τα υποδεικνύει δεν είναι κύριος ή μισθωτής του μέσου με το οποίο εντοπίζονται, η αμοιβή επιμερίζεται μεταξύ του κυρίου ή μισθωτή του μέσου και εκείνου που τα υποδεικνύει.

6. Δεν καταβάλλεται αμοιβή:

- α) εάν το αρχαίο είναι ήδη γνωστό στην Υπηρεσία,
- β) εάν το αρχαίο ανακαλύπτεται σε οριοθετημένο ή υπό οριοθέτηση αρχαιολογικό χώρο ή κατά τη διενέργεια ανασκαφών ή την εκτέλεση άλλων εργασιών για τις οποίες απαιτείται να παρίσταται εκπρόσωπος της Υπηρεσίας,
- γ) εάν εκείνος που δηλώνει ή υποδεικνύει αρχαίο είναι υπάλληλος του Δημοσίου, των Ο.Τ.Α., άλλων ν.π.δ.δ. και ν.π.ι.δ. του ευρύτερου δημόσιου τομέα, όπως αυτός καθορίζεται κάθε φορά, που ενεργεί στο πλαίσιο των υπηρεσιακών καθηκόντων του. Δεν καταβάλλεται επίσης αμοιβή σε όποιον βρίσκει αρχαίο προβαίνοντας σε δραστηριότητα που αντίκειται στις διατάξεις της νομοθεσίας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και στην περίπτωση της παραγράφου 5, σε όποιον επιχειρεί να αποκρύψει το αρχαίο ή προβαίνει σε ενέργειες που μπορούν να το βλάψουν, οπότε η αμοιβή καταβάλλεται μόνο σε εκείνον που ενεργεί νόμιμα κατά το ποσοστό που του αναλογεί.

Άρθρο 25

Δανεισμός και ανταλλαγή κινητών μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο

1. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από εισήγηση της Υπηρεσίας και γνώμη του Συμβουλίου μπορεί σε εξαιρετικές περιπτώσεις να επιτρέπεται ο δανεισμός δημοσιευμένων κινητών μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο και βρίσκονται στην κατοχή του, σε μουσεία ή εκπαιδευτικούς οργανισμούς για εκθεσιακούς ή παιδαγωγικούς σκοπούς. Ο δανεισμός σε μουσεία γίνεται υπό τον όρο της αμοιβαιότητας. Ο δανεισμός για παιδαγωγικούς σκοπούς μπορεί να επιτρέπεται εφόσον τα μνημεία δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία για την πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας. Ο δανεισμός γίνεται για ορισμένο χρόνο που δεν μπορεί να υπερβαίνει την πενταετία και μπορεί να ανανεώνεται με την ίδια διαδικασία.

2. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από εισήγηση της Υπηρεσίας και γνώμη του Συμβουλίου μπορεί να επιτρέπεται η ανταλλαγή δημοσιευμένων κινητών μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο και βρίσκονται στην κατοχή του, εφόσον δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία για την πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας, δεν χρειάζεται να συμπληρωθούν με αυτά οι συλλογές άλλων μουσείων της Χώρας και δεν πλήττεται η ενότητα σημαντικών συλλογών, με ίσης σημασίας πολιτιστικά αγαθά που ανήκουν σε άλλα κράτη ή σε αλλοδαπά νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και έχουν ιδιαίτερη σημασία για τις συλλογές των δημόσιων μουσείων της Χώρας.

Άρθρο 26

Ενέργειες επί κινητών μνημείων

Απαγορεύεται κάθε ενέργεια σε κινητό μνημείο η οποία είναι δυνατόν να επιφέρει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο καταστροφή, βλάβη, ρύπανση ή αλλοίωση της μορφής του.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΚΥΡΙΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΟΧΩΝ ΚΙΝΗΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Άρθρο 27

Φύλαξη και συντήρηση κινητών μνημείων

1. Ο κάτοχος κινητού αρχαίου και ο κύριος αρχαίου ή

άλλου κινητού μνημείου ευθύνονται για την ασφάλεια και τη διατήρησή του. Οφείλουν να γνωστοποιούν στην Υπηρεσία τον ακριβή τόπο φύλαξής του, κάθε μετακίνησή του στην οποία προτίθενται να προβούν καθώς και τυχόν απώλειά του. Οφείλουν επίσης να επιτρέπουν την περιοδική ή έκτακτη επιθεώρησή του από την Υπηρεσία ύστερα από έγγραφη ειδοποίηση, να την ειδοποιούν χωρίς υπαίτια καθυστέρηση για κάθε γεγονός που είναι δυνατόν να το θέσει σε κίνδυνο και να ακολουθούν τις υποδείξεις της. Αν το μνημείο διατρέχει άμεσο κίνδυνο φθοράς, απώλειας ή καταστροφής, η Υπηρεσία μπορεί να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα και να καταλογίσει τις σχετικές δαπάνες στον κύριο ή τον κάτοχο του μνημείου ή να αποφασίσει τη μεταφορά του προς φύλαξη σε δημόσιο μουσείο ή άλλο κατάλληλο χώρο, μέχρις ότου εκλείψει οριστικά ο κίνδυνος.

2. Ο κάτοχος κινητού αρχαίου και ο κύριος αρχαίου ή άλλο κινητού μνημείου υποχρεούνται να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα συντήρησης σύμφωνα και με τις διατάξεις του άρθρου 43. Αν η Υπηρεσία κρίνει ότι η συντήρηση είναι ανεπαρκής, λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα, διατηρώντας τη δυνατότητα να καταλογίσει το σύνολο ή μέρος της σχετικής δαπάνης σε βάρος των υποχρέων, σύμφωνα με τις σχετικές περί εισπραξέως δημοσίων εσόδων διατάξεις.

3. Αν ο κάτοχος κινητού αρχαίου ή ο κύριος αρχαίου ή άλλο κινητού μνημείου αποβιώσει, ο κληρονόμος ή ο εκτελεστής της διαθήκης ή ο κηδεμόνας σχολάζουσας κληρονομίας υποχρεούνται να ειδοποιήσουν χωρίς υπαίτια καθυστέρηση την Υπηρεσία και να διασφαλίσουν προσωρινά τα αντικείμενα μέχρις ότου αυτή επιληφθεί. Αν λυθεί το νομικό πρόσωπο που έχει την κυριότητα ή κατοχή μνημείου, τις υποχρεώσεις αυτές έχουν οι νόμιμοι κατά το χρόνο λύσης εκπρόσωποί του.

Άρθρο 28

Μεταβίβαση της κατοχής ή της κυριότητας κινητών μνημείων

1. Ο κάτοχος κινητού αρχαίου που χρονολογείται έως και το 1453, μπορεί να μεταβιβάσει την κατοχή του αφού γνωστοποιήσει στην Υπηρεσία την πρόθεσή του και τα στοιχεία του υποψήφιου κατόχου, ο οποίος υποχρεούται να υποβάλει αίτηση για άδεια κατοχής που χορηγείται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 23. Η σχετική πράξη εκδίδεται μέσα σε εύλογο χρόνο. Μεταβίβαση που γίνεται χωρίς την άδεια αυτή είναι άκυρη και τα κινητά μνημεία αναλαμβάνονται χωρίς διατυπώσεις από το Δημόσιο.

2. Η μεταβίβαση αιτία θανάτου της κατοχής μνημείων της προηγούμενης παραγράφου είναι δυνατή υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις της παραγράφου 3 του άρθρου 23, ειδάλλως τα αρχαία αναλαμβάνονται από το Δημόσιο.

3. Η μεταβίβαση της κυριότητας κινητού μνημείου που ανήκει σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, σε Ο.Τ.Α. ή σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημοσίου τομέα, όπως αυτός καθορίζεται κάθε φορά, είναι δυνατή με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, ειδάλλως είναι άκυρη. Με την παραπάνω απόφαση μπορεί να επιβάλλονται όροι ως προς το πρόσωπο προς το οποίο πρόκειται να μεταβιβαστούν τα μνημεία. Σε περίπτωση πώλησης, το Δημόσιο

μπορεί να ασκεί δικαίωμα προτίμησης στην ίδια τιμή εντός τριών (3) μηνών από την υποβολή της σχετικής αίτησης.

4. Η μεταβίβαση μνημείων που ανήκουν σε εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα, άλλα νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων που εκπροσωπούν θρησκείες ή δόγματα επιτρέπεται, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, προς άλλα τέτοια πρόσωπα ή ενώσεις, στο Δημόσιο, σε Ο.Τ.Α., σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που αποτελούν αναγνωρισμένα μουσεία του άρθρου 45, ειδάλλως είναι άκυρη.

5. Η μεταβίβαση της κυριότητας κινητού μνημείου, εκτός αυτών των παραγράφων 3 και 4, επιτρέπεται μετά από προηγούμενη γνωστοποίηση στην Υπηρεσία της σχετικής πρόθεσης, των στοιχείων του προσώπου προς το οποίο πρόκειται να μεταβιβασθεί, και, σε περίπτωση πώλησης, της τιμής και εφόσον παρέλθει χρονικό διάστημα ενός (1) μηνός από τη γνωστοποίηση χωρίς το Δημόσιο να ασκήσει δικαίωμα προτίμησης στην ίδια τιμή. Η μεταβίβαση που έγινε χωρίς τη γνωστοποίηση αυτή είναι άκυρη.

6. Σε περίπτωση πώλησης μνημείων με δημοπρασία ή δημόσιο πλειστηριασμό, προτιμώνται στην ίδια τιμή, κατά σειρά, το Δημόσιο, τα μουσεία του άρθρου 45 και οι συλλέκτες μνημείων.

7. Όποιος αποκτά την κυριότητα μνημείου αιτία θανάτου οφείλει να ειδοποιεί σχετικά την Υπηρεσία χωρίς υπαίτια καθυστέρηση.

8. Ο κύριος μνημείου μπορεί να το μεταβιβάσει στο Δημόσιο σε τιμή που συμφωνείται ή ειδάλλως ορίζεται από την εκτιμητική επιτροπή της διάταξης της παραγράφου 11 του άρθρου 73.

Άρθρο 29

Υποχρεώσεις κατόχων και κυρίων κινητών μνημείων για τη μελέτη και έκθεσή τους

1. Οι κάτοχοι κινητών αρχαίων που χρονολογούνται έως και το 1453, καθώς και νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημοσίου τομέα, που είναι κύριοι ή κάτοχοι κινητών αρχαίων ή νεότερων μνημείων, οφείλουν να διευκολύνουν τη φωτογράφιση και μελέτη των μνημείων από ειδικούς επιστήμονες στους οποίους χορηγείται σχετική άδεια από την Υπηρεσία.

2. Τα πρόσωπα που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο οφείλουν επίσης να θέτουν τα προαναφερόμενα μνημεία για εύλογο χρονικό διάστημα στη διάθεση της Υπηρεσίας αν αυτή το ζητήσει προκειμένου να εκτεθούν στο κοινό εντός ή εκτός της ελληνικής επικράτειας. Αν τα μνημεία υποστούν φθορά ή απολεσθούν κατά το χρονικό διάστημα που δεν βρίσκονται στην κατοχή τους, το Δημόσιο υποχρεούται σε αποζημίωση.

Άρθρο 30

Αρωγή για την ανεύρεση και διεκδίκηση κινητών μνημείων

1. Ο κάτοχος κινητού αρχαίου προστατεύεται έναντι τρίτων ως νομέας και απολαμβάνει την αυτοδύναμη προστασία της νομής, δικαιούται δε να ασκήσει παράλληλα με το Δημόσιο τις αγωγές αποβολής και διαταράξεως της νομής. Αν το αρχαίο έχει εξαχθεί παράνομα, η διεκδίκηση

γίνεται από το Δημόσιο. Ύστερα από την επιστροφή το αρχαίο αποδίδεται στον κάτοχο εκτός εάν η εξαγωγή του οφείλεται σε δόλο ή αμέλεια του. Στην περίπτωση αυτή η κατοχή του αρχαίου που επιστρέφεται περιέρχεται στο Δημόσιο χωρίς αποζημίωση του κατόχου. Ο κάτοχος επιβαρύνεται με τις δαπάνες στις οποίες υποβλήθηκε το Δημόσιο, συμπεριλαμβανομένης της αποζημίωσης που τυχόν καταβλήθηκε στον καλόπιστο νομέα, αν το αρχαίο ύστερα από την επιστροφή αποδοθεί σε αυτόν.

2. Ο κύριος μνημείου μπορεί να ζητά τη συνδρομή της Υπηρεσίας για την ανεύρεση, καθώς και την απόδοση ή την επιστροφή του αν κλαπεί ή εξαχθεί παράνομα. Ύστερα από την επιστροφή, το μνημείο αποδίδεται σε αυτόν, εκτός εάν το εξήγαγε ο ίδιος ή επέτρεψε την εξαγωγή του από δόλο ή βριαία αμέλεια. Στην περίπτωση αυτή η κυριότητα του μνημείου που επιστρέφεται περιέρχεται στο Δημόσιο, χωρίς αποζημίωση. Ο κύριος υποχρεούται να καταβάλει τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε το Δημόσιο για την επιστροφή, συμπεριλαμβανομένης της αποζημίωσης που τυχόν καταβλήθηκε στον καλόπιστο νομέα, εάν το μνημείο που επιστρέφεται αποδοθεί σε αυτόν.

3. Ο κύριος και ο κάτοχος μνημείου που επιστρέφεται κατά τις παραπάνω διατάξεις υποχρεούνται να επιτρέψουν την έκθεσή του στο κοινό υπό προϋποθέσεις και για χρονικό διάστημα που ορίζονται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟ

ΣΥΛΛΕΚΤΕΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΠΩΛΕΣ

Άρθρο 31

Συλλέκτες μνημείων

1. Ο νόμιμος κάτοχος ή κύριος κινητών αρχαίων, καθώς και ο κύριος νεότερων κινητών μνημείων που συνθέτουν ενιαίο σύνολο ή ενιαία σύνολα από καλλιτεχνική, ιστορική ή επιστημονική άποψη, μπορεί να αναγνωρίζεται ως συλλέκτης ύστερα από αίτησή του με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Η σχετική πράξη εκδίδεται μέσα σε εύλογο χρόνο. Η απόφαση εκδίδεται μετά από εκτίμηση του χαρακτήρα και της σημασίας της συλλογής και εφόσον ο αιτών παρέχει εγγυήσεις για την προστασία και τη διασφάλιση κατάλληλων συνθηκών φύλαξης και διατήρησης των αντικειμένων της συλλογής, καθώς και για την τήρηση των λοιπών υποχρεώσεων του συλλέκτη.

Τις εγγυήσεις αυτές δεν παρέχει ο αιτών ιδίως αν έχει καταδικαστεί αμετάκλητα για κακούργημα ή παράβαση της νομοθεσίας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ή για πλαστογραφία, δωροδοκία, κλοπή, υπεξαίρεση ή αποδοχή προϊόντων εγκλήματος. Το κώλυμα υπάρχει και για όσο χρόνο εκκρεμεί η ποινική δίωξη για μια από τις παραπάνω πράξεις. Η αίτηση μπορεί επίσης να απορριφθεί αν διατάχθηκε η αναστολή εκτέλεσης της ποινής που επιβλήθηκε για μια από τις παραπάνω πράξεις ή αν η ποινική δίωξη για μια από τις πράξεις αυτές έπαυσε οριστικά λόγω παραγραφής. Αν ο αιτών είναι νομικό πρόσωπο το κώλυμα πρέπει να μην συντρέχει στα πρόσωπα που ασκούν τη διοίκησή τους.

2. Φυσικό πρόσωπο του οποίου το επάγγελμα σχετίζεται ή σχετιζόταν με την προστασία μνημείων ή είναι αρχαιοπώλης ή έμπορος νεότερων μνημείων ή πάλληλος ή συνεργάτης φυσικών ή νομικών προσώπων που ασκούν

παρόμοια επιχείρηση, δεν μπορεί να αναγνωρισθεί ως συλλέκτης αρχαίων.

3. Οι συλλέκτες έχουν τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των κατόχων ή κυρίων μνημείων με την επιφύλαξη των παρακάτω διατάξεων.

4. Οι συλλέκτες οφείλουν να τηρούν κατάλογο με πλήρη περιγραφή και φωτογραφίες των αντικειμένων της συλλογής, να καταθέτουν αντίγραφο του στην υπηρεσία και να υποβάλλουν σε αυτή ανά εξαήμερο τουλάχιστον κατάλογο με τα νέα αντικείμενα της συλλογής.

5. Οι συλλέκτες μπορούν να εμπλουτίζουν τις συλλογές τους με μνημεία που εισάγονται από το εξωτερικό ή αποκτώνται στην Ελλάδα κατά τις διατάξεις του παρόντος νόμου. Για τα μνημεία αυτά απαιτείται να υποβάλλουν δήλωση του άρθρου 24 ή 33 κατά περίπτωση.

6. Οι συλλέκτες απαγορεύεται να αποκτούν πολιτιστικά αγαθά για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι προέρχονται από κλοπή, παράνομη ανασκαφή ή άλλη παράνομη ενέργεια ή ότι αποκτήθηκαν ή έχουν εξαχθεί κατά παράβαση της νομοθεσίας του κράτους προέλευσής τους και οφείλουν να ενημερώνουν χωρίς υπαίτια καθυστέρηση την Υπηρεσία για κάθε τέτοια προσφορά.

7. Οι συλλέκτες οφείλουν να διευκολύνουν τη φωτογράφιση και μελέτη των μνημείων της συλλογής τους από ειδικούς επιστήμονες στους οποίους έχει χορηγηθεί σχετική άδεια από την Υπηρεσία. Έχουν δικαίωμα να αναπαράγουν και να διαθέτουν φωτογραφίες ή άλλες απεικονίσεις των μνημείων αυτών. Έχουν επίσης δικαίωμα να κατασκευάζουν εκμαγεία ή άλλα αντίγραφα τους, ύστερα από έγκριση της Υπηρεσίας και σύμφωνα με τις οδηγίες της, και να τα διαθέτουν.

8. Οι συλλέκτες μπορούν να παραχωρούν το δικαίωμα της πρώτης δημοσίευσης κάθε πρωτοεμφανιζόμενου στη συλλογή τους αρχαίου για μια τριετία, αφού ενημερώσουν την Υπηρεσία.

9. Οι συλλέκτες υποχρεούνται να διευκολύνουν την επίσκεψη συλλογής που κρίνεται σημαντική από την Υπηρεσία. Για την επίσκεψη είναι δυνατόν να απαιτείται δικαίωμα εισόδου μετά από έγκριση της Υπηρεσίας.

10. Οι συλλέκτες ευθύνονται για τη διαφύλαξη της ενότητας της συλλογής. Η διάσπασή της είναι δυνατή μετά από άδεια του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, αφού εκτιμηθούν η σημασία της συλλογής και οι συνέπειες της διάσπασης. Η άδεια θεωρείται ότι έχει χορηγηθεί εάν παρέλθει άπρακτο τετράμηνο από την υποβολή της σχετικής αίτησης στην Υπηρεσία. Σε περίπτωση χορήγησης άδειας για τη μεταβίβαση των επί μέρους μνημείων της συλλογής εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις του άρθρου 28.

11. Οι συλλέκτες μπορούν να μεταβιβάζουν τα αντικείμενα της συλλογής τους στο σύνολό τους είτε στο Δημόσιο είτε σε μουσεία του άρθρου 45 ή σε πρόσωπα που είναι αναγνωρισμένοι συλλέκτες, αφού γνωστοποιήσουν στην Υπηρεσία την πρόθεσή τους και τα στοιχεία του προσώπου στο οποίο πρόκειται να τα μεταβιβάσουν, καθώς και την τιμή σε περίπτωση πωλήσεως. Η μεταβίβαση μπορεί να γίνει μετά την παρέλευση έξι (6) μηνών από τη γνωστοποίηση και εφόσον το Δημόσιο ή στη συνέχεια, εάν πρόκειται για πώληση σε συλλέκτες, τα μουσεία δεν ασκήσουν δικαίωμα προτίμησης στην ίδια τιμή. Προκειμένου για συλλογή που ανήκει σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, σε Ο.Τ.Α. ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημόσιου τομέα, όπως αυτός καθορίζεται

κάθε φορά, επιτρέπεται η μεταβίβαση είτε προς το Δημόσιο είτε, μετά από έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, σε άλλο τέτοιο πρόσωπο που έχει τις ιδιότητες που ορίζονται στο πρώτο εδάφιο. Οι διατάξεις του δεύτερου εδαφίου εφαρμόζονται αναλόγως. Εάν δεν τηρηθούν οι παραπάνω όροι, η μεταβίβαση είναι άκυρη.

12. Εάν αποβιώσει ο συλλέκτης, ο κληρονόμος του δικαιοῦτα μέσα σε προθεσμία έξι (6) μηνών από την αποδοχή της κληρονομιάς ή την πάροδο της προθεσμίας αποποίησης της, να υποβάλει αίτηση αναγνώρισής του ως συλλέκτη. Η αναγνώριση χωρεί, εκτός εάν συντρέχουν στο πρόσωπό του τα κωλύματα των παραγράφων 1 ή 2. Προκειμένου για ιδιαίτερα σημαντική συλλογή, εάν είναι απολύτως απαραίτητη η διαφύλαξη της ενότητάς της και αυτή δεν διασφαλίζεται, το σύνολο των μνημείων της μπορεί να περιέλθει στο Δημόσιο, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Στην περίπτωση αυτή καταβάλλεται στους δικαιούχους αποζημίωση, το ύψος της οποίας προσδιορίζεται ανάλογα με τη σπουδαιότητα των αντικειμένων της συλλογής από την εκτιμητική επιτροπή της παραγράφου 11 του άρθρου 73.

13. Εάν λυθεί το νομικό πρόσωπο που έχει αναγνωρισθεί ως συλλέκτης και πρόκειται να μεταβιβαστούν τα μνημεία της συλλογής εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις της παραγράφου 11. Εάν κριθεί απολύτως απαραίτητη η διαφύλαξη της ενότητας ιδιαίτερα σημαντικής συλλογής και αυτή δεν διασφαλίζεται, εφαρμόζονται οι διατάξεις των δύο τελευταίων εδαφίων της παραγράφου 12.

14. Εάν δεν συντρέχουν πλέον στο πρόσωπο του συλλέκτη μία ή περισσότερες προϋποθέσεις βάσει των οποίων αναγνωρίστηκε η ιδιότητα αυτή ή παραβιαστούν διατάξεις του παρόντος άρθρου, η απόφαση αναγνώρισης μπορεί να ανακληθεί προσωρινά ή οριστικά. Η απόφαση ανακαλείται αυτοδικαίως αν ο συλλέκτης καταδικασθεί αμετάκλητα για κάποιο από τα αδικήματα της παραγράφου 1, οπότε τα αρχαία που βρίσκονται στην κατοχή του αναλαμβάνονται από το Δημόσιο. Εάν η ανάκληση γίνει για άλλο λόγο είναι δυνατή η διατήρηση της κατοχής τους.

Άρθρο 32

Αρχαιοπώλες και έμποροι νεότερων μνημείων

1. Αρχαιοπώλης είναι το πρόσωπο που κατά σύστημα είτε αποκτά την κατοχή ή την κυριότητα κινητών αρχαίων που έχουν αποκτηθεί νομίμως με σκοπό την περαιτέρω μεταβίβασή τους, είτε μεσολαβεί στη μεταβίβαση της κατοχής ή της κυριότητας αυτών. Έμπορος νεότερων κινητών μνημείων είναι το πρόσωπο που κατά σύστημα είτε αποκτά την κυριότητα νεότερων κινητών μνημείων που έχουν αποκτηθεί νομίμως με σκοπό την περαιτέρω μεταβίβασή τους, είτε μεσολαβεί στη μεταβίβασή τους. Για την άσκηση των δραστηριοτήτων αυτών απαιτείται ειδική άδεια.

2. Η άδεια της προηγούμενης παραγράφου χορηγείται, ύστερα από αίτηση του ενδιαφερομένου, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού μετά από γνώμη του Συμβουλίου, σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα που:

- α) έχουν σχετική επαγγελματική εμπειρία,
- β) διαθέτουν κατάλληλο χώρο καταστήματος και αποθήκευσης, που βρίσκεται σε πόλεις όπου εδρεύουν υπη-

ρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού αρμόδιες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

γ) δεν έχουν αναγνωρισθεί ως συλλέκτες μνημείων και δεν ασκούν επάγγελμα που σχετίζεται ή σχετιζόταν με την προστασία μνημείων και

δ) παρέχουν τα εχέγγυα για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του αρχαιοπώλη ή εμπόρου νεότερων μνημείων. Τα εχέγγυα αυτά δεν παρέχει ο αιτών ιδίως αν έχει καταδικαστεί αμετάκλητα για κακούργημα ή παράβαση της νομοθεσίας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ή για πλαστογραφία, δωροδοκία, κλοπή, υπεξαίρεση ή αποδοχή προϊόντων εγκλήματος. Το κώλυμα υπάρχει και για όσο χρόνο εκκρεμεί η ποινική δίωξη για μια από τις παραπάνω πράξεις. Η αίτηση μπορεί επίσης να απορριφθεί αν διατάχθηκε η αναστολή εκτέλεσης της ποινής που επιβλήθηκε για μια από τις παραπάνω πράξεις, ή εάν η ποινική δίωξη για μια από αυτές τις πράξεις έπαυσε οριστικά λόγω παραγραφής. Αν ο αιτών είναι νομικό πρόσωπο το κώλυμα πρέπει να μην συντρέχει στο πρόσωπο των διοικητών ή των μελών των οργάνων διοίκησής τους.

3. Ως προς τα επί μέρους αντικείμενα που βρίσκονται στους χώρους του καταστήματος των παραπάνω προσώπων εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 21, 23, 27 και 28, καθώς της παραγράφου 1 του άρθρου 29.

4. Οι αρχαιοπώλες και οι έμποροι νεότερων κινητών μνημείων οφείλουν να τηρούν βιβλίο, θεωρημένο από την Υπηρεσία, στο οποίο καταχωρίζουν τα κινητά μνημεία αμέσως μετά την είσοδό τους στο κατάστημα. Η καταχώριση περιλαμβάνει την περιγραφή, τη φωτογραφία και την προέλευση του μνημείου, τα στοιχεία του προηγούμενου κατόχου ή κυρίου του μνημείου και του προσώπου προς το οποίο μεταβιβάζεται, τα στοιχεία της άδειας κατοχής αρχαίου, την τιμή και την ημερομηνία της μεταβίβασης. Τα στοιχεία αυτά γνωστοποιούνται χωρίς υπαίτια καθυστέρηση στην Υπηρεσία.

5. Για κάθε μεταβίβαση της κατοχής ή της κυριότητας κινητού μνημείου, οι αρχαιοπώλες και οι έμποροι νεότερων κινητών μνημείων εκδίδουν τα νόμιμα παραστατικά στοιχεία, στα οποία αναγράφεται ότι τα παραπάνω κινητά δεν είναι δυνατόν να εξαχθούν από τη χώρα χωρίς άδεια ή ότι είναι δυνατή η εξαγωγή τους σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 9 του άρθρου 34.

6. Οι αρχαιοπώλες και οι έμποροι νεότερων κινητών μνημείων απαγορεύεται να αποκτούν ή να διακινούν πολιτιστικά αγαθά για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι προέρχονται από κλοπή, παράνομη ανασκαφή ή άλλη παράνομη ενέργεια ή ότι έχουν αποκτηθεί ή εξαχθεί κατά παράβαση της νομοθεσίας του κράτους προέλευσής τους και οφείλουν να ενημερώνουν χωρίς υπαίτια καθυστέρηση την Υπηρεσία για κάθε τέτοια προσφορά.

7. Οι αρχαιοπώλες και οι έμποροι νεότερων κινητών μνημείων απαγορεύεται να ασκούν στο ίδιο κατάστημα εμπορία εκμαγείων, απεικονίσεων ή αντιγράφων πολιτιστικών αγαθών.

8. Για τη διοργάνωση δημοπρασιών ή άλλων αναλόγων δραστηριοτήτων που αφορούν αρχαία ή νεότερα μνημεία, είτε από πρόσωπα της παραγράφου 1 είτε από άλλα, απαιτείται άδεια της Υπηρεσίας που χορηγείται για το συγκεκριμένο κάθε φορά κατάλογο αντικειμένων.

9. Οι αρχαιοπώλες και οι έμποροι νεότερων κινητών μνημείων τελούν υπό τον έλεγχο της Υπηρεσίας και οφείλουν να διευκολύνουν την επιθεώρηση των καταστημάτων και αποθηκών τους.

10. Αν δεν συντρέχουν πλέον στο πρόσωπο του αρχαιοπώλη ή του εμπόρου μία από τις προϋποθέσεις της παραγράφου 2 ή αυτός παραβιάσει άλλες διατάξεις του παρόντος ή προβεί με δόλο ή από βαριά αμέλεια σε πώληση πλαστών έργων, η άδεια μπορεί να ανακαλείται προσωρινά ή οριστικά. Η άδεια ανακαλείται αυτοδικαίως εάν ο αρχαιοπώλης ή έμπορος καταδικαστεί αμετάκλητα για κάποιο από τα αδικήματα της περίπτωσης δ' της παραγράφου 2. Οι διατάξεις των δύο τελευταίων εδαφίων της παραγράφου 14 του άρθρου 31 εφαρμόζονται αναλόγως.

11. Τα σχετικά με την καταλληλότητα και τη λειτουργία των αρχαιοπωλείων ή των καταστημάτων εμπορίας νεότερων κινητών μνημείων, τον τρόπο, τη διαδικασία και τους φορείς διεξαγωγής των δημοπρασιών και κάθε άλλη λεπτομέρεια εφαρμόζονται στις διατάξεις του παρόντος ρυθμίζονται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού.

12. Τα μέλη του προσωπικού του Υπουργείου Πολιτισμού και των μουσείων του άρθρου 45 που ανήκουν στο Δημόσιο, σε Ν.Π.Δ.Δ. ή σε Ν.Π.Ι.Δ. του ευρύτερου δημόσιου τομέα, δεν επιτρέπεται να συμμετέχουν άμεσα ή έμμεσα στο εμπόριο μνημείων ή άλλων πολιτιστικών αγαθών. Δεν επιτρέπεται να χορηγούν πιστοποιητικά γνησιότητας ή να προβαίνουν σε εκτίμηση της χρηματικής αξίας τέτοιων αγαθών, παρά μόνο εάν τους ανατεθεί από την προϊστάμενή τους αρχή ή τους ζητηθεί από άλλη δημόσια αρχή.

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Άρθρο 33

Εισαγωγή πολιτιστικών αγαθών

1. Πολιτιστικά αγαθά εισάγονται ελεύθερα στην ελληνική επικράτεια υπό την επιφύλαξη των διατάξεων της Διεθνούς Σύμβασης των Παρισίων, που αφορά στα ληπτέα μέτρα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών και έχει κυρωθεί με το Ν. 1103/1980 (ΦΕΚ 297 Α') και των λοιπών κανόνων του διεθνούς δικαίου.

2. Ο κάτοχος εισαχθέντων πολιτιστικών αγαθών που αποπελούν μνημεία κατά τις διατάξεις των παραγράφων 1α, 1β και 6 του άρθρου 20 οφείλει, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, να δηλώνει στην Υπηρεσία την εισαγωγή και τον τρόπο με τον οποίο περιήλθαν στην κατοχή του.

3. Το δικαίωμα κυριότητας σε αρχαία που χρονολογούνται έως και το 1453 και εισάγονται νομίμως διατηρείται, εφόσον αυτά δεν είχαν εξαχθεί από την ελληνική επικράτεια κατά την πενήκονταετία πριν την εισαγωγή και εφόσον δεν είχαν παράνομα αφαιρεθεί από μνημείο, αρχαιολογικό χώρο, εκκλησία, μουσείο, δημόσια συλλογή, συλλογή θρησκευτικών μνημείων, χώρο αποθήκευσης ευρημάτων ανασκαφών ή άλλο παρεμφερή χώρο που βρίσκεται στην ελληνική επικράτεια, ή δεν προέρχονται από παράνομη ανασκαφή εντός αυτής, ανεξάρτητα από το χρόνο εξαγωγής τους. Ο ενδιαφερόμενος οφείλει να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία κτήσης ή εισαγωγής, καθώς και να αποδείξει την προέλευσή τους αν η Υπηρεσία θεωρεί ότι τα αρχαία είχαν εξαχθεί από την ελληνική επικράτεια κατά την τελευταία πενήκονταετία πριν την εισαγωγή ή ότι προέρχονται από τις προαναφερόμενες παράνομες πράξεις. Εάν αποδειχθεί ότι τα εισαγόμενα

αρχαία εμπίπτουν στις παραπάνω κατηγορίες, εξομοιώνονται πλήρως με τα αρχαία της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 21. Εάν δεν καταστεί δυνατή η απόδειξη της προέλευσής τους σύμφωνα με τα παραπάνω, χορηγείται στον ενδιαφερόμενο άδεια κατοχής, εκτός εάν συντρέχουν στο πρόσωπό του τα κωλύματα της περίπτωσης γ' της παραγράφου 2 του άρθρου 23.

4. Το δικαίωμα κυριότητας σε προγενέστερα του 1453 αρχαία τα οποία εισάγονται για ορισμένο χρονικό διάστημα διατηρείται χωρίς να απαιτείται η τήρηση της διαδικασίας του δεύτερου εδαφίου της προηγούμενης παραγράφου.

5. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού καθορίζεται ο τρόπος απόδειξης της εισαγωγής και της κυριότητας των εισαγόμενων αρχαίων του παρόντος άρθρου και ρυθμίζεται κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια.

Άρθρο 34

Εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών

1. Η εξαγωγή μνημείων από την ελληνική επικράτεια απαγορεύεται, με την επιφύλαξη των διατάξεων των επόμενων παραγράφων.

2. Η εξαγωγή μνημείων επιτρέπεται ύστερα από άδεια, εφόσον αυτά δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία για την πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας και δεν πλήττει η ενότητα σημαντικών συλλογών.

3. Ειδικά για μνημεία που ανάγονται στην περίοδο των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών, μπορεί να χορηγείται άδεια εξαγωγής εφόσον δεν κρίνεται απαραίτητη για την πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας η παραμονή τους σε αυτήν.

4. Η εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών για τα οποία έχει κινήσει η διαδικασία χαρακτηρισμού, σύμφωνα με τη διάταξη του δεύτερου εδαφίου της παραγράφου 2 του άρθρου 20, δεν επιτρέπεται πριν από την πάροδο της προθεσμίας που απαιτείται για την έκδοση της οριστικής απόφασης σχετικά με το χαρακτηρισμό τους.

5. Επιτρέπεται η εξαγωγή μνημείων που πιστοποιείται ότι έχουν εισαχθεί προσωρινά στη Χώρα και βρίσκονται νομίμως στην κατοχή ή την κυριότητα του ενδιαφερομένου.

6. Επιτρέπεται η εξαγωγή μνημείων των παραγράφων 1α, 1β και 6 του άρθρου 20 τα οποία πιστοποιείται ότι έχουν εισαχθεί νομίμως στην ελληνική επικράτεια πριν από διάστημα μικρότερο των πενήντα (50) ετών εκάστοτε, εφόσον δεν είχαν εξαχθεί προηγουμένως από αυτήν. Οι διατάξεις του δεύτερου εδαφίου της παραγράφου 3 του άρθρου 33 εφαρμόζονται αναλόγως.

7. Η άδεια εξαγωγής χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού μετά από γνώμη του Συμβουλίου. Η απόφαση εκδίδεται εντός προθεσμίας τεσσάρων (4) μηνών ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις εντός έξι (6) μηνών από την υποβολή της σχετικής αίτησης.

8. Σε περίπτωση που δεν χορηγείται άδεια εξαγωγής μπορεί να εφαρμοστεί η διάταξη της παραγράφου 8 του άρθρου 28.

9. Είναι δυνατόν να χορηγείται στους αρχαιοπώλες και εμπόρους νεότερων κινητών μνημείων άδεια για την εξαγωγή συγκεκριμένων μνημείων ισχύος δύο (2) ετών.

10. Η εξαγωγή μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο και βρίσκονται στην κατοχή του μπορεί να επιτραπεί εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 25.

11. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, μπορεί να επιτραπεί η προσωρινή εξαγωγή μνημείων, με σκοπό την έκθεσή τους σε μουσειακούς ή παρεμφερείς χώρους, εφόσον παρέχονται επαρκείς εγγυήσεις για την ασφαλή μεταφορά, έκθεση και επιστροφή τους και αφού σταθμιστεί η σημασία της έκθεσης για την προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς της Χώρας ή ενδεχόμενη αμοιβαιότητα ή με σκοπό τη συντήρησή τους ή για ερευνητικούς ή παιδαγωγικούς σκοπούς, εφόσον παρέχονται αντίστοιχες εγγυήσεις και οι σχετικές εργασίες συντήρησης και έρευνας δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν στην Ελλάδα. Στην ίδια απόφαση προσδιορίζονται οι όροι της προσωρινής εξαγωγής και ιδίως η διάρκειά της. Οι διατάξεις της παραγράφου 4 εφαρμόζονται και σε περίπτωση προσωρινής εξαγωγής.

12. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού καθορίζεται η διαδικασία για την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών κατά τις προηγούμενες παραγράφους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ

Άρθρο 35

Έννοια αρχαιολογικής έρευνας πεδίου

Ως αρχαιολογική έρευνα πεδίου νοείται η έρευνα του εδάφους, του υπεδάφους, του βυθού της θάλασσας ή του πυθμένα λιμνών ή ποταμών που έχει ως σκοπό τον εντοπισμό ή την αποκάλυψη αρχαίων μνημείων, είτε αυτή συνίσταται σε ανασκαφή, χερσαία ή ενάλια, είτε σε επιφανειακή έρευνα είτε σε επιστημονική έρευνα που διενεργείται με γεωφυσικές ή άλλες μεθόδους.

Άρθρο 36

Συστηματικές ανασκαφές

1. Οι συστηματικές ανασκαφές διενεργούνται από την Υπηρεσία, από επιστημονικούς, ερευνητικούς ή εκπαιδευτικούς οργανισμούς της ημεδαπής με εξειδίκευση στον τομέα της αρχαιολογικής ή παλαιοντολογικής έρευνας, ή από ξένες αρχαιολογικές αποστολές ή σχολές που είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα. Για τη διενέργεια ανασκαφής απαιτείται απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

2. Οι ξένες αρχαιολογικές αποστολές ή σχολές που είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα μπορούν να διαχειρίζονται κάθε έτος έως τρεις ανασκαφές ή άλλες αρχαιολογικές έρευνες και να διενεργούν άλλες τρεις σε συνεργασία με την Υπηρεσία.

3. Προϋποθέσεις για την έκδοση της απόφασης της παραγράφου 1 είναι: α) η κατάθεση αναλυτικής έκθεσης, από την οποία πιθανολογείται βάσιμα η ύπαρξη μνημείων και με την οποία οριοθετείται η προς ανασκαφή περιοχή και τεκμηριώνεται η προσδοκώμενη συμβολή της συγκεκριμένης έρευνας στην επιστημονική γνώση, καθώς και η ανάγκη προσφυγής στην ανασκαφική μέθοδο, β) το κύρος και η αξιοπιστία του φορέα που α-

ναλαμβάνει τη διενέργεια της ανασκαφής, γ) η ανασκαφική εμπειρία και το επιστημονικό κύρος του διευθυνόντος, δ) η διεπιστημονική σύνθεση της ομάδας συνεργατών, ε) η εμπειρία των μελών της επιστημονικής ομάδας στη στερέωση, συντήρηση, προστασία και δημοσίευση των ευρημάτων ανασκαφών, στ) η επάρκεια της τεχνικής υποδομής και ζ) η επάρκεια του προϋπολογισμού και του προγράμματος ανασκαφής, συντήρησης και δημοσίευσης των ευρημάτων.

4. Τη διεύθυνση ανασκαφής αναλαμβάνει αρχαιολόγος με πενταετή τουλάχιστον ανασκαφική εμπειρία και τουλάχιστον δύο (2) συνθετικές επιστημονικές δημοσιεύσεις αναφερόμενες σε ανασκαφές ή ανασκαφικά ευρήματα. Ως ανασκαφική εμπειρία νοείται αυτή που αποκτάται μετά τη λήψη του πτυχίου.

5. Τη διεύθυνση ανασκαφής που αφορά και σε παλαιοντολογικές αποθέσεις, αναλαμβάνουν από κοινού αρχαιολόγος που έχει τα προσόντα της προηγούμενης παραγράφου και είναι ειδικευμένος στις απώτατες περιόδους και επιστήμονας ειδικευμένος σε θέματα παλαιοντολογίας με τριετή τουλάχιστον ανασκαφική εμπειρία. Αν βρεθούν παλαιοντολογικές αποθέσεις σε ήδη διενεργούμενη αρχαιολογική ανασκαφή, ο διευθύνων οφείλει χωρίς υπαίτια καθυστέρηση να το γνωστοποιήσει στην Υπηρεσία. Τη διεύθυνση ανασκαφής που διενεργείται από την Υπηρεσία σε συνεργασία με ξένες αρχαιολογικές σχολές αναλαμβάνει αρχαιολόγος που ορίζεται από την Υπηρεσία.

6. Τη διεύθυνση ανασκαφής δεν μπορεί να αναλάβει πρόσωπο που: α) έχει παραβεί τις προθεσμίες κατάθεσης μιας από τις μελέτες του άρθρου 39 ή β) έχει καταδικαστεί αμετάκλητα για κακούργημα ή παράβαση της νομοθεσίας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ή για πλαστογραφία, δωροδοκία, κλοπή, υπεξαίρεση ή αποδοχή προϊόντων εγκλήματος.

7. Οι ανασκαφές που διενεργούνται από φορείς εκτός της Υπηρεσίας τελούν υπό την εποπτεία της, η οποία ασκείται με εκπρόσωπό της αρχαιολόγο, που διαθέτει τριετή τουλάχιστον ανασκαφική εμπειρία.

8. Ο διευθύνων οφείλει να εκτελεί την ανασκαφή στο πλαίσιο του χρονοδιαγράμματος, να μεριμνά ώστε να χρησιμοποιούνται, κατά το δυνατόν, μη καταστροφικές μέθοδοι, να μεριμνά για τη φύλαξη της περιοχής, τη διατήρηση των ευρημάτων κατά προτίμηση κατά χώρα, τη στερέωση και τη συντήρησή τους, καθώς και για την τήρηση των κανόνων ασφάλειας των εργαζομένων και τρίτων. Οφείλει επίσης να μεριμνά για τη λήψη κατάλληλων μέτρων για την αναστήλωση των μνημείων, εάν αυτή είναι αναγκαία, σε συνεργασία με ειδικούς επιστήμονες, τεχνικούς ή συντηρητές. Τέλος οφείλει να μεριμνά για τη διαμόρφωση του χώρου που έχει ανασκαφεί και εφόσον αυτό κρίνεται αναγκαίο, για την ανάδειξή του, να περατώνει τις εργασίες σε εύλογο χρόνο και να δηλώνει την περάτωση της ανασκαφής.

9. Ο διευθύνων την ανασκαφή υποχρεούται να διευκολύνει την πρόσβαση ειδικών επιστημόνων στο χώρο της ανασκαφής υπό την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 39.

10. Τα κινητά ευρήματα μεταφέρονται χωρίς υπαίτια καθυστέρηση στο πλησιέστερο συναφές δημόσιο μουσείο, κατά προτίμηση, ή σε κατάλληλα διαμορφωμένους αποθηκευτικούς χώρους, που τελούν υπό την εποπτεία της Υπηρεσίας, όπου και είναι προστά υπό τους όρους της παραγράφου 8 του άρθρου 39.

11. Με την απόφαση της παραγράφου 1 ορίζεται η διάρκεια της ανασκαφής, που δεν μπορεί να υπερβαίνει τα πέντε (5) έτη. Για την παράταση της απαιτείται νέα απόφαση, που εκδίδεται με την ίδια διαδικασία, για χρονικό διάστημα μέχρι πέντε (5) έτη. Προϋπόθεση για την έκδοση της απόφασης του προηγούμενου εδαφίου είναι η κατάθεση αναλυτικής έκθεσης από την οποία να προκύπτουν:

α) τα αποτελέσματα της πρώτης περιόδου της ανασκαφής, καθώς και η σκοπιμότητα της συνέχισης της έρευνας,

β) η τήρηση των υποχρεώσεων των παραγράφων 8 και 9 του παρόντος άρθρου και των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 39,

γ) τυχόν αλλαγές στη σύνθεση της επιστημονικής ομάδας και η επιμέλεια που επέδειξε στη στερέωση, συντήρηση και προστασία των ευρημάτων κατά την προηγούμενη ανασκαφική περίοδο,

δ) η επάρκεια της τεχνικής υποδομής,

ε) ο αναλυτικός απολογισμός της προηγούμενης ανασκαφικής περιόδου και η επάρκεια του προϋπολογισμού, καθώς και του προγράμματος για τη συνέχιση της ανασκαφής, τη συντήρηση και τη δημοσίευση των ευρημάτων.

12. Η απόφαση της παραγράφου 1 μπορεί να ανακαλείται εάν ο διευθύνων δεν τηρεί τις υποχρεώσεις που επιβάλλονται από τις διατάξεις των παραγράφων 8 και 9 του παρόντος άρθρου και της παραγράφου 3 του άρθρου 39. Η απόφαση ανακαλείται αυτοδικαίως εάν ο διευθύνων την ανασκαφή καταδικασθεί αμετάκλητα για κάποιο από τα αδικήματα της διάταξης της παραγράφου 6.

13. Στην περίπτωση που ανασκαφή η οποία δεν έχει περατωθεί εγκαταλείπεται για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από δύο (2) έτη (σχολάζουσα ανασκαφή), εκδίδεται νέα απόφαση για τη διενέργεια της ανασκαφής σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος. Εάν δεν συντρέχουν λόγοι ανάκλησης της αρχικής απόφασης, η νέα απόφαση εκδίδεται κατά προτίμηση υπέρ του ίδιου φορέα.

14. Μετά την περάτωση της ανασκαφής για τη διενέργεια νέας ανασκαφής στον ίδιο χώρο ισχύουν αναλόγως οι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων. Η απόφαση εκδίδεται κατά προτίμηση υπέρ του ίδιου διευθύνοντος εκτός εάν δεν έχει τηρήσει τις υποχρεώσεις των παραγράφων 8 και 9 του παρόντος άρθρου και της παραγράφου 3 του άρθρου 39.

15. Είναι δυνατόν να διενεργούνται ανασκαφές περιορισμένης χρονικής διάρκειας σε ακίνητο που δεν έχει απαλλοτριωθεί, ύστερα από έγγραφη ειδοποίηση του ιδιοκτήτη από την Υπηρεσία. Ο ιδιοκτήτης υποχρεούται να επιτρέψει τη διενέργεια της ανασκαφής και δικαιούται αποζημίωση για την προσωρινή στέρηση της χρήσης του ακινήτου και για κάθε βλάβη που θα μπορούσε να προκύψει στο ακίνητό του σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 19. Μετά την περάτωση της ανασκαφής και εφόσον τα ευρήματα δεν κρίνονται διατηρητέα στη θέση εύρεσης, ο φορέας που διενεργεί την ανασκαφή υποχρεούται να επαναφέρει το χώρο στην αρχική του κατάσταση.

16. Στην περίπτωση που ο ιδιοκτήτης του ακινήτου δικαιούται αποζημίωση, για τη διενέργεια ανασκαφής σε ιδιωτικό ακίνητο, αυτή καταβάλλεται σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 18 και 19 από τον φορέα που διενεργεί την ανασκαφή. Τυχόν απαλλοτρίωση γίνεται υπέρ του Ελληνικού Δημοσίου.

Άρθρο 37

Σωστικές ανασκαφές

1. Η ανασκαφή για τη διάσωση μνημείου που αποκαλύπτεται κατά την εκτέλεση τεχνικού έργου, δημοσίου ή ιδιωτικού ή εξαιτίας φυσικού φαινομένου ή τυχαίου γεγονότος ή παράνομης ανασκαφικής ενέργειας (σωστική ανασκαφή) διενεργείται από την Υπηρεσία.

2. Για τη διενέργεια σωστικής ανασκαφής ορίζεται από την Υπηρεσία αρχαιολόγος που έχει τουλάχιστον τριετή ανασκαφική εμπειρία και δεν έχει παραβεί τις προθεσμίες κατάθεσης των εκθέσεων της παραγράφου 2 του άρθρου 39.

3. Η Υπηρεσία οφείλει να μεριμνά για τη συντήρηση και τη φύλαξη των ευρημάτων σε συνεργασία με ειδικούς επιστήμονες, τεχνικούς και συντηρητές, για τη φύλαξη της περιοχής που έχει ανασκαφεί, καθώς και για τη λήψη μέτρων ασφάλειας εργαζομένων και τρίτων. Για τη διατήρηση των ακινήτων ευρημάτων εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 9.

4. Η Υπηρεσία υποχρεούται να διευκολύνει την πρόσβαση ειδικών επιστημόνων στο χώρο της ανασκαφής υπό την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 39.

5. Στην περίπτωση που η σωστική ανασκαφή υπερβαίνει το στόχο της άμεσης διάσωσης εφαρμόζονται οι διατάξεις του προηγούμενου άρθρου.

6. Η σωστική ανασκαφή χρηματοδοτείται από τον κύριο του έργου εφόσον πρόκειται για δημόσιο τεχνικό έργο υπό την έννοια του ν. 1418/1984 (ΦΕΚ 55 Α'), όπως αυτός ισχύει κάθε φορά, ή ιδιωτικό έργο προϋπολογισμού μεγαλύτερου των πεντακοσίων ογδόντα επτά χιλιάδων ευρώ (587.000 Ε). Το ποσό του προηγούμενου εδαφίου μπορεί να αναπροσαρμόζεται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού. Η χρηματοδότηση καλύπτει και το κόστος συντήρησης, μελέτης και δημοσίευσης των ευρημάτων. Είναι δυνατή η χρηματοδότηση έργου προϋπολογισμού μικρότερου των πεντακοσίων ογδόντα επτά χιλιάδων ευρώ (587.000 Ε), μετά από αίτηση του κυρίου του έργου, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου.

Άρθρο 38

Άλλης μορφής αρχαιολογικές έρευνες

1. Οι διατάξεις του άρθρου 36 εφαρμόζονται αναλόγως στις επιφανειακές ή άλλης μορφής αρχαιολογικές έρευνες, λαμβανομένου υπόψη του μη καταστροφικού χαρακτήρα τους. Ως διευθύνοντες ορίζονται επιστήμονες με ειδικευση και εμπειρία που διασφαλίζει την ικανοποιητική διενέργειά τους. Τα ιδρύματα της παραγράφου 2 του άρθρου 36 μπορούν να διενεργούν κάθε έτος τρεις (3) επιφανειακές ή άλλης μορφής αρχαιολογικές έρευνες σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 36.

2. Η χρήση ανιχνευτών μετάλλου ή άλλων οργάνων διασκόπησης προς διερεύνηση του υπεδάφους, του βυθού ή του πυθμένα, δεν επιτρέπεται χωρίς την άδεια της Υπηρεσίας. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ρυθμίζονται θέματα που αφορούν την κατοχή, τη χρήση τέτοιων οργάνων, καθώς και τη διαδικασία χορήγησης των σχετικών αδειών.

3. Οι διατυπώσεις που απαιτούνται για την έκδοση της απόφασης της παραγράφου 1 του άρθρου 36, οι ειδικότερες υποχρεώσεις των φορέων που εκτελούν τις ανα-

σκαφές ή άλλες αρχαιολογικές έρευνες, καθώς και των διευθυνόντων συστηματικές ανασκαφές ή άλλης μορφής αρχαιολογικές έρευνες ή των διενεργούντων σωστικές ανασκαφές, οι προϋποθέσεις και ο τρόπος εφαρμογής της παραγράφου 6 του άρθρου 37, ο κανονισμός ανασκαφών και κάθε σχετική λεπτομέρεια για την εφαρμογή των άρθρων 35-38 ρυθμίζονται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού.

Άρθρο 39

Δημοσιεύσεις αποτελεσμάτων ανασκαφών και άλλων αρχαιολογικών ερευνών

1. Οι διευθύνοντες συστηματικές ανασκαφές ή άλλης μορφής αρχαιολογική έρευνα και οι διενεργούντες σωστικές ανασκαφές έχουν υποχρέωση να δημοσιεύουν τα αποτελέσματα των ερευνών εντός των χρονικών ορίων που ορίζονται παρακάτω. Εντός των ορίων αυτών έχουν αποκλειστικό δικαίωμα δημοσίευσης.

2. Οι παραπάνω οφείλουν να καταθέτουν στην Υπηρεσία ετήσιες επιστημονικές εκθέσεις, το αργότερο ως τον Απρίλιο του επόμενου έτους, για τη δημοσίευσή τους σε επιστημονικό έντυπο ή την ηλεκτρονική καταχώρησή τους.

3. Ο διευθύνων συστηματική ανασκαφή υποχρεούται να καταθέτει αρχική παρουσίαση προς δημοσίευση σε διάστημα έως δύο (2) ετών από την έναρξη της ανασκαφής, στην οποία συμπεριλαμβάνεται κατάλογος των κινητών ευρημάτων και σχέδια των ακινήτων και τελική δημοσίευση σε διάστημα έως πέντε (5) ετών μετά την περάτωση της ανασκαφής. Σε ανασκαφές που έχουν μεγάλη διάρκεια υποχρεούται επιπλέον να καταθέτει προς δημοσίευση παρουσίαση της πορείας του ανασκαφικού έργου κάθε δύο (2) χρόνια με αφετηρία τη συμπλήρωση της προθεσμίας κατάθεσης της αρχικής παρουσίασης, τη δε τελική δημοσίευση με τις επώνυμες συμβολές των μελών της ερευνητικής ομάδας εντός πενταετίας από την περάτωσή τους.

4. Ο διενεργών σωστική ανασκαφή υποχρεούται να καταθέτει τελική έκθεση, κατάλογο ευρημάτων, φωτογραφίες και σχέδια εντός εννέα (9) μηνών από την περάτωσή της. Εάν δεν επιθυμεί να αναλάβει την τελική δημοσίευση των αποτελεσμάτων της ανασκαφής, το δηλώνει εγγράφως, οπότε η Υπηρεσία μεριμνά για την ανάθεση της δημοσίευσης. Στην αντίθετη περίπτωση, αυτός που διενήργησε την ανασκαφή έχει την υποχρέωση να καταθέσει εντός έξι (6) ετών από την περάτωσή της την τελική δημοσίευση με τις επώνυμες συμβολές των μελών της ερευνητικής ομάδας.

5. Ο διευθύνων επιφανειακή ή άλλης μορφής αρχαιολογική έρευνα υποχρεούται να καταθέτει τελική δημοσίευση εντός δύο (2) ετών από την περάτωσή της.

6. Ευρήματα που προκύπτουν κατά τη διάρκεια ανασκαφής ή άλλης έρευνας πεδίου, ή τμήματα αυτών, μπορούν να αποτελούν αντικείμενο ιδιαίτερων δημοσιεύσεων μετά από άδεια του έχοντος αποκλειστικό δικαίωμα, εντός πέντε (5) ετών από τη χορήγηση της άδειας εάν πρόκειται για δημοσίευση τμήματος ανασκαφής και εντός δύο (2) ετών εάν πρόκειται για δημοσίευση μεμονωμένου ευρήματος.

7. Οι προθεσμίες των προηγούμενων παραγράφων είναι διπλάσιες προκειμένου για ενάλιες αρχαιολογικές έρευνες.

8. Μετά την παρέλευση άπρακτων των προθεσμιών για την κατάθεση της τελικής δημοσίευσης των παραγράφων 3, 4, 5 και 7 παύει να υφίσταται αποκλειστικό δικαίωμα δημοσίευσης των αποτελεσμάτων της ανασκαφής. Ο διενεργών σωστική ανασκαφή οφείλει να καταθέτει στην Υπηρεσία το σύνολο του υλικού τεκμηρίωσης που διαθέτει, ο δε διευθύνων συστηματική ανασκαφή και άλλη αρχαιολογική έρευνα αντίγραφο του συνόλου. Η Υπηρεσία υποχρεούται να διευκολύνει την πρόσβαση των ενδιαφερόμενων μελετητών στα ευρήματα και στο υλικό τεκμηρίωσης που διαθέτει εφόσον δεν υπάρχει κίνδυνος να υποστούν φθορά. Την ίδια υποχρέωση έχουν και οι φορείς που διεξάγουν ανασκαφή ή άλλη αρχαιολογική έρευνα, ως προς το υλικό που διαθέτουν για το οποίο δεν υφίσταται πλέον αποκλειστικό δικαίωμα δημοσίευσης.

9. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ρυθμίζονται ζητήματα που αφορούν την κατάθεση και τη δημοσίευση των μελετών του παρόντος άρθρου και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια για την εφαρμογή του. Με την ίδια απόφαση ρυθμίζονται τα σχετικά με την ηλεκτρονική καταχώρηση των ετήσιων επιστημονικών εκθέσεων ή άλλων στοιχείων.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Άρθρο 40

Εργασίες σε ακίνητα μνημεία

1. Οι εργασίες σε ακίνητα μνημεία και ιδίως η συντήρηση, η στερέωση, η αποκατάσταση, η αναστήλωση, η κατάχωση, η τοποθέτηση προστατευτικών στεγών, η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου και οι εργασίες που αποβλέπουν σε απόδοση σε χρήση ή σε φιλοξενία χρήσεων αποσκοπούν στη διατήρηση της υλικής υπόστασης και της αυθεντικότητάς τους, την ανάδειξη και εν γένει στην προστασία τους. Διενεργούνται σύμφωνα με μελέτη, η οποία εγκρίνεται από την Υπηρεσία ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, ή αν αυτές είναι μειζονος σημασίας, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Για την έγκριση της μελέτης απαιτείται να έχει προηγηθεί η τεκμηρίωση του μνημειακού χαρακτήρα του ακινήτου.

2. Επείγουσες εργασίες συντήρησης και στερέωσης διενεργούνται με μέριμνα της Υπηρεσίας χωρίς υπαίτια καθυστέρηση και χωρίς άλλη διατύπωση.

3. Εάν οι αναφερόμενες στο παρόν και στα άρθρα 41 και 42 εργασίες εκτελούνται από την Υπηρεσία, δεν απαιτείται η έκδοση οικοδομικής άδειας.

4. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού τίθενται οι ειδικότεροι κανόνες που διέπουν την εκπόνηση των μελετών και την εκτέλεση των εργασιών, οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος άρθρου. Αυτό αφορά ιδίως την καταγραφή, αποτύπωση, τεκμηρίωση, τοπογράφηση των μνημείων, την κατάρτιση των σχετικών αρχιτεκτονικών, δομοστατικών και διαγνωστικών μελετών, τις μελέτες συντήρησης, προστασίας, αναστήλωσης, ανάδειξης, διαχείρισης και ολοκληρωμένης χρήσης των μνημείων, την εφαρμογή συστημάτων ποιοτικού ελέγχου στα έργα συντήρησης και αναστήλωσης και κάθε άλλο συναφές ζήτημα.

Άρθρο 41**Προστασία ετοιμόρροπων μνημείων**

1. Αν ο φέρων οργανισμός ενός μνημείου μεταγενέστερου του 1453 έχει υποστεί επικίνδυνες βλάβες και είναι έτοιμος να καταρρεύσει, συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού πενταμελής επιτροπή αποτελούμενη από έναν αρχιτέκτονα, έναν συντηρητή και έναν πολιτικό μηχανικό, υπαλλήλους του Υπουργείου Πολιτισμού, έναν αρχαιολόγο και έναν ιστορικό ή ιστορικό τέχνης ή δύο αρχαιολόγους, υπαλλήλους του Υπουργείου Πολιτισμού, αν το μνημείο χρονολογείται μέχρι το 1830, ή έναν αρχιτέκτονα της αρμόδιας πολεοδομικής αρχής, και έναν ιστορικό ή έναν ιστορικό τέχνης αν το μνημείο είναι νεότερο. Η επιτροπή ελέγχει την κατάστασή τους και προτείνει μέτρα υπό την προϋπόθεση ότι διαφυλάσσεται η αυθεντικότητα του μνημείου, στα οποία περιλαμβάνονται και οι αναγκαίες εργασίες για την υποστήλωση, την προσωρινή στερέωση του κτιρίου, την αποξήλωση ετοιμόρροπων τμημάτων, τη συλλογή αρχιτεκτονικών μελών, την απομάκρυνση διακοσμητικών στοιχείων που κινδυνεύουν, καθώς και την ασφάλεια των νοίκων ή των διερχομένων.

2. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν η επιτροπή κρίνει ότι η διατήρηση του μνημείου είναι, στο σύνολο ή σε τμήμα του αδύνατη, μπορεί να εισηγηθεί βάσει μελέτης τη μερική ή ολική κατεδάφισή του, η οποία αποφασίζεται από τον Υπουργό Πολιτισμού μετά από γνώμη του Συμβουλίου, αφού προηγηθεί λεπτομερής περιγραφή της μορφής και της σύνθεσής του, πλήρης φωτογράφιση, αποτύπωση και τεκμηρίωσή του και έχουν συλλεγεί όλα τα αρχιτεκτονικά μέλη και τα διακοσμητικά στοιχεία.

3. Επείγουσες εργασίες προστασίας ετοιμόρροπων μνημείων γίνονται με μέριμνα της Υπηρεσίας χωρίς υπαίτια καθυστέρηση και χωρίς άλλη διατύπωση.

4. Στην περίπτωση που κρίνεται αναγκαία η κατεδάφιση του μνημείου σύμφωνα με την παράγραφο 2 και ο ιδιοκτήτης το έχει εσκεμμένα καταστήσει ή το έχει αφήσει να καταστεί ετοιμόρροπο, επιτρέπεται να ανεγερθεί νέα οικοδομή μόνον εφόσον έχει το πολύ τον ίδιο όγκο και ωφέλιμη επιφάνεια με αυτό. Η σχετική οικοδομική άδεια εκδίδεται μετά από γνώμη της επιτροπής της διάταξης της παραγράφου 1.

5. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ρυθμίζονται ειδικότερα θέματα για την εφαρμογή των προηγούμενων παραγράφων.

Άρθρο 42**Μεταφορά ακινήτου μνημείου - Απόσπαση τμημάτων**

1. Απαγορεύεται η μεταφορά ακινήτου μνημείου ή τμήματός του χωρίς άδεια του Υπουργού Πολιτισμού, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, εφόσον διασφαλίζονται οι απαραίτητες εγγυήσεις για τη μεταφορά και την επανατοποθέτησή του σε κατάλληλο μέρος. Προκειμένου για μνημεία ιδιαίτερης σημασίας, που χαρακτηρίζονται με απόφαση του Υπουργού μετά από γνώμη του Συμβουλίου, η άδεια μπορεί να χορηγηθεί κατ' εξαίρεση εάν κριθεί ότι η μετακίνησή τους είναι απολύτως αναγκαία για να διασωθούν από κίνδυνο εξαιτίας φυσικών φαινομένων ή λόγω εκτέλεσης μεγάλων τεχνικών έργων τα οποία είναι απαραίτητα για την εθνική άμυνα ή έχουν μείζονα σημασία για την εθνική οικονομία και ικανοποιούν ζωτικές

ανάγκες του κοινωνικού συνόλου. Η μετακίνηση μνημείου λόγω τεχνικού έργου εξετάζεται μόνο όταν μετά από σχετικό επιστημονικό έλεγχο αποκλείεται κάθε δυνατότητα διατήρησής του στο περιβάλλον του.

2. Απαγορεύεται η απόσπαση από ακίνητο μνημείο γλυπτικών, ζωγραφικών, ψηφιδωτών διακοσμητικών ή άλλων στοιχείων που είναι αναπόσπαστα τμήματά του. Κατ' εξαίρεση μπορεί να επιτραπεί η απόσπαση και απομάκρυνση τέτοιων στοιχείων μόνο εάν αυτό κριθεί, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, ότι είναι απολύτως αναγκαίο για τη διάσωσή τους.

3. Οι παραπάνω εργασίες εκτελούνται σύμφωνα με μελέτη, που εγκρίνεται με την οικεία απόφαση.

4. Αν παρίσταται επείγουσα ανάγκη, οι εργασίες διενεργούνται με μέριμνα της Υπηρεσίας χωρίς υπαίτια καθυστέρηση και χωρίς άλλη διατύπωση.

Άρθρο 43**Εργασίες συντήρησης μνημείων**

1. Οι εργασίες συντήρησης σε κινητά μνημεία και σε γλυπτικά, ζωγραφικά, διακοσμητικά ή άλλα στοιχεία που είναι αναπόσπαστα τμήματα ακινήτων μνημείων, διενεργούνται από την Υπηρεσία ή από πρόσωπα που είναι εγγεγραμμένα στα μητρώα συντηρητών αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, που προβλέπονται από τη διάταξη της παραγράφου 6 του άρθρου 9 του Ν. 2557/1997 (ΦΕΚ 271 Α') υπό την εποπτεία της Υπηρεσίας, ύστερα από μελέτη που εγκρίνεται από αυτήν ή, αν είναι μείζονος σημασίας, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Για την έγκριση της μελέτης απαιτείται να έχει προηγηθεί τεκμηρίωση του μνημειακού χαρακτήρα του κινήτου ή του ακινήτου.

2. Αν παρίσταται επείγουσα ανάγκη, οι εργασίες διενεργούνται χωρίς υπαίτια καθυστέρηση και χωρίς άλλη διατύπωση επί τόπου από τον συντηρητή που ορίζει η Υπηρεσία.

3. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, ορίζονται οι ειδικότεροι κανόνες και οι αρχές που διέπουν τις εργασίες συντήρησης των προηγούμενων παραγράφων.

4. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας των εργαστηρίων συντήρησης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης.

Άρθρο 44**Δημοσιεύσεις αποτελεσμάτων εργασιών**

Οι διενεργούντες τις εργασίες που αναφέρονται στις διατάξεις των άρθρων 40 έως 43 έχουν υποχρέωση να καταθέτουν ετήσιες εκθέσεις εργασιών της ειδικότητάς τους το αργότερο έως τον Απρίλιο του επόμενου έτους και τελική έκθεση ή δημοσίευση εντός δεκαπέντε (15) μηνών από την περάτωσή τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ**ΜΟΥΣΕΙΑ****Άρθρο 45**

1. Ως μουσείο νοείται η υπηρεσία ή ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί,

καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία. Ως μουσεία μπορούν να θεωρηθούν επίσης υπηρεσίες ή οργανισμοί που έχουν παρεμφερείς σκοπούς και λειτουργίες, όπως τα μουσεία ανοικτού χώρου.

2. Για την ίδρυση και λειτουργία μουσείου από το Δημόσιο εκδίδεται απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, εφόσον διασφαλίζονται οι λειτουργίες και οι σκοποί της προηγούμενης παραγράφου, στο πλαίσιο της γενικότερης πολιτικής μουσείων. Προς τούτο απαιτείται, μεταξύ άλλων, η ύπαρξη μίας ή περισσότερων συλλογών και η επάρκεια και καταλληλότητα των εγκαταστάσεων, του απασχολούμενου προσωπικού και των άλλων μέσων για την επίτευξη των στόχων του μουσείου.

3. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, είναι δυνατή η αναγνώριση μουσείου που ιδρύεται από ή ανήκει σε άλλο νομικό πρόσωπο, μετά από αίτηση αυτού, εφόσον διασφαλίζονται οι λειτουργίες και οι σκοποί της παραγράφου 1. Προς τούτο συνεκτιμώνται, μεταξύ άλλων, το ενδιαφέρον των συλλογών, η επάρκεια και η καταλληλότητα των εγκαταστάσεων, του απασχολούμενου προσωπικού και των άλλων μέσων και τρόπων επίτευξης των στόχων του μουσείου.

4. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, προσδιορίζονται περαιτέρω οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν τα μουσεία προκειμένου να εκδοθεί η απόφαση της παραγράφου 2 και της παραγράφου 3. Οι προϋποθέσεις αυτές μπορούν να εξειδικεύονται, κατά κατηγορίες μουσείων, οι οποίες καθορίζονται με κριτήρια όπως το περιεχόμενο των συλλογών, τη γεωγραφική περιοχή που καλύπτουν ή τους φορείς στους οποίους ανήκουν. Με την ίδια απόφαση ορίζεται η διαδικασία για την ίδρυση ή αναγνώριση, οι μελέτες και τα πιστοποιητικά που πρέπει να κατατεθούν, η δημοσιότητα που δίνεται στην αναγνώριση και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια.

5. Τα μουσεία οφείλουν να είναι ανοικτά στο κοινό σε προκαθορισμένες ημέρες και ώρες. Οφείλουν επίσης να διευκολύνουν την πρόσβαση στις συλλογές τους για λόγους μελέτης και έρευνας.

6. Τα μουσεία διέπονται από εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας, ο οποίος καταρτίζεται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού μετά από γνώμη του Συμβουλίου για τα μουσεία που ανήκουν στο Δημόσιο, και κοινοποιείται στην Υπηρεσία προκειμένου για τα άλλα μουσεία.

7. Τα αντικείμενα που φυλάσσονται στα μουσεία καταχωρίζονται στο Εθνικό Αρχείο Μνημείων με ευθύνη της Διοίκησης των μουσείων.

8. Τα αναγνωρισμένα μουσεία κατά την παράγραφο 3 οφείλουν κάθε έτος να ενημερώνουν την Υπηρεσία για κάθε μεταβολή της κατάστασης των αντικειμένων των συλλογών τους, την τυχόν απώλειά τους και για τον εμπλουτισμό των συλλογών τους με νέα αντικείμενα. Αν κάποιος αντικείμενο διατρέχει άμεσο κίνδυνο φθοράς, απώλειας ή καταστροφής, εφαρμόζεται η διάταξη του τελευταίου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 27. Σε περίπτωση κλοπής ή και παράνομης εξαγωγής εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 30.

9. Για τον εμπλουτισμό των μουσείων που δεν ανήκουν στο Δημόσιο με μνημεία εφαρμόζονται οι διατάξεις της παραγράφου 5 του άρθρου 31. Τα μουσεία αυτά απαγορεύεται να αποκτούν ή να δέχονται ως δάνειο ή παρακαταθήκη, πολιτιστικά αγαθά για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι προέρχονται από κλοπή, παράνομη ανασκαφή ή από άλλη παράνομη ενέργεια ή ότι έχουν αποκτηθεί ή εξαχθεί κατά παράβαση της νομοθεσίας του κράτους προέλευσής τους και οφείλουν να ενημερώνουν χωρίς υπαίτια καθυστέρηση την Υπηρεσία για κάθε τέτοια προσφορά. Η απαγόρευση απόκτησης ή αποδοχής πολιτιστικών αγαθών για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι έχουν αποκτηθεί ή εξαχθεί κατά παράβαση της νομοθεσίας του κράτους προέλευσής τους, ισχύει και για τα μουσεία που ανήκουν στο Δημόσιο.

10. Τα αντικείμενα των συλλογών των μουσείων δεν υπόκεινται σε κατάσχεση.

11. Η μεταβίβαση της κυριότητας των αντικειμένων των συλλογών των μουσείων που ανήκουν στο Δημόσιο δεν επιτρέπεται, με την επιφύλαξη των διατάξεων της παραγράφου 2 του άρθρου 25, αναλόγως εφαρμοζομένων προκειμένου για πολιτιστικά αγαθά που δεν αποτελούν μνημεία. Η μεταβίβαση της κυριότητας αντικειμένων συλλογών αναγνωρισμένων μουσείων που ανήκουν σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου ή Ο.Τ.Α. ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημόσιου τομέα είναι δυνατή, κατ' εξαίρεση, είτε στο Δημόσιο είτε, μετά από έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού και του κατά περίπτωση αρμόδιου Υπουργού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, κατά προτίμηση σε άλλα τέτοια νομικά πρόσωπα προκειμένου να κατατεθούν σε συλλογή μουσείου. Η μεταβίβαση της κυριότητας αντικειμένων των συλλογών άλλων αναγνωρισμένων μουσείων είναι δυνατή, κατ' εξαίρεση, είτε στο Δημόσιο είτε, μετά από έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού, που χορηγείται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, κατά προτίμηση σε άλλα νομικά πρόσωπα προκειμένου να κατατεθούν σε συλλογή μουσείου. Η ανταλλαγή αντικειμένων συλλογών αναγνωρισμένων μουσείων τα οποία δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία για αυτές ή για την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας με αντικείμενα συλλογών μουσείων της αλλοδαπής που έχουν ιδιαίτερη σημασία μπορεί να επιτραπεί, κατ' εξαίρεση, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Οι περιορισμοί της παρούσας παραγράφου δεν ισχύουν προκειμένου για ανανεώσιμα και αντικαταστάτα δείγματα συλλογών φυσικής ιστορίας. Η μεταβίβαση που πραγματοποιείται κατά παράβαση των διατάξεων της παρούσας είναι άκυρη.

12. Ο δανεισμός και η προσωρινή εξαγωγή αντικειμένων των συλλογών των μουσείων επιτρέπονται υπό τους όρους και προϋποθέσεις των διατάξεων της παραγράφου 1 του άρθρου 25 και της παραγράφου 11 του άρθρου 34 αντίστοιχα.

13. Η λειτουργία των αναγνωρισμένων μουσείων τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργού Πολιτισμού, ο οποίος μπορεί να ανακαλέσει την απόφαση της παραγράφου 3, μετά από γνώμη του Συμβουλίου, εάν παύσουν να πληρούνται οι προϋποθέσεις έκδοσής της ή παραβιαστούν άλλες διατάξεις του παρόντος.

14. Τα αναγνωρισμένα μουσεία κατά την παράγραφο 3 μπορούν να τυγχάνουν οικονομικής ενίσχυσης από το Υπουργείο Πολιτισμού, καθώς και των προνομίων των διατάξεων των παραγράφων 6 του άρθρου 28, 11 του άρθρου

θρου 31, καθώς και 1 του άρθρου 47. Τα μνημεία, κατά τις διατάξεις αυτές, αποκτώνται από αναγνωρισμένα μουσεία που έχουν ίδια νομική προσωπικότητα ή από νομικά πρόσωπα στα οποία ανήκουν αναγνωρισμένα μουσεία, υπό τον όρο ότι κατατίθενται στις συλλογές τους.

15. Για τις ανάγκες ανέγερσης, επέκτασης, εγκατάστασης, ανάδειξης και λειτουργίας μουσείου μπορεί να γίνει απαλλοτρίωση ή απευθείας εξαγορά κτιρίων ή εκτάσεων γης σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 18 και να ορίζεται ζώνη προστασίας στον περιβάλλοντα χώρο τους σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΩΝ

Άρθρο 46

1. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται μετά από γνώμη του Συμβουλίου, καθορίζονται για το σύνολο ή κατηγορία οργανωμένων αρχαιολογικών χώρων, ιστορικών τόπων ή ακινήτων μνημείων ή μεμονωμένα για σημαντικούς χώρους ή μνημεία: α) οι όροι και οι προϋποθέσεις επίσκεψης του κοινού σε αυτούς, β) οι πολιτιστικές ή άλλες εκδηλώσεις που μπορούν να πραγματοποιούνται σε αυτούς, συμβατές με το χαρακτήρα τους ως μνημείων ή προστατευόμενων χώρων. Είναι δυνατή η πραγματοποίηση εκδήλωσης ή η παραχώρηση της χρήσης των ανωτέρω, στο πλαίσιο της απόφασης του προηγούμενου εδαφίου μετά από άδεια του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου και με την οποία μπορούν να επιβάλλονται ειδικοί όροι ως προς τη διεξαγωγή τους. Για τη χρήση των παραπάνω χώρων, τόπων και ακινήτων μνημείων κατά τις εκδηλώσεις αυτές καταβάλλεται τέλος στο Τ.Α.Π.Α. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού είναι δυνατή η απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής του τέλους για εκδηλώσεις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Ως οργανωμένος αρχαιολογικός χώρος ορίζεται αυτός που ανήκει στην κυριότητα του Δημοσίου και αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερης μέριμνας για την ανάδειξη και προβολή του. Οργανωμένος αρχαιολογικός χώρος μπορεί να είναι και ένας ανασκαφικός χώρος. Ένας αρχαιολογικός χώρος χαρακτηρίζεται ως οργανωμένος με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού μετά από γνώμη του Συμβουλίου.

2. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού καθορίζεται το ύψος του αντιτίμου που καταβάλλεται από το κοινό για την επίσκεψη μουσείων, μνημείων, οργανωμένων αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων που ανήκουν στο Δημόσιο και υπάγονται στην προστασία του παρόντος νόμου.

3. Η Υπηρεσία οφείλει να διευκολύνει την πρόσβαση των ειδικών επιστημόνων, στους οποίους χορηγεί σχετική άδεια, σε κινητά μνημεία που βρίσκονται σε δημόσια μουσεία και αποθηκευτικούς χώρους υπό την εποπτεία της, με σκοπό τη φωτογράφιση, τη μελέτη ή τη δημοσίευσή τους, εφόσον δεν υπάρχει κίνδυνος να υποστούν φθορά τα μνημεία και υπό την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 39 ως προς τα δικαιώματα δημοσίευσης.

4. Για την παραγωγή, αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό, για άμεσο ή έμμεσο οικονομικό ή εμπορικό σκοπό, εκμαγείων, αντιγράφων ή απεικονίσεων μνημείων, που ανήκουν στο Δημόσιο, είτε ακινήτων που βρίσκονται σε αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικούς τόπους ή είναι μεμονωμένα, είτε κινητών που βρίσκονται σε μουσεία ή συλ-

λογές του Δημοσίου, με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο, συμπεριλαμβανομένων των ηλεκτρονικών και ψηφιακών, του διαδικτύου (internet), των δικτύων τηλεπικοινωνιακής ή άλλης σύνδεσης και της δημιουργίας βάσεων δεδομένων με εικόνες των παραπάνω, από άλλους φορείς ή πρόσωπα, πλην του Δημοσίου, του Τ.Α.Π.Α. και του Οργανισμού Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού Α.Ε. απαιτείται προηγούμενη άδεια. Η άδεια χορηγείται έναντι τέλους, υπέρ του Τ.Α.Π.Α. σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, στην οποία καθορίζεται και η χρονική διάρκεια της άδειας, οι όροι υπό τους οποίους παρέχεται και το καταβλητέο τέλος.

5. Η παραγωγή, αναπαραγωγή και χρήση των παραπάνω προϊόντων για άλλους σκοπούς, όπως καλλιτεχνικούς, εκπαιδευτικούς ή επιστημονικούς, επιτρέπεται, έναντι της καταβολής τέλους, υπέρ του Τ.Α.Π.Α. από την οποία είναι δυνατή η απαλλαγή με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού.

6. Η διάταξη του άρθρου 14 του Α.Ν. 1947/1939 καταργείται.

7. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται μετά από γνώμη του Συμβουλίου, καθορίζονται οι προϋποθέσεις και οι όροι χορήγησης της άδειας της παραγράφου 4, συμπεριλαμβανομένων τυχόν τεχνολογικών μέτρων και προδιαγραφών και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια.

8. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού καθορίζονται το ύψος του τέλους των προηγούμενων παραγράφων, οι διαδικασίες και ο τρόπος είσπραξής τους, οι περιπτώσεις και προϋποθέσεις απαλλαγής από την υποχρέωση καταβολής τους και ρυθμίζεται κάθε άλλη αναγκαία σχετική λεπτομέρεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ

Άρθρο 47

Φορολογικά κίνητρα

1. Στην υποεπίπτωση γγ' της περίπτωσης α' της παραγράφου 1 του άρθρου 31 του Ν. 2238/1994 μετά το τέταρτο εδάφιο προστίθενται επτά νέα εδάφια ως εξής:

"Η αξία των κινητών μνημείων, όπως αυτά ορίζονται από την κείμενη νομοθεσία, που μεταβιβάζονται λόγω δωρεάς στο Δημόσιο ή σε μουσεία αναγνωρισμένα από τον Υπουργό Πολιτισμού σύμφωνα με την ίδια νομοθεσία. Σε περίπτωση μεταβίβασης στο Δημόσιο η αποδοχή της δωρεάς γίνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του αρμόδιου γνωμοδοτικού Συμβουλίου του Υπουργείου Πολιτισμού και μετά από χρηματική αποτίμηση της αξίας των μνημείων από ειδική εκτιμητική επιτροπή και αποδοχή της αξίας από τον δωρητή. Η απόφαση αυτή περιλαμβάνει τα στοιχεία του δωρητή, την περιγραφή και τη χρηματική αποτίμηση του μνημείου. Τα μνημεία κατατίθενται σε κρατικά μουσεία. Σε περίπτωση μεταβίβασης λόγω δωρεάς σε μουσεία που δεν ανήκουν στο Δημόσιο η αποδοχή της δωρεάς γίνεται μετά από χρηματική αποτίμηση των μνημείων από την ειδική εκτιμητική επιτροπή του έκτου εδαφίου του παρόντος. Το ποσό που αφαιρείται δεν μπορεί να υπερβεί ποσοστό 15% του συνολικού καθαρού εισοδήματος ή κερδών που προκύπτουν από τον ισολογισμό της διαχειριστικής περιόδου από τα ακαθάρι-

στα έσοδα της οποίας εκπίπτει. Σε περίπτωση που η έκδοση της απόφασης της ειδικής εκτιμητικής επιτροπής γίνεται σε μεταγενέστερη χρήση από αυτή της δωρεάς, το ποσό του προηγούμενου εδαφίου εκπίπτει από τα ακαθάριστα έσοδα της διαχειριστικής περιόδου μέσα στην οποία εκδίδεται η απόφαση αυτή."

2. Η περίπτωση κγ' του άρθρου 23 του Ν. 2459/1997 (ΦΕΚ 17 Α') αντικαθίσταται ως ακολούθως:

"κγ) Το 50% της αξίας των ακινήτων που βρίσκονται σε αδόμητη αρχαιολογική ζώνη και έχουν δεσμευθεί από την αρχαιολογική υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού."

3. Η διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 2 του Ν. 2557/1997 αντικαθίσταται ως εξής:

"Σε περίπτωση επιβολής φόρου κληρονομιάς, κληροδοσίας ή δωρεάς, με αντικείμενο κινητά μνημεία ή εικαστικά ή άλλα έργα τέχνης ο φόρος που αναλογεί μπορεί να καταβάλλεται από τους υπόχρεους σε είδος με τη μεταβίβαση ίσης αξίας κινητών μνημείων ή εικαστικών ή άλλων έργων τέχνης στο Δημόσιο. Η αξία του κινητού καθορίζεται από ειδική εκτιμητική επιτροπή. Ειδικότερα θέματα που αφορούν στη διαδικασία, τα αρμόδια όργανα, τα μουσεία ή άλλους επιστημονικούς ή πολιτιστικούς φορείς στους οποίους κατατίθενται τα μνημεία ή άλλα πολιτιστικά αγαθά και κάθε άλλη λεπτομέρεια για την εφαρμογή της παρούσας διάταξης, ρυθμίζονται με την απόφαση της επόμενης παραγράφου."

4. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού καθορίζονται η σύνθεση της ειδικής εκτιμητικής επιτροπής που προβλέπεται στις παραγράφους 1 και 3 του παρόντος για τη χρηματική αποτίμηση της αξίας των μνημείων, η διαδικασία, οι όροι, οι προϋποθέσεις και κάθε άλλη λεπτομέρεια για την εφαρμογή των διατάξεων του Ν. 2238/1994 και του Ν. 2459/1997, όπως αυτές προστίθενται ή τροποποιούνται με τις προηγούμενες παραγράφους 1 και 2 αντίστοιχα, καθώς και των διατάξεων της προηγούμενης παραγράφου 3 του παρόντος.

Άρθρο 48

Άλλα οικονομικά κίνητρα

1. Ο ιδιοκτήτης ακινήτου μνημείου δικαιούται μεταφορά του συντελεστή δόμησης που δεν έχει καλυφθεί από το ακίνητο, σύμφωνα με τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις.

2. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται μετά από πρόταση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων και Πολιτισμού, ορίζονται η διαδικασία, οι όροι και οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για την επιχορήγηση ή και την παροχή άλλων οικονομικών κινήτρων σε κυρίου ή νομείς κτιρίων που έχουν χαρακτηριστεί ως μνημεία ή διατηρητέα, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου ή της παραγράφου 2 του άρθρου 4 του Ν. 1577/1985, ή βρίσκονται σε εκτάσεις ή σε οικιστικά σύνολα που έχουν χαρακτηριστεί ως αρχαιολογικοί χώροι, ιστορικοί τόποι ή παραδοσιακά σύνολα σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου και της παραγράφου 1 του άρθρου 4 του Ν. 1577/1985 αντίστοιχα. Τα παραπάνω κίνητρα και επιχορηγήσεις παρέχονται όταν λόγω φθοράς ή καταστροφής των κτιρίων του προηγούμενου εδαφίου ακόμα και αν αυτή οφείλεται σε ανώτερη βία, παρίσταται ανάγκη συντήρησης, αναστήλωσης, αποκατάστασης, ανακατασκευής και ανάδειξής τους ή ανάγκη διατήρησης επί μέρους αρ-

χιτεκτονικών, στατικών ή άλλων στοιχείων τους με ιστορική, καλλιτεχνική σημασία, καθώς και ανάγκη διενέργειας εργασιών με σκοπό τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε αυτά εάν πρόκειται για μνημεία. Με το ίδιο προεδρικό διάταγμα είναι δυνατόν να ορίζεται ότι τα κριτήρια επιλογής των κτιρίων καθορίζονται ειδικότερα σε προκήρυξη, όπου αυτή προβλέπεται, καθώς και το ύψος της χορηγούμενης επιχορήγησης, σε ποσοστό της απαιτούμενης δαπάνης των εργασιών για τους παραπάνω σκοπούς. Το ποσοστό αυτό μπορεί να κυμαίνεται ανάλογα με την περίπτωση, όταν τα κτίρια βρίσκονται σε οικισμούς βάσει κριτηρίων που ανάγονται στην πυκνότητα ή τη σπανιότητα των κτιρίων σε αυτούς, το χαρακτήρα του οικισμού σε συνάρτηση με τον κίνδυνο, το βαθμό και το ρυθμό αλλοιώσεώς του, καθώς και την οικονομική κατάσταση του κυρίου ή νομέα. Τέλος, με το ίδιο προεδρικό διάταγμα καθορίζονται οι κυρώσεις που επιβάλλονται για πράξεις ή παραλείψεις αντίθετες προς τις ρυθμίσεις του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩ ΣΥΛΛΟΓΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

Άρθρο 49

Τοπικά Συμβούλια Μνημείων

1. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού συγκροτούνται Τοπικά Συμβούλια Μνημείων (ΤΣΜ) στην έδρα κάθε διοικητικής περιφέρειας και στις νησιωτικές περιοχές, όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο.

Τα Τοπικά Συμβούλια Μνημείων αποτελούνται από έντεκα (11) μέλη ως εξής:

α) Έναν Πρόεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, αναπληρούμενο από άλλο Πρόεδρο, ως Πρόεδρο.

β) Τρεις αρχαιολόγους υπαλλήλους του Υπουργείου Πολιτισμού, αναπληρούμενους από άλλους υπαλλήλους της ίδιας ειδικότητας.

γ) Έναν αρχιτέκτονα υπάλληλο του Υπουργείου Πολιτισμού, αναπληρούμενο από άλλον υπάλληλο της ίδιας ειδικότητας.

δ) Έναν συντηρητή (ΠΕ ή ΤΕ) υπάλληλο του Υπουργείου Πολιτισμού, αναπληρούμενο από άλλον υπάλληλο της ίδιας ειδικότητας.

ε) Έναν αρχιτέκτονα υπάλληλο του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, αναπληρούμενο από άλλον υπάλληλο της ίδιας ειδικότητας, οριζόμενο από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

στ) Τρία μέλη Δ.Ε.Π. Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων ή ερευνητές σε αναγνωρισμένα ερευνητικά κέντρα ή ειδικούς επιστήμονες με πενταετή τουλάχιστον ερευνητική εμπειρία μετά την απόκτηση του διδακτορικού διπλώματος στο πεδίο της αρχαιολογίας, της αρχιτεκτονικής, της εθνολογίας, της λαογραφίας, της κοινωνικής ανθρωπολογίας, της ιστορίας της τέχνης ή άλλο κλάδο που σχετίζεται με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αναπληρούμενους από πρόσωπα με τα ίδια προσόντα.

ζ) Έναν εκπρόσωπο της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων που ορίζεται με τον αναπληρωτή του.

2. Τα ΤΣΜ είναι αρμόδια να γνωμοδοτούν για όλα τα ζητήματα που αφορούν σε μνημεία, χώρους και τόπους της περιφέρειάς τους, εκτός από εκείνα που αναφέρονται στις διατάξεις της παραγράφου 5γ του άρθρου 50. Τα Τοπικά Συμβούλια είναι δυνατόν να εξετάζουν εκ νέου, μετά

από αίτηση του ενδιαφερομένου, ένα ζήτημα που έχει ήδη κριθεί, μόνο εάν διαπιστώνουν ότι προέκυψαν εκ των υστέρων νέα ουσιώδη στοιχεία.

Άρθρο 50

Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο Κεντρικό Συμβούλιο Νεοτέρων Μνημείων

1. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού συγκροτείται Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (ΚΑΣ), που αποτελείται από δεκαεπτά (17) μέλη ως εξής:

α) Τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Πολιτισμού ως Πρόεδρο.

β) Τον Νομικό Σύμβουλο του Κράτους στο Υπουργείο Πολιτισμού, αναπληρούμενο από άλλο Νομικό Σύμβουλο ή Πάρεδρο του γραφείου του Νομικού Συμβούλου στο Υπουργείο Πολιτισμού.

γ) Τον Γενικό Διευθυντή Αρχαιοτήτων και τον Γενικό Διευθυντή Αναστήλωσεων Μουσείων και Τεχνικών Έργων του Υπουργείου Πολιτισμού, αναπληρούμενος από πρόσωπα με ανάλογα προσόντα.

δ) Πέντε αρχαιολόγους προϊσταμένους περιφερειακών ή ειδικών περιφερειακών οργανικών μονάδων του Υπουργείου Πολιτισμού επιπέδου διεύθυνσης με ειδικότητες που σχετίζονται με τις αρμοδιότητες του ΚΑΣ, αναπληρούμενος από πρόσωπα με τα ίδια προσόντα.

ε) Επτά καθηγητές ή αναπληρωτές καθηγητές Α.Ε.Ι. ή αντίστοιχης βαθμίδας ερευνητές αναγνωρισμένων ερευνητικών ιδρυμάτων ή άλλους έγκριτους επιστήμονες, υπαλλήλους ή μη του Υπουργείου Πολιτισμού, με υπερδρακατική επαγγελματική και επιστημονική εμπειρία μετά την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος στην αρχαιολογία, την αρχιτεκτονική, τη συντήρηση αρχαιοτήτων, την ιστορία της τέχνης, τη γεωλογία, την επιστήμη και τεχνική των υλικών, τη δομοστατική, την εδαφομηχανική ή άλλη επιστήμη σχετική με την προστασία των αρχαίων μνημείων και χώρων, αναπληρούμενος από πρόσωπα με τα ίδια προσόντα.

στ) Έναν αρχιτέκτονα υπάλληλο του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, αναπληρούμενο από υπάλληλο με την ίδια ειδικότητα, οριζόμενο από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

2. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού συγκροτείται Κεντρικό Συμβούλιο Νεοτέρων Μνημείων (ΚΣΝΜ), που αποτελείται από δεκαπέντε (15) μέλη ως εξής:

α) Τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Πολιτισμού ως Πρόεδρο.

β) Τον Νομικό Σύμβουλο του Κράτους στο Υπουργείο Πολιτισμού, αναπληρούμενο από άλλο Νομικό Σύμβουλο ή Πάρεδρο του γραφείου του Νομικού Συμβούλου στο Υπουργείο Πολιτισμού.

γ) Τον Γενικό Διευθυντή Αρχαιοτήτων και τον Γενικό Διευθυντή Αναστήλωσεων Μουσείων και Τεχνικών Έργων του Υπουργείου Πολιτισμού, αναπληρούμενος από πρόσωπα με ανάλογα προσόντα.

δ) Τρεις προϊσταμένους περιφερειακών ή ειδικών περιφερειακών οργανικών μονάδων του Υπουργείου Πολιτισμού επιπέδου διεύθυνσης με ειδικότητες που σχετίζονται με τις αρμοδιότητες του ΚΣΝΜ, αναπληρούμενος από πρόσωπα με τα ίδια προσόντα.

ε) Έξι καθηγητές ή αναπληρωτές καθηγητές Α.Ε.Ι. ή αντίστοιχης βαθμίδας ερευνητές αναγνωρισμένων ερευνη-

τικών ιδρυμάτων ή άλλους έγκριτους επιστήμονες, υπαλλήλους ή μη του Υπουργείου Πολιτισμού, με υπερδρακατική επαγγελματική και επιστημονική εμπειρία, με ειδικότητα στην αρχαιολογία, την αρχιτεκτονική, τη συντήρηση έργων τέχνης, την ιστορία της τέχνης, την επιστήμη και τεχνική των υλικών, τη δομοστατική, την εδαφομηχανική ή άλλη επιστήμη σχετική με την προστασία των αρχαίων μνημείων και χώρων, αναπληρούμενος από πρόσωπα με τα ίδια προσόντα.

στ) Έναν αρχιτέκτονα υπάλληλο του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, αναπληρούμενο από υπάλληλο με την ίδια ειδικότητα, οριζόμενο από τον Υπουργό Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων.

ζ) Έναν αρχιτέκτονα εκπρόσωπο του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, αναπληρούμενο από πρόσωπο με τα ίδια προσόντα.

3. Με την απόφαση συγκρότησης του ΚΑΣ και του ΚΣΝΜ ορίζεται και ο αναπληρωτής του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Πολιτισμού ως Πρόεδρου του ΚΑΣ και του ΚΣΝΜ. Όταν τον Γενικό Γραμματέα αναπληρώνει άλλο μέλος του Συμβουλίου, στη θέση του ως μέλος καλείται ο αναπληρωτής του μέλους αυτού.

Εισηγητές στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο και στο Κεντρικό Συμβούλιο Νεοτέρων Μνημείων ορίζονται οι προϊστάμενοι των καθ' ύλην αρμοδίων Διευθύνσεων της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Πολιτισμού.

4. Στην αρμοδιότητα του ΚΑΣ ανήκουν θέματα που αφορούν στην προστασία αρχαίων μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων που αποτέλεσαν το χώρο εξάρτητων ιστορικών ή μυθικών γεγονότων έως το 1830. Στην αρμοδιότητα του ΚΣΝΜ ανήκουν θέματα που αφορούν στην προστασία νεοτέρων μνημείων και των λοιπών ιστορικών τόπων.

5. Υπό την επιφύλαξη της διάταξης της προηγούμενης παραγράφου, τα Κεντρικά Συμβούλια:

α) Εισηγούνται στον Υπουργό για τις αρχές που διέπουν τις ειδικότερες εκφάνσεις της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως αυτές προσδιορίζονται στο άρθρο 3.

β) Εισηγούνται στον Υπουργό για τα ετήσια προγράμματα απαλλοτριώσεων ή απευθείας αγορών, ανασκαφών, αναστηλώσεων, εργασιών συντήρησης, καθώς και άλλων εργασιών επί των μνημείων.

γ) Γνωμοδοτούν για ζητήματα που σχετίζονται με:

αα) μνημεία, χώρους και τόπους που βρίσκονται σε περισσότερες από μία περιφέρειες, καθώς και στη θάλασσα ή σε ποταμούς ή σε λίμνες,

ββ) την προστασία των μνημείων που είναι εγγεγραμμένα στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, καθώς και των άλλων μείζονος σημασίας μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων,

γγ) επεμβάσεις μείζονος σημασίας σε μνημεία, χώρους και τόπους,

δδ) την οριοθέτηση και τον καθορισμό αρχαιολογικών χώρων, ιστορικών τόπων και ζωνών προστασίας σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 12 έως 17,

εε) την αναγκαστική απαλλοτρίωση ή απευθείας αγορά ή ανταλλαγή ακινήτων χάριν της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς,

στστ) τη μεταφορά ακινήτων μνημείων ή τμήματος αυτών ή την απόσπαση στοιχείων από μνημεία μείζονος σημασίας,

ζζ) τη χορήγηση άδειας για κατεδάφιση σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 10 του άρθρου 6,

ηη) το χαρακτηρισμό κατηγοριών κινητών μνημείων, θθ) τη εξαγωγή μνημείων,

ιι) το δανεισμό και την ανταλλαγή κινητών μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο,

ιαια) την αναγνώριση συλλεκτών και την περιέλευση συλλογών στο Δημόσιο σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 31,

ιβιβ) το δανεισμό, την προσωρινή εξαγωγή, την ανταλλαγή και τη μεταβίβαση αρχαίων αντικειμένων συλλογών μουσείων του άρθρου 45,

ιγγ) για κάθε άλλο μείζον θέμα που παραπέμπεται σε αυτά από τον Υπουργό Πολιτισμού.

6. α) Για την εφαρμογή της διάταξης της παραγράφου 11 του άρθρου 6, εάν και τα δύο μνημεία είναι αρχαία, αρμόδιο είναι το ΚΑΣ, ενώ εάν είναι και τα δύο νεότερα, το ΚΣΝΜ.

β) Σε κάθε άλλη περίπτωση εφαρμογής της διάταξης αυτής αρμόδιο είναι ειδικό όργανο, το οποίο συγκροτείται από την Ολομέλεια του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου και την Ολομέλεια του Κεντρικού Συμβουλίου Νεότερων Μνημείων που συνεδριάζουν από κοινού. Τα μέλη του που αναφέρονται στις περιπτώσεις α', β' και γ' της παραγράφου 1 και α', β' και γ' της παραγράφου 2 έχουν μία ψήφο, όπως και τα υπόλοιπα μέλη του. Στην περίπτωση ισοψηφίας υπερισχύει η ψήφος του Προέδρου.

Το όργανο αυτό είναι επίσης αρμόδιο να γνωμοδοτεί ως προς το χαρακτηρισμό ακινήτου, που βρίσκεται σε αρχαιολογικό χώρο ή πάνω σε αρχαίο, ως μνημείου, σύμφωνα με τις περιπτώσεις β' και γ' της παραγράφου 1 του άρθρου 6, χωρίς να αναιρείται η προστασία αυτών.

Άρθρο 51

Συμβούλιο Μουσείων

1. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού συγκροτείται Συμβούλιο Μουσείων, που αποτελείται από δεκαπέντε (15) μέλη ως εξής:

α) Τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Πολιτισμού ως Πρόεδρο.

β) Τον Γενικό Διευθυντή Αναστηλώσεων Μουσείων και Τεχνικών Έργων, τον Γενικό Διευθυντή Αρχαιοτήτων, τον Γενικό Διευθυντή Πολιτιστικής Ανάπτυξης και τον Προϊστάμενο της αρμόδιας Υπηρεσίας του Υπουργείου Πολιτισμού, που αναπληρώνονται από πρόσωπα με ανάλογα προσόντα.

γ) Έξι (6) διευθύνοντες μουσείων, διαφόρων κατηγοριών, από τους οποίους οι τρεις (3) τουλάχιστον κρατικών μουσείων, αναπληρούμενους από πρόσωπα με την ίδια ιδιότητα.

δ) Δύο (2) πρόσωπα με επιστημονική ειδικότητα ή επαγγελματική εμπειρία σε θέματα οργάνωσης και λειτουργίας μουσείων, αναπληρούμενα από πρόσωπα με τα ίδια προσόντα.

ε) Έναν (1) εκπρόσωπο του Ελληνικού Τμήματος του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), με τον αναπληρωτή του.

στ) Έναν (1) εκπρόσωπο της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος (Κ.Ε.Δ.Κ.Ε.), με επιστημονική ειδικότητα ή επαγγελματική εμπειρία σε θέματα ορ-

γάνωσης και λειτουργίας μουσείων, με τον αναπληρωτή του.

3. Το Συμβούλιο Μουσείων:

α) εισηγείται στον Υπουργό για τις αρχές που διέπουν τη μουσειακή πολιτική του κράτους και για τα μέτρα υποστήριξης και εξειδίκευσης αυτής, καθώς και για τη συνεργασία μεταξύ των μουσείων και το συντονισμό των δραστηριοτήτων τους,

β) γνωμοδοτεί για τα ζητήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 45, με την επιφύλαξη της διάταξης της περίπτωσης ιβιβ' του εδαφίου γ' της παραγράφου 5 του άρθρου 50,

γ) γνωμοδοτεί για θέματα εφαρμογής της αρχής της αμοιβαιότητας, σε περίπτωση δανεισμού για τη διοργάνωση εκθέσεων σε μουσεία,

δ) γνωμοδοτεί για τη συγκρότηση κρατικών μουσείων ως ειδικών περιφερειακών υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού, σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 28 του άρθρου 7 του Ν. 2557/1997,

ε) γνωμοδοτεί για κάθε θέμα που αφορά μουσεία και παραπέμπεται σε αυτό.

3. Οι διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του Ν. 2557/1997 (ΦΕΚ 271 Α') καταργούνται.

Άρθρο 52

Κοινοί κανόνες για τη συγκρότηση και λειτουργία των Συμβουλίων

1. Η θητεία των μελών των Συμβουλίων των άρθρων 48 έως 50 είναι τριετής. Η θητεία των μισών τουλάχιστον από τα μέλη των Συμβουλίων που δεν συμμετέχουν σε αυτά αυτοδικαίως ανανεώνεται κάθε έξι (6) έτη.

2. Το έργο των Συμβουλίων μπορεί να υποβοηθείται, ύστερα από πρότασή τους και απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, με την ανάθεση της εξέτασης επί μέρους ζητημάτων σε επιτροπές που απαρτίζονται από ορισμένα από τα μέλη τους ή άλλους ειδικούς επιστήμονες ή εμπειρογνώμονες και γνωμοδοτούν σε αυτά.

3. Η επιστημονική και γραμματειακή υποστήριξη των Συμβουλίων εξασφαλίζεται από γραμματεία που συνιστάται στο Υπουργείο Πολιτισμού στην έδρα κάθε Συμβουλίου.

4. Στους εισηγητές, στα μέλη των Συμβουλίων και της γραμματείας τους καταβάλλεται αποζημίωση, το ύψος της οποίας καθορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού.

5. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ρυθμίζονται τα σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία των Συμβουλίων και της γραμματείας τους, τη δυνατότητα συγκρότησης και λειτουργίας τους κατά τμήματα και κάθε άλλη συναφή λεπτομέρεια. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού, μπορεί να ιδρύονται νέα συμβούλια, να καθορίζονται οι αρμοδιότητές τους, να συγχωνεύονται ή να καταργούνται Συμβούλια και να ρυθμίζεται κάθε σχετική λεπτομέρεια.

6. Στις συνεδριάσεις των Συμβουλίων μετέχουν τα μέλη τους και οι εισηγητές άνευ ψήφου. Πρόσωπα των οποίων οι υποθέσεις άγονται ενώπιον του Συμβουλίου μπορούν να παρίστανται και με ή δια δικηγόρου και να χρησιμοποιούν τεχνικούς συμβούλους, προκειμένου να εκθέσουν τις απόψεις τους και να απαντήσουν σε τυχόν ερωτήσεις των μελών ή εισηγητών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ
ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 53

Κλοπή μνημείων

1. Με κάθειρξη μέχρι δέκα (10) ετών τιμωρείται η κλοπή (άρθρο 372 του Ποινικού Κώδικα), αν έχει αντικείμενο μνημείο ιδιαίτερα μεγάλης αξίας ή μνημείο που αφαιρέθηκε από ακίνητο μνημείο, από χώρο ανασκαμμένο, από μουσείο, από αποθηκευτικούς χώρους αρχαίων ευρημάτων ή από χώρο όπου φυλάσσεται συλλογή.

2. Εάν η πράξη τελέστηκε από πρόσωπα ενωμένα για τη διάπραξη κλοπών ή ληστειών ή για τη διάπραξη εγκλημάτων που προβλέπονται στον παρόντα νόμο επιβάλλεται κάθειρξη. Η ίδια ποινή επιβάλλεται εάν ο δράστης διαπράττει κατά συνήθεια ή κατ' επάγγελμα κλοπές μνημείων.

Άρθρο 54

Υπεξαίρεση μνημείων

Με κάθειρξη μέχρι (10) δέκα ετών τιμωρείται η υπεξαίρεση (άρθρο 375 του Ποινικού Κώδικα), αν έχει αντικείμενο μνημείο με ιδιαίτερα μεγάλη αξία ή αν ο δράστης τελεί την πράξη της υπεξαίρεσης μνημείων κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια.

Άρθρο 55

Αποδοχή και διάθεση μνημείων που αποτελούν προϊόντα εγκλήματος

Η πράξη της αποδοχής και διάθεσης προϊόντων εγκλήματος (άρθρο 394 παράγραφος 1 του Ποινικού Κώδικα) τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα (10) ετών, αν έχει αντικείμενο μνημείο ιδιαίτερα μεγάλης αξίας και ο υπαίτιος γνώριζε ότι αυτό προέρχεται από αξιόποινη πράξη. Επιβάλλεται κάθειρξη, αν ο υπαίτιος επιχειρεί την πράξη του προηγούμενου εδαφίου κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια.

Άρθρο 56

Φθορά μνημείων

1. Όποιος καταστρέφει, βλάπτει, ρυπαίνει, καθιστά ανεύφικτη ή δυσχερή τη χρήση ή αλλοιώνει τη μορφή μνημείου ή ανήκοντος σε συλλογή μουσείου πολιτιστικού αγαθού ή πολιτιστικού αγαθού που έχει τοποθετηθεί σε ανοικτό ή κλειστό δημόσιο, δημοτικό ή κοινόχρηστο χώρο τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο (2) ετών, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα με άλλη διάταξη.

Αν το μνημείο ανήκει στο δρόστη επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι τριών (3) ετών.

2. Αν πρόκειται για μνημείο ιδιαίτερα μεγάλης αξίας και η πράξη έγινε στο πλαίσιο οργανωμένης εγκληματικής δραστηριότητας ή από πολλούς ενωμένους για την τέλεσή της, επιβάλλεται κάθειρξη μέχρι (10) δέκα ετών.

Άρθρο 57

Φθορά μνημείου από αμέλεια

Με φυλάκιση μέχρι δύο (2) ετών τιμωρείται η πράξη του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 1 του προηγούμενου άρθρου 56 αν τελέστηκε από αμέλεια.

Άρθρο 58

Παράβαση της υποχρέωσης δήλωσης μνημείου

Όποιος παραλείπει τη δήλωση που επιβάλλεται από τις

διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 8 και της παραγράφου 1 του άρθρου 24 τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών (3) ετών. Όποιος παραλείπει τη δήλωση που επιβάλλεται από τις διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου 24 ή της παραγράφου 2 του άρθρου 33 τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο (2) ετών. Στην περίπτωση των μνημείων που χαρακτηρίζονται κατά την παράγραφο 6 του άρθρου 20 του νόμου αυτού, το έγκλημα του προηγούμενου εδαφίου τελείται μόνο εφόσον ο υπόχρεος προς δήλωση έλαβε αποδεδειγμένα γνώση της διοικητικής πράξης χαρακτηρισμού. Στην περίπτωση του προηγούμενου εδαφίου ο δράστης τιμωρείται με χρηματική ποινή έως 50.000 ευρώ και σε περίπτωση υποτροπής με φυλάκιση μέχρι δύο (2) ετών.

Άρθρο 59

Παράνομη μεταβίβαση μνημείου

Όποιος μεταβιβάζει την κυριότητα ή την κατοχή μνημείου ή αποκτά την κυριότητα ή αποδέχεται να περιέλθει στην κατοχή του μνημείο χωρίς την αναγκαία από το νόμο άδεια, έγκριση ή γνωστοποίηση τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο (2) ετών. Επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον δύο (2) ετών, αν πρόκειται για αρχαίο μνημείο που δεν έχει δηλωθεί νόμιμα. Οι ποινές αυτές επιβάλλονται, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα με άλλη διάταξη.

Άρθρο 60

Παράνομη εμπορία μνημείων

Όποιος ασκεί δραστηριότητα αρχαιοπώλη ή εμπόρου νεότερων μνημείων κατά την έννοια της διάταξης της παραγράφου 1 του άρθρου 32 χωρίς άδεια τιμωρείται με φυλάκιση.

Άρθρο 61

Παράνομη ανασκαφή ή άλλη αρχαιολογική έρευνα

1. Όποιος χωρίς προηγούμενη άδεια διενεργεί ανασκαφή με σκοπό την ανεύρεση ή αποκάλυψη αρχαίων τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα (10) ετών.

2. Αν οι πράξεις της προηγούμενης παραγράφου τελέστηκαν μέσα σε αρχαιολογικούς χώρους ή αν ο υπαίτιος τις επιχειρεί κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια, επιβάλλεται κάθειρξη.

3. Όποιος χωρίς προηγούμενη άδεια διενεργεί άλλης μορφής παράνομη αρχαιολογική έρευνα με σκοπό την ανεύρεση ή αποκάλυψη αρχαίων τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους. Αν ο δράστης διαπράττει την πράξη του προηγούμενου εδαφίου κατά συνήθεια ή κατ' επάγγελμα, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα (10) ετών.

Άρθρο 62

Παράνομη χρήση ανιχνευτή μετάλλου

1. Όποιος χρησιμοποιεί ανιχνευτή μετάλλων ή άλλα όργανα διασκόπησης χωρίς την άδεια που απαιτείται από τη διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 38 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών (3) μηνών.

2. Αν η πράξη της προηγούμενης παραγράφου τελέστηκε μέσα σε αρχαιολογικούς χώρους ή αν ο υπαίτιος της πράξης την επιχειρεί κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον τριών (3) ετών.

Άρθρο 63

Παράνομη εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών

1. Όποιος εξάγει ή επιχειρεί να εξάγει από την Ελλά-

δα, κατά παράβαση των διατάξεων του παρόντος νόμου, μνημείο ή πολιτιστικό αγαθό για το οποίο έχει κινηθεί η διαδικασία χαρακτηρισμού, όπως ορίζεται στο δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 2 του άρθρου 20, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα (10) ετών. Η προέλευση του μνημείου κατ' αξιόποινο τρόπο συνιστά επιβαρυντική περίπτωση.

2. Όποιος παραβαίνει τους όρους της απόφασης με την οποία έχει χορηγηθεί άδεια προσωρινής εξαγωγής μνημείου ή πολιτιστικού αγαθού που ανήκει σε συλλογή μουσείου και ιδίως αν δεν το επανεισάγει μέσα στην προθεσμία που τάχθηκε, τιμωρείται με φυλάκιση. Αν όμως η παράβαση του όρου δεν είναι ουσιώδης, το δικαστήριο μπορεί να αφήσει την πράξη ατιμώρητη. Το αξιόποινο της πράξης της μη εμπρόθεσμης επανεισαγωγής εξαλείφεται, αν ο υπαίτιος με δική του θέληση και πριν ακόμα εξετασθεί με οποιονδήποτε τρόπο για την πράξη του από τις αρχές επανεισάγει το μνημείο ή το πολιτιστικό αγαθό.

3. Με κάθειρξη μέχρι δέκα (10) ετών τιμωρείται ο υπαίτιος της πράξης του πρώτου εδαφίου της προηγούμενης παραγράφου, εφόσον η πράξη τελέστηκε με σκοπό την οριστική απομάκρυνση του μνημείου από τα όρια της ελληνικής επικράτειας.

4. Όποιος εξάγει ή επιχειρεί να εξαγάγει από την Ελλάδα εκτός των ορίων του τελωνειακού εδάφους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά παράβαση του Κανονισμού 3911/1992 του Συμβουλίου και 752/1993 της Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των προεδρικών διαταγμάτων εφαρμογής τους, όπως εκάστοτε ισχύουν, πολιτιστικά αγαθά κατά την έννοια του Κανονισμού 3911/1992, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών (3) μηνών, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα με άλλη διάταξη.

5. Το άρθρο 3 του προεδρικού διατάγματος 423/1995 (ΦΕΚ 242 Α') καταργείται.

Άρθρο 64

Παράνομη εισαγωγή πολιτιστικών αγαθών

Όποιος εισάγει στην Ελλάδα πολιτιστικά αγαθά κατά την έννοια της από 17 Νοεμβρίου 1980 διεθνούς συμβάσεως των Παρισίων που κυρώθηκε με το Ν. 1103/1980 (ΦΕΚ 297 Α'), τα οποία έχουν αφαιρεθεί παράνομα από μουσεία ή άλλα παρόμοια ιδρύματα ή θρησκευτικά ή δημόσια μνημεία που βρίσκονται στην επικράτεια άλλων κρατών μερών της ίδιας συμβάσεως και τα οποία αποτελούν αποδεδειγμένα τμήμα της απογραφής των ιδρυμάτων αυτών, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα με άλλη διάταξη.

Άρθρο 65

Παράνομη μη επιστροφή πολιτιστικών αγαθών

Όποιος δεν συμμορφώνεται με εκτελεστή απόφαση δικαστηρίου ή διαιτητών, η οποία διατάσσει την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί παράνομα από το έδαφος άλλου κράτους, κατ' εφαρμογή των διεθνών συμβάσεων που κυρώνονται και ισχύουν στην Ελλάδα ή των διατάξεων της νομοθεσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τιμωρείται με φυλάκιση.

Άρθρο 66

Παράνομη επέμβαση ή εκτέλεση έργου

Όποιος χωρίς την αναγκαία από το νόμο άδεια ή καθ' υπέρβαση αυτής διενεργεί σε μνημείο, σε αρχαιολογικό

χώρο, ή σε ιστορικό τόπο, πράξη από αυτές που αναφέρονται στις διατάξεις των άρθρων 10 παρ. 2 - 4, 13, 14 και 15 τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών (3) ετών. Με την ίδια ποινή τιμωρείται όποιος διενεργεί πράξη ή δραστηριότητα σε ζώνες προστασίας γύρω από μνημεία ή χώρους, όπως ορίζονται στα άρθρα 15 και 17, κατά παράβαση των όρων και περιορισμών που ισχύουν σε αυτές. Η ίδια ποινή επιβάλλεται σε όποιον χωρίς την αναγκαία από το νόμο άδεια ή καθ' υπέρβαση της διενεργεί τις πράξεις που αναφέρονται στα άρθρα 42, 43 παράγραφος 1 και 46 παράγραφος 4.

Άρθρο 67

Πλημμελής φύλαξη, διατήρηση ή συντήρηση μνημείου

Ο κύριος, ο νομέας ή ο κάτοχος μνημείου, ο οποίος εκτελεί τις υποχρεώσεις του για φύλαξη, διατήρηση ή συντήρησή του πλημμελώς και έτσι εκθέτει το μνημείο σε κίνδυνο, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών (3) ετών.

Άρθρο 68

Πράξεις ελεγκτικών οργάνων

Οι διατάξεις του άρθρου 25B του Ν. 1729/1987 (ΦΕΚ 144 Α'), που προστέθηκε με το άρθρο 22 του Ν. 2161/1993 (ΦΕΚ 119 Α') εφαρμόζονται αναλόγως και στα εγκλήματα της κλοπής μνημείων, της υπεξαίρεσης μνημείων, της φθοράς μνημείων, της αποδοχής και διάθεσης μνημείων που αποτελούν προϊόντα εγκλήματος, της παράνομης ανασκαφής ή άλλης αρχαιολογικής έρευνας και της παράνομης εξαγωγής πολιτιστικών αγαθών. Η ενέργεια του ελεγκτικού οργάνου περιορίζεται στις πράξεις που είναι απολύτως αναγκαίες για τη διακρίβωση των εγκλημάτων αυτών, η τέλεση των οποίων θα πρέπει πάντως να είχε προαποφασισθεί από το δράστη.

Άρθρο 69

Δήμευση και χρηματική ποινή

1. Η δήμευση των πολιτιστικών αγαθών που αποτελούν αντικείμενο παράνομης εξαγωγής ή επιχειρούμενης παράνομης εξαγωγής, καθώς και των μέσων τέλεσης της πράξης αυτής και της παράνομης ανασκαφής ή άλλης έρευνας με σκοπό την ανεύρεση ή αποκάλυψη αρχαίων επιβάλλεται υποχρεωτικά εφόσον ανήκουν στο δράστη ή σε συμμετόχο.

2. Αν για οποιονδήποτε λόγο δεν επιβληθεί δήμευση των μέσων τέλεσης των εγκλημάτων που προβλέπονται στον παρόντα νόμο, επιβάλλεται χρηματική ποινή που μπορεί να ανέλθει στο ήμισυ (1/2) της αξίας των μέσων αυτών.

Άρθρο 70

Επέκταση της εφαρμογής των διατάξεων του Ν. 2331/1995

Το εδάφιο αθ' του άρθρου 1 του Ν. 2331/1995 (ΦΕΚ 173 Α') αντικαθίσταται ως εξής:

"αθ) Των αξιόποινων πράξεων που έχουν ως αντικείμενο μνημείο".

Άρθρο 71

Αρμοδιότητα εφετείου

1. Τα κακούργηματα της κλοπής μνημείων, της υπεξαίρεσης μνημείων, της φθοράς μνημείων, της αποδοχής και

διάθεσης μνημείων που αποτελούν προϊόντα εγκλήματος, της παράνομης επέμβασης ή εκτέλεσης έργου σε μνημείο, της παράνομης εξαγωγής πολιτιστικού αγαθού και της παράνομης ανασκαφής ή άλλης έρευνας για την ανεύρεση ή αποκάλυψη αρχαίων υπάγονται στην αρμοδιότητα του τριμελούς εφετείου.

2. Μόλις περατωθεί η ανάκριση για πράξεις της προηγούμενης παραγράφου η δικογραφία υποβάλλεται από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών στον εισαγγελέα εφετών, ο οποίος εάν κρίνει ότι δεν συντρέχουν σοβαρές ενδείξεις για την παραπομπή του κατηγορούμενου στο ακροατήριο με απευθείας κλήση, εισάγει την υπόθεση με πρόταση του στο Συμβούλιο Εφετών που αποφασίζει σύμφωνα με όσα ορίζονται στα άρθρα 309-315 του Κ.Π.Δ.

Εάν ο εισαγγελέας εφετών κρίνει ότι προκύπτουν ενδείξεις και ότι δεν πρέπει να επιστρέψει τη δικογραφία για να συμπληρωθεί, εισάγει, εφόσον συμφωνεί και ο Πρόεδρος Εφετών, την υπόθεση στο ακροατήριο με απευθείας κλήση, κατά της οποίας δεν επιτρέπεται προσφυγή.

Άρθρο 72

Τύχη χρηματικών ποινών και δημευθέντων πραγμάτων

1. Οι χρηματικές ποινές, τα πρόστιμα, τα ποσά που προέρχονται από μετατροπή των στερητικών της ελευθερίας ποινών σε χρηματικές ποινές, καθώς και τα ποσά χρηματικής ικανοποίησης του Δημοσίου λόγω ηθικής βλάβης που επιβάλλονται κατά τις διατάξεις της νομοθεσίας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν πόρο του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων (Τ.Α.Π.Α.). Πράγματα που δημεύονται ως μέσα για την τέλεση εγκληματικών πράξεων, που τιμωρούνται κατά το νόμο, περιέρχονται στο Υπουργείο Πολιτισμού.

2. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Δικαιοσύνης και Πολιτισμού καθορίζεται η διαδικασία βεβαίωσης, είσπραξης και απόδοσης στο Τ.Α.Π.Α. των πιο πάνω ποσών και ρυθμίζεται κάθε σχετική λεπτομέρεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

ΕΙΔΙΚΕΣ, ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΛΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 73

Μεταβατικές και ειδικές διατάξεις

1. Τα υπάρχοντα κατά την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού δικαιώματα κυριότητας των εκκλησιαστικών νομικών προσώπων της Εκκλησίας της Ελλάδας, της Εκκλησίας της Κρήτης, των Μητροπόλεων της Δωδεκανήσου, του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως, των Πατριαρχείων Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων, της Ιερής Μονής του Σινά, των Ιερών Μονών του Αγίου Όρους, των Ιερών Μονών της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριάς στη Χαλκιδική, των Βλατάδων στη Θεσσαλονίκη και του Ευαγγελιστή Ιωάννη του Θεολόγου στην Πλάτμο, άλλων νομικών προσώπων ή άλλων ενώσεων προσώπων που εκπροσωπούν θρησκείες ή δόγματα, σε αρχαία μνημεία θρησκευτικού χαρακτήρα, ακόμη και αν χρονολογούνται μέχρι και το 1453, διατηρούνται.

2. Με τις διατάξεις του παρόντος δεν θίγονται ισχύουσες ειδικές διατάξεις περί του Αγίου Όρους.

3. Όποιος έχει στην κατοχή του αρχαίο κινητό από αυτά που αναφέρονται στις περιπτώσεις 1α' και 1β' του άρθρου

20, υποχρεούται να το δηλώσει στην Υπηρεσία μέσα σε προθεσμία ενός (1) έτους από τη δημοσίευση του νόμου αυτού. Η εμπρόθεσμη δήλωση αποτελεί, για όποιον προβαίνει σε αυτήν, λόγο απαλλαγής από την ποινική δίωξη για τη μη έγκαιρη δήλωση.

Αυτός που δηλώνει σύμφωνα με το προηγούμενο εδάφιο ότι κατέχει αρχαίο που χρονολογείται έως και το 1453, είναι δυνατόν να υποβάλλει, παράλληλα με τη δήλωση, αίτηση για τη χορήγηση άδειας κατοχής του αρχαίου σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου. Η άδεια χορηγείται εκτός εάν συντρέχει η περίπτωση γ' της παραγράφου 2 του άρθρου 23. Κατά τη χορήγηση της άδειας κατοχής ορίζονται τα αναγκαία μέτρα για τη φύλαξη και τη διατήρηση του μνημείου.

4. Αν σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 2 δηλωθεί η κατοχή αρχαίου που έχει εισαχθεί από την αλλοδαπή και που χρονολογείται έως και το 1453, αναγνωρίζεται το δικαίωμα κυριότητας υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις της διάταξης της παραγράφου 3 του άρθρου 33.

5. Όσοι έχουν άδεια ιδιωτικής συλλογής αρχαίων κατά τις διατάξεις του Κ.Ν. 5351/1932 μπορούν να ζητήσουν να αναγνωριστούν ως συλλέκτες σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου. Οι αιτούντες αναγνωρίζονται ως συλλέκτες εκτός εάν συντρέχουν τα κωλύματα της παραγράφου 1 ή της παραγράφου 2 του άρθρου 31. Με την απόφαση αναγνώρισης ορίζονται τα αναγκαία μέτρα, τα οποία οφείλει ο συλλέκτης να λάβει, για τη φύλαξη και διατήρηση των αντικειμένων της συλλογής το αργότερο μέσα σε προθεσμία δεκαοκτώ (18) μηνών από την αναγνώριση. Μετά την παρέλευση δεκαοκτώ (18) μηνών από τη δημοσίευση του νόμου αυτού, λήγει αυτοδικαίως η ισχύς αδειών ιδιωτικής συλλογής αρχαίων που έχουν χορηγηθεί κατά τις διατάξεις του Κ.Ν. 5351/1932, εκτός εάν εκκρεμεί αίτηση αναγνώρισης ως συλλέκτη κατά τη διάταξη του προηγούμενου εδαφίου.

6. Όσοι έχουν άδεια εμπορίας αρχαίων κατά τις διατάξεις του Κ.Ν. 5351/1932, αν επιθυμούν να ασκούν τη δραστηριότητα του αρχαιοπώλη, οφείλουν να ζητήσουν τη χορήγηση της σχετικής άδειας σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου, μέσα σε προθεσμία δεκαοκτώ (18) μηνών από τη δημοσίευσή του. Μετά την παρέλευση της προθεσμίας αυτής, λήγει αυτοδικαίως η ισχύς αδειών εμπορίας αρχαίων που έχουν χορηγηθεί κατά τις διατάξεις του Κ.Ν. 5351/1932, εκτός εάν εκκρεμεί αίτηση για τη χορήγηση άδειας αρχαιοπώλη κατά τη διάταξη του προηγούμενου εδαφίου.

7. Ο διευθύνων συστηματική ανασκαφή που βρίσκεται σε εξέλιξη υποχρεούται να καταθέτει προς δημοσίευση αρχική παρουσίαση εντός δύο (2) ετών από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου. Εάν η ανασκαφή έχει περατωθεί, ο διευθύνων έχει την υποχρέωση να καταθέσει την τελική δημοσίευση εντός πενταετίας από τη δημοσίευση του παρόντος νόμου.

8. Τα λειτουργούντα, κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, μουσεία, τα οποία έχουν ιδρυθεί με νόμο, λογίζονται ως αναγνωρισμένα κατά την έννοια των διατάξεων της παραγράφου 3 του άρθρου 45. Οφείλουν όμως να προσαρμοσθούν στις ρυθμίσεις του άρθρου αυτού και των κανονιστικών πράξεων που προβλέπονται σε αυτό, μέσα σε προθεσμία που καθορίζεται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού.

9. Οι υφιστάμενες νόμιμα λειτουργούσες εξορμητικές δραστηριότητες μεταλλείων ή λατομείων μετά την ισχύ

του παρόντος νόμου συνεχίζουν νομίμως τη λειτουργία τους μέχρι τη λήξη της σχετικής άδειας, η οποία μπορεί μετά να ανανεωθεί.

10. Πολιτιστικά αγαθά που έχουν χαρακτηριστεί ως προστατευόμενα σύμφωνα με τις διατάξεις της προϊσχύουσας νομοθεσίας προστατεύονται στο εξής κατά τις διατάξεις του παρόντος νόμου. Πολιτιστικά αγαθά που έχουν ήδη χαρακτηριστεί κατά κατηγορίες χαρακτηρίζονται εκ νέου σύμφωνα με τη διαδικασία και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από τις διατάξεις του παρόντος νόμου. Έως τότε προστατεύονται σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου που εφαρμόζονται αναλόγως.

11. Η χρηματική αξία κινητών μνημείων καθορίζεται από τριμελή επιτροπή ειδικών επιστημόνων, που συνιστάται με απόφαση του Υπουργού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Εάν ο ιδιώτης δεν αποδεχθεί την τιμή που καθορίζεται από την παραπάνω επιτροπή, συνιστάται επιτροπή αποτελούμενη από έναν ειδικό επιστήμονα εκπρόσωπο του ιδιώτη, έναν προϊστάμενο υπηρεσιακής μονάδας του Υπουργείου Πολιτισμού ή έναν διευθυντή μουσείου οριζόμενο από τον Υπουργό Πολιτισμού και έναν ειδικό επιστήμονα που ορίζεται από τον Πρόεδρο του Αρείου Πάγου.

12. Προκειμένου περί ακινήτων ή εκτάσεων πολλαπλώς χαρακτηρισμένων υπερισχύουν οι διατάξεις του παρόντος νόμου, εφόσον πρόκειται για μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους ή ιστορικούς τόπους.

13. Κηρυγμένοι έως την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού αρχαιολογικοί χώροι που δεν έχουν οριοθετηθεί σύμφωνα με τους όρους της παραγράφου 1 του άρθρου 12, οριοθετούνται οριστικά εντός τριετίας από αυτήν, στο πλαίσιο προγράμματος που καταρτίζεται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Προκειμένου για ενάλιους αρχαιολογικούς χώρους η παραπάνω προθεσμία είναι διπλάσια.

14. Όπου στον παρόντα νόμο και γενικότερα στη νομοθεσία για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς προβλέπεται:

α) ότι απαιτείται άδεια ή έγκριση της αρμόδιας υπηρεσίας ή του Υπουργού Πολιτισμού για την εκτέλεση εργασίας ή για τη διενέργεια οποιασδήποτε άλλης πράξης,

ή β) ότι απαγορεύεται ή επιβάλλεται η διενέργεια εργασιών ή οποιασδήποτε άλλης πράξης είτε εκ του νόμου είτε επειδή αυτό προβλέπεται σε πράξη της Υπηρεσίας ή του Υπουργού Πολιτισμού,

ή γ) ότι επέρχονται συγκεκριμένες ένομες συνέπειες λόγω της παραβίασης διατάξεων, μπορούν να εκδίδονται προσωρινώς μεν σήματα οριστικώς δε πρωτόκολλα με τα οποία διαπιστώνεται η πλήρωση των προϋποθέσεων από τις οποίες απορρέουν οι ένομες συνέπειες που προβλέπονται από το νόμο ή τις δυνάμει αυτού εκδιδόμενες ατομικές ή κανονιστικές πράξεις, ιδίως η διακοπή εργασιών, η εγκατάσταση εργολάβων ή συνεργείων για τη διενέργεια εργασιών, η επιβολή αποζημίωσης ή τέλους, η αποβολή από ακίνητο, η κατάσχεση κινητού ή ακινήτου μνημείου. Τα σήματα και τα πρωτόκολλα αυτά εκδίδονται από τον Υπουργό Πολιτισμού, ο οποίος μπορεί να εξουσιοδοτεί σχετικά τον Γενικό Γραμματέα ή υπαλλήλους του Υπουργείου Πολιτισμού. Οι αστυνομικές αρχές και κάθε άλλη δημόσια αρχή ή αρχή της τοπικής αυτοδιοίκησης υποχρεούνται να παράσχουν κάθε αναγκαία συνδρομή για την εκτέλεση των σημμάτων και των διοικητικών πρωτοκόλλων της παρούσας παραγράφου. Για την επίδοσή και την εκτέλεση των παραπάνω σημμάτων και πρωτοκόλλων εφαρμόζονται

αναλόγως οι διατάξεις του τέταρτου και του πέμπτου εδαφίου της περίπτωσης β', της παραγράφου 9 του άρθρου 7 του Ν. 2557/1997, όπως ισχύει.

15. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού, ορίζονται οι πρόσθετες διοικητικές κυρώσεις οι οποίες επιβάλλονται για πράξεις ή παραλείψεις που είναι αντίθετες προς τις διατάξεις του παρόντος νόμου ή των κανονιστικών πράξεων οι οποίες έχουν εκδοθεί κατ' εξουσιοδότησή του.

16. Η ανώνυμη εταιρεία της παραγράφου 2α του άρθρου 6 του Ν. 2557/1997 (ΦΕΚ 271 Α') η οποία προστέθηκε με τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του Ν. 2819/2000 (ΦΕΚ 84 Α') μεταβάλλει την επωνυμία της από "Ανώνυμη Εταιρεία Προβολής Ελληνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς Α.Ε." σε "Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού Α.Ε. (Ο.Π.Ε.Π. Α.Ε.)".

17. Στο τέλος της περίπτωσης ζ' της παραγράφου 2α του άρθρου 6 του Ν. 2557/1997 (ΦΕΚ 271 Α'), η οποία προστέθηκε με τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 6 του Ν. 2819/2000 (ΦΕΚ 84 Α'), προστίθεται εδάφιο ως εξής:

"Όσον αφορά τις δράσεις που σχετίζονται με την Πολιτιστική Ολυμπιάδα και την προβολή του πολιτισμού της χώρας, η εταιρεία μπορεί να ενεργεί και μη κερδοσκοπικά."

ΤΕΛΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 74

Κωδικοποίηση της νομοθεσίας

Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού, μπορεί να κωδικοποιείται στο σύνολό της η νομοθεσία για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, να αλλάξει η σειρά και η αρίθμηση των διατάξεων, να συνενώνονται ομοειδείς διατάξεις και εν γένει να επέρχεται κάθε τροποποίηση αναγκαία για τη διοικητική κωδικοποίηση αυτής.

Άρθρο 75

Η ισχύς του παρόντος νόμου αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, εκτός εάν ορίζεται διαφορετικά στις επί μέρους διατάξεις. Κάθε διάταξη νόμου αντίθετη προς τις διατάξεις του παρόντος νόμου καταργείται.

Παραγγέλλομε τη δημοσίευσή του παρόντος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και την εκτέλεσή του ως νόμου του Κράτους.

Αθήνα, 28 Ιουνίου 2002

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Ν. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΑΚΗΣ

ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Α. ΤΣΟΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ

ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ

Β. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Φ. ΠΕΤΣΑΛΝΙΚΟΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Θεωρήθηκε και τέθηκε η Μεγάλη Σφραγίδα του Κράτους

Αθήνα, 28 Ιουνίου 2002

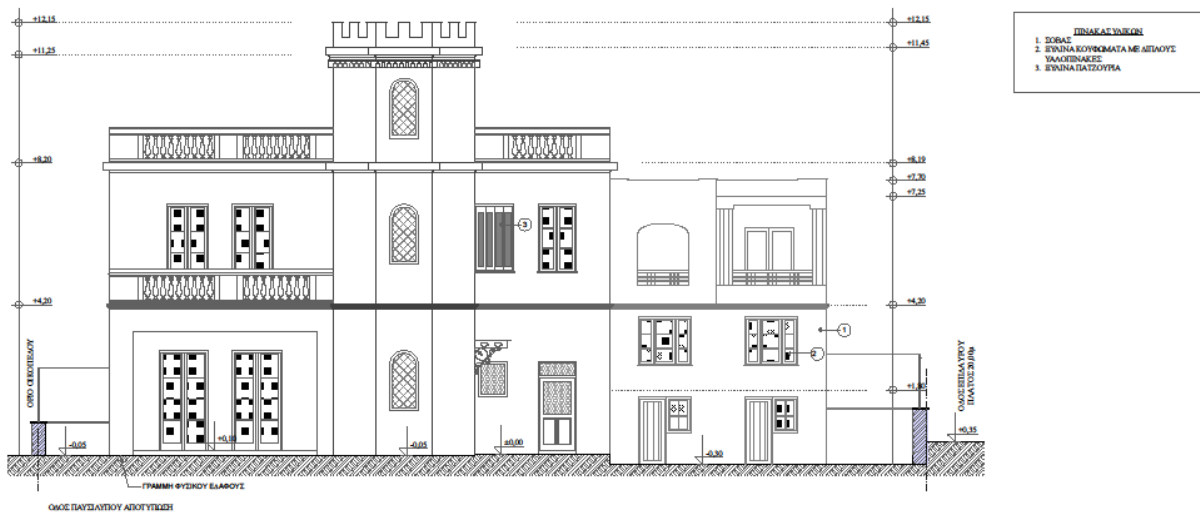
Ο ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΣ

Φ. ΠΕΤΣΑΛΝΙΚΟΣ

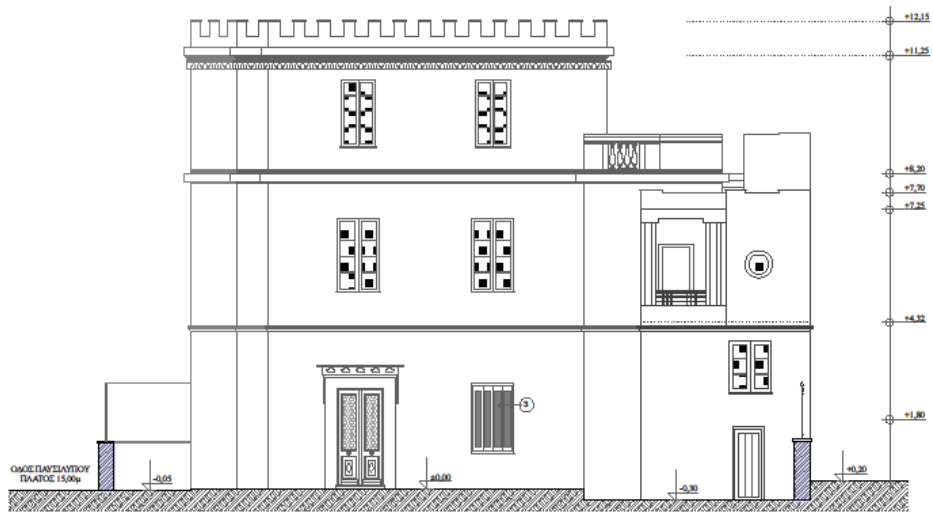

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

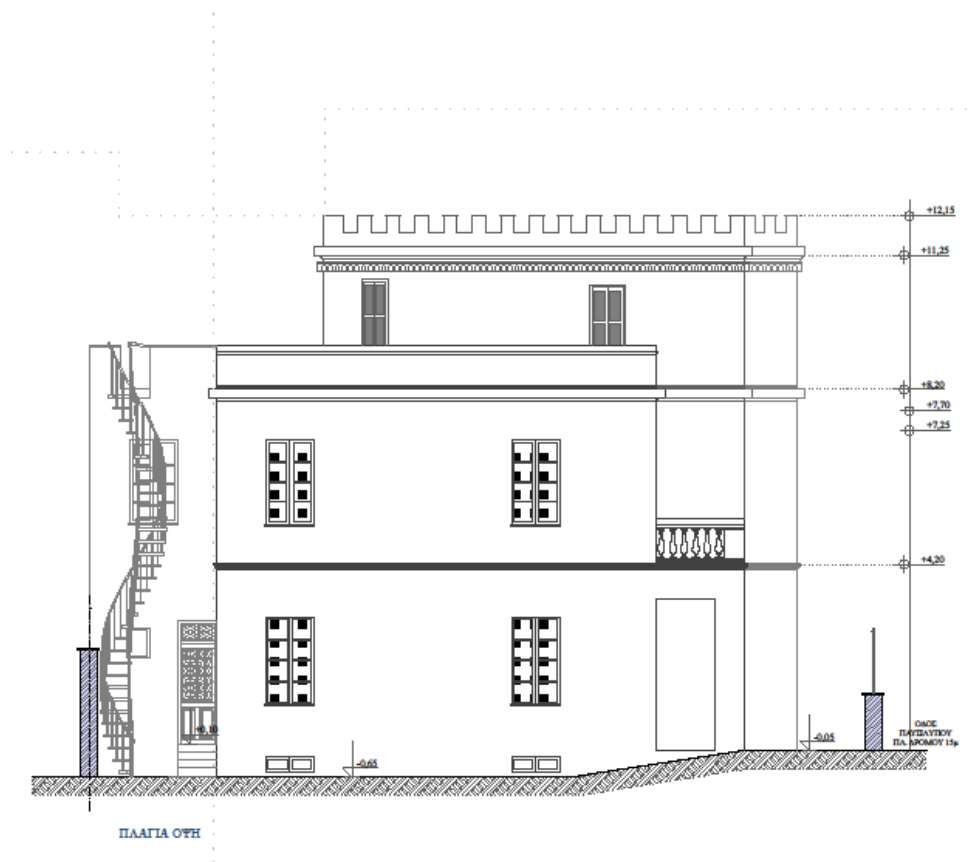
Αποτυπώσεις Πύργου και εικόνες από την τωρινή κατασκευή του

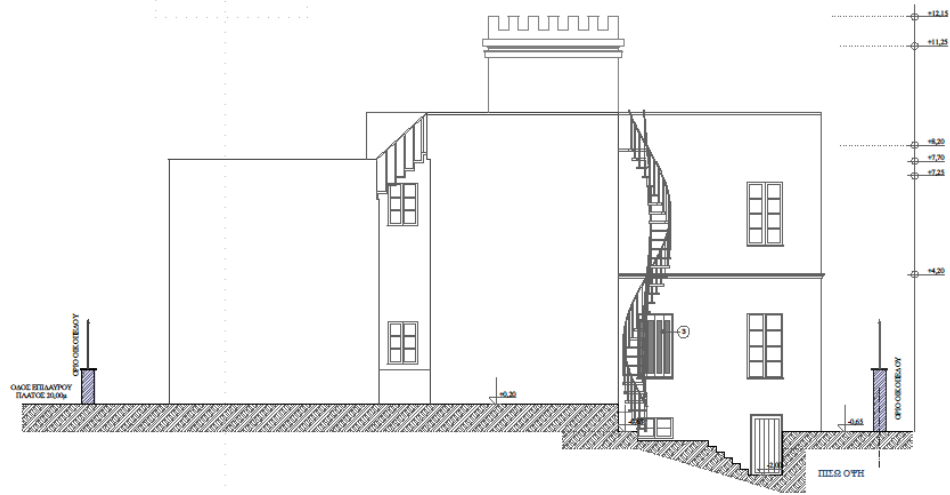
Όψη.

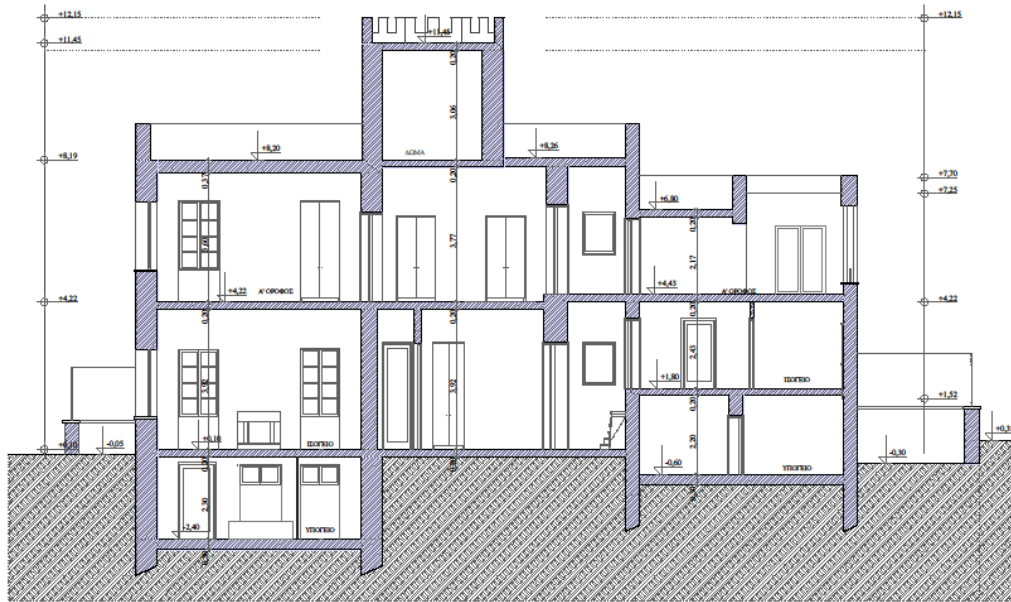
Όψη.

Πλάγια όψη.

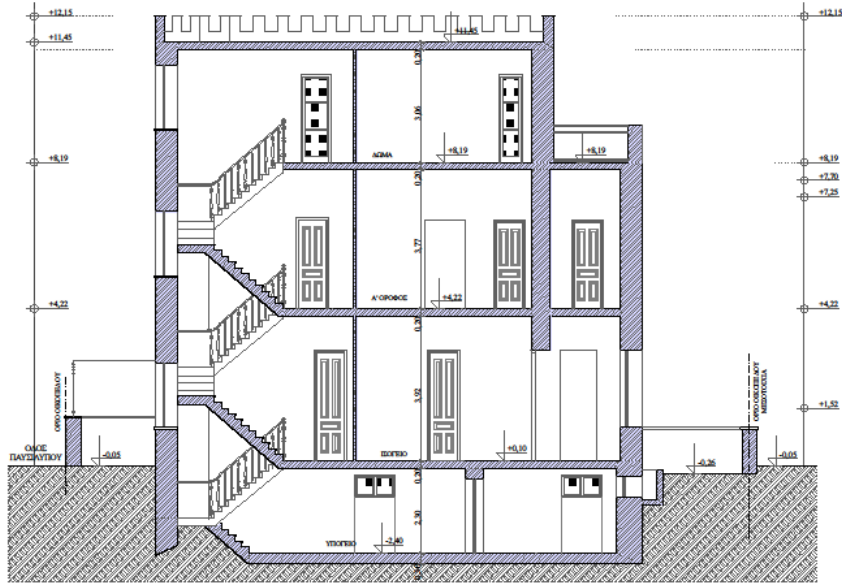

Πίσω όψη.

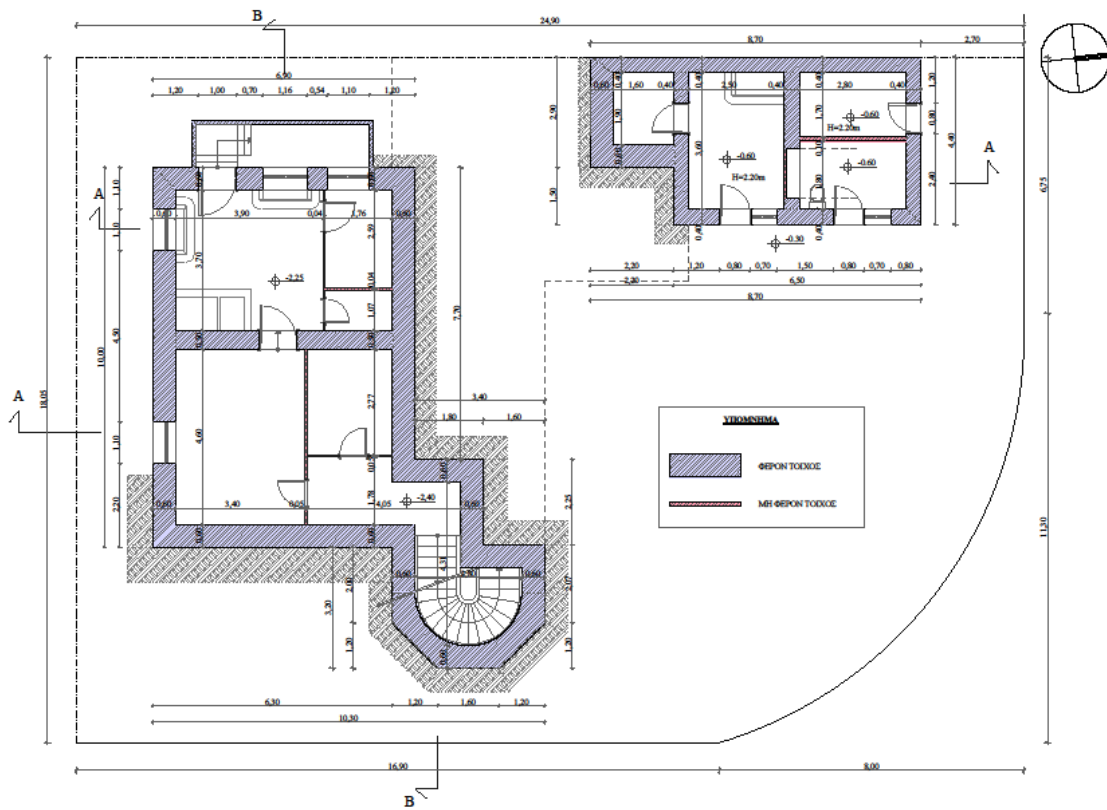

Τομή.

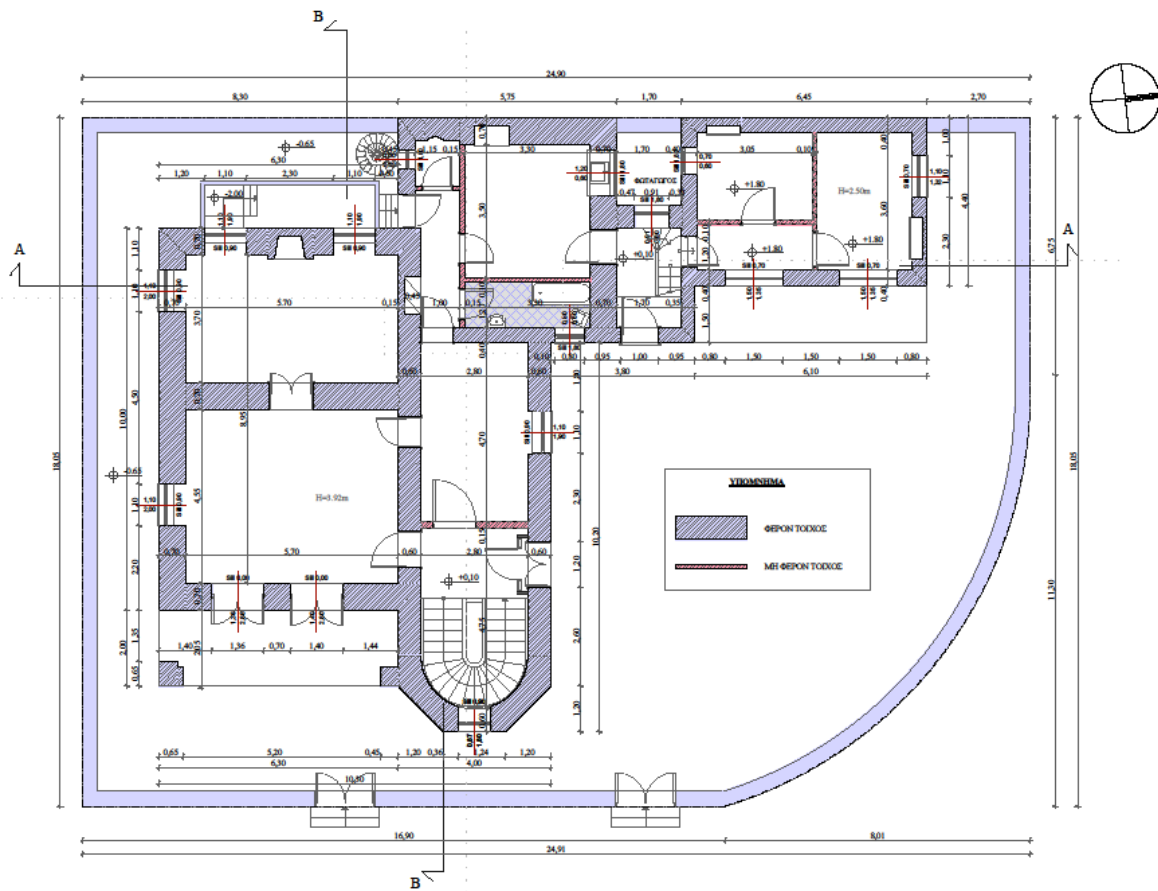

Τομή.

Κάτοψη υλογείου.

Κάτοψη ισόγειου.

Εικόνα 50.

Εικόνα 51.

Εικόνα 52.

Εικόνα 53.

Εικόνα 5.

Εικόνα 54.

Εικόνα 55.

Εικόνα 56.

Εικόνα 57.

Εικόνα 58.

Εικόνα 59.

Εικόνα 60.

Εικόνα 61.

Εικόνα 62.

Εικόνα 63.

Εικόνα 64.

Εικόνα 65.

Εικόνα 66.

Εικόνα 67.

Εικόνα 68.

Εικόνα 69.

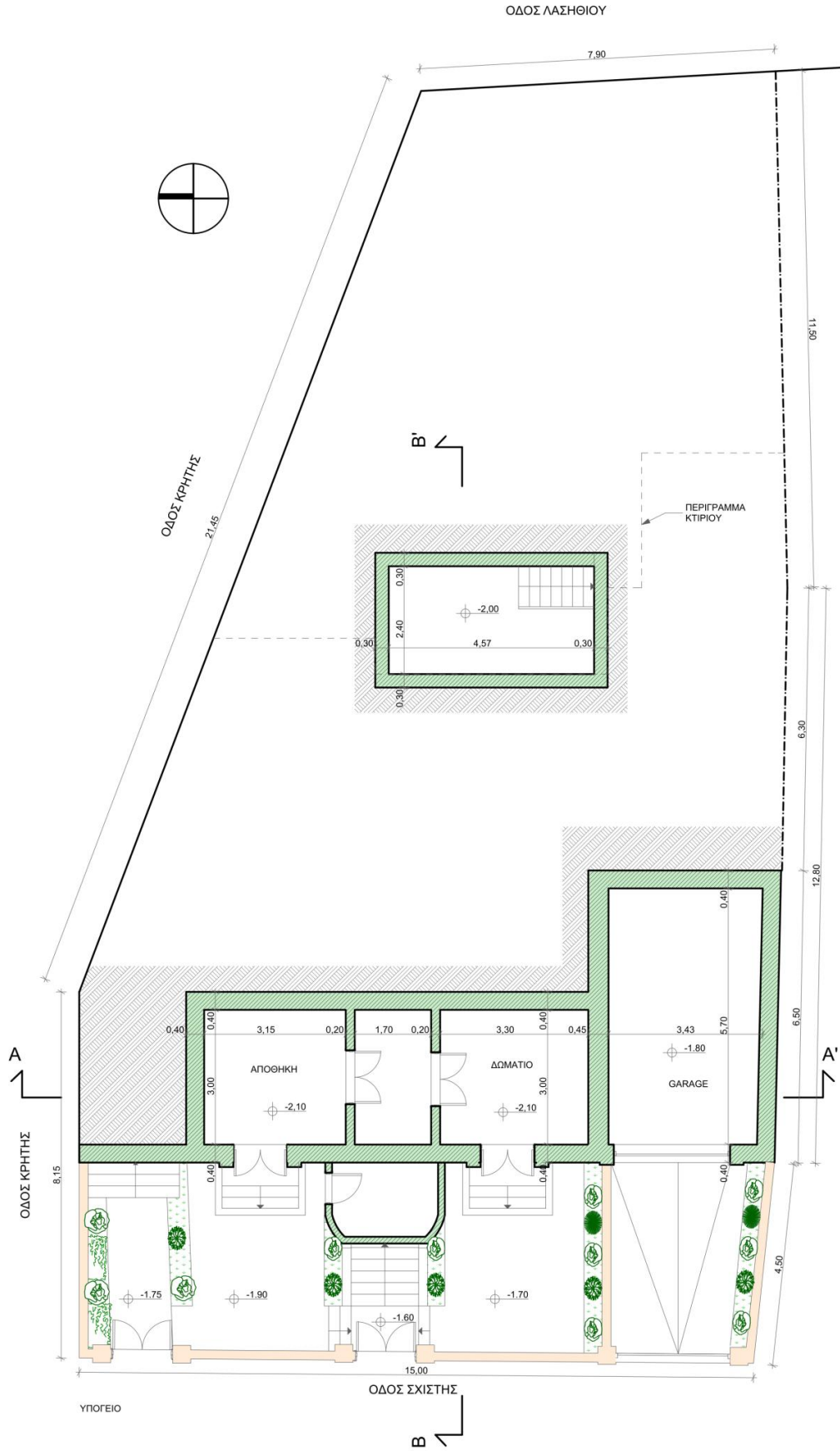

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

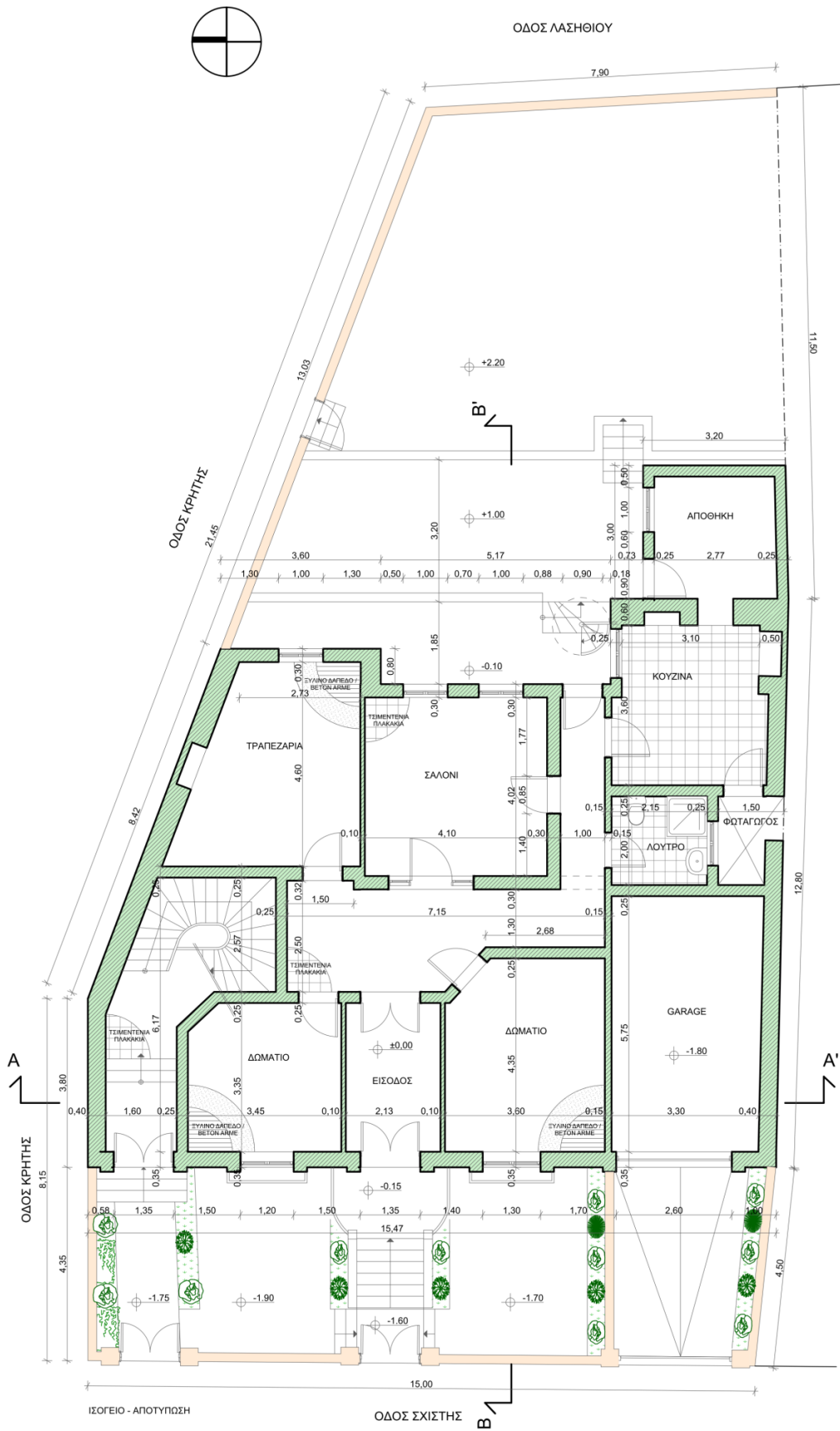
Αποτυπώσεις στο κτίριο στην οδό Κρήτης

Όψη.

Κάτοψη Υπογείου.

Κάτοψη Ισογείου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5

Φωτογραφικό υλικό από Καστέλα

Εικόνα 70. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 71. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 72. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 73. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 74. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 75. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 76. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 77. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 78. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 79. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 80. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 81. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 34. Οδός Γερμανού.

Εικόνα 35. Οδός Γερμανού.

Εικόνα 36. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 37. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 38. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 39. Οδός Καραγιώργη Σερβίας.

Εικόνα 40. Οδός Καραγιώργη Σερβίας.

Εικόνα 41. Οδός Καραγιώργη Σερβίας.

Εικόνα 42. Οδός Καραγιώργη Σερβίας.

Εικόνα 43. Οδός Καραγιώργη Σερβίας.

Εικόνα 44. Οδός Καραγιώργη Σερβίας.

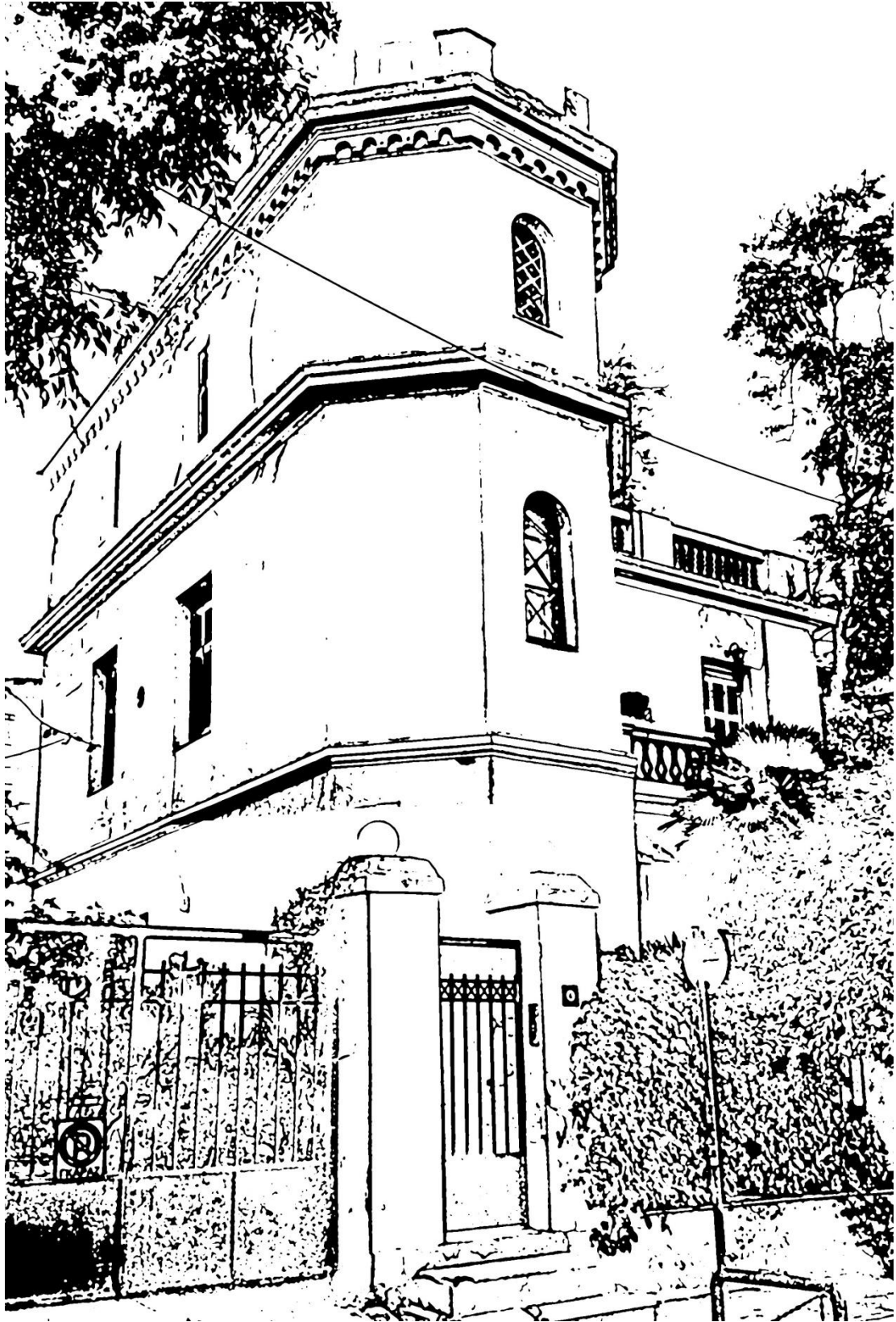

Εικόνα 45. Οδός Καραγιώργη Σερβίας.

Εικόνα 46. Οδός Παυσιλύπου.

Εικόνα 47. Οδός Πανσιλύπου.

Εικόνα 48. Οδός Παυσιλύπου.

Εικόνα 49. Οδός Παυσιλύπου.

Εικόνα 50. Οδός Πασσιλύπου.

Εικόνα 51. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 52. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 53. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 54. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 55. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 56. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 57. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 58. Οδός Φώσκολου.

Εικόνα 59. Οδός Φώσκολου.

Εικόνα 60. Οδός Φώσκολου.

Εικόνα 61. Οδός Φώσκολου.

Εικόνα 62. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 63. Οδός Παλαναστασίου.

Εικόνα 64. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 65. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 66. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 67. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 68. Οδός Κρήτης-Σχίστης.

Εικόνα 69. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 70. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 71. Οδός Παπαναστασίου.

Εικόνα 72. Οδός Παπαναστασίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελόπουλος Γ., Στατιστική Πειραιώς, Πειραιεύς 1852.
- Αλεξάκης Γ. Ν., Πλήρης Οδηγός του Πειραιώς 1906-1907, εκδ. Ερμής, Πειραιεύς 1906 (ανατύπωση Εμπορικός Σύλλογος Πειραιώς, Πειραιάς 1990).
- AAVV, 1781-1841 Schinkel, L'architetto del principe, ed Cluva, Venezia 1982.
- Βάκας Π., «Ο αρχιτέκτων του σχεδίου των Αθηνών, Σταμάτης Κλεάνθης (1802-1862)», Ημερολόγιον Μεγάλης Ελλάδος, 1935.
- Borsch – Supan H., «Ο αρχιτέκτονας Schinkel και το ελληνικό πρότυπο», στο AAVV, Αθήνα Πρωτεύουσα Πόλη, εκδ. ΥΠΠΟ, Αθήνα 1985, σελ. 52-57.
- Cornoldi A., L'architettura della casa, ed. Officina, Roma 1988.
- Δεληβοριάς Α., «Η ιστορική μνήμη» (Βιβλιοκριτική στο Λ. Μιχελή, Πειραιάς), Βήμα 12/2/1989.
- Δημακόπουλος Ιορ. (επιμέλεια), Ανθολογία Ελληνικής Αρχιτεκτονικής. Η κατοικία στην Ελλάδα από τον 15^ο στον 20^ο αιώνα, εκδ. ΥΠΠΟ, Αθήνα 1981.
- Δημητρακόπουλος Α., «Αι εσωτερικά αυλαί των αθηναϊκών οικοδομών», Τεχνικά Χρονικά, 171/1939, σελ. 70-73.
- Καμπούρογλου Π., Ιστορία του Πειραιώς. τυπ. Σταυριανού, Αθήναι 1883 (ανατύπωση Αθήνα 1985).
- Λαββά Π. Γεωργίου, «Κλασικισμός, Ιστορισμός, Εκλεκτικισμός», Πανελλήνιο Συνέδριο Νεοκλασική πόλη και Αρχιτεκτονική, Θεσσαλονίκη, 1983.
- Μελετόπουλος Ι., «Η δημιουργία του Πειραιώς και το πρώτον σχέδιον της πόλεως του Σταμάτη Κλεάνθη», στο ΑΑΩΩ, Οι πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες της Περιόδου της Απελευθέρωσης, εκδ. Τ.Ε.Ε., Αθήνα 1976, σελ. 235-248.
- Μελετόπουλος Ι., Πειραιϊκά, Αθήνα 1945.
- Μιχελή Λίζα, Πειραιάς. Από το Πόρτο Λεόνε στη Μαγχέστρια της Ανατολής, εκδ. Δρώμενα, Αθήνα 1989.
- Μπίρης Κ., Αι Αθήναι, Αθήναι 1966, τομ. Ι, ΙΙ.
- Μπίρης Κ., «Σταμάτης Κλεάνθης, ο μεγαλοϊδεάτης αρχιτέκτων των Αθηνών», στο AAVV, η Πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες της περιόδου της Απελευθέρωσης, εκδ. Τ.Ε.Ε., Αθήνα 1976, σελ. 59-84.
- Μπίρης Μ., «Λειτουργικές συνιστώσες και αισθητικές ιδιομορφίες του αθηναϊκού νεοκλασικισμού», στο AAVV. Πανελλήνιο συνέδριο, Νεοκλασική πόλη και αρχιτεκτονική. Πρακτικά, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 146-153.
- Μπίρης Μ., «Μισός αιώνας αθηναϊκής αρχιτεκτονικής 1875-1925», Αθήνα 1987.
- Martin Roland, Architettura Greca, Electa, Milano 1980.
- Ντόριζας Ν., «Τα κτίρια του Πειραιά κατά τον 19^ο αιώνα», Αθήνα 1998.

- Risebero Bill, «Ιστορία της δυτικής αρχιτεκτονικής», Φόρμα.
- Rossi A., L'architettura della città, clup, Milano 1984.
- Σκοπελίτης Σ. Β., Νεοκλασικά σπίτια της Αθήνας και του Πειραιά, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα, 1981.
- Τραυλός Ι., Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα, εκδ. Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1980.
- Τραυλός Ι., Πολεοδομική εξέλιξη των Αθηνών και των προϊστορικών χρόνων, μέχρι των αρχών του 19^{ου} αιώνας, εκδ. ΚΑΠΟΝ, Β' έκδοση, Αθήνα 1993, Α' έκδοση 1960.
- Τριανταφυλλίδης Σ., «Πειραιεύς. Το λιμάνι της Ελλάδος», Εστία, Φεβρ.-Μαρτ. 1994 (συνέχειες).
- Τσοκόπουλος Βάσιος, Πειραιάς 1835-1870. Εισαγωγή στην ιστορία του Ελληνικού Μάντσεστερ, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1984.
- Φατούρου-Ησυχάκη Κάντω, «Δρόμοι του ευρωπαϊκού Νεοκλασικισμού προς την Ελλάδα και αντιστρόφως», Πανελλήνιο Συνέδριο Νεοκλασική πόλη και Αρχιτεκτονική, Θεσσαλονίκη, 1983.
- Φιλιππίδης Δ., Νεοελληνική Αρχιτεκτονική, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1984.
- Χατζημανωλάκης Ι., «Τοπωνύμια της περιοχής του λιμένος Πειραιώς», Δελτίο ΟΛΠ, τεύχ. 16, 1978, σελ. 38-43.

<http://pireorama.blogspot.gr/2012/03/1879.html> επίσκεψη 31/10/2014